

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВАДИМА ГЕТЬМАНА» МОН УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
ВАДИМА ГЕТЬМАНА» МОН УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Стрільчук Юлія Ігорівна

УДК 336.717.061:336.77](043.3)

**ДИСЕРТАЦІЯ
БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА
ЕКОНОМІКУ**

08.00.08. – гроші, фінанси і кредит

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ Ю. І. Стрільчук

Науковий керівник — Циганова Надія Вікторівна, кандидат економічних наук, доцент

Київ – 2018

АНОТАЦІЯ

Стрільчук Ю. І. Банківське кредитування населення та його вплив на економіку. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». – ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Київ, 2018.

Дисертаційна робота присвячена поглибленню теоретичних засад банківського кредитування населення і розробці практичних рекомендацій щодо його удосконалення та забезпечення позитивного впливу на економіку.

На основі конструктивного аналізу та узагальнення наукового доробку вітчизняних та зарубіжних вчених систематизовано та узагальнено підходи до визначення сутності банківського кредиту для населення. Обґрунтовано необхідність врахування ієрархічного підпорядкування та видової єдності категорій кредит, банківський кредит, банківський кредит для населення. Визначено економічну сутність банківського кредитування населення як процесу, що складається з послідовних дій щодо реалізації економічних відносин, які виникають з приводу передачі банком позичальнику-фізичній особі вартості в грошовій формі для задоволення особистих потреб на умовах повернення, строковості та платності.

Узагальнено класифікацію банківського кредиту для населення і доповнено її такою ознакою як ієрархічний рівень потреб позичальника, задоволенню яких сприяє кредит, на основі чого виявлено, що позитивний вплив банківського кредитування населення на позичальника полягає в пришвидшенні задоволення його первинних і вторинних потреб. Удосконалено класифікацію банківського кредиту для населення за цільовим призначенням, обґрунтовано її необхідність для визначення впливу банківського кредитування населення на рівень добробуту позичальника, розвиток окремих галузей та економіку загалом. Систематизовано

видову класифікацію банківського кредиту для населення за забезпеченням, доведено її значущість для банку в контексті зниження рівня ризику.

Запропоновано розподіл ознак класифікації банківського кредиту для населення на дві групи: ті, які необхідно враховувати під час розгляду кредитної заявки та підготовки кредитної угоди, а також ті, що доцільно використовувати в роботі зі сформованим портфелем кредитів для населення. Класифікація за представленими ознаками необхідна для ефективної роботи банку з позичальниками, на макрорівні дає можливість виявити та оцінити вплив банківського кредитування населення на економіку в цілому та окремі її складові.

Обґрунтовано доцільність використання функціонального підходу до визначення впливу банківського кредитування населення на економіку за допомогою побудови причинно-наслідкових зв'язків та структурно-логічних схем. Доведено різновекторний вплив банківського кредитування населення на мікро- та макрорівнях, а саме: на позичальника, кредитора, економіку в цілому, який може бути як прямий, так і опосередкований.

Здійснено ретроспективний аналіз розвитку банківського кредитування населення в Україні у межах часового діапазону 1991–2018 рр., та запропоновано його періодизацію, що базується на таких критеріях як темп приросту кредитів, наданих населенню, та їхня частка у кредитному портфелі банків, виокремлено основні періоди розвитку банківського кредитування населення в Україні, визначено їхні характерні риси та особливості.

За результатами проведеного аналізу встановлено основні тенденції розвитку банківського кредитування населення в Україні в межах виділених періодів, визначено чинники, під впливом яких вони сформувалися. Показано, що основними проблемами розвитку банківського кредитування населення, які склалися в умовах макроекономічної нестабільності, викликані дією глобальної фінансової кризи та іншими внутрішніми й зовнішніми чинниками, є погіршення рівня життя населення і, як наслідок, зниження кредитоспроможності позичальників, підвищення рівня ризиків, значне зростання обсягу портфеля

непрацюючих кредитів. Водночас виявлено, що починаючи з 2017 р., спостерігається незначне зростання банківського кредитування населення, що підтверджує початок нового періоду його розвитку.

На основі економетричного моделювання здійснено факторний аналіз банківського кредитування населення в Україні, що дало змогу визначити економічні показники, які впливають на його розвиток, та оцінити їхню впливовість. Визначено основні фактори впливу на обсяги банківського кредитування населення в Україні, а саме: процентна ставка за новими банківськими кредитами для населення, обсяги депозитів населення, індекс споживчих цін на товари та послуги, індекс реальної заробітної плати, рівень зареєстрованого безробіття в Україні. Встановлено, що найбільший вплив має зміна обсягів депозитів населення, які є суттєвою складовою ресурсної бази банків. Побудовано макроекономічну модель впливу економічних показників на динаміку банківського кредитування населення з урахуванням сезонності, яка дозволяє здійснювати прогнозування і може бути використана у процесі макроекономічного регулювання. На основі даної моделі здійснено прогноз, перевірка якого засвідчує адекватність моделі та можливість її використання у практичній діяльності. Спрогнозовано позитивну динаміку банківського кредитування населення, що свідчить про подальше його поживлення в Україні.

Визначено пріоритетні напрямки активізації банківського кредитування населення у контексті аналізу його впливу на економіку, які сприятимуть забезпеченню сталого розвитку України, а саме досягненню окремих його завдань та цілей у розрізі екологічної, соціальної та економічної складових, що дало змогу окреслити перспективи розвитку банківського кредитування населення.

На основі економетричного моделювання показано вплив банківського кредитування населення на окремі показники та галузі економіки, а саме: ВВП, оборот роздрібною торгівлі, споживчі витрати населення, їхню структуру та складові. Це дозволило побудувати моделі впливу банківського кредитування населення на окремі економічні показники, що оптимально апроксимують

емпіричні дані. Отримані рівняння регресії можуть бути використані для прогнозування зміни даних показників внаслідок зміни обсягів банківського кредитування населення.

Розроблено також індекси, що дозволяють поглибити аналіз впливу банківського кредитування населення на економіку, зокрема: індекс стимулювання роздрібною торгівлю та індекс кредитного покриття споживчих витрат, динаміка яких дозволила встановити незначний вплив кредитування населення на обрані економічні показники України у сучасних умовах. Обґрунтовано, що в Україні існує значний потенціал для стимулювання економічного зростання.

Запропоновано показники обмеження банківського кредитування населення на макрорівні, перевищення яких призводить до негативного впливу на економіку у зв'язку з недокредитуванням реального сектору. Доведено, що визначені напрямки активізації банківського кредитування населення, які сприятимуть досягненню цілей сталого розвитку, можуть бути реалізовані з урахуванням встановлених показників. В економічних реаліях України значення цих показників обмежень досить низькі, що дозволяє зробити висновки про можливість розширення банківського кредитування населення без шкоди реальному сектору економіки.

Розроблено методичний підхід до оцінки ефективності кредитування населення на рівні банку, який передбачає розрахунок запропонованого інтегрального показника ефективності на основі адитивної згортки узагальнених індексів дохідності, витратності, рентабельності кредитування населення та якості портфеля кредитів, наданих населенню, що розраховані з використанням адаптованих і розроблених автором показників. Запропонований методичний підхід дає змогу оцінити ефективність кредитування населення з позиції окремого банку, визначити основні чинники, які на неї впливають, виявити резерви її підвищення, а також здійснити порівняння з ефективністю інших видів кредитування, і може бути використаний у процесі бенчмаркінгу.

Систематизовано фактори, що впливають на рівень кредитного ризику у відносинах банку з населенням. Внутрішні фактори запропоновано поділяти на організаційні та поведінкові. Виявлено напрями удосконалення управління кредитним ризиком. Для протидії ризикуотворюючим факторам в умовах асиметрії інформації та конфлікту інтересів запропоновано: 1) використовувати фінансовий контролінг і, зокрема, контролінг поведінки; 2) удосконалити оцінку позичальників шляхом використання інформації з додаткових джерел, запровадження аналізу роботодавця позичальника та створення на макрорівні єдиної бази даних позичальників та поручителів, враховуючи і клієнтів небанківських фінансових установ; 3) запровадження розподілу функціональних повноважень та лімітування, а також їхніх комбінацій залежно від виду кредиту для населення; 4) впровадження систем стимулювання персоналу на основі якісних, а не кількісних показників; 5) використання різних видів страхування залежно від виду кредиту; 6) підхід до визначення строку кредиту та допустимого розміру щомісячних платежів; 7) використання стрес-тестування портфеля кредитів, наданих населенню.

На макрорівні в умовах переходу на МСФЗ 9 запропоновано законодавчо зафіксувати використання усіма банками єдиного прогнозу економічної ситуації, розробленого уповноваженим органом, з метою недопущення маніпулювання обсягами резервів та, відповідно, підвищення ризику.

Здійснено конкурентний аналіз ринку банківських кредитів для населення в Україні, що дало змогу визначити помірний рівень концентрації. Запропоновано шляхи підвищення конкурентоспроможності банку на ринку банківських кредитів для населення на основі впровадження інноваційних підходів щодо кредитування населення, а саме розвиток стратегічного партнерства між банками, долучення до P2P-кредитування у якості кредитора та організатора таких платформ, розробка інноваційних кредитних продуктів для фізичних осіб, що дасть змогу краще задовольняти потреби клієнтів в умовах діджиталізації економіки. Обґрунтовано необхідність впровадження у банківський бізнес, і зокрема у процес кредитування

населення, корпоративної соціальної відповідальності, що сприятиме формуванню позитивного іміджу банку серед клієнтів, посиленню його конкурентоспроможності та в кінцевому підсумку сприятиме підвищенню вартості банку, а також стабілізації банківської діяльності та зниженню соціальної напруги, формуванню клімату взаємної довіри кредитора і позичальника.

Ключові слова: кредит, банківський кредит, банківський кредит для населення, банківське кредитування населення, ефективність банківського кредитування населення, кредитний ризик, конкурентоспроможність банку.

ANNOTATION

Strilchuk Y.I. Bank lending to individuals and its influence on the economy. – Manuscript.

A thesis for Academic Degree of Candidate of Economic Science, specialty 08.00.08 Money, finance and credit. – SHEE «Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman», Kyiv, 2018.

The thesis is devoted to the improvement of theoretical and practical aspects of bank lending to individuals as well as creating recommendations for achieving its positive influence on the economy.

Different approaches to the essence of bank loan to individuals were summarized by analysing the existing scientific works of Ukrainian and foreign economists. The author proved that it is necessary to take into account the hierarchical submission and unity of such terms as loan, bank loan and bank loan to individuals. The economic essence of bank lending to individuals is defined as the process, consisting of some steps of realization of economic relationships that arise about granting money values to some borrowers-physical bodies by bank in order to satisfy their personal needs in terms of redemption, terminability, payment.

The author colligated the classification of bank loans to individuals, added a new classification criterion, which is a hierarchical level of borrower`s needs which can be

satisfied by the loan. It is defined the positive influence of bank lending to individuals as the acceleration of satisfaction of initial and secondary needs. Bank loans to individuals classification by goals is improved by substantiating its meaning to find out bank lending to individuals influence on the borrowers welfare, some branches of industry development and the economy as a whole. Bank loans to individuals classification according to the indication of collateral is systematized. It is proved its meaning in terms of risks management.

The author proposed the division of classification indications into two groups: those, which should be used during borrowers analysis, making contracts and those which should be used for analysis of the credit portfolio. Such classification is required for effective work with borrowers, helps to find out and assess the bank lending to individuals influence on the economy as a whole as well as its parts.

The author suggests and gives evidence of the necessity of functional approach to bank lending to individuals influence on the economy measurement based on causal relationships as well as structural and logical schemes. The author proves its multi-vector influence especially on the borrowers, lenders and the economy in general through different branches which can be direct and mediated.

Mention was made of the retrospective analysis of the development of bank lending to individuals in Ukraine during 1991–2018. The periodization of bank lending to individuals based on such criteria as growth rate of the bank loans to individuals amount and its share in the credit portfolio has been proposed. According to this periodization the four basic periods of its development in Ukraine, their key features and peculiarities are identified.

The work provides the main tendencies of the bank lending to individuals market within the defined periods in Ukraine and their causes. It is shown that the main problems of bank lending to individuals in Ukraine in terms of macroeconomic instability, caused by global financial crisis and other internal and external factors, is the decrease of the living standards, and as a result the decline of people`s creditworthiness, increase of risks, non-performing loans. Meanwhile it is underlined a

tiny growth of bank lending to individuals in 2017, which approves the beginning of its new period.

The factor analysis of the bank lending to individuals in Ukraine, provided with the econometric modeling, demonstrates economic indexes, which influence its development and helps to assess the measure of this influence. It is shown the main factors such as new loans for individuals interest rates, the amount of deposits of individuals, consumer price index, real wage index, registered unemployment level. It is defined that the amount of deposits of individuals, which are part of bank`s resources, has the greatest effect on the bank lending to individuals development.

The author defines macroeconomic model of the economic indexes influence on the bank loans to individuals dynamic which includes seasonal effect. It helps to make forecasts and can be used in the process of macroeconomic regulation. The work demonstrates the forecast based on the proposed model. Its verification proves the adequacy of the model and the possibility of its usage in practice. The positive dynamic of the bank lending to individuals in Ukraine is forecasted.

The author defines ways of the bank lending to individuals activation which can help to achieve sustainable development of Ukraine especially some its goals and tasks in three directions: economic, social end ecological. It enables to find out some bank lending to individuals development prospects.

The work provides ways of the bank lending to individuals influence on the economy, some branches of industry and economic indexes such as GDP, the retail sales, private consumer spending, its components and structure, construction, using econometric modeling. The author shows the models of the bank lending to individuals influence on particular indexes, which approximate empirical data optimally. These regression equations can be used for forecasting changes of some indexes caused by fluctuations of the bank lending to individuals amount.

Some indexes are created and proposed in order to deepen the analysis of the bank lending to individuals influence on the economy: retail sales stimulation index and consumer spending coverage index. The dynamics of these indexes has helped to define

the slight influence in the current economic situation. It is approved that there are possibilities to increase the amounts of the bank loans to individuals in Ukraine.

The author proves the limits of the bank lending to individuals. Exceeding these limits leads to the negative influence on the economy because of the lack of corporate lending. It is also argued that proposed directions of the development of bank lending to individuals, which help to achieve sustainable development, can be actualized on the basis of the bank lending to individuals limits indicators. These indicators` values are so low in the modern economic realities in Ukraine. It allows to make conclusions that it is possible to increase bank lending to individuals without negative influence on the economy.

The methodical approach to the assessment of the efficiency of the bank lending to individuals with the calculation of the integral indicator based on revenues, expenses, profitability and the credit portfolio quality indexes, has been presented. The author has used new elaborated indexes as well as adapted ones. Usage of this methodical approach enables to find out the level of the bank lending to individuals efficiency for the bank, key factors which influence it and to compare it with the efficiency of other types of lending and can be used for benchmarking.

Factors which influence the level of credit risk in terms of lending to individuals are systematized. The internal factors include organizational and behavioral ones. The work provides ways of credit risk management improvement. The author suggests to take some measures in order to counteract factors of risk in terms of asymmetric information and conflict of interest: 1) to use financial controlling especial behavioral controlling; 2) to improve the assessment of borrowers by using additional sources of information, analyzing their employers and creating the unified macro database of banks` and other financial institutions` borrowers and guarantors; 3) to implement allocation of responsibilities and limitation as well as their combination depending on kinds of loans to individuals; 4) to launch employees motivation and stimulation systems; 5) to use different types of insurance; 6) to use elaborated approach of defining terms of lending and monthly payments limits; 7) stress-testing of the loan portfolio.

It is offered to fix by law the necessity of using the unified economic situation forecast in terms of implementing IFRS 9, which should be done by special authorized body, in order to prevent manipulations with reserves and increase of risk level.

The author provides competitive analysis of bank lending to individuals market in Ukraine, which indicates the medium level of market concentration. Some ways of strengthening bank`s competitiveness at the bank lending to individuals market based on implementing of innovative approaches such as development of interbank strategic partnership, participation in the P2P-lending as a lender and organizer of platforms, elaboration of innovative products for individual borrowers which help to satisfy consumers` needs and wants in terms of digitalization of the economy are proposed. It is also substantiated the necessity of corporate social responsibility incorporation into banking especially bank lending to individuals in order to create positive image of the bank, to boost its competitiveness and as a result to increase the value of the bank.

Key words: loan, bank loan, individual bank loan, lending, bank lending, bank lending to individuals, bank lending to individuals efficiency, credit risk, bank`s competitiveness.

Список публікацій здобувача за темою дисертації:

Монографія:

1. Стрільчук Ю. І. Окремі проблеми банківського кредитування в умовах макроекономічної нестабільності / Ю. І. Стрільчук // Банківське кредитування в Україні: посткризове перезавантаження : монографія / [С. М. Аржевітін, Т. С. Шемет, Н. В. Циганова та ін.; за заг. ред. С. М. Аржевітіна]. – Київ : КНЕУ, 2017. – С. 60–76 (23,7 д.а., особисто автору – 0,7 д.а., окреслено проблеми розвитку банківського кредитування в Україні, причини їх виникнення та окремі напрямки удосконалення).

У наукових фахових виданнях, які зареєстровані в міжнародних наукометричних базах:

2. Стрільчук Ю. І. Сучасний стан банківського кредитування населення в Україні / Ю. І. Стрільчук // *Фінанси, облік і аудит* : зб. наук. пр. (Ulrich's Periodicals Directory (Ulrichsweb), Google Scholar). – Київ : КНЕУ, 2016. – Вип. 2. – С. 144–156 (0,6 д.а.).

3. Стрільчук Л. В., Стрільчук Ю. І. Окремі проблеми банківської системи України / Л. В. Стрільчук, Ю. І. Стрільчук // *Економіка. Фінанси. Право*. (Index Copernicus). – 2016. – № 6-1. – С. 42–44 (0,3 д.а., особисто автору – 0,2 д.а., визначено проблеми банківського кредитування в Україні та шляхи їх вирішення).

4. Стрільчук Ю. І. Вплив банківського кредитування населення на економіку/ Ю. І. Стрільчук // *Економіка. Фінанси. Право*. (Index Copernicus). – 2017. – №2/1. – С. 45–48 (0,3 д.а.).

5. Стрільчук Ю. І. Інноваційні підходи до банківського кредитування населення [Електронний ресурс] / Ю. І. Стрільчук // *Економіка та суспільство* (Index Copernicus). – 2017. – Випуск 8. – С. 684–689. – Режим доступу: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal-8> (0,6 д.а.).

6. Стрільчук Л. В., Стрільчук Ю. І. Вплив банківського кредитування на розвиток малого та середнього бізнесу в Україні / Л. В Стрільчук, Ю. І. Стрільчук // *Економіка. Фінанси. Право*. (Index Copernicus). – 2017. – № 4/2. – С. 21–23 (0,3 д.а., особисто автору – 0,2 д.а., охарактеризовано вплив банківського кредитування населення на розвиток окремих галузей економіки).

7. Стрільчук Ю. І. Банківське кредитування населення у забезпеченні сталого розвитку / Ю. І. Стрільчук // *Формування ринкових відносин в Україні* : збірник наукових праць (Google Scholar). – 2017. – Вип. 7–8 (194–195). – С. 84–91 (0,7 д.а.).

8. Стрільчук Ю. І. Факторний аналіз банківського кредитування населення / Ю. І. Стрільчук // *Формування ринкових відносин в Україні*: збірник наукових праць (Google Scholar). – 2017. – Вип. 12 (199). – С. 226–231 (0,5 д.а.).

В інших виданнях:

9. Стрільчук Л. В., Стрільчук Ю. І. Особливості банківського кредитування населення на споживчі потреби в Україні / Л. В. Стрільчук, Ю. І. Стрільчук // Інноваційні виміри розвитку світової економіки. Збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук. – Наукова організація «Перспектива». – Дніпропетровськ : Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С. 176–180 (0,3 д.а., особисто автору – 0,2 д.а., здійснено аналіз видової структури банківського споживчого кредиту).

10. Стрільчук Ю. І. Розвиток банківського споживчого кредитування населення в Україні / Ю. І. Стрільчук // Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи : зб. тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 24 травня 2013 р.). – К : УБС НБУ, 2013 – С. 156–157 (0,2 д.а.).

11. Стрільчук Ю. І. Проблеми функціонування банківської системи України та шляхи її удосконалення / Ю. І. Стрільчук // Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи : зб. тез доповідей V Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 28 травня 2015 р.). – К : УБС НБУ, 2015. – С. 80–81 (0,2 д.а.).

12. Стрільчук Ю. І. Імплементация інноваційних підходів банківського кредитування населення в Україні [Електронний ресурс] / Ю. І. Стрільчук // Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку : зб. матеріалів I Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29–30 березня 2016 р.). – Київ : КНЕУ, 2016 – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/19041> (0,3 д.а.).

13. Стрільчук Ю. І. Страхування у банківському кредитуванні населення / Ю. І. Стрільчук // Інноваційні напрямки розвитку страхового ринку України : зб. матеріалів III міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 19–20 квітня

2016 р.). – Київ : КТ «Забеліна-Фільковська Т. С. і компанія Київська нотна фабрика», 2016. – С. 329–332 (0,2 д.а.).

14. Стрільчук Ю. І. Вплив банківського кредитування населення на економіку / Ю. І. Стрільчук // Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» (економіка, фінанси і право) [Електронний ресурс]: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 17 травня 2016 р.). – Київ : Київ. нац. торг.-екон. у-т, 2016. – Режим доступу: <https://knteu.kiev.ua/file/NzM1OQ=/87ce96e208b35555a94185b5d2988010.pdf> (0,1 д.а.).

15. Стрільчук Ю. І. Стратегічне партнерство на ринку банківського кредитування населення / Ю. І. Стрільчук // Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи : зб. тез доповідей VI Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 20 травня 2016 р.). – К : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2016 – С. 237–239 (0,2 д.а.).

16. Стрільчук Ю. І. Кредитний ризик у відносинах банку з населенням [Електронний ресурс] / Ю. І. Стрільчук // Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 22 червня 2016 р.). – Київ : КНЕУ, 2016 – С. 200–203 – Режим доступу: http://irbis.kneu.edu.ua/cgi-bin/ecgi64/cgiirbis_64.exe?LNG=&C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Z21ID=19467581Y0I4S5155116&Image_file_name=CONF_EL\korpor_finan_probl_persp_innov_rozv_16.pdf (0,1 д.а.).

17. Стрільчук Ю. І. Вплив банківського кредитування населення на розвиток малого та середнього бізнесу в Україні / Ю. І. Стрільчук // Фінансове забезпечення інноваційних проектів малого та середнього бізнесу: глобальні виклики та українські реалії [Електронний ресурс] : зб. Матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 7 грудня 2016 р.). – К. : КНЕУ, 2016. –

С. 121–123. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/20830> (0,2 д.а.).

18. Стрільчук Л. В., Стрільчук Ю. І. Окремі проблеми фінансування підприємств малого та середнього бізнесу в Україні / Л. В. Стрільчук, Ю. І. Стрільчук // Фінансове забезпечення інноваційних проектів малого та середнього бізнесу: глобальні виклики та українські реалії [Електронний ресурс] : зб. Матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Київ, 7 грудня 2016 р.). – К. : КНЕУ, 2016. – С. 118–121. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/20829> (0,2 д.а., особисто автору – 0,1 д.а., визначено вплив банківського кредитування населення на розвиток малого та середнього бізнесу).

19. Стрільчук Ю. І. Вплив банківського кредитування населення на розвиток інноваційної діяльності підприємств / Ю. І. Стрільчук // Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс] : зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29–30 березня 2017 р.). – Київ : КНЕУ, 2017. – С. 190–192. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/21467> (0,3 д.а.).

20. Стрільчук Л. В., Стрільчук Ю. І. Перспективні напрямки розвитку інновацій на ринку банківських послуг в Україні / Л. В. Стрільчук, Ю. І. Стрільчук // Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс] : зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29–30 березня 2017 р.). – Київ : КНЕУ, 2017. – С. 106–108. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/21429> (0,17 д.а., особисто автору – 0,1 д.а., розкрито сутність та необхідність інновацій на ринку банківських послуг).

21. Стрільчук Ю. І. Банківське кредитування населення: теоретичний аспект / Ю. І. Стрільчук // Антикризове управління економікою та фінансами [Електронний ресурс] : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 31 травня 2017 р.). – Київський інститут банківської справи, 2017. – С. 45–47. – Режим доступу:

<http://www.kibs.kiev.ua/index.php/pro-nas/presa-pro-institut-visnik-kibs/konferentsiji>
(0,1 д.а.).

22. Стрільчук Ю. І. Еволюція банківського кредитування населення в Україні / Ю. І. Стрільчук // Майбутнє банкінгу: сучасні виклики та перспективи розвитку [Електронний ресурс] : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Київ, 15 червня 2017 р.). – Київ : КНЕУ, 2017. – С. 46–49. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/23081> (0,3 д.а.)

23. Стрільчук Л. В., Стрільчук Ю. І. Ресурсне забезпечення банківського кредитування населення в Україні / Л. В. Стрільчук, Ю. І. Стрільчук // Майбутнє банкінгу: сучасні виклики та перспективи розвитку [Електронний ресурс] : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Київ, 15 червня 2017 р.). – Київ : КНЕУ, 2017. – С. 49–52. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/23082> (0,3 д.а., особисто автору – 0,2 д.а., проаналізовано рівень ресурсного забезпечення банківського кредитування населення в Україні та окреслено шляхи його підвищення).

24. Стрільчук Ю. І. Використання концепції біхевіоризму в управлінні банківським кредитуванням населення / Ю. І. Стрільчук // Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку [Електронний ресурс] : зб. матеріалів I Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21 червня 2017 р.). – Київ : КНЕУ, 2017. – С. 190–192. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/21966>
(0,1 д.а.).

25. Стрільчук Ю. І. Контролінг в управлінні ризиками банківського кредитування населення / Стрільчук Ю. І. // Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами [Електронний ресурс] : зб. матеріалів I Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 22 листопада 2017 р.). – Київ : КНЕУ, 2017. – С. 320–322. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/23503> (0,1 д.а.).

26. Стрільчук Ю. І. Методика оцінки ефективності банківського кредитування населення / Ю. І. Стрільчук // – Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір. – № 75460 від 20.12.2017 (0,6 д.а.).

ЗМІСТ

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	19
ВСТУП.....	20
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ.....	31
1.1. Сутність банківського кредитування населення у контексті ієрархії економічних відносин між кредитором і позичальником	31
1.2. Видова характеристика банківського кредиту для населення як основа підвищення ефективності кредитування	49
1.3. Вплив банківського кредитування населення на економіку	64
Висновки до розділу 1.....	80
РОЗДІЛ 2 АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ТА ЙОГО ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ...84	
2.1. Генеза банківського кредитування населення як підґрунтя для визначення перспективних напрямів його розвитку.....	84
2.2. Факторний аналіз банківського кредитування населення.....	104
2.3. Оцінка впливу банківського кредитування населення на розвиток економіки України.....	117
Висновки до розділу 2.....	142
РОЗДІЛ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ.....	145
3.1. Методичні засади оцінки ефективності банківського кредитування населення.....	145
3.2. Управління кредитним ризиком банку у відносинах з населення.....	161
3.3. Конкурентоспроможність банку на ринку банківських кредитів для населення.....	186
Висновки до розділу 3.....	210
ВИСНОВКИ.....	213
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	217
ДОДАТКИ.....	254

СПИСОК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВВП – валовий внутрішній продукт

ДІУ – Державна іпотечна установа

КСВ – корпоративна соціальна відповідальність

МВФ – Міжнародний валютний фонд

МСФЗ – міжнародний стандарт фінансової звітності

КВЕД – класифікація видів економічної діяльності

НБУ – Національний банк України

ООН – Організація об'єднаних націй

ФГВФО – Фонд гарантування вкладів фізичних осіб

ЦСР – цілі сталого розвитку

DSTI – debt service-to-income ratio (співвідношення відношення витрат на обслуговування кредиту до підтвердженого доходу)

ННІ – Індекс Херфіндаля-Хіршмана

LTV – loan-to-value ratio (співвідношення основної суми кредиту та ринкової або оціночної вартості застави)

NPL – non-performing loans (непрацюючі кредити)

P2P – peer-to-peer кредитування («пряме» позичання коштів між не пов'язаними особами)

ВСТУП

Актуальність теми. Стан економіки країни значною мірою залежить від адекватного функціонування банківської системи, а кредитування банками економічних суб'єктів є одним із драйверів, що відіграє важливу роль у розвитку пріоритетних галузей, забезпеченні економічного зростання, формуванні конкурентоспроможності країни на світовому ринку. Кредитування населення, зокрема, як важлива складова банківської діяльності має різновекторний вплив на економіку на мікро- та макрорівнях, а саме на розвиток окремого банку як суб'єкта кредитних відносин, банківської системи, ряду галузей, а також сприяє формуванню платоспроможного попиту, зростанню кінцевого споживання, розширеному відтворенню робочої сили як важливого фактора виробництва, підвищенню рівня життя населення, забезпеченню соціальних стандартів. Макроекономічна нестабільність в Україні справила негативний вплив на розвиток банківського кредитування населення, спричинивши різке зниження кредитоспроможності позичальників, значне погіршення якості кредитного портфеля, зменшення обсягів кредитування, що, відповідно, призвело до несприятливих наслідків для банківської системи та економіки в цілому. Все це засвідчило вразливість банківського кредитування населення в умовах мінливості зовнішнього середовища, недостатню захищеність від ризиків, а також дуалістичний характер його впливу на економіку країни. Тому за умов, які склалися, постає необхідність поглибленого дослідження теоретичних та практичних засад банківського кредитування населення, що дозволить визначити заходи, спрямовані на його відновлення. Водночас в умовах діджиталізації економіки виникає потреба в обґрунтуванні напрямів удосконалення банківського кредитування населення в Україні на інноваційних засадах, адекватних вимогам сучасного клієнтоорієнтованого середовища, що сприятиме зростанню позитивного впливу на економіку.

Питанням розвитку та удосконалення банківського кредитування приділяють значну увагу такі науковці: С. Аржевітін, О. Береславська, З. Варналій, О. Дзюблюк, М. Диба, В. Зимовець, І. Івасів, О. Колодізев, М. Крупка, О. Лаврушин, В. Лагутін, О. Любіч, Т. Майорова, А. Мороз, П. Нікіфоров, Т. Остапишин, Л. Примостка, М. Савлук, Дж. Сінкі, О. Терещенко, Н. Циганова, П. Чуб, Н. Шульга та інші. Суттєвий внесок у дослідженні банківського кредитування населення зробили вітчизняні та зарубіжні вчені: М. Алексеєнко, О. Бондар, О. Вовчак, Дж. Джегтіані, Г. Карчева, П. Келем, С. Кудряшов, В. Ленг, І. Лютий, С. Мейєр, В. Міщенко, С. Науменкова, О. Олійник, І. Охрименко, Т. Паєнтко, Г. Панова, К. Спренгер, Я. Чайковський, К. Черкашина та інші.

Віддаючи належне доробку вчених у цій сфері, слід зазначити, що в сучасних умовах функціонування банків виникає потреба в подальших наукових дослідженнях, зокрема ефективності банківського кредитування населення, його впливу на конкурентоспроможність і фінансові результати банку та можливості використання як інструменту забезпечення сталого розвитку, що сприятиме удосконаленню управління економічними процесами і зростанню позитивного впливу банківського кредитування населення на економіку.

Актуальність, теоретична і практична значущість та необхідність подальшого дослідження даної проблематики обумовили вибір теми дисертаційної роботи, її мету, завдання та логіко-структурну побудову.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри банківської справи ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за темами «Роль грошей та кредиту у підвищенні ефективності економіки України» (державний реєстраційний номер 0112U002958), «Управління кредитним портфелем банку в період виходу з фінансової кризи» (державний реєстраційний номер 0115U002365), «Реформування банківської системи України в сучасних умовах» (державний

реєстраційний номер 0117U004955). Внесок автора у виконання науково-дослідних тем полягає у дослідженні теоретичних і практичних засад банківського кредитування населення та обґрунтуванні пропозицій щодо його удосконалення в Україні.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретичних засад банківського кредитування населення і розробка практичних рекомендацій щодо його удосконалення та забезпечення позитивного впливу на економіку.

Відповідно до мети в роботі були поставлені такі завдання:

- систематизувати та узагальнити підходи до визначення сутності банківського кредитування населення;
- уточнити класифікацію банківського кредиту для населення;
- теоретично обґрунтувати напрями впливу банківського кредитування населення на економіку;
- визначити тенденції розвитку банківського кредитування населення в Україні на основі здійснення його ретроспективного аналізу;
- провести факторний аналіз банківського кредитування населення в Україні з використанням економетричного моделювання;
- виявити вплив банківського кредитування населення на окремі економічні показники в Україні;
- розробити методичний підхід до оцінки ефективності банківського кредитування населення на основі використання інтегрального показника;
- обґрунтувати напрями удосконалення управління кредитним ризиком у відносинах банку з населенням;
- запропонувати шляхи підвищення конкурентоспроможності банку на ринку банківських кредитів для населення.

Об'єктом дослідження є банківське кредитування населення.

Предметом дослідження є економічні відносини, які виникають з приводу кредитування банками населення.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань у роботі використано такі методи наукового дослідження: діалектичний – для розкриття змісту термінологічного апарату; системний – для обґрунтування ієрархічності термінів «кредит», «банківський кредит», «банківський кредит для населення»; синтезу, узагальнення та групування – для здійснення класифікації банківського кредиту для населення; структурно-функціональний, індуктивний та дедуктивний – для визначення напрямів впливу банківського кредитування населення на економіку, виявлення чинників, що впливають на рівень кредитного ризику банку у відносинах з населенням; історіографічний, аналітичний – для виявлення особливостей розвитку банківського кредитування населення в Україні, здійснення його періодизації та визначення основних тенденцій; кореляційно-регресійний, факторний, коефіцієнтний аналізи, економетричне моделювання, метод вибірки – для встановлення взаємозв'язку між окремими показниками, побудови макроекономічної моделі впливу економічних показників на динаміку банківського кредитування населення в Україні, визначення впливу банківського кредитування населення на окремі економічні показники; прогнозування – для здійснення прогнозу динаміки банківського кредитування населення та інших економічних показників в Україні; індексний, зведення, групування, коефіцієнтний аналіз – для розрахунку інтегрального показника ефективності банківського кредитування населення, а також у процесі виокремлення напрямів удосконалення управління кредитним ризиком у відносинах банку з населенням та для аналізу конкуренції на ринку банківських кредитів для населення; аналогій, порівняння – для обґрунтування необхідності використання інноваційних підходів у банківському кредитуванні населення; табличний та графічний – для наочного відображення отриманих результатів дослідження.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти України, міжнародні стандарти фінансової звітності, статистичні та аналітичні матеріали Національного банку України, Державної служби статистики України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, Державної іпотечної установи, Світового

банку, МВФ, рекомендаційні документи ООН, Базельського комітету з питань банківського нагляду, фінансова та нефінансова звітність банків, монографії, матеріали наукової періодики, методична та довідкова література, електронні ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретичних засад банківського кредитування населення і розробці практичних рекомендацій щодо його удосконалення та забезпечення позитивного впливу на економіку. Основні положення, які визначають наукову новизну дисертаційної роботи, полягають у такому:

вперше:

– розроблено методичний підхід до оцінки ефективності кредитування населення на рівні банку, який передбачає розрахунок запропонованого інтегрального показника ефективності на основі адитивної згортки узагальнених індексів дохідності, витратності, рентабельності кредитування населення та якості портфеля кредитів, наданих населенню, що розраховані з використанням адаптованих і розроблених автором показників. Даний підхід дає змогу здійснити динамічний та компаративний аналіз ефективності банківського кредитування населення, визначити фактори впливу та резерви її підвищення;

удосконалено:

– класифікацію банківського кредиту для населення в частині:
1) розширення існуючої класифікації шляхом доповнення її такою ознакою як ієрархічний рівень потреб позичальника, задоволенню яких сприяє кредит, що дозволило виявити соціально-економічне значення банківського кредитування населення; 2) систематизації ознак класифікації, їхнього групування та обґрунтування необхідності використання на окремих етапах кредитування населення, що сприятиме підвищенню ефективності роботи банку з позичальниками на мікрорівні, виявленню впливу банківського кредитування населення на економіку на макрорівні. Запропонована класифікація послугувала

поглибленню теоретичних засад банківського кредитування населення й дослідженню його впливу на економіку;

– методичний підхід до прогнозування банківського кредитування населення на основі економетричного моделювання і, зокрема, побудови макроекономічної моделі впливу економічних показників на динаміку банківського кредитування населення в Україні з урахуванням сезонності. Даний підхід дозволяє визначити вплив окремих факторів на зміну обсягів банківського кредитування населення, здійснити прогнозування на різні часові періоди як на макроекономічному, так і на регіональному рівнях та є підґрунтям для прийняття відповідних управлінських рішень з метою забезпечення позитивного впливу банківського кредитування населення на економіку;

– обґрунтування пріоритетних напрямів активізації банківського кредитування населення в Україні, які слугуватимуть досягненню сталого розвитку, а саме його окремих завдань та цілей у розрізі економічної, екологічної та соціальної складових. У контексті економічної складової розроблено методичний підхід до оцінки впливу банківського кредитування населення на макроекономічні показники, що, на відміну від існуючої практики, передбачає побудову економетричних моделей і використання запропонованих автором індексу кредитного покриття споживчих витрат та індексу стимулювання роздрібною торгівлю. Застосування даного підходу сприятиме удосконаленню прогнозування впливу банківського кредитування населення на макрорівні й упередженню кризових ситуацій в економіці;

– інструментарій підвищення конкурентоспроможності банку на ринку банківських кредитів для населення в частині обґрунтування доцільності використання таких інноваційних підходів як: стратегічне партнерство; долучення банків до P2P-кредитування; імплементація нових кредитних продуктів для фізичних осіб; впровадження принципів соціальної відповідальності, встановлених ISO 26000, у тому числі й у відносинах банку з населенням. Це

забезпечить зростання ефективності кредитування населення на рівні банку та посилення його позитивного впливу на економіку;

набули подальшого розвитку:

– трактування сутності поняття «банківський кредит для населення», що, на відміну від існуючих, характеризується урахуванням спільної економічної основи, видової єдності та ієрархічного підпорядкування категорії «кредит», і поняття «банківське кредитування населення» як процесу, що складається з послідовних дій щодо реалізації економічних відносин, які виникають з приводу передачі банком позичальнику-фізичній особі вартості в грошовій формі для задоволення особистих потреб на умовах повернення, строковості та платності. Зазначене сприятиме поглибленню теоретичних засад та удосконаленню організації банківського кредитування населення;

– теоретичне обґрунтування напрямів впливу банківського кредитування населення на економіку, а саме на позичальника, кредитора та окремі галузі, шляхом використання функціонального підходу на основі встановлення причинно-наслідкових зв'язків, що дозволило виявити його соціально-економічне значення, характер впливу на економічних суб'єктів на мікрорівні та на забезпечення економічного зростання й може бути використано в процесі макроекономічного регулювання як основа для визначення пріоритетних напрямів активізації банківського кредитування населення;

– періодизація розвитку банківського кредитування населення в Україні, яка відрізняється від існуючих критеріями, покладеними в основу виокремлення періодів, а саме: темп приросту та частка банківських кредитів для населення в кредитному портфелі банків. Запропонована періодизація дала змогу ідентифікувати тенденції розвитку банківського кредитування населення і дозволила підвищити ступінь обґрунтованості прогнозу його динаміки та впливу на економіку;

– підходи до управління кредитним ризиком у відносинах банку з населенням у частині визначення автором заходів протидії ризикоутворюючим

факторам в умовах асиметрії інформації та конфліктів інтересів, що сприятимуть зменшенню портфеля проблемних кредитів, підвищенню ефективності кредитування населення і в підсумку забезпеченню його позитивного впливу на формування фінансових результатів окремого банку, стабільність банківської системи та розвиток економіки.

Практичне значення отриманих результатів дисертаційного дослідження полягає у подальшому використанні пропозицій автора, впровадженні їх у практику банківської діяльності з метою удосконалення кредитування населення в Україні та забезпечення його позитивного впливу на економіку.

Висновки та рекомендації щодо забезпечення умов переходу до МСФЗ 9, зокрема, щодо законодавчої регламентації використання банками єдиного прогнозу економічної ситуації, розробленого уповноваженим органом, будуть враховані у роботі Комітету Верховної Ради України з питань фінансової політики і банківської діяльності з удосконалення законодавчого регулювання банківського кредитування населення в Україні. Також взяті до уваги пропозиції автора щодо використання економетричного моделювання з метою прогнозування розвитку банківського кредитування населення (довідка № 04-37/10-108 від 16.04.2018 р.).

Рекомендовані підходи до оцінки впливу банківського кредитування населення на економічний розвиток використовуються Асоціацією українських банків. Враховані також пропозиції щодо факторного аналізу та прогнозування динаміки банківського кредитування населення, його впливу на національне виробництво, платіжний баланс та макроекономічну стабільність, використання яких має на меті удосконалення та визначення перспективних напрямів розвитку банківської діяльності в Україні (довідка № 34 від 13.12.2017 р.).

Результати дисертаційного дослідження щодо управління ризиками, оцінки ефективності банківського кредитування населення та прогнозування його розвитку використані в роботі АТ «Ощадбанк» з метою удосконалення процесу кредитування населення, що сприятиме покращенню фінансових результатів

банку, забезпеченню стабільності та динамічного розвитку фінансового ринку (довідка від 21.12.2017 р.).

Пропозиції в частині управління ризиками, що виникають при кредитуванні населення, та щодо оцінки ефективності банківського кредитування населення з метою удосконалення процесу кредитування фізичних осіб, що сприятиме покращенню результатів діяльності банку та банківської системи в цілому, знайшли відображення в роботі АТ «ОТП БАНК» (довідка від 08.12.2017 р.).

Окремі результати дисертаційного дослідження, а саме факторний аналіз та прогнозування банківського кредитування населення, пропозиції щодо управління кредитним ризиком та проблемною заборгованістю населення використані в діяльності ТОВ «КУА «Світлозар» з метою підвищення ефективності його функціонування, що сприятиме забезпеченню стабільності та динамічного розвитку фінансового ринку (довідка № 001-20/02/18 від 20.02.2018 р.).

Теоретичні положення та основні висновки, отримані в результаті проведення дисертаційного дослідження, використовуються в навчальному процесі ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» при викладанні дисциплін «Гроші та кредит», «Операції банків та небанківських кредитних установ», «Кредитний менеджмент у банку» (довідка від 11.12.2017 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є результатом власних досліджень та самостійною науковою роботою. Усі наукові результати, викладені в дисертації, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використані та містяться лише ті напрацювання, які є результатом особистої роботи здобувача. Внесок автора в працях, опублікованих у співавторстві, відображено в списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження були оприлюднені та отримали схвалення на 13 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: III Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Проблеми

забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи» (м. Київ, 24 травня 2013 р.); V Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи» (м. Київ, 28 травня 2015 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку» (м. Київ, 29–30 березня 2016 р.); III Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційні напрямки розвитку страхового ринку України» (м. Київ, 19–20 квітня 2016 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» (економіка, фінанси і право)» (м. Київ, 17 травня 2016 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи» (м. Київ, 20 травня 2016 р.); I Всеукраїнська науково-практична конференція «Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку» (м. Київ, 22 червня 2016 р.); I Міжнародна науково-практична конференція «Фінансове забезпечення інноваційних проектів малого та середнього бізнесу: глобальні виклики та українські реалії» (м. Київ, 7 грудня 2016 р.); II Всеукраїнська науково-практична конференція «Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку» (м. Київ, 29–30 березня 2017 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Антикризове управління економікою та фінансами» (м. Київ, 31 травня 2017 р.); II Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Майбутнє банкінгу: сучасні виклики та перспективи розвитку» (м. Київ, 15 червня 2017 р.); I Міжнародна науково-практична конференція «Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку» (м. Київ, 21 червня 2017 р.); I Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами» (м. Київ, 22 листопада 2017 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження опубліковані у 26 наукових працях загальним обсягом 7,4 д. а., з них: 1 – у колективній монографії; 7 – у наукових фахових виданнях, які зареєстровані в міжнародних наукометричних базах; 18 – в інших виданнях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 210 сторінок. Робота містить 17 таблиць на 9 сторінках, 28 рисунків на 12 сторінках, 14 додатків на 36 сторінках. Список використаних джерел включає 329 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ

1.1. Сутність банківського кредитування населення у контексті ієрархії економічних відносин між кредитором і позичальником

З метою всебічного та глибинного аналізу банківського кредитування населення необхідно перш за все дослідити економічну сутність кредиту, до визначення якої в економічній думці не сформувався єдиний підхід, незважаючи на значну кількість наукових праць з даного напрямку. Деякі вчені розглядають кредит як надання коштів у користування на певних умовах, про що свідчить таке визначення: «кредит – це надання грошових коштів або товарів (робіт, послуг) на умовах подальшого повернення цих коштів або сплати наданих товарів (робіт, послуг) у встановлений термін, включаючи сплату відсотків за їх використання» [71, с. 146]. Згідно з іншим трактуванням «кредит – це надання грошової суми або цінного ліквідного активу на умовах повернення, строковості й платності, в результаті чого виникають боргові зобов'язання» [161, с. 162]. На думку І. А. Бланка «кредит – це надання позичальнику коштів у грошовій або інших формах на певний строк під визначений процент» [48, с. 415]. Отже, автори акцентують увагу на тому, що кредитом є надання або грошових коштів, або товарів чи послуг, а також на умовах його здійснення, таких як поверненість, строковість та платність.

У фінансовому словнику-довіднику за редакцією М. Я. Дем'яненка зазначається, що кредит – це форма передачі у тимчасове користування коштів у грошовій або грошово-натуральній формі на умовах строковості, повернення, платності та цільового характеру, що надається однією юридичною або фізичною особою – кредитором, іншій особі – позичальнику [259, с. 265]. Автор додає таку важливу умову як цільовий характер, що звужує сутність кредиту, порівняно з попередніми дефініціями. Також чітко зазначено коло осіб, які можуть виступати

кредиторами, а саме фізичні та юридичні особи, проте не враховуються інші можливі кредитори, такі як уряд, міжнародні організації. Отже, у проаналізованих визначеннях увага авторів зосереджується на русі вартості, можливих формах її передачі на певних умовах, проте кредит не розглядається з позиції його суб'єктів та відносин між ними, тому сутність даної категорії розкривається лише поверхнево.

Деякі науковці ототожнюють кредит з позичкою. Згідно з їхньою точкою зору «кредит – позика, взята на певний строк у грошовій або товарній формі з умовою повернення та сплати відповідної винагороди (процента)» [26, с. 117]. Як видно, при цьому виділяються ключові умови кредиту, але, як і за попереднього підходу, не розкривається економічна природа даної категорії. Відповідно до позиції С. В. Мочерного «кредит – це позика у грошовій або товарній формі на умовах повернення в певний строк з виплатою відсотка, в процесі руху якої між кредитором і позичальником виникають відносини економічної власності» [164]. Кредит розглядається автором у контексті відносин економічної власності, проте він не ототожнюється із відносинами між кредитором і позичальником. Стверджується, що відносини власності між цими суб'єктами виникають лише у процесі руху позички, з якою і ототожнюється кредит. Таке трактування, на нашу думку, не повною мірою розкриває економічну сутність кредиту.

Кредит також розуміють як форму позикового капіталу (в грошовій або товарній формі), що надається на умовах повернення і зумовлює виникнення кредитних відносин між тим, хто надає кредит, і тим, хто його отримує [23, с. 150]. У даному визначенні кредит ототожнюється не з позичкою, а з формою позикового капіталу і необхідною його умовою є виключно повернення, тобто інші умови не виокремлюються. Відповідно до позиції В. Д. Лагутіна «кредит – це форма прояву кредитних відносин, форма руху позикового капіталу. Кредит виражає економічні відносини між кредитором і позичальником, які виникають під час одержання позички, користування нею та її повернення. Кредит як форма руху позикового капіталу об'єднує в собі два процеси: 1) акумуляцію тимчасово

вільних грошових коштів; 2) вкладення, або розміщення, цих коштів» [145]. Під кредитними відносинами автор розуміє «відособлену частину економічних відносин, пов'язану з наданням вартості (коштів) у позику і поверненням її разом із певним відсотком» [145].

Більшість науковців трактують кредит як економічні відносини. Так, С. О. Маслова, О. А. Опалов вважають, що кредит виражає економічні відносини між кредитором та позичальником, які виникають під час одержання позики, користування нею та її повернення [154, с. 87]. Кредит також розглядають як економічні відносини, що виникають між кредитором і позичальником з приводу позиченої вартості, яка передається у тимчасове користування на умовах строковості, платності та повернення [22, с. 98]. Дане визначення дещо відрізняється від попереднього, оскільки у ньому виділяється також і платність.

Відповідно до точки зору вітчизняних учених В. Я. Вовк та О. В. Хмеленко, «кредит як економічна категорія становить сукупність відповідних економічних відносин між кредитором і позичальником з приводу поворотного руху вартості» [65, с. 15]. Увага звертається на поворотний рух вартості, тобто основною ознакою кредиту вважається поверненість. Згідно з іншим визначенням «кредит – економічна категорія, яка є виразом відносин між суб'єктами господарювання щодо надання й отримання позички в грошовій чи товарній формі на умовах повернення, строковості й платності» [104, с. 306; 40, с. 235]. У вищенаведених дефініціях підкреслюється, що кредит є економічною категорією, сутність якої розкривається через відносини між кредитором і позичальником.

Згідно з думкою А. М. Мороза «кредит – це економічні відносини, що виникають між кредитором і позичальником з приводу одержання останнім позики в грошовій або товарній формі на умовах повернення в певний строк і звичайно зі сплатою відсотка [41, с. 147]. Слід зауважити, що передбачається як грошова, так і товарна форма кредиту. В основі сутності кредиту лежать економічні відносини, що виникають між контрагентами, і такі умови як поверненість, строковість та платність.

Відомий український вчений М. І. Савлук стверджує, що кредит – це суспільні відносини, що виникають між економічними суб'єктами у зв'язку з переданням один одному в тимчасове користування вільних коштів на засадах зворотності, платності та добровільності [79, с. 349]. Так, з'являється ще одна визначальна умова існування кредиту, а саме добровільність.

Проведений аналіз визначень кредиту з позиції економічних відносин свідчить, що за такого підходу розкривається економічна сутність кредиту, відображаються основні умови, необхідні для його реалізації. Кредит передбачає не лише передачу вільної вартості у тимчасове користування на певних умовах, а й відносини, які виникають з цього приводу між кредитором та позичальником у процесі надання вартості, користування нею та її повернення, забезпечення прав кредитора й позичальника, вирішення спорів у разі виникнення проблемної заборгованості тощо.

Деякі автори розглядають кредит як економічні відносини, проте більш широко. Прихильники такого підходу трактують кредит як систему економічних відносин, що виникають між кредитором і позичальником з приводу мобілізації тимчасово вільних коштів та використання їх на умовах повернення й платності [116, с. 253; 40, с. 235]. Дещо відрізняється наступне визначення: «кредит – система економічних відносин, за допомогою якої мобілізуються тимчасово вільні кошти і здійснюється їхнє спрямування на потреби розширеного відтворення» [178, с. 164], у якому на відміну від попереднього вказується цільове використання мобілізованих коштів, а саме на потреби розширеного відтворення. Необхідно зауважити, що такий підхід не розкриває повною мірою всю сутність кредиту та обмежує його видову структуру за цільовим використанням. Відповідно до позиції А. С. Гальчинського «кредитні відносини виникають між кредитором і позичальником з приводу мобілізації тимчасово вільних грошових коштів та їх використання на умовах повернення і платності» [73, с. 184]. Таким чином акцент переміщується на мобілізацію кредитором вільних коштів. При

цьому залишається поза увагою можливість передачі у тимчасове користування позичальнику власних коштів, що були накопичені кредитором.

Слід зазначити, що вищенаведені визначення сутності кредиту можна тлумачити по-іншому, з позиції мобілізації коштів позичальником від кредитора та подальшого їх використання. Тому, проаналізовані дефініції є неоднозначними у своєму трактуванні і, таким чином, не можуть повністю розкривати економічну сутність кредиту.

Кредит також розглядається як «економічна категорія, яка означає акумуляцію власних коштів банку, накопичень від пасивних банківських операцій, тимчасово вільних коштів бюджету, суб'єктів господарювання та населення, які потім перерозподіляються і надаються позичальникам (державі, юридичним і фізичним особам) для використання на принципах поворотності, строковості, платності, цільового використання та реального забезпечення» [54, с. 35]. Необхідно зауважити, що за такого підходу кредит ототожнюється з акумуляцією коштів, що є, на нашу думку, викривленням сутності економічної категорії, яка досліджується. У наведеній дефініції у якості кредитора розглядається лише банк, що значно звужує розуміння кредиту та залишає поза увагою інших економічних суб'єктів, які можуть виступати кредиторами.

Отже, у проаналізованих визначеннях увага зосереджується в першу чергу на мобілізації чи акумуляції вільних коштів, які будуть в подальшому передані у тимчасове користування на певних умовах, що призводить до зміщення акценту з відносин між кредитором та позичальником. На нашу думку, джерела походження коштів, які передаються від одного суб'єкта іншому, не є ключовим питанням у визначенні сутності кредиту. Необхідно звернути увагу на те, що більшість авторів зазначає, що об'єктом кредиту виступають вільні кошти. Слід зауважити, що об'єктом кредиту можуть бути не лише тимчасово вільні грошові кошти, а й товари та послуги у зв'язку з існуванням двох рівноправних форм кредиту: грошової і товарної.

У законодавчій базі України кредит не розглядається глибинно як економічна категорія. Відповідно до Цивільного кодексу України кредит ототожнюється з грошовими коштами, що надають кредитором позичальнику, про що свідчить текст статті 1054: «За кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти» [2]. Таке визначення є суто технічним і не розкриває повною мірою економічну сутність кредиту. Слід також звернути увагу на те, що кредитором тут виступає банк або інша фінансова установа. Таким чином з правового поля виводиться міжгосподарський та державний кредит.

Отже, на основі проведеного аналізу підходів до розкриття сутності кредиту можемо сформулювати таке визначення: кредит – це економічні відносини, які виникають з приводу передачі кредитором позичальнику вартості на умовах повернення, строковості, платності. Під вартістю у даному випадку розуміються як грошові кошти, так і товари. Важливо також зауважити, що право власності на об'єкт кредиту не передається позичальнику, а залишається у кредитора.

Видовий розподіл кредиту є дуже широким. Причому кожен з видів кредиту характеризується спільною сутнісною основою. Одним із найпоширеніших видів кредиту є банківський кредит. Проте, з приводу визначення його сутності в економічній літературі також ведуться дискусії. Причиною цього є відсутність єдиного підходу до трактування кредиту, що є первинною категорією відносно банківського кредиту і стоїть на вершині ієрархії форм та видів кредиту.

Деякі автори ототожнюють банківський кредит з тими цінностями, які передаються від кредитора до позичальника або з передачею цих цінностей. Згідно з позицією І. А. Бланка під банківським кредитом розуміють грошові кошти, які надаються банком у позику клієнту для цільового використання на встановлений строк під визначений процент [48, с. 337]. На думку У. В. Владичин банківський кредит трактується як сума тимчасово вільних грошових коштів

банку, яку він надає чи зобов'язується надати позичальнику у користування на умовах належного забезпечення, повернення у визначений строк, оплати та цільового характеру [64]. У даних визначеннях автори акцентують увагу на принципах строковості, платності, забезпечення, цільового використання, кредит ототожнюється з грошовими коштами, а економічні відносини між банком-кредитором та позичальником залишаються поза увагою.

Ще однією з дефініцій банківського кредиту є така: «надання банками в тимчасове користування (в позичку) грошових коштів (готівкою чи безготівково) юридичним та фізичним особам, а також державі на умовах повернення і платності (сплата позичкового процента)» [104, с. 66]. У даному випадку банківський кредит розуміється лише як технічна передача грошових коштів, хоча й зазначаються її особливі умови. Таке трактування не враховує подальших взаємовідносин між визначеними економічними суб'єктами.

Деякі автори ототожнюють банківський кредит з позичковим капіталом банку, що передається у тимчасове користування на умовах належного забезпечення, повернення у визначений строк, оплати та цільового характеру використання [40, с. 54; 116, с. 283]. Слід зауважити, що за такого підходу вартість, яка передається позичальнику в тимчасове користування, і банківський кредит є синонімами. На нашу думку, недоцільно ототожнювати банківський кредит і вартість, передану кредитором позичальнику, оскільки вона, виходячи з визначення кредиту, є об'єктом кредиту. Таким чином, зазначений підхід не відображає економічної сутності банківського кредиту.

Банківський кредит розглядають також як форму фінансового кредиту, який банк надає своєму позичальнику на певний строк на умовах повернення та платності [40, с. 54]; форму кредиту, за якою грошові кошти надаються в позику банками [145]; основну форму кредитних відносин між банком, який виступає в ролі кредитора, та клієнтами-позичальниками [104, с. 66]. З огляду на це можемо зробити висновки, що автори акцентують увагу на тому, що кредитором виступає саме банк.

Існує думка, що банківський кредит – це будь-яке зобов'язання банку надати позичальнику певну суму коштів у грошовій формі або банківських металах, яке надано в обмін на зобов'язання позичальника повернути суму основного боргу і сплатити відсотки, комісію та інші збори за її користування [65]. У науковій літературі та в законодавчій базі України присутнє ще одне схоже визначення: «банківський кредит – це будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми» [3; 40, с. 54]. При цьому банківський кредит розуміється звужено і не розглядаються відносини банку з позичальником після надання останньому вартості, у даному випадку грошей.

Банківський кредит трактують з точки зору банку як кредитну операцію, яка здійснюється відповідно до кредитної угоди про надання кредиту та супроводжується записами на банківських рахунках з відповідним відображенням їх у балансах кредитора та позичальника [40, с. 54]. Даний підхід також є занадто вузьким, оскільки ототожнює банківський кредит з одноразовою операцією і не враховує подальшу взаємодію банку з позичальником. На нашу думку, визначення банківського кредиту повинно підкреслювати тривалість відносин між його учасниками.

Отже, проаналізувавши трактування сутності банківського кредиту, представлені у науковій літературі та нормативно-правовій базі України, можемо зробити висновки, що відсутній єдиний підхід до даного питання. Разом з тим, багато авторів сходяться на думці, що при банківському кредиті кредитором виступає банк. Таке бачення є досить поширеним, проте не єдиним. Окремі автори мають відмінну позицію, розглядаючи банківський кредит більш широко [79, с. 376; 152, с. 214; 182, с. 126]. Так, вважається, що у банківському кредиті суб'єктами кредитних відносин (одним чи обома) є банк [79, с. 371]. Кредитні

відносини між банками і клієнтами виникають не тільки в разі одержання останніми позички, а й при розміщенні ними своїх заощаджень у вигляді внесків на поточних і депозитних рахунках [152, с. 214]. Таким чином можемо стверджувати, що в даному випадку банк виступає не лише у ролі кредитора, а й у якості позичальника. На думку М. І. Савлука кредитні відносини, що виникають при банківському кредиті, поділяються на дві великі групи. Перша з них — це кредити, які отримує сам банк для формування своїх ресурсів. Другу групу становлять кредити, які надає банк своїм клієнтам [79, с. 376]. Притримуючись такої точки зору, до банківського кредиту відносимо кредит, за якого кредитором є банк, тобто той, який обліковується в активі балансу банку як «кредити надані», а також кредит, де банк виступає у ролі позичальника, тобто той, який обліковується у зобов'язаннях банку. Банк може бути позичальником іншого банку, міжнародної фінансової організації, держави тощо. Ці кредити підпадають під декілька класифікацій і частіше всього в економічній літературі вони розглядаються залежно від кредитора й називаються міжбанківським, міжнародним, державним (урядовим) і т. д. Оскільки у науковій літературі присутнє широке розмаїття ознак класифікації та видів кредиту, то один і той же кредит може називатися по-різному залежно від того, за якою ознакою здійснюється класифікація.

За своєю економічною сутністю залучення банками вкладів також має кредитну природу. У даному разі банк є позичальником, а вкладник – кредитором. При цьому кошти залучаються на умовах тимчасового користування, строковості, платності. Проте у цих відносинах не присутній такий принцип кредитування як цільове використання. Залучаючи вклади, банк не інформує «вкладника-кредитора» про те, яким чином будуть використовуватись отримані кошти. Також характерною рисою таких відносин є те, що кредитор, тобто вкладник, не має можливості впливати на те, куди кошти будуть спрямовані, здійснювати контроль за діяльністю банку чи перевіряти доцільність використання вкладених коштів. Також відсутній у таких відносинах і принцип забезпеченості. Слід зауважити, що

такі важливі принципи кредитування як забезпеченість та цільове використання не завжди присутні при кредитуванні банками позичальників. Проте банк у ролі кредитора не втрачає право володіння об'єктом кредиту, а саме переданими грошовими коштами, а також частково залишає за собою і право розпорядження ними, оскільки банк-кредитор у переважній більшості випадків визначає, на які потреби використовуються надані кошти, здійснює контроль за діяльністю позичальника. У відносинах між банком та вкладниками право володіння коштами також зберігається у вкладника-кредитора, проте у нього повністю відсутнє право розпорядження ними, оскільки вкладник не може обирати самостійно напрямок використання переданих банку коштів.

Ще одним вагомим аргументом на користь того, що залучення банком вкладів не можна ототожнювати з кредитом, є той факт, що при залученні вкладів не виконується ряд функцій кредиту. Так, при залученні вкладів не виконується контрольна-стимулююча функція кредиту, відсутня також функція створення додаткових платіжних засобів.

Отже, можемо зробити висновки, що порівнюючи залучення банком вкладів та банківський кредит, можна побачити спільну економічну основу цих відносин між банком та його контрагентами. Проте ототожнювати їх не можна, оскільки вони мають деякі суттєві відмінності. Враховуючи такі характерні риси залучення банками вкладів, ці відносини банків з контрагентами не вважатимемо банківським кредитом.

Слід зазначити, що більшість вітчизняних та іноземних вчених розглядають банківський кредит ізольовано від категорії «кредит». Таким чином економічна сутність кредиту не відображена у визначеннях банківського кредиту, а увага акцентується лише на технічних моментах, таких як передача грошових коштів, про що свідчить проведений нами аналіз. Негативним у вітчизняній економічній думці є те, що окремі автори суперечать самі собі. Досить часто визначення сутності банківського кредиту кардинально відрізняється від запропонованого тим же автором трактування кредиту. Проведений вище аналіз дає підстави

зробити висновки, що у літературі присутні випадки, коли автор визначає кредит як економічні відносини, а банківський кредит – як позичковий капітал. На нашу думку такий дисонанс визначень є неприпустимим.

Оскільки банківський кредит, безперечно, є похідним від кредиту, то повинна зберігатися їхня видова єдність та спільна економічна основа. Тому ми пропонуємо таке визначення: банківський кредит – це економічні відносини, які виникають з приводу передачі банком позичальнику вартості в грошовій формі на умовах повернення, строковості та платності.

Слід зауважити, що у даному нами визначенні банк виступає у ролі кредитора. Позиція науковців щодо визнання банківського кредиту у широкому розумінні як отриманого і наданого банком кредиту має право на існування, проте, на нашу думку, такий підхід створює незручності як у теоретичних дослідженнях банківського кредиту, так і у практиці, об'єднуючи у собі залучення, акумуляцію коштів та кредитування економічних суб'єктів. Тому, виходячи із предмету нашого дослідження, будемо використовувати вузьке тлумачення банківського кредиту [229].

Банківський кредит реалізується завдяки здійсненню банківського кредитування, яке також трактується по-різному в економічній літературі. Існує думка, що кредитування являється актом передачі кредитором певної суми капіталу в тимчасове користування позичальнику на умовах повернення та оплати [116, с. 253]. У даному визначенні кредитування трактується як одноразова дія, водночас зазначаються умови повернення та оплати, тобто передбачається майбутня взаємодія кредитора і позичальника. Інші автори розглядають кредитування як кредитний процес, про що свідчать такі дефініції: «кредитування – це кредитний процес, що включає сукупність механізмів реалізації кредитних відносин» [145]; «кредитування – це кредитний процес, що включає сукупність механізмів реалізації співпраці між кредитором та позичальником» [64]. М. І. Савлук зазначає, що принципи кредитування – це певні правила надання та погашення позичок [79, с. 365]. Це дозволяє зробити

висновки про те, що кредитування тут трактується як надання та погашення позичок, тобто передбачає довготривалу взаємодію між кредитором і позичальником.

На нашу думку кредитування необхідно розглядати як процес, що складається з певних дій щодо реалізації економічних відносин, які виникають з приводу передачі кредитором позичальнику вартості на умовах повернення, строковості та платності. Для того, щоб такі відносини відбулися, повинні бути здійснені певні дії, такі як отримання заявки від позичальника, розгляд її кредитором, здійснення попереднього оцінювання позичальника, прийняття рішення щодо задоволення його кредитної заявки, передача коштів, моніторинг діяльності позичальника, повернення боргу тощо.

Відповідно до позиції У. В. Владичин, процес банківського кредитування можна охарактеризувати як комплекс дій, пов'язаних з оформленням, видачею, обслуговуванням та погашенням кредиту, який включає в себе сукупність взаємозв'язків позичальника і банку з приводу здійснення кредитної операції [64]. За такого підходу банківське кредитування розглядається не як одноразова операція, а як сукупність дій, що відбуваються протягом певного часу і включають у себе не лише надання коштів позичальнику, а й їх повернення. Також процес банківського кредитування розглядають як сукупність певних дій банку, пов'язаних з наданням і стягненням кредиту [135, с. 182].

Виходячи із проведеного дослідження, банківське кредитування, на нашу думку, можна охарактеризувати як процес, який складається з послідовних дій щодо реалізації економічних відносин, які виникають з приводу передачі банком позичальнику вартості у грошовій формі на умовах повернення, строковості та платності. Банківське кредитування не може бути одноразовою дією, а саме переданням грошових коштів, оскільки для надання позики спочатку повинен бути проведений ґрунтовний аналіз потенційного позичальника та його діяльності, а лише потім може бути прийняте рішення щодо задоволення його заявки, а також кредитування передбачає повернення коштів через певний

проміжок часу. Отже, завдяки виконанню певної сукупності дій реалізуються економічні відносини між банком і позичальником.

Для подальшого дослідження банківського кредитування населення необхідно з'ясувати позицію вчених щодо визначення сутності населення. У науковців з цього приводу суттєвих розбіжностей немає. В економічній літературі присутні такі визначення:

- населення – це сукупність людей, яка історично або природно сформувалась, постійно відновлюється у процесі виробництва і проживає на визначеній території (селі, місті, районі, регіоні або країні) [101];
- населення – це природна, що історично складалася і безупинно відновлюється в процесі виробництва і відтворення життя сукупність людей, що проживають на визначеній території, – у селі, місті, районі, регіоні, країні. До населення належать громадяни, іноземці, особи, які не мають громадянства, а також особи, які мають подвійне громадянство [100];
- населення – це сукупність людей, що проживають на визначеній території (в країні, області, місті, районі, селі тощо) [77];
- населення – сукупність людей, що перебувають у межах території даної держави і підлягають її юрисдикції (громадяни, іноземці, особи, які не мають громадянства, і ті, які мають подвійне громадянство) [119].

Отже, основною ознакою населення є спільне місце проживання певної сукупності людей. Економічною формою функціонування населення можна вважати домогосподарства. Домашнє господарство – це незалежна економічна одиниця, яка включає кілька осіб (але це може бути й одна особа), які пов'язані спільним веденням господарства, забезпечують економіку факторами виробництва і разом користуються заробленим чи отриманим доходом виключно для споживання. Згідно з визначенням ООН домашнє господарство ототожнюється з особою чи групою осіб, поєднаних з метою забезпечення всім необхідним для життя [283]. Національний банк України у своїй звітності щодо

банківського кредитування використовує поняття «домашнє господарство», причому до складу домогосподарств включаються фізичні особи-підприємці [81].

Відповідно до законодавства України людина як учасник цивільних відносин вважається фізичною особою [2]. Необхідно зауважити, що до складу населення можуть входити люди, які займаються господарською діяльністю – фізичні особи-підприємці, тобто є суб'єктами господарювання. Фізична особа-підприємець – зареєстрована в установленому порядку фізична особа з метою здійснення підприємницької діяльності [18]. Відповідно до статті 55 Глави 6 Господарського кодексу України громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці, є суб'єктами господарювання. Громадянин визнається суб'єктом господарювання у разі здійснення ним підприємницької діяльності за умови державної реєстрації його як підприємця без статусу юридичної особи відповідно до статті 58 Господарського Кодексу України [1]. До підприємницької діяльності фізичних осіб застосовуються нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність юридичних осіб, якщо інше не встановлено законом або не впливає із суті відносин [2]. Отже, до складу населення входять і фізичні особи-підприємці. Проте, за характером діяльності фізичних осіб-підприємців необхідно відносити до суб'єктів господарювання, оскільки вони ведуть господарську діяльність з метою отримання прибутку, про що свідчить проведений аналіз законодавчої бази України.

Таким чином, виходячи з вищесказаного, можемо зробити висновки, що кредитування фізичних осіб-підприємців розглядається у контексті відносин банків з суб'єктами господарювання. При цьому позичальники отримують позики виключно з метою ведення підприємницької діяльності. Однак, фізичні особи-підприємці у відносинах з іншими економічними суб'єктами, у тому числі й банками, можуть виступати як власне фізичні особи, оскільки кожна людина постійно має необхідність задовольняти особисті потреби, не пов'язані з підприємницькою діяльністю. Досліджуючи проблему банківського кредитування

населення в Україні, ми будемо робити акцент на потребах особистого споживання. Тому необхідно чітко окреслити коло потреб, які належать до особистих потреб населення.

Особисті потреби виникають і розвиваються в процесі життєдіяльності людини. Вони є усвідомленим тяжінням людини до досягнення об'єктивно необхідних умов життя, що забезпечують добробут і всебічний розвиток особистості [131, с. 12]. Особисті потреби – соціально-економічна категорія, що виражає об'єктивну суспільну необхідність у певній сукупності тих чи інших благ і умов життя з метою підтримання життєвого рівня і всебічного розвитку людини. Особисті потреби визначають сукупність суспільних відносин і створюють спонукальні мотиви до споживання [252, с. 208]. Отже, можемо стверджувати, що діяльність фізичних осіб, яка має на меті задоволення інших потреб, відмінних від особистих, а саме потреб підприємницької діяльності, повинна розглядатися як діяльність суб'єктів господарювання.

Виходячи з вищесказаного, банківський кредит для населення пропонуємо розглядати як економічні відносини, які виникають з приводу передачі банком позичальнику-фізичній особі вартості в грошовій формі для задоволення особистих потреб на умовах повернення, строковості та платності. Проведений теоретичний аналіз дає підстави стверджувати, що банківське кредитування населення – це процес, що складається з послідовних дій щодо реалізації економічних відносин, які виникають з приводу передачі банком позичальнику-фізичній особі вартості в грошовій формі для задоволення особистих потреб на умовах повернення, строковості та платності.

Слід зауважити, що досить часто банківський кредит для населення ототожнюють зі споживчим кредитом, який автори також трактують з різних позицій. Дискусійним є питання щодо того, хто виступає кредитором при споживчому кредитуванні. Деякі автори відстоюють позицію, що кредитором виступають банки або інші фінансові установи, про що свідчить низка визначень. Споживчий кредит – це кредит, який надається комерційним банком приватним

особам для придбання предметів особистого споживання довгострокового користування [38, с. 118]. Автором підкреслюється, що кредитором є комерційний банк, а позичальниками – приватні особи, тобто бачення споживчого кредиту надто звужене, оскільки під нього не підпадають кредити небанківських фінансово-кредитних установ, а також акцентується увага лише на предметах довгострокового користування. Згідно з іншим трактуванням «споживчий кредит – це кошти, що надаються кредитором (банком або іншою фінансовою установою) фізичним особам на придбання споживчих товарів або послуг у тимчасове користування, під процент, на умовах забезпечення, строковості, платності та цільової спрямованості» [40, с. 413]. За даного підходу споживчий кредит ототожнюється з коштами, що передаються для придбання споживчих товарів чи послуг на певних умовах. У якості кредитора розглядаються лише фінансові установи, а позичальниками є виключно фізичні особи.

Наступна група вчених схиляється до думки, що кредиторами можуть виступати і фінансові установи, і торговельні організації. Проте однозначного тлумачення сутності споживчого кредиту немає і за такого підходу. Деякі автори трактують його як «продаж торговельними підприємствами споживчих товарів з відстрочкою платежу або надання фінансовими установами позичок населенню на придбання споживчих товарів, а також на оплату різноманітних витрат приватного (особистого) характеру (плата за навчання, медичне обслуговування, придбані побутові товари тощо)» [126, с. 200]. Так, звертається увага на те, що кредитором можуть виступати не лише фінансові установи, а й торговельні підприємства, позичальником при споживчому кредиті виступає населення. Схожу позицію займають автори «Енциклопедії банківської справи України», стверджуючи що споживчий кредит – це вид позички, яка надається торговими компаніями, банками та іншими кредитно-фінансовими установами споживачеві для придбання товарів та оплати побутових послуг [104, с. 482]. При цьому споживчий кредит ототожнюється з позичкою. У ролі позичальника виступає споживач, проте дана категорія не конкретизується.

У низці дефініцій автори не вказують, хто може виступати кредитором при споживчому кредитуванні, проте акцентують увагу на тому, що споживчий кредит може бути виключно у національній валюті:

- споживчий кредит – це кредит, який надається тільки в національній валюті фізичним особам-резидентам на придбання споживчих товарів та послуг і який погашається поступово [116, с. 288];
- споживчий кредит – кредит, який надається тільки в національній грошовій одиниці фізичним особам на придбання споживчих товарів тривалого користування та послуг і який повертається в розстрочку, якщо інше не передбачено умовами кредитного договору [135, с. 230].

На нашу думку недоцільно вказувати валюту кредиту, оскільки залежно від економічної ситуації в країні змінюються і норми законодавства щодо можливості кредитування позичальників в іноземній валюті.

Споживчий кредит також розглядається як відносини, що виникають між кредиторами та позичальниками-фізичними особами у зв'язку з передачею в тимчасове користування вільної вартості на засадах зворотності, платності на забезпечення споживчих потреб [227, с. 105]. У даному визначенні автор звертає увагу на те, що споживчий кредит є відносинами між кредитором і позичальником. Це свідчить про видову єдність таких категорій як кредит і споживчий кредит, що є його похідною. Зауважується, що позичальниками виступають фізичні особи, а цільовим призначенням споживчого кредиту є забезпечення їхніх споживчих потреб, з чим ми погоджуємося.

У науковій літературі ведуться дискусії щодо того, чи має місце споживчий кредит для юридичних осіб. Деякі вчені стверджують, що споживчий кредит надається юридичним чи фізичним особам на споживчі цілі [79, с. 380; 96, с. 370]. Проте більшість науковців цілком слушно сходяться на тому, що позичальниками при споживчому кредиті є лише населення, тобто фізичні особи, про що свідчить проведений вище аналіз. У економічній думці мають місце розбіжності у поглядах вчених щодо належності житла до споживчих потреб населення, а

відтак і кредиту на придбання житла до споживчого кредиту. Слід зазначити, що дана суперечність вирішена у юридичній площині. У законі України «Про споживче кредитування» зазначається, що споживчий кредит – це грошові кошти, що надаються споживачу (позичальникові) на придбання товарів (робіт, послуг) для задоволення потреб, не пов'язаних з підприємницькою, незалежною професійною діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника [10]. Відповідно до вищезазначеного закону споживчий кредит ототожнюється з грошовими коштами, а отже, не розкривається його економічна сутність як одного з видів кредиту. Однак, чітко визначаються суб'єкти споживчого кредиту та його цільове призначення. Необхідно зауважити, що споживач – це «фізична особа, яка уклала або має намір укласти договір про споживчий кредит» [10]; «фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника» [6].

Узагальнюючи вищесказане, можемо стверджувати, що при споживчому кредиті кредитором може бути торговельне підприємство, банк чи інші фінансові установи, а позичальниками виступають фізичні особи. Таким чином ототожнювати банківський кредит для населення зі споживчим кредитом недоречно, оскільки споживчий кредит ширший і включає в себе крім банківського також і кредити інших установ [229].

Отже, провівши аналіз теоретичних підходів до визначення сутності кредиту взагалі та його окремих видів зокрема, можна зробити висновки про видову єдність і спільну економічну основу банківського кредиту для населення та кредиту як економічної категорії, а також про необхідність ієрархічного підпорядкування понять «кредитування», «банківське кредитування» і «банківське кредитування населення». Банківський кредит для населення як один із видів кредиту має власну структуру і потребує глибокого дослідження та аналізу видової структури для виявлення ролі банківського кредитування

населення в економіці в цілому та його впливу на виробництво, розподіл, обмін і споживання, а також на поведінку суб'єктів ринкових відносин.

1.2. Видова характеристика банківського кредиту для населення як основа підвищення ефективності кредитування

Банківське кредитування населення являє собою складний та багатогранний процес, для ґрунтовного дослідження якого необхідно здійснити детальну класифікацію банківського кредиту для населення. Це дозволить більш повно заглибитися у сутність даного виду кредиту та слугуватиме основою для визначення його ролі в економічному розвитку суспільства. Розгляд видової структури даного кредиту має важливе значення з точки зору аналізу діяльності банку, його результативності, прогнозування продуктового ряду банку, а також з позиції визначення тенденцій розвитку банківського кредитування, аналізу та попередження ризиків, з якими стикається кожен банк відповідно до специфіки його діяльності.

Широкий спектр класифікаційних ознак передбачає значну кількість видів кредиту, що дозволяє всебічно охарактеризувати банківський кредит для населення та виявити його ключові риси, показати концептуальні відмінності від інших видів кредиту. До класифікації банківського кредиту для населення можуть бути застосовані ті ж самі ознаки, що і для класифікації кредиту в цілому, а також притаманні виключно даному виду кредиту.

Однією із основних ознак класифікації кредиту є цільове призначення. Класифікація банківського кредиту для населення за цільовим призначенням доцільно здійснювати для визначення впливу даного виду кредиту за декількома напрямками, а саме на рівень добробуту позичальника та на економіку в цілому, зокрема, на розвиток окремих галузей, стан платіжного балансу, ВВП через механізм формування платоспроможного попиту, а також на відтворення робочої сили як важливого фактору виробництва.

Згідно з нормативними документами НБУ цільовим спрямуванням банківського кредиту для населення може бути: купівля побутової техніки, аудіотехніки, фотоапаратури та обладнання для оброблення інформації; охорона здоров'я; купівля транспортних засобів; придбання туристичних послуг; освіта; придбання, будівництво та реконструкція нерухомості (крім земельних ділянок); придбання земельних ділянок сільськогосподарського призначення; придбання інших земельних ділянок [19]. У наукових джерелах можна зустріти класифікацію кредитів для населення за цільовим використанням, де виокремлюють кредити на нагальні потреби та на задоволення потреб капітального характеру. Кредити на нагальні потреби зазвичай короткострокові, а на задоволення потреб капітального характеру – довгострокові й надаються на будівництво, купівлю, реконструкцію чи капітальний ремонт індивідуальних житлових будинків, квартир, транспортних засобів тощо [175, с. 210].

З метою здійснення якісного аналізу впливу банківського кредитування населення на розвиток економіки та суспільства доцільно виокремлювати кредити з таким цільовим призначенням як придбання чи будівництво житла на первинному ринку нерухомості, придбання житла на вторинному ринку нерухомості, придбання нежитлової нерухомості, придбання транспортних засобів, купівля побутової техніки, охорона здоров'я, оплата навчання, туризм тощо. Саме така класифікація дасть змогу проаналізувати вплив кредитування населення як на економіку, так і на споживача, а також дозволить визначити перспективи розвитку даного напрямку кредитування.

Вважаємо за доцільне здійснити класифікацію банківського кредиту для населення залежно від ієрархічного рівня потреб позичальника, задоволенню яких сприяє кредит. Така ознака є характерною виключно для даного виду кредиту. Згідно з теорією мотивації А. Маслоу людські потреби розташовуються у певному порядку ієрархії (рис. 1.1.).

До первинних потреб належать фізіологічні та потреби самозбереження, а до вторинних – соціальні потреби, потреби у повазі та у самоствердженні.

Рис. 1.1. Ієрархія потреб за Маслоу [312]

За допомогою кредиту можуть бути безпосередньо задоволені не всі потреби, а лише ті, які знаходяться на першому та другому рівнях згідно з пірамідою потреб за Маслоу, тобто первинні потреби. Водночас кредит може опосередковано сприяти і задоволенню деяких потреб вищих рівнів, таких як потреби у освіті, саморозвитку, підвищенні чи зміні кваліфікації, оскільки якісна освіта відкриває перспективи кращого працевлаштування, здобуття соціального статусу, впливає і на самоповагу, і на можливість самоствердження. З огляду на зазначене, залежно від ієрархічного рівня потреб позичальника, задоволенню яких сприяє кредит, банківський кредит для населення доцільно поділяти на кредити, що сприяють задоволенню первинних потреб та кредити, що сприяють задоволенню вторинних потреб позичальника. Розподіл видів банківського кредиту для населення за цільовим призначенням залежно від потреб, які задовольняються, представлений на рис. 1.2. Відповідно до даних рис. 1.2. для задоволення первинних потреб може використовуватись кредит на придбання, будівництво нерухомості, транспортних засобів, побутових товарів та послуг, а для вторинних – кредити на оплату навчання, охорону здоров'я, туризм.

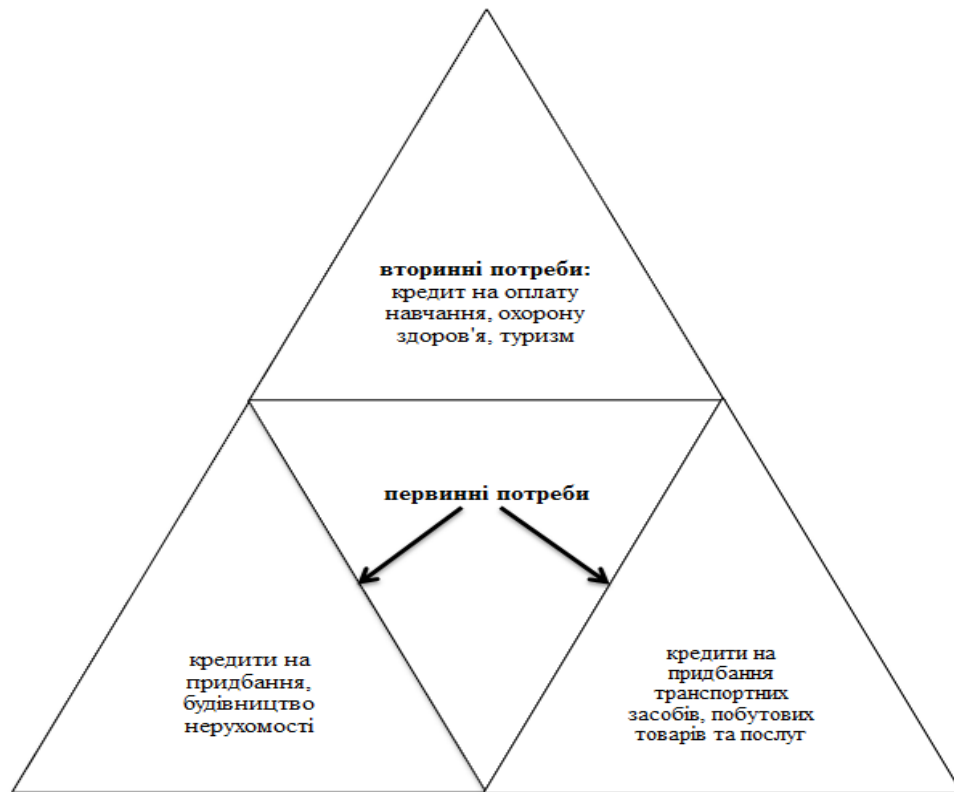

Рис. 1.2. Види банківського кредиту для населення залежно від потреб, які задовольняються

Джерело: розроблено автором

Розглядаючи банківський кредит для населення за строками, слід зауважити наявність деяких розбіжностей між позицією науковців та банківською практикою. Даний вид кредиту, як і кредит взагалі, зазвичай, поділяють на короткостроковий (до одного року), середньостроковий та довгостроковий.

Однозначного підходу до цього питання у науковій літературі не склалося. Середньостроковими вважаються кредити від одного до трьох або до п'яти років [175, с. 170]. Відповідно довгостроковими є кредити понад три чи п'ять років. Разом з тим, у банківській діяльності переважно використовується інша класифікація, яка передбачає поділ кредитів на короткострокові (до 1 року) та довгострокові (понад 1 рік) [116, с. 283]. Здійснення класифікації банківських кредитів для населення за строками має надзвичайно важливе практичне значення. Такий розподіл необхідний для прогнозування фінансових показників банку. Це також полегшує здійснення збалансованого управління активами і

пасивами банку за строками та обсягами, дозволяє більш якісно аналізувати кредитний портфель.

Слід зауважити, що у сучасній банківській практиці існує також і безстроковий кредит для населення, де не передбачено чіткого періоду користування отриманими коштами. Цей вид кредиту реалізується переважно завдяки кредитуванню за допомогою кредитних карток та встановленню кредитних лімітів на дебетових картках, так званих кредитів овердрафт. У таких випадках банку невідомо, як часто клієнт буде користуватися кредитними коштами і через який строк планується погашення заборгованості. Для зниження кредитного ризику вітчизняні банки у більшості випадків надають можливість овердрафту лише по зарплатним карткам, тобто таким чином вони отримують певну гарантію того, що заборгованість буде погашена завдяки надходженню на рахунок заробітної плати. Проте, імовірність звільнення позичальника, зміни місця роботи чи невчасної виплати заробітної плати завжди існує, що не дозволяє точно спрогнозувати період повернення заборгованості.

Розподіл кредитів для населення за строками має важливе значення не лише для банку, а й для позичальника. Належний аналіз доходів потенційного позичальника дозволяє визначити оптимальний термін кредитування, що мінімізує ризик формування простроченої заборгованості. Беручи до уваги те, що основним джерелом погашення заборгованості та виплати відсотків за користування позикою є доходи позичальника, а переважно це заробітна плата, термін користування отриманими коштами повинен визначатися залежно від суми, яку прагне отримати потенційний позичальник, та рівня його щомісячних доходів. Необхідно зважати на обсяг дискреційних доходів позичальника. У сучасній банківській практиці в Україні врахування даного показника не набуло належного розвитку, оскільки на законодавчому рівні не встановлено жодних обмежень на відміну від інших країн, де кредитор повинен розраховувати термін та суму кредиту з урахуванням мінімального необхідного рівня дискреційних

доходів позичальника. Такий підхід має переваги не лише для позичальника, а й для банку, оскільки він дає змогу мінімізувати ризик неповернення боргу.

Важливо також розглядати банківський кредит для населення у розрізі валют. Загальноприйнятим є розподіл на кредити в національній та іноземній валюті, який необхідно проводити для забезпечення можливості прогнозування валютної позиції банку, а також збалансованого управління активами і пасивами, здійснення ризик-менеджменту у секторі кредитування населення. Кредитування населення в іноземній валюті тягне за собою значні ризики для кредитора, а саме підвищення кредитного, валютного, процентного ризиків, ризику ліквідності, формування простроченої заборгованості, підтвердженням чого є наслідки криз в Україні. Тому для більш глибокого аналізу кредити в іноземній валюті необхідно класифікувати за видами валют та здійснювати прогнозування у розрізі кожної валюти.

В Україні активне кредитування населення в іноземних валютах розпочалося з приходом на внутрішній ринок банків з іноземним капіталом, які мали доступ до дешевих валютних ресурсів з-за кордону і розміщували їх шляхом нарощування обсягів кредитування на території України в іноземних валютах, переважно, таких як долар США та євро. Така тенденція не оминула і банківське кредитування населення, що призвело до підвищення рівня доларизації, неспроможності позичальників погашати свої борги перед банками під час та після кризи 2008 року і до теперішнього часу. Зважаючи на негативні наслідки кредитування населення в іноземній валюті як для банків та їхніх позичальників, так і для економіки в цілому, в 2011 р. було внесено зміни до Закону України «Про захист прав споживачів», у якому зазначалося що «надання (отримання) споживчих кредитів в іноземній валюті на території України забороняється» [6]. Заборона надання після 16.10.2011 споживчих кредитів в іноземній валюті на території України, розповсюджується на всі категорії споживачів - фізичних осіб, до яких належать і нерезиденти [21]. Після прийняття Закону України «Про споживче кредитування» дана заборона передбачена статтею 3 і продовжує діяти

у сучасних умовах [10]. Таким чином можемо дійти висновків, що кредитування населення в іноземній валюті має підвищений ризик і повинно бути ретельно досліджене для забезпечення ефективної діяльності банку.

З метою ґрунтовного дослідження кредитного портфеля необхідно класифікувати кредити за забезпеченням, які поділяються на забезпечені та незабезпечені. Узагальнена класифікація банківського кредиту для населення за забезпеченням представлена у додатку А. Забезпечені кредити для населення можуть бути класифіковані залежно від виду забезпечення на забезпечені заставою, гарантією, поручительством або змішаним забезпеченням. Загальноприйнятим є використання змішаного забезпечення при довгостроковому кредитуванні населення, а саме автокредитуванні та іпотечному кредитуванні. Гарантії та поручительства виступають переважно додатковим забезпеченням. Такий підхід до вибору забезпечення використовується банками з метою управління ризиками кредитування, найвагомішим серед яких є кредитний ризик, що у свою чергу тягне за собою і підвищений ризик ліквідності.

У науковій літературі незначна увага приділяється класифікації банківського кредиту для населення за видами застави. Відповідно до Закону України «Про заставу» застава — це спосіб забезпечення зобов'язань, якщо інше не встановлено законом. Предметом застави можуть бути майно та майнові права [5]. Таким чином кредити для населення, забезпечені заставою, поділяються на кредити, забезпечені майном, та кредити, забезпечені майновими правами або з комбінованим забезпеченням. До майнових прав, які приймаються у якості забезпечення належать майнові права на грошові кошти, розміщені на вкладному (депозитному) рахунку в банку, майнові права на нерухоме майно, що належатиме до житлового фонду, майнові права на інше майно, майнові права на інші об'єкти застави, майнові права на нерухоме майно, що належатиме до нежитлового фонду [19]. Кредити, забезпечені заставою, також можна розподіляти відповідно до того, чи є предмет застави об'єктом кредиту, чи ні. Залежно від того, хто є заставодавцем, виокремлюються кредити, де

заставаодавцем є позичальник або третя особа, якою здебільшого виступає поручитель.

Кредити, забезпечені майном, своєю чергою, можуть бути класифіковані за різними ознаками. Перш за все слід виділити кредити для населення, де заставою виступає рухоме майно та нерухомість. До рухомого майна, яке може бути предметом застави, слід відносити транспортні засоби, валютні цінності, коштовності, цінні папери. Кредити для населення, забезпечені нерухомим майном, називаються іпотечними кредитами. Визначенню іпотеки приділяється увага у роботах багатьох учених [26, с. 96; 40, с. 201; 48, с. 405; 106], проте можемо зазначити, що узагальнена сутність даного поняття представлена у Законі України «Про іпотеку», згідно з яким іпотека – вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном, що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника у порядку, встановленому цим Законом [7].

У науковій думці існує значна кількість визначень іпотечного кредиту. Дане питання досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені [40; 41; 85; 146; 175]. Так само як і щодо категорії кредит, не сформовано єдиного підходу до трактування іпотечного кредиту. Виходячи із сутності іпотеки та банківського кредиту, можна зробити висновки, що банківський іпотечний кредит – це один з видів банківського кредиту, де у якості забезпечення виступає рухоме майно. Відповідно банківський іпотечний кредит для населення є видом банківського кредиту для населення для задоволення потреб, не пов'язаних з господарською діяльністю, де забезпеченням виступає рухоме майно.

Необхідно зауважити, що, починаючи з лютого 2012 року, Національним банком України уточнено класифікацію кредитів за видами забезпечення. До іпотечних кредитів включаються кредити, що мають декілька видів забезпечення, серед яких найбільшим забезпеченням за вартістю є: майнові права на майбутнє

нерухоме майно житлового фонду; майнові права на інше майбутнє нерухоме майно; нерухоме майно житлового фонду; інше нерухоме майно [81].

Кредити для населення, забезпечені нерухомим майном, можна поділити залежно від того, яка саме нерухомість є предметом застави, на кредити, забезпечені житловою нерухомістю, кредити, забезпечені нежитловою нерухомістю, кредити, забезпечені цілісними майновими комплексами та кредити з різними видами застави.

Залежно від місцезнаходження майна, яке виступає предметом застави, можна виділити два види банківських кредитів для населення. У першому випадку заставне майно перебуває у заставодавця, яким може бути або позичальник, або третя особа, у іншому – в розпорядженні банку. У науковій літературі класифікація банківського кредиту для населення за даною ознакою залишається поза увагою. Проте, на нашу думку, цей аспект є дуже важливим для кредитора.

Прийняття предметів застави кредитором для збереження дає можливість знизити рівень ризику втрати чи пошкодження заставного майна. Банк може приймати на зберігання рухоме заставне майно, таке як коштовності, валютні цінності, цінні папери тощо. При цьому для банку з'являється можливість отримати додаткове джерело комісійних доходів у вигляді плати за збереження предметів застави. Якщо у розпорядження банку тимчасово переходить нерухоме заставне майно, то з'являється можливість отримання також доходів від його використання шляхом здавання в оренду житлової чи нежитлової нерухомості за умови, що це передбачено кредитним договором та договором застави. Зауважимо, що у законодавчій базі України не передбачена можливість банку користуватися заставним нерухомим майном, що впливає із визначення іпотеки, представленого у Законі України «Про іпотеку» [7].

Отже, зважаючи на те, що забезпечення має дуже вагоме значення для менеджменту ризиків банківського кредитування, класифікація кредитів для населення за даним критерієм повинна здійснюватися досить деталізовано, що

дасть змогу ефективно управляти сформованим портфелем кредитів для населення.

Слід зауважити, що кожен вид забезпечення має свою ліквідність, що необхідно враховувати під час аналізу кредитної заявки позичальника та структурування позики. Рівень ліквідності забезпечення впливає на обсяг резервів, які повинні бути сформовані банком, а також на прийняття банком рішення щодо кредитування. Перелік прийнятного забезпечення та коефіцієнтів його ліквідності визначено Національним банком України [17]. Зауважимо, що приймаючи рішення щодо задоволення кредитних заявок потенційних позичальників, банку необхідно здійснювати аналіз за усіма розглянутими вище ознаками.

Ще однією важливою ознакою, за якою класифікується банківський кредит для населення, є наявність посередників, якими можуть виступати торгові мережі. В Україні банківський кредит для населення за участі посередників набув значного поширення з розвитком стратегічного партнерства між банками та торговельними мережами, переважно тими, які спеціалізуються на продажі побутової техніки. Сутність стратегічного партнерства полягає у тому, що точки продажу банку розміщуються на території торговельної мережі. При зверненні споживача до банківського працівника у разі отримання ним позитивного рішення щодо кредитування, позичальник отримує товар, а гроші перераховується банком на рахунок продавця. Таким чином переваги має і банк, і торгова мережа, оскільки банк має можливість залучити клієнтів, а магазин отримує повну вартість проданого товару та може збільшити обсяг продажу [238].

За ступенем покриття позикою вартості товарів і послуг, які позичальник має намір придбати, виділяють кредити на повну вартість і на часткову оплату товару чи послуги. Одним із основних чинників впливу на розвиток банківського кредитування і, у тому числі, кредитування населення є ціна кредиту. Процентні доходи від кредитування населення є вагомим джерелом формування прибутку банку. Процентна ставка за кредитом виступає також однією із конкурентних

переваг, яку можуть використовувати банки для розширення свого портфеля кредитів для населення. Тому слід провести класифікацію банківських кредитів для населення залежно від виду процентної ставки та способів нарахування відсотків.

За видами процентної ставки виділяють кредити з фіксованою та плаваючою ставкою. Кредити для населення з фіксованою процентною ставкою мають свої переваги та недоліки і для кредитора, і для позичальника. З точки зору банку їх доцільно використовувати при короткостроковому кредитуванні, а також тоді, коли можна досить точно спрогнозувати вектор розвитку економіки та динаміку процентних ставок. У такому випадку фіксована процентна ставка може виступати інструментом захисту від процентного ризику, що сприятиме прогнозуванню та плануванню грошових потоків банку. Слід зауважити, що використання фіксованої процентної ставки більш доцільне в умовах стабільної економічної ситуації у країні.

Кредити для населення з плаваючою процентною ставкою мають свої переваги для банку, оскільки можливість перегляду відсоткової ставки залежно від коливань ринкових процентних ставок дає змогу повністю уникнути процентного ризику. Проте, використання плаваючої процентної ставки не є конкурентною перевагою банку з точки зору залучення нових клієнтів, оскільки у сучасних умовах в Україні спостерігається тенденція до зростання відсоткових ставок за кредитами.

Банківські кредити, що надаються фізичним особам, залежно від методів погашення боргу та відсотків поділяються на кредити, які погашаються за класичною та аннуїтетною схемами. Слід виділити ще один метод виплати відсотків – авансовий. Фактично у такому випадку банк передає позичальнику меншу суму коштів, ніж зазначено у кредитному і договорі, що має ряд переваг для кредитора, оскільки позитивно впливає на ліквідність банку, знижує кредитний ризик, а також банк отримує в повній мірі свій відсотковий дохід.

Варто зауважити, що відсоткові ставки, а також метод нарахування і виплати відсотків повинні бути взаємовигідними для банку та позичальника. У разі встановлення занадто високих відсоткових ставок кредит припиняє виконувати стимулюючу функцію.

У сучасній банківській практиці кредитування населення вважаємо за доцільне запровадження диференційованого підходу до встановлення графіка погашення боргу та відсотків по ньому залежно від побажань та фінансових можливостей позичальника, оскільки використання стандартизованих схем не дозволяє врахувати індивідуальні потреби кожного клієнта.

Банківський кредит для населення необхідно також класифікувати залежно від способу надання коштів позичальнику. За даною ознакою кредит поділяється на готівковий та безготівковий. Така класифікація є суттєвою для банку, оскільки вибір певного виду кредиту впливає на показники ліквідності. Поширення банківських карток значно звузило сегмент готівкових кредитів для населення. Варто зауважити, що при безготівковому кредитуванні у деяких випадках кредитним договором може бути передбачено перерахування коштів не на рахунок позичальника, а на рахунок постачальника товарів чи послуг, які купує споживач. Таким чином забезпечується цільове використання коштів.

Залежно від методу видачі коштів можемо виокремити кредит для населення з одноразовою видачею коштів або револьверний кредит, коли сума коштів надається частинами. Зазвичай револьверний кредит для населення представлений як кредит за кредитними картками та у формі овердрафту. При цьому кредитний ліміт поновлюється після погашення заборгованості, тобто позичальник може знову отримати необхідну йому суму коштів у межах ліміту, не підписуючи новий договір. Така взаємодія банку з клієнтом вигідна для обох сторін. Перевагою для банку є автоматичне погашення заборгованості у разі надходжень грошових коштів на рахунок позичальника, тобто таким чином знижується кредитний ризик.

Ще однією суттєвою класифікаційною характеристикою є можливість дострокового погашення боргу. Кредити, які не передбачають можливості дострокового погашення боргу з відсотками, є більш вигідними для банку з точки зору прогнозування грошових потоків та процентних доходів. Дострокове погашення боргу знижує рівень доходів, які отримує кредитор, що негативно впливає на результати його діяльності. Тому для часткової компенсації своїх втрат банки використовують штрафні санкції при достроковому погашенні боргу позичальником.

Отже, нами було здійснено деталізовану класифікацію банківського кредиту для населення за основними ознаками, які необхідно враховувати під час аналізу кожної конкретної кредитної пропозиції та прийняття рішення щодо її задоволення, структуруванні позики та складанні кредитної угоди.

У подальших взаємовідносинах банку з клієнтом необхідно здійснювати аналіз портфеля кредитів для населення шляхом класифікації вже наданих позик також за критерієм своєчасності погашення боргу та рівнем ризику сформованого портфеля.

Залежно від своєчасності погашення боргу позичальником ми вважаємо за доцільне класифікувати банківські кредити для населення на такі види: непрострочені, реструктуризовані, прострочені кредити. Залежно від того, до якого виду буде віднесений кожен конкретний кредит, будуть змінюватися напрямки роботи банку з позичальником. Для непрострочених кредитів необхідним є постійний моніторинг, що дозволяє вживати заходи раннього реагування та допомагає уникнути утворення простроченої заборгованості. Реструктуризовані кредити вимагають постійної роботи з позичальником, більш детального його аналізу. Прострочені кредити потребують додаткової уваги від кредитора, застосування різних методів роботи з проблемною заборгованістю, використання індивідуального підходу до кожного позичальника для складання плану дій щодо погашення боргу.

Прострочені кредити необхідно також поділяти на групи залежно від терміну прострочення для визначення рівня кредитного ризику та формування у необхідному обсязі резервів для покриття втрат за такими кредитами у разі неповернення боргу позичальником. Залежно від терміну прострочення банками використовуються різні методи роботи з позичальниками, що також свідчить про необхідність здійснення такої класифікації.

Відповідно до нормативних вимог Національного банку України для визначення коефіцієнта ймовірності дефолту боржника-фізичної особи та рівня кредитного ризику враховується фактор своєчасності погашення боргу і встановлюються такі інтервали щодо кількості календарних днів прострочення погашення боргу: не більше 7 днів; від 8 до 30 днів; від 31 до 60 днів; від 61 до 90 днів; більше 90 днів [17]. Для здійснення аналізу портфеля кредитів для населення та подання статистичної звітності використовують дещо інший розподіл за термінами прострочення платежів, а саме: строк сплати не настав; до 7 днів; від 8 до 31 дня; від 32 до 60 днів; від 61 до 90 днів; від 91 до 120 днів; від 121 до 150 днів; від 151 до 180 днів; понад 180 днів [19].

Отже, можемо зробити висновки, що класифікація банківського кредиту для населення залежно від кількості днів прострочення погашення боргу має неабияке значення для банку і повинна здійснюватися не лише з метою контролю за якістю кредитного портфеля, а й для виконання вимог Національного банку України.

Надзвичайно важливо для банку здійснювати розподіл портфеля кредитів для населення за рівнем ризику. Під час прийняття рішення щодо задоволення кредитних заявок кредитор повинен оцінити рівень ризику та визначити його відповідність кредитній політиці банку. Таким чином на момент укладення кредитного договору, коли виникає заборгованість клієнта перед банком, ризик за кожним новим кредитом для населення повинен відповідати прийнятному для банку рівню, що встановлюється кредитною політикою щодо відносин з населенням.

Оскільки рівень ризику за кожним кредитом може змінюватися залежно від зміни фінансового стану позичальника, загальноекономічних коливань та ряду інших чинників, то виникає необхідність здійснювати класифікацію банківських кредитів для населення залежно від рівня кредитного ризику для прогнозування виникнення інших можливих ризиків, формування резервів у необхідному обсязі, а також проведення необхідних заходів щодо оптимізації кредитного ризику портфеля кредитів для населення. Таким чином вважаємо за доцільне розподіляти кредити для населення на такі, де рівень кредитного ризику прийнятний та відповідає кредитній політиці банку, і кредити з підвищеним ризиком. Щодо кредитів з підвищеним ризиком необхідно проводити більш детальну класифікацію з метою визначення необхідних дій щодо конкретної заборгованості та прогнозування виникнення проблемної заборгованості у майбутньому.

Дещо інший підхід з цього приводу використовується регулятором. Згідно з Положенням Національного банку України кредитний ризик – це розмір очікуваних втрат (збитків) за активом унаслідок дефолту боржника. Для визначення кредитного ризику необхідно встановити імовірність дефолту – компонент розрахунку розміру кредитного ризику, що відображає ймовірність припинення виконання боржником своїх зобов'язань [17]. Даний показник визначається на основі якісних та кількісних показників фінансового стану позичальника та своєчасності сплати боргу і варіюється залежно від класу боржника, виду забезпечення та валюти кредиту. Для кожної з таких груп встановлюється діапазон імовірності дефолту. Вибір конкретного значення в межах діапазону покладається на банк.

Розглянутий підхід повинен використовуватися банками при формуванні резервів для відшкодування можливих втрат за кредитами для населення. Для здійснення аналізу кредитного портфеля на предмет рівня кредитного ризику та його прийнятності для банку нормативних вимог немає і кредитор може самостійно встановлювати граничні значення показників, за якими здійснюється класифікація.

Отже, з викладеного вище можемо зробити висновки, що здійснення класифікації банківського кредиту для населення за низкою розглянутих ознак дає можливість повніше розкрити його сутність, а також має практичне значення як на рівні банку, так і на макрорівні.

На мікрорівні класифікація за представленими ознаками необхідна для банку на етапі розгляду кредитної заявки та прийняття рішення щодо її задоволення, а також для роботи з уже сформованим портфелем кредитів для населення. На макрорівні класифікація даного виду кредиту дає можливість виявлення та оцінювання впливу банківського кредитування населення на економіку в цілому та окремі її складові.

1.3. Вплив банківського кредитування населення на економіку

Дослідження сутності банківського кредитування населення не може бути повним та вичерпним без визначення його впливу на економіку, вивченню якого приділяється недостатня увага в науковому середовищі. Тому дане питання потребує ґрунтовного висвітлення та аналізу.

З метою висвітлення впливу банківського кредитування населення на економічні процеси необхідно проводити його якісний та кількісний аналіз, а також чітко виділити напрямки такого впливу. Для того, щоб уникнути неточностей, слід зауважити, що в науковій літературі досить часто перетинаються такі поняття як вплив та роль кредиту. Підґрунтям для аналізу впливу банківського кредитування населення є визначення сутності термінів «роль» та «вплив», однозначних підходів до якого немає. З точки зору лінгвістики «вплив – це дія, яку певна особа чи предмет або явище виявляє стосовно іншої особи чи предмета» [61]. Роль, своєю чергою, визначається як «вплив чого-небудь

на щось, чия-небудь участь у чомусь; ступінь участі, значення в чомусь» [61]. Таким чином, можемо зробити висновки, що дані терміни тотожні.

В економічній думці сформувалися різні підходи до визначення ролі кредиту. У одних авторів роль – це результат функціонування кредиту, те до чого призводить кругообіг кредиту, в інших – це призначення кредиту в економіці. При трактуванні ролі кредиту як його призначення аналіз переміщується з кінцевого результату функціонування кредиту на початковий етап – розкриття того, для чого використовується кредит [85, с. 148]. Роль також розглядається як «кінцевий результат... «роботи», її наслідок для суспільства» [79, с. 293].

Отже, за такого підходу роль кредиту повинна визначатися у контексті його функцій, оскільки функції і є тією роботою, яку виконує кредит. Роль у даному випадку не ототожнюється з функціями кредиту. Роль кредиту, як і будь-якої іншої категорії, визначається лише виходячи з сутності та функцій цієї категорії.

Необхідно зауважити, що результати роботи, а отже, і вплив буває не лише сприятливим для економіки, а й нейтральним чи негативним. Це є аргументом на користь того, що роль не повинна ототожнюватись із призначенням, оскільки призначення кредиту не є негативним, а наслідки його дії для економіки можуть бути досить різноманітними. У даному дослідженні терміни роль та вплив вживаються як синонімічні відповідно до представленої вище аргументації.

Виявлення впливу банківського кредитування і зокрема банківського кредитування населення на економіку доцільно здійснювати на основі розкриття сутності та функцій кредиту. Вважаємо за необхідне приділити увагу функціональному підходу до визначення впливу банківського кредитування населення на економіку. Такий підхід є основою якісного аналізу. Для його здійснення необхідно визначити, які функції виконує банківський кредит для населення, в чому полягають їхні особливості і відмінності від функцій кредиту взагалі.

Вплив банківського кредитування населення на економіку у розрізі кожної функції кредиту необхідно детально досліджувати за допомогою побудови

структурно-логічних схем, причинно-наслідкових зв'язків. Варто зауважити, що роль банківського кредитування населення повинна бути розглянута за різними векторами, а саме з позиції позичальника, кредитора та економіки в цілому.

Витоки ролі кредиту слід шукати ще на етапі його виникнення. Як свідчать історичні дослідження, кредитування приватних осіб банками у своєму первинному вигляді зародилося ще у Стародавній Греції та Римі. Згідно з інформацією зі звітів служителів Дельфійського храму, які були знайдені в Афінах 1739 року, до надходжень храму, який функціонував у якості банку, належали відсотки, сплачені приватними особами за гроші, надані їм у борг [214, с. 25, 28].

Це свідчить про існування кредитування приватних осіб ще у ті часи. Причиною появи кредитування населення був дисбаланс між потребами у грошових коштах та їх наявністю у одних громадян, а також можливість інших накопичити запаси грошей, які могли б бути передані у тимчасове користування позичальнику.

Виникнення кредитування населення обумовило прискорення товарообороту. В ході еволюційного розвитку суспільства з переходом до капіталізму, в умовах якого зростали потреби населення, зростав попит і пропозиція на товарному ринку. Це спонукало до необхідності збільшення обсягів кредитування, а отже, і розширення меж кредитування та посилення його впливу, який не втратив своєї актуальності і у сучасних умовах.

Банківський кредит для населення, як і кредит взагалі, виконує перерозподільчу функцію. Її особливості полягають у тому, що вільні кошти від одних суб'єктів перерозподіляються до інших, які мають у них потребу (рис. 1.3.). Як видно з рис. 1.3., за допомогою кредитування кошти спрямовуються від банків до позичальників-фізичних осіб з метою задоволення їхніх потреб невиробничого характеру, кошти від населення спрямовуються на товарний ринок і таким чином направляються у сектор фірм до суб'єктів господарювання.

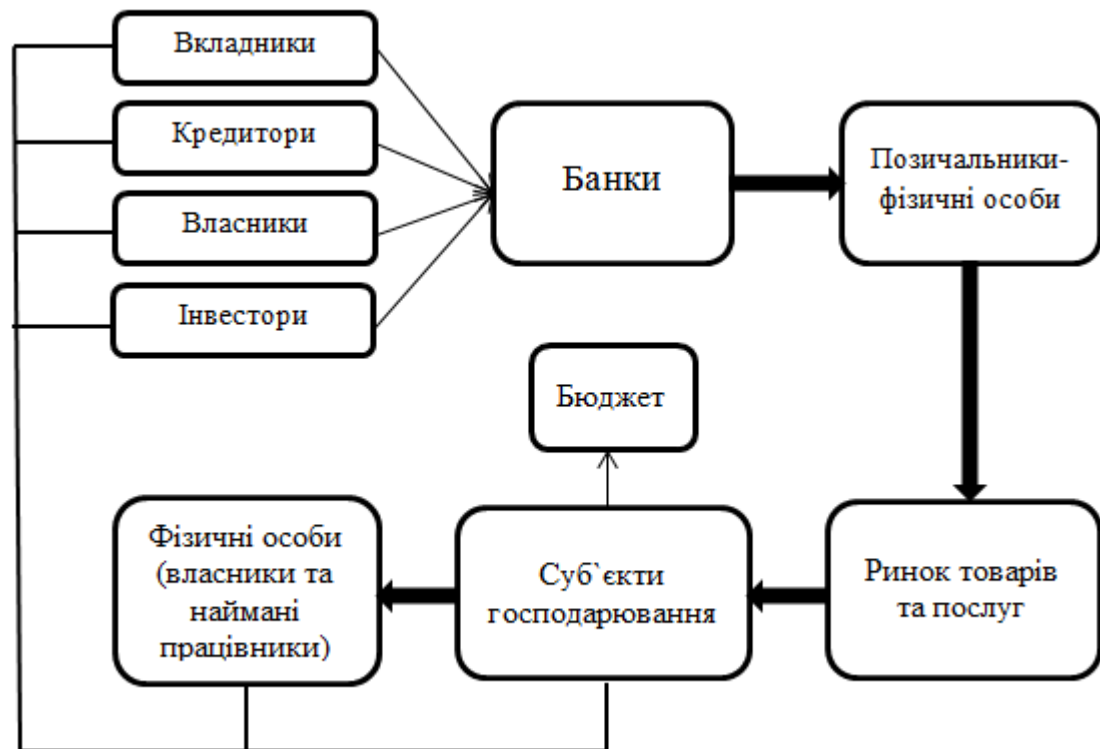

Рис. 1.3. Рух коштів у контексті перерозподільчої функції банківського кредиту для населення

Джерело: розроблено автором

Далі грошові потоки частково спрямовуються до державного бюджету у вигляді податків, до найманих працівників як заробітна плата та до кінцевих власників суб'єктів господарювання, якими також є фізичні особи. Слід зауважити, що і суб'єкти господарювання і фізичні особи в подальшому можуть бути вкладниками, кредиторами, інвесторами чи власниками банків. Отже, банківський кредит для населення виконує перерозподільну функцію зі своїми особливостями, а саме між банками та сектором фірм з'являється позичальник-фізична особа.

Внаслідок перерозподілу вільні кошти спрямовуються до позичальника-фізичної особи. Отже, відбувається антиципація доходів. Таким чином, виконуючи перерозподільчу функцію, банківський кредит для населення сприяє швидшому задоволенню потреб позичальника і як наслідок, підвищенню рівня його життя. Тобто у такий спосіб проявляється вплив банківського кредитування населення на соціальну сферу. Водночас населення є носієм такого важливого

фактору виробництва як робоча сила і банківське кредитування сприяє її розширеному відтворенню. Все це позитивно позначається не лише на споживачах продукції, а й на корпоративному секторі. Кредитування банками населення має значний вплив на формування платоспроможного попиту населення на товарних ринках, стимулює нарощення обсягів товарообороту, розширення виробництва, збільшення обсягів продукції, посилення конкуренції, розвиток окремих галузей, інноваційний розвиток економіки, приріст ВВП [234]. Досвід США початку та кінця ХХ століття свідчить, що банківське кредитування населення може впливати також і на стан фінансових ринків, якщо кредитні ресурси інвестуються у цінні папери чи нерухомість.

Зростання попиту на продукцію сприяє росту пропозиції, а також посиленню конкурентної боротьби серед учасників ринку, оскільки при підвищенні платоспроможного попиту продавці намагаються його задовольнити якнайкраще, нарощуючи обсяги пропозиції, використовуючи різноманітні засоби посилення конкурентних переваг, у тому числі, впровадження інноваційних технологій, з метою розширення своєї частки ринку.

Зростання обсягів банківського кредитування населення має позитивний вплив як на позичальника, так і на товаровиробників та розвиток торгівлі. Залежно від того, у якому напрямку розвивається банківське кредитування населення у країні з позиції його цільової спрямованості, воно матиме різний вплив на окремі галузі.

Виділити галузі, на які безпосередньо впливає банківське кредитування населення, можна на основі класифікації банківського кредиту для населення за цільовим використанням, запропонованої у підрозділі 1.2, яка передбачає виокремлення кредитів з таким цільовим призначенням як придбання чи будівництво житла на первинному ринку нерухомості, придбання житла на вторинному ринку нерухомості, придбання нежитлової нерухомості, придбання транспортних засобів, купівля побутової техніки, охорона здоров'я, оплата навчання, туризм тощо. Цільове спрямування коштів дає змогу визначити, на

придбання яких товарів чи послуг витрачаються кошти і, таким чином, показує, на розвиток яких галузей кредитування фізичних осіб впливає найбільше, а саме на галузі виробничої чи невиробничої сфери (рис.1.4.).

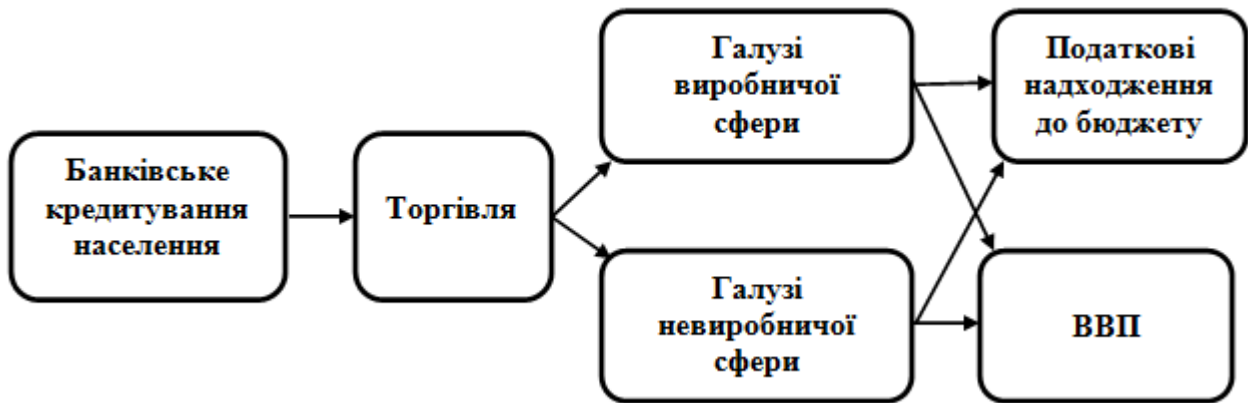

Рис. 1.4. Укрупнена модель впливу банківського кредитування населення на галузі економіки

Джерело: розроблено автором

Як видно з рис. 1.4., банківське кредитування населення має вплив на розвиток торгівлі, зокрема роздрібної, оскільки отримані позичальниками кошти спрямовуються безпосередньо на придбання товарів чи послуг на ринку. Кредитування населення з таким цільовим призначенням як охорона здоров'я, придбання туристичних послуг та оплата навчання справляє значний вплив на розвиток галузей невиробничої сфери, а також сприяє відтворенню робочої сили.

На розвиток галузей виробничої сфери банківське кредитування населення має опосередкований вплив, що проявляється через стимулювання попиту на продукцію та таким чином спонукання виробників до збільшення обсягів виробництва з метою збільшення прибутку [234].

Кредитування населення за таким напрямком цільового спрямування як придбання чи будівництво житла на первинному ринку нерухомості, придбання житла на вторинному ринку нерухомості, придбання нежитлової нерухомості дає поштовх до розвитку ринку нерухомості. Наприклад, якщо за умови стабільного розвитку економіки країни спостерігається експансія іпотечного житлового кредитування населення, то це формує платоспроможний попит на житло і таким чином стимулює розвиток первинного та вторинного ринку житла. Зростання

попиту на житло на первинному ринку стимулює розвиток житлового будівництва, що у свою чергу створює попит на продукцію суміжних галузей і забезпечує населення робочими місцями.

Якщо на ринку банківського кредитування населення пріоритет надається сегменту автокредитування, то спостерігається зростання обсягів імпорту транспортних засобів, вплив на розвиток вітчизняного автомобілебудування, насичення ринку з боку пропозиції. Водночас може відбуватися тиск на валютний курс.

У періоди економічного спаду банки проводять виважену політику щодо довгострокового і високоризикового кредитування на користь дрібних короткострокових позик, які можуть не мати цільового призначення. Об'єктом кредитування найчастіше виступають предмети побутової техніки, аудіотехніки. У такому випадку кредитні кошти спрямовуються на ринок товарів побутового призначення і стимулюють товаровиробників до збільшення обсягів виробництва, а імпортерів – до нарощення імпорту відповідних товарів, що також призводить до зростання та прискорення товарообороту [235].

Слід зауважити, що у наукових джерелах стимулювання імпорту часто визначають як одну з негативних рис банківського кредитування населення. Проте несприятливий вплив на економіку в даній ситуації не є беззаперечним. Кредитування населення стимулює зростання імпорту в тих випадках, коли кошти, отримані позичальником, витрачаються на придбання імпортних товарів та послуг. При цьому відбувається відтік капіталу за кордон, що впливає на стан платіжного балансу [233]. Лише у тому випадку, коли обсяги імпорту перевищують обсяги експорту, зростання імпорту за рахунок кредитування банками населення має негативний вплив на економіку. В умовах імпортозалежної економіки кредитування населення на придбання імпортних товарів справляє негативний вплив на стан валютного ринку.

Однак нарощення імпорту може мати і позитивний вплив на економіку, а саме сприяє розвитку міжнародних відносин між країнами, зокрема, міжнародної

торгівлі. Зростання імпорту, спричинене поживленням платоспроможного попиту, стимулює також розвиток внутрішньої торгівлі, тобто розширюються існуючі та створюються нові торговельні підприємства. Слід зауважити, що значна частка підприємств роздрібною торгівлі – це представники малого та середнього бізнесу. Таким чином завдяки нарощенню імпорту розвиваються вітчизняні підприємства, задіяні у сфері торгівлі, що веде до збільшення кількості робочих місць, а отже, і зростання рівня зайнятості у країні [224].

Поживлення торгівлі, у тому числі й імпортними товарами, сприяє кращому задоволенню потреб споживачів. Вільна торгівля є оптимальною політикою конкуренції, тому що вона, по-перше, через збільшення потенційної конкуренції підвищує тиск на наявних виробників з метою організації ефективнішого виробництва, по-друге, дає змогу збільшувати обсяги виробництва й при цьому зменшувати ціни та сприяти наближенню до досконалої конкуренції, яка характеризується рівністю граничних витрат та ціни [215, с. 229]. Зауважимо, що переважна більшість імпортних товарів в Україні не має вітчизняних товарів-субститутів. Тому за відсутності імпорту населення буде мати незадоволений попит, оскільки власне виробництво сьогодні не відповідає повною мірою потребам споживачів. У такому випадку нарощення імпорту буде позитивним.

Отже, зростання імпорту внаслідок кредитування банками населення сприяє розвитку торгівлі та задоволенню потреб споживачів у тих товарах, які не виробляються вітчизняними підприємствами. Однак, зовнішня торгівля забезпечує також і пропозицію продукції, яка має вітчизняні аналоги. Це відбувається внаслідок бажання споживачів мати різноманітні товари, а також внаслідок різної якості вітчизняних та імпортних товарів. Тобто розвивається інтрасекторна міжнародна торгівля однорідними та диференційованими товарами, що створює конкурентне середовище на ринку, унеможлиблює розвиток монополії і стимулює вітчизняних виробників до підвищення якості продукції, розширення її асортименту [234]. Вітчизняні товаровиробники для підвищення конкурентоспроможності власної продукції порівняно з імпортною

використовують як цінові, так і нецінові методи, намагаючися знизити ціну та підвищити якість товарів і послуг, що може бути досягнуто за допомогою впровадження інноваційних технологій виробництва. Таким чином поява імпортованих товарів на ринку також збільшує еластичність попиту.

Отже, банківське кредитування населення має опосередкований вплив на розвиток окремих галузей економіки, поживлення кон'юнктури ринку. Кредитування на придбання споживчих товарів сприяє розвитку торгівлі, малого та середнього бізнесу, дає поштовх до нарощення обсягів реалізації товарів та послуг на внутрішньому ринку.

Підсумовуючи вищесказане, зауважимо, що поживлення платоспроможного попиту внаслідок банківського кредитування населення викликає зростання обсягів пропозиції, яке відбувається або завдяки збільшенню власного виробництва, або за рахунок імпорту, що також стимулює вітчизняних виробників. Підприємства збільшують обсяги виробництва товарів і можуть при цьому використовувати ефект масштабу, що дозволяє розширити виробництво з незначним збільшенням витрат. Все це призводить до насичення ринку товарами, розширення асортименту та кращого задоволення постійно зростаючих потреб споживачів [222, с. 22].

З іншого боку описані процеси забезпечують зростання кількості робочих місць і відповідно зростання рівня зайнятості внаслідок збільшення обсягів випуску продукції, створення нових підприємств, розвитку торгівлі та збільшення товарообороту. Це також поживляє платоспроможний попит, який стимулює виробництво і розвиток різних галузей економіки. Своєю чергою зростатимуть і податкові надходження до бюджету, що є позитивною характеристикою впливу банківського кредитування населення на економіку, оскільки завдяки таким надходженням можуть бути збільшені видатки бюджету, у тому числі й на заробітну плату, соціальні виплати, державні закупівлі тощо [235]. Всі описані вище процеси призводять до зростання обсягу ВВП внаслідок кредитування банками населення, тому що і розширення вже існуючого виробництва, і вихід на

ринок нових товаровиробників, і розвиток торгівлі забезпечують збільшення обсягу ВВП [222, с. 22]. Вплив банківського кредитування населення на ВВП можна прослідкувати за допомогою використання формул для розрахунку цього показника. За витратним методом ВВП обчислюється за такою формулою [218, с. 22]:

$$\text{ВВП} = C + I + G + NX, \quad (1.1)$$

де C – споживчі витрати;

I – інвестиції;

G – державні закупівлі;

NX – чистий експорт.

Споживчі витрати включають в себе видатки домогосподарств на купівлю товарів поточного вжитку, товарів тривалого використання та на оплату послуг. Тому зростання обсягів кредитування банками населення прямопропорційно впливає на споживчі витрати.

Банківське кредитування населення також має опосередкований вплив на зростання інвестицій. Це пояснюється тим, що створення нових і розширення діючих торговельних та виробничих підприємств, які задовольняють споживчі потреби, відбувається під впливом різних чинників і, зокрема, зростання попиту на їхню продукцію, яке викликане кредитуванням населення. Крім того банківське кредитування населення збільшує інвестиційні можливості домогосподарств.

Відповідно до дохідного методу, ВВП можна розрахувати шляхом виміру сукупного доходу всіх економічних агентів. Згідно з даним методом ВВП розраховується за формулою [218, с. 23]:

$$\text{ВВП} = W + E_n + CI + R + i + A + T, \quad (1.2)$$

де W – заробітна плата найманих працівників;

E_n – доходи некорпоративного бізнесу;

CI – прибуток корпорацій;

R – рента;

i – процент;

A – амортизація;

T – непрямі податки.

Зміна обсягів банківського кредитування населення має прямий чи опосередкований вплив на всі складові ВВП. Заробітна плата найманих працівників включає заробітну плату, а також внески підприємств на соціальне страхування, у пенсійний фонд тощо [218, с. 23]. Якщо виробничі чи торговельні підприємства розширюються під впливом зростання попиту споживачів на продукцію, то відповідно зростатиме і дана змінна у складі ВВП.

Доходи некорпоративного бізнесу включають доходи підприємств, які перебувають у індивідуальній, кооперативній або партнерській власності [218, с. 23]. Саме такі підприємства переважно є представниками малого і середнього бізнесу, які забезпечують населення необхідними споживчими товарами. Як уже розглядалося вище, завдяки банківському кредитуванню населення зростає попит на продукцію і, відповідно, збільшуються прибутки товаровиробників та продавців. Таким чином у структурі ВВП це відображається як збільшення доходів некорпоративного сектору та прибутку корпорацій.

Процент включає в себе доходи, крім процентів по державному боргу, які отримують власники грошового капіталу за надання цього капіталу у тимчасове користування (депозити, позики, купівля приватних облігацій) [218, с. 23]. Це свідчить про те, що банківське кредитування населення найбільше впливає саме на дану складову ВВП, оскільки воно є одним із джерел отримання банком доходу. Отже, за допомогою проаналізованих підходів до розрахунку ВВП можна переконатися у тому, що банківське кредитування населення має суттєвий вплив на даний показник та економіку країни в цілому.

Крім того, даний вид банківського кредитування має надзвичайно важливе соціально-економічне значення. Антиципація доходу позичальника внаслідок кредитування дає можливість швидшого задоволення потреб. Якщо споживач накопичує заощадження для придбання певного товару за власні кошти, то в

умовах високої інфляції вони швидко знецінюються і період, необхідний для нагромадження потрібної суми, збільшується. Також при значній інфляції ціни швидко зростають, що ще більше переміщує у часі момент придбання необхідного товару. Завдяки кредитуванню позичальник отримує необхідні йому блага раніше, ніж він зможе забезпечити достатню суму заощаджень для їх придбання. Це сприяє підвищенню рівня життя окремого позичальника і, відповідно, населення в цілому, оскільки рівень життя населення залежить від добробуту кожного окремої особи.

При цьому необхідно зауважити, що потреби економічних суб'єктів необмежені. Як тільки особі вдається задовольнити певну важливу потребу, вона на деякий час припиняє бути рушійним мотивом. Одночасно з'являється прагнення до задоволення потреб наступного рівня [311, с. 199]. Банківське кредитування населення допомагає задовольнити ті потреби, які є найважливішими для окремого позичальника у конкретний період часу. Важлива роль банківського кредитування населення проявляється у тому що, завдяки задоволенню первинних потреб, підвищується рівень життя позичальника і одночасно покращуються його характеристики як носія робочої сили, що є одним із факторів виробництва. Задовольнивши потреби нижчого рівня за допомогою кредиту, позичальник швидше переходить до задоволення потреб вищого ієрархічного рівня, таких як соціальні потреби, самореалізація та розвиток. Таким чином безперечно проявляється позитивний вплив банківського кредитування населення на самого позичальника, а саме у задоволенні матеріальних потреб та у сприянні швидшого формування і становлення його особистості, самовираження та самореалізації.

Отже, проаналізувавши виконання банківським кредитом для населення перерозподільчої функції, можна зробити висновки про значний банківського кредитування населення на розвиток економічних процесів на мікро- та макрорівнях.

При виконанні емісійної функції даним видом кредиту здійснюється вплив на масу грошей в результаті дії грошово-кредитного мультиплікатора. Зростання обсягів банківського кредитування населення призводить до зміни монетарних показників, а саме збільшення грошової бази та грошової маси, зміни обсягів грошових агрегатів. Зростання пропозиції грошей веде до збільшення платоспроможного попиту. Проте, це може мати як позитивний, так і негативний вплив на економіку, для розвитку якої зміна платоспроможного попиту повинна бути адекватна зміні пропозиції. Якщо пропозиція товарів та послуг на ринку не може задовольнити існуючий попит, а пропозиція грошей зростає, то це слугуватиме причиною виникнення та зростання інфляції.

Збільшення маси грошей і, відповідно, попиту на товарному ринку внаслідок нарощення обсягів банківського кредитування населення справляє позитивний вплив на розвиток економіки, який показано вище, у тому випадку, коли темпи знецінення грошової одиниці менші, ніж темпи зростання пропозиції грошей. У такому разі незначний рівень інфляції має стимулюючий ефект, оскільки збільшення грошової маси та платоспроможного попиту сприяє швидшій реалізації продукції, зростанню обсягів виробництва, розвитку підприємництва. Перетнувши критичну точку, темпи росту інфляції перевищують темпи росту грошової маси, що є вкрай негативним явищем для економіки. Наслідками високої інфляції є зuboжіння населення, втрата заощаджень, погіршення рівня життя. Слід зауважити, що причини надлишкового зростання грошової маси та, відповідно, виникнення інфляції можуть бути різними, серед яких і банківське кредитування. Оскільки кредитування населення займає меншу частку у кредитному портфелі в цілому по банківській системі порівняно з кредитуванням юридичних осіб, то можна стверджувати, що і його вплив на приріст грошової маси менший [232, с 47]. Надмірне кредитування банками населення, що спричиняє значне зростання грошової маси, неадекватне виробничому потенціалу країни, має негативний вплив на розвиток макроекономічних процесів у державі. В умовах обмеженості банківських ресурсів зростання кредитування населення

може відбуватися за рахунок зменшення кредитування підприємств, що також має несприятливий вплив на розвиток економіки через обмеження доступу суб'єктів господарювання до кредитних ресурсів та, відповідно, погіршення їхньої ділової активності.

Аналізуючи виконання банківським кредитом для населення функції капіталізації вільних грошових коштів, необхідно розглядати в першу чергу вплив на самого кредитора, оскільки вільні кошти перетворюються у капітал, який створює додаткову вартість завдяки реалізації таких принципів кредитування як поверненість та платність. Кредитування населення є одним із джерел доходу для банку і тому впливає на структуру сукупних доходів банку, посилює роль процентного доходу. Завдяки впровадженню у практику кредитування населення перехресних продажів та реалізації стратегічного партнерства зі страховими, оціночними компаніями, збільшуються також і комісійні доходи банку. Практика bancassurance дає низку переваг: кредитор має можливість обрати для співпраці ті страхові компанії, яким він довіряє, що суттєво знижує ризик невиконання страхових відшкодувань, отримує додаткове джерело доходу та розширює клієнтську мережу. Це є сприятливим фактором і для позичальника, оскільки йому не потрібно проводити аналіз ринку страхування для вибору страхової компанії. [238; 244, с. 238]. Таким чином кредитування населення має позитивний вплив на формування фінансових результатів банку завдяки тому, що воно не лише приносить процентний дохід, а й дає можливість отримати додатково комісійні доходи.

Зростання доходів банку завдяки кредитуванню населення впливає на формування прибутку. Це своєю чергою позитивно відображається на діяльності банку, тому що зі зростанням нерозподіленого прибутку, відповідно, зростає і рівень капіталізації, підвищується вартість акцій банку на ринку. Таким чином переваги має банк як юридична особа та його власники, оскільки ріст акцій означає зростання їхніх активів. Так проявляється вплив банківського

кредитування населення через функцію капіталізації вільних коштів на власників банку.

Крім того позитивний вплив банківського кредитування населення проявляється також і для держави. Зі зростанням прибутку зростають і податкові відрахування до бюджету. З іншого боку, капіталізація вільних коштів відбувається не лише з точки зору банку, а й щодо вкладників та кредиторів банку. Фізичні та юридичні особи, які вкладають вільні кошти на рахунки у банку, а також кредитори та власники банківських облігацій мають на меті отримання прибутку, тобто здійснення капіталізації їхньої вільної вартості, вкладеної у банк. Це може відбутися тоді, коли кошти, залучені банком, будуть задіяні в активних операціях, у тому числі і в кредитуванні населення (рис. 1.5.).

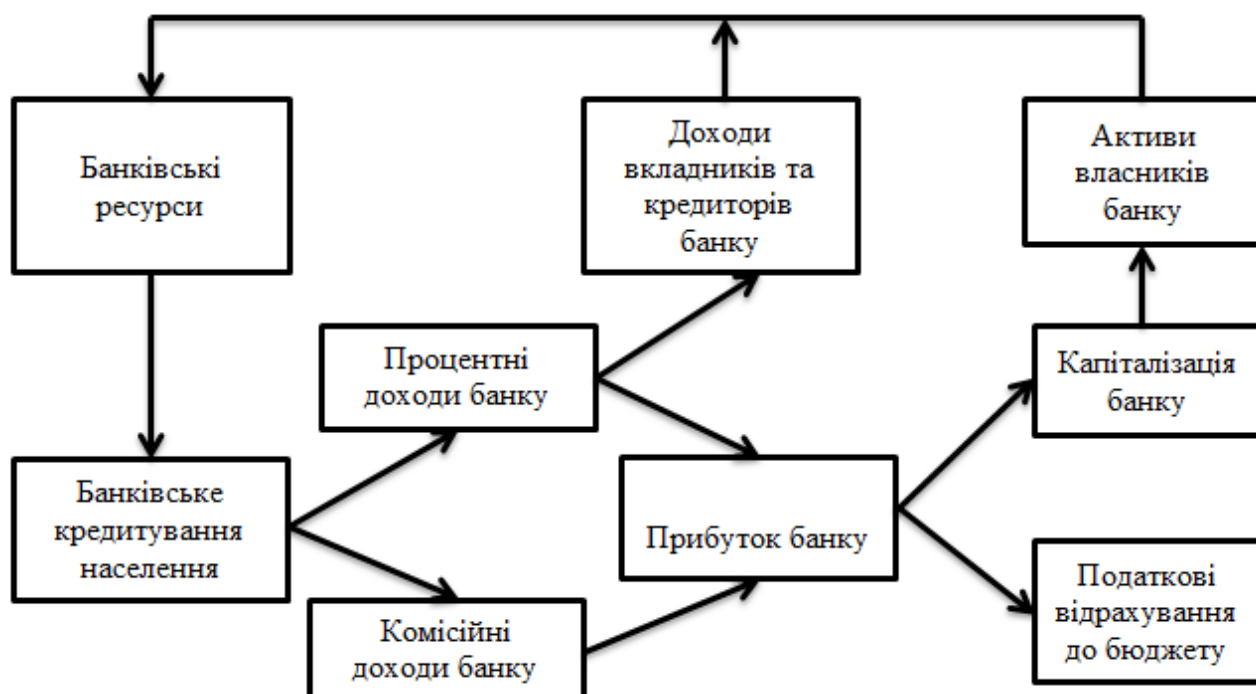

Рис. 1.5. Вплив банківського кредитування населення на банк та його стейкхолдерів у контексті функції капіталізації вільних грошових коштів

Джерело: розроблено автором

Отже, як видно з рис. 1.5., кошти, що передаються позичальникам, виступають капіталом не лише для банку, а й для його вкладників, кредиторів та

власників, оскільки вільні кошти перетворюються у капітал, який створює додаткову вартість, а також являються джерелом поповнення ресурсів банку.

Кредитування населення має досить важливе значення для банку. Проте, формування високоризикового портфеля кредитів для населення може спричинити виникнення проблемної заборгованості, що матиме зворотній вплив на діяльність банку. Внаслідок неповернення позик кредитор не лише позбавляється доходу, а й втрачає власні кошти, які були передані позичальнику. Це призводить до ускладнень щодо здійснення виплат за зобов'язаннями банку. Тому до кредитування населення необхідно застосовувати виважений підхід з превентивною метою [232, с 47].

Виконуючи контрольно-стимулюючу функцію, банківський кредит для населення також справляє вплив як на позичальника, так і на кредитора. Позичальник завдяки контролю з боку банку має стимул до активної праці, прагне отримувати більший дохід, щоб не втратити свою платоспроможність і бути в змозі вчасно розрахуватися з банком. Кредитор при цьому здійснює контроль для зниження ризику неповернення кредиту та забезпечення отримання запланованого доходу, а це як і за попередньої функції супроводжується збільшенням прибутку, відрахувань до бюджету, що забезпечує можливість зростання державних видатків і має опосередкований вплив на економічні процеси. Напряму вектору впливу на макрорівні аналогічний описаному при розгляді попередніх функцій.

Отже, дослідивши вплив банківського кредитування населення на економіку, можна зробити висновки, що на мікрорівні він відображається шляхом дії на окремого позичальника та кредитора, а на макрорівні – через вплив на розвиток окремих галузей, зміну маси грошей, інфляцію, платоспроможний попит, ВВП тощо.

Необхідно зауважити, що банківське кредитування населення має якісний та кількісний вплив на економіку, який повинен досліджуватися за допомогою побудови структурно-логічних схем, причинно-наслідкових зв'язків та з

використанням низки показників, що дасть змогу виявити, який саме вплив справляє кредитування населення банками, і виміряти ступінь такого впливу. Тому ми пропонуємо використовувати комбінований функціонально-кількісний аналіз. Для його здійснення необхідно обґрунтувати методику проведення такого аналізу та визначити, які показники повинні бути використані. Перш за все доцільно провести ретроспективний аналіз банківського кредитування населення, виявити існуючі проблеми, здійснити прогнозування тренду розвитку даного виду кредитування, на основі чого запропонувати шляхи його удосконалення, що буде представлено у наступних розділах.

Висновки до розділу 1

1. На підставі порівняльного аналізу та систематизації існуючих підходів до розкриття сутності кредиту вважаємо за доцільне визначати кредит як економічні відносини, які виникають з приводу передачі кредитором позичальнику вартості на умовах повернення, строковості, платності.

2. Оскільки банківський кредит безперечно є похідним від кредиту, то повинна зберігатися їхня видова єдність та спільна економічна основа. Тому пропонуємо таке визначення: банківський кредит – економічні відносини, які виникають з приводу передачі банком позичальнику вартості в грошовій формі на умовах повернення, строковості та платності. Обґрунтовано, що до банківського кредиту недоцільно включати залучення банками вкладів, незважаючи на його кредитний характер. Слід зауважити, що у даному визначенні банк виступає у ролі кредитора. Визнання банківського кредиту у широкому розумінні як отриманого і наданого банком кредиту має право на існування, проте, на нашу думку, такий підхід створює незручності як у теоретичних дослідженнях банківського кредиту, так і у практиці. Тому, виходячи із предмету дослідження, використано вузьке тлумачення терміну «банківський кредит».

3. Провівши аналіз теоретичних підходів до визначення сутності кредиту взагалі та його окремих видів зокрема, можемо зробити висновки, про видову єдність та спільну економічну основу банківського кредиту для населення та кредиту як економічної категорії. На основі опрацювання та узагальнення існуючих в економічній літературі трактувань запропоновано власне визначення банківського кредиту для населення: економічні відносини, які виникають з приводу передачі банком позичальнику-фізичній особі вартості в грошовій формі для задоволення особистих потреб на умовах повернення, строковості та платності. Аргументовано, що діяльність фізичних осіб, яка має на меті задоволення інших потреб, відмінних від особистих, а саме потреб підприємницької діяльності, повинна розглядатися як діяльність суб'єктів господарювання.

Виявлені спільні та відмінні сутнісні ознаки банківського кредиту для населення та споживчого кредиту, що дало підстави стверджувати про недоцільність їхнього ототожнення. Банківський кредит для населення має власну структуру і потребує глибокого дослідження та аналізу для виявлення його ролі в економіці в цілому та впливу на окремі складові елементи виробництва, розподілу, обміну і споживання, а також на поведінку суб'єктів ринкових відносин.

4. Здійснений аналіз наукової літератури дозволив запропонувати удосконалене трактування термінів «кредитування», «банківське кредитування» та «банківське кредитування населення» з урахуванням їхньої ієрархічної єдності. Так, банківське кредитування населення пропонуємо розглядати як процес, що складається з послідовних дій щодо реалізації економічних відносин, які виникають з приводу передачі банком позичальнику-фізичній особі вартості в грошовій формі для задоволення особистих потреб на умовах повернення, строковості та платності.

5. У роботі узагальнено класифікацію банківського кредиту для населення з метою більш глибокого дослідження сутності даного виду кредиту.

Запропонована класифікація дає можливість проведення ґрунтовного аналізу діяльності банку, його результативності, визначення тенденцій розвитку банківського кредитування, аналізу та упередження ризиків, з якими стикається кожен банк згідно зі специфікою його діяльності. Показано практичне значення використаної класифікації, що полягає в удосконаленні структурування позики на рівні банку та у можливості виявлення й оцінювання впливу банківського кредитування населення на економіку в цілому та окремі її складові.

6. Запропоновано розподіл ознак класифікації банківського кредиту для населення на дві групи. До першої належать ознаки, які необхідно враховувати під час розгляду кожної конкретної кредитної заявки, структуруванні позики та складанні кредитної угоди, у якій вказуються характеристики кредиту за кожною з проаналізованих ознак. Друга група включає ознаки класифікації, які необхідно використовувати при роботі зі сформованим портфелем кредитів для населення.

7. Обґрунтовано доцільність класифікації банківського кредиту для населення за цільовим призначенням для визначення впливу даного виду кредиту за декількома напрямками, а саме на рівень добробуту позичальника та на економіку в цілому зокрема на розвиток окремих галузей, стан платіжного балансу, зміну ВВП через механізм формування платоспроможного попиту, а також зміну характеристик такого важливого фактору виробництва як робоча сила.

8. Доповнено класифікацію банківського кредиту для населення такою ознакою як ієрархічний рівень потреб позичальника, задоволенню яких сприяє кредит. використання такого розподілу кредиту для населення дозволяє визначити вплив банківського кредитування населення на позичальника, виявити його соціальне значення. Конкретизовано та розширено видову класифікацію банківського кредиту для населення за забезпеченням, обґрунтовано її значимість для банку стосовно зниження рівня ризику.

9. Для визначення впливу банківського кредитування населення на економіку запропоновано використання функціонального підходу. Визначено

особливості функцій банківського кредиту для населення порівняно з функціями кредиту взагалі та його вплив на економічні процеси і суб'єктів економіки у контексті кожної з функцій. Проаналізовано вплив банківського кредитування населення за різними векторами, а саме з позиції позичальника, кредитора та економіки в цілому.

10. Досліджуючи перерозподільну функцію, запропоновано укрупнену модель впливу банківського кредитування населення на галузі економіки, зокрема виробничої та невиробничої сфери. Теоретично обґрунтовано напрямки впливу банківського кредитування населення на кон'юнктуру ринку, обсяги товарообороту, імпорту, розширення виробництва, посилення конкуренції, розвиток малого та середнього бізнесу, окремих галузей економіки, державний бюджет та на ВВП у розрізі його складових.

11. Виявлено соціально-економічне значення банківського кредитування населення, його вплив на задоволення потреб споживачів. Показано позитивну роль банківського кредитування населення для позичальника, що полягає у антиципації його доходів, задоволенні матеріальних потреб та у сприянні швидшого формування і становленні його особистості, самовираження та самореалізації.

12. Визначено напрямки впливу банківського кредитування населення на зміну монетарних показників, а саме на грошову базу, масу грошей та її структуру, зміну обсягів грошових агрегатів, а також інфляцію у контексті емісійної функції, що дозволило виявити можливі позитивні й негативні наслідки для економіки. У межах дослідження функції капіталізації вільних грошових коштів показано також його різновекторний вплив на результати діяльності банку та його стейкхолдерів.

Основні результати розділу опубліковані в наукових працях автора: [222; 224; 226; 229; 232; 233; 234; 235; 237; 238; 245].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ТА ЙОГО ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

2.1. Генеза банківського кредитування населення як підґрунтя для визначення перспективних напрямів його розвитку

Виявлення тенденцій та перспективних напрямів розвитку банківського кредитування населення можливе передусім за умови проведення ретроспективного аналізу, що дозволить здійснити періодизацію розвитку даного виду кредитування в Україні та визначити чинники впливу на нього. Вважаємо доцільним проведення аналізу банківського кредитування населення за часів незалежності України, оскільки в умовах планової економіки у відносинах держави з населенням переважно використовувалася товарна форма кредиту шляхом придбання товарів з розстрочкою платежу.

Вектор розвитку банківського кредитування населення залежить від рівня розвитку банківської системи та економіки в цілому. Після проголошення незалежності України почався перехід від командно-адміністративної економічної системи до ринкової, що слугувало поштовхом для початку формування ринкових відносин, зокрема і у банківській сфері. Зауважимо, що початковому етапу формування держави була притаманна нестабільна економічна ситуація, відсутність єдиної національної грошової одиниці.

Розвиток банківської системи відбувався за умов глибокої економічної кризи. Неприятливим фактором виступала також значна інфляція. З початку 1992 р., коли в грошовий обіг була введена перехідна національна валюта – купоно-карбованець, відбулося його катастрофічне знецінення – більш як у 300 разів до 1994 р. [109, с. 3]. У 1995 р. 80-85 % усієї кредитної емісії Національного банку України направлялося на кредитування уряду [78, с.4]. Це також слугувало розвитку інфляційних процесів в економіці України. Водночас почалася розбудова дворівневої банківської системи, формування законодавчої бази

стосовно банківської діяльності, зростала кількість комерційних банків і поступово розширювався спектр їхніх продуктів та послуг.

У перші роки незалежності України банківське кредитування було майже відсутнє. З 1991 по 1995 рр. відбувалося його становлення, обсяги були незначні, проте зростали швидкими темпами. Згідно з даними Національного банку України сума кредитів, наданих комерційними банками в економіку, зросла у 27 разів протягом 1992 р. порівняно зі значенням попереднього року. Даний показник зріс у 15 разів у 1993 р., майже в 4 рази у 1994 р. та більш, ніж у 2,5 рази у 1995 р. [56, с. 89]. Проте навіть за таких значних темпів росту обсяги кредитування не задовольняли потреби суб'єктів господарювання. Через ризикованість банківських операцій стримувалося вкладання грошей комерційними банками в економіку, а раніше видані кредити майже всі не поверталися. У зв'язку зі зниженням темпів інфляції з квітня 1994 р. почала падати середня відсоткова ставка за кредитами комерційних банків з 390 % у березні до 280 % у другій половині червня і до 173 % за останній тиждень липня 1994 р. [109, с. 5]. Середньозважена відсоткова ставка за кредитами за рік становила 201,7 % і продовжувала спадати, що сприяло розвитку кредитування [56, с. 71].

Отже, з огляду на сказане, зародження банківського кредитування населення відбувалося в умовах нестабільної економічної ситуації під дією значної кількості чинників, які впливали на економіку в цілому та банківську систему зокрема. За період з 1991 р. по 1994 р. статистичні дані щодо обсягів кредитів для населення відсутні. Починаючи з 1996 р. економічна ситуація в країні дещо стабілізувалася, чому сприяло проведення грошової реформи та введення в обіг гривні як єдиного законного платіжного засобу. Почало розвиватися кредитування банками населення на задоволення потреб невиробничого характеру. На рис.2.1. представлена динаміка кредитів, наданих банками, в тому числі, наданих населенню.

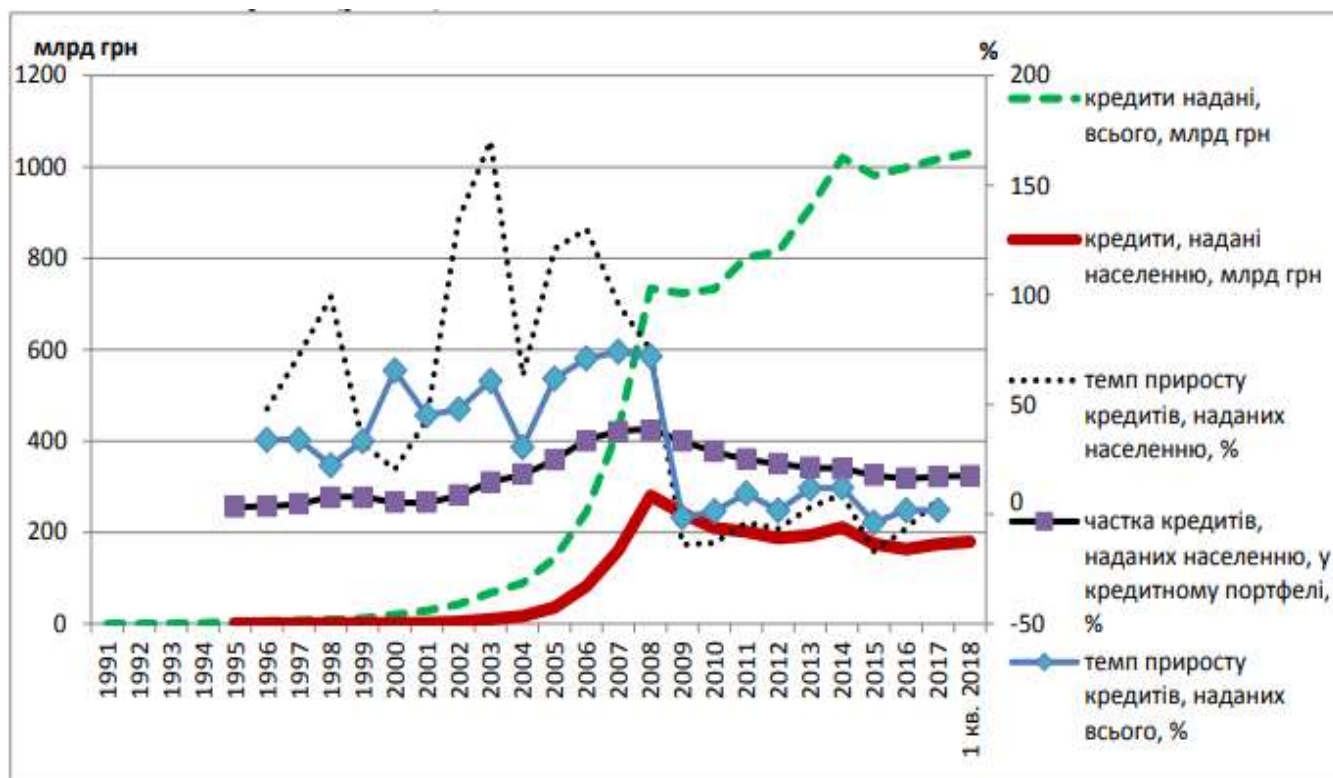

Рис. 2.1. Динаміка обсягів кредитів, наданих банками України протягом 1991 – 2018 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [56; 81]

Згідно з даними рис. 2.1. обсяг кредитів, наданих банками населенню, становив 135 млн грн на кінець 1995 року і мав висхідну динаміку аж до 2008 року. До цього часу тенденції розвитку банківського кредитування загалом та кредитування населення зокрема збігалися. У цілому динаміка кредитування населення нерівномірна і характеризується змінами вектору, що зумовлює необхідність виділення періодів розвитку банківського кредитування населення в Україні. Дане питання розглядалося у роботах вітчизняних вчених, проте деякі з них стосуються періодизації споживчого кредитування в цілому [158; 270], у роботах [62; 66] розглядаються етапи розвитку банківського споживчого кредитування. Однак, чітко визначені критерії, які слугували основою для виділення певних етапів розвитку банківського споживчого кредитування, відсутні. Тому вважаємо за необхідне дослідити темпи приросту та зміну частки

кредиту для населення у кредитному портфелі банків з метою виокремлення періодів розвитку банківського кредитування населення в Україні (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка кредитів, наданих банками України протягом 1991–2018 рр.

Період	Рік	Кредити, надані банками, всього, млн грн	Темпи приросту кредитів, наданих банками (до попереднього року), %	Кредити, надані населенню, млн грн	Темпи приросту кредитів, наданих населенню (до попереднього року), %	Частка кредитів, наданих населенню у кредитах наданих всього, %
I	1995	4078	161,75	135	–	3,31
	1996	5457	33,82	200	48,15	3,67
	1997	7307	33,90	345	72,50	4,72
	1998	8931	22,23	687	99,13	7,69
II	1999	11905	33,30	908	32,17	7,63
	2000	19698	65,46	1092	20,26	5,54
	2001	28572	45,05	1561	42,95	5,46
III	2002	42231	47,81	3659	134,40	8,66
	2003	67894	60,77	9889	170,27	14,57
	2004	88618	30,52	16133	63,14	18,21
	2005	143423	61,84	35659	121,1	24,86
	2006	245230	70,98	82010	130,0	33,44
	2007	426867	74,07	160386	95,6	37,57
	2008	734 022	71,96	280 490	74,9	38,21
IV	2009	723 295	-1,46	241 249	-14,0	33,35
	2010	732 823	1,32	209 538	-13,1	28,59
	2011	801 809	9,41	201 224	-4,0	25,10
	2012	815 142	1,66	187 629	-6,8	23,02
	2013	910 782	11,73	193 529	3,1	21,25
	2014	1 020 667	12,06	211 215	9,1	20,69
	2015	981 627	-3,82	174 869	-17,2	17,81
	2016	998 682	1,74	163 333	-6,6	16,35
V	2017	1016657	1,80	174182	6,64	17,13
	1 кв.2018	1 030 337	–	179 135	–	17,39

Джерело: побудовано автором за даними [56; 81]

Відповідно до даних табл. 2.1 можна виокремити перший період становлення банківського кредитування населення, який тривав з 1995 р. по 1998 р. У цей час в Україні економічна ситуація дещо стабілізувалася. Проведена у 1996 р. грошова реформа сприяла зниженню інфляції та позитивним зрушенням в економіці. Хоча обсяги кредитів, наданих населенню, були незначними, вони

зростали швидкими темпами, випереджаючи темпи приросту кредитування взагалі, а їхня частка у кредитному портфелі банків мала тенденцію до зростання.

У наступному періоді з 1999 р. по 2001 р. відбувся злам встановлених тенденцій, темпи приросту кредитів, наданих населенню, знизилися, хоча і мали додатне значення, вони були меншими, ніж темпи приросту кредитів у цілому. Частка кредитів, наданих населенню, у загальному обсязі кредитування також зменшилася.

У той час як номінальні доходи населення зросли у 2000 р. на 40,5 %, реальні доходи збільшилися лише на 9,9 %. Спостерігалось також зростаюче відволікання коштів населення на комунальні, транспортні та інші послуги. Отже, зростання реальних доходів населення не привело в кінцевому результаті де-факто ні до підвищення добробуту, ні до збільшення платоспроможного попиту та місткості внутрішнього ринку. Слід зауважити, що у 2001 р. тривало збільшення обсягів відволікання коштів зі споживчого ринку. Зокрема обсяг коштів, сплачених громадянами за житлово-комунальні послуги, був на 18,2 % більшим, ніж у попередньому році. При цьому нарахування на одного власника комунального рахунку склали 26 % середньомісячної заробітної плати в Україні [105]. Все це призвело до погіршення кредитоспроможності населення і стало причиною того, що банківське кредитування населення дещо уповільнило темпи зростання.

Починаючи з 2002 р. і до 2008 р. включно спостерігався третій період, який характеризувався розквітом банківського кредитування населення в Україні. Відновилася тенденція до випередження темпів приросту банківських кредитів, наданих населенню, порівняно з кредитами, наданими всього. Максимальний темп приросту кредитів для населення становив 170,27 % у 2003 р. Обсяги кредитування населення у даний період зростали як в абсолютному, так і у відносному вимірі, досягши у 2008 році максимального значення частки даного виду кредиту у кредитному портфелі, а саме 38,21 %, а також максимальної суми залишку кредитів, наданих населенню – 280 490 млн грн [236].

Протягом 2004–2007 рр. реальна заробітна плата збільшувалася у середньому на 16,2 % за рік, що стимулювало зростання як споживчого, так й інвестиційного попиту. Водночас стабільність обмінного курсу протягом 2002–2007 рр. за високого рівня заробітних плат стимулювала прискорене зростання обсягів кредитування, зокрема фізичних осіб. Лише за 2006–2008 рр. обсяги іпотечного кредитування населення збільшилися в 7 разів, що призвело до суттєвого зростання цін на нерухомість та не сприяло довгостроковому зростанню [30]. Даний період характеризувався також зростанням кількості банків з іноземним капіталом, які мали доступ до ресурсів у іноземній валюті та, відповідно, нарощували обсяги валютного кредитування населення, що мало позитивний вплив на розвиток окремих галузей, таких як будівництво та суміжні галузі, проте акумулювало значні ризики.

Починаючи з 2009 р. і до 2016 р. тривав наступний період розвитку банківського кредитування населення, який характеризується низхідною динамікою. Саме після 2008 р. спостерігається розходження напрямків кривої кредитів, наданих всього, та кривої кредитів, наданих населенню (рис. 2.1). Це свідчить про те, що кредитування населення виявилось більш вразливим до впливу зовнішньоекономічних чинників та коливань валютного курсу. Частка кредитів, наданих населенню, у кредитному портфелі банків зменшилася більш, ніж удвічі, порівняно зі значенням 2008 р. і становила 16,35 % на кінець 2016 р. Це значення є безпрецедентно низьким за останні 10 років. Лише у 2013–2014 рр. сума залишків кредитів, наданих фізичним особам, зростала. Приріст становив 3,1 % та 9,1 % відповідно. Таке зростання відбулося виключно за рахунок курсової переоцінки, в той час як у валютах номінації кредитна заборгованість зменшилася. Протягом 2014 р. спостерігалися труднощі з обслуговуванням кредитів домогосподарствами, особливо в іноземній валюті, у зв'язку зі зміною курсу гривні до основних іноземних валют, зменшенням реальної заробітної плати та внутрішньою міграцією [163].

За даними НБУ [162; 57] діяльність банків у період 2013–2015 рр. відбувалася на фоні зменшення депозитної бази банків, погіршення платоспроможності позичальників та зміни валютного курсу. За 2015 р. номінальний обсяг кредитування населення знизився на 17,2 %. Вагомим фактором, що впливав на зниження залишків кредитів протягом 2015 р., був статистичний ефект через ліквідацію низки банків. Як наслідок, зниження залишків за кредитами в національній валюті, наданими як фізичним, так і юридичним особам, прискорилося наприкінці 2015 р. [123]. Дана ситуація частково була спричинена тим, що банки не відновили повною мірою кредитування фізичних осіб після глобальної фінансової кризи 2008 р. [246, с.147].

У 2016 р. реальний дохід населення виріс вперше за три роки. Однак його темпи зростання були невисокими, значно нижчими, ніж після кризи. Боргове навантаження на домогосподарства зменшилося. Відношення боргу до наявного доходу домогосподарств за 2016 р. знизилося на 3 в. п. до 11 %. Населення поступово погашало фінансові зобов'язання, 92% з яких – банківські кредити [110]. Основними причинами цього стало підвищення зарплат та інших грошових доходів, а також обмеженість кредитування населення банками. Разом з тим низькі показники боргового навантаження створювали передумови для відновлення кредитування домогосподарств. За даними опитування банків про умови кредитування, 88 % фінансових установ очікували на зростання обсягів споживчих кредитів. Окремі категорії населення для підтримання звичного рівня споживання потребували додаткових ресурсів, зокрема кредитів через зарплатні картки. Така тенденція зумовила високий попит на міні-кредити «до зарплати» [110].

Макроекономічна стабілізація разом з оздоровленням банківської системи в умовах значного профіциту ліквідності та певного зниження ринкових процентних ставок сприяли відновленню банківського кредитування у 2017 році, яке почалося з роздрібного сегменту. Найбільш активно банки нарощували гривневе кредитування домогосподарств, насамперед завдяки активізації

споживчого кредитування [212]. Це дає підстави для виділення наступного період розвитку банківського кредитування населення, а саме, відновлення.

У 2017 році суттєво зросло кредитування населення – приріст кредитів у гривні за рік становив 42%. Найвищі темпи гривневого кредитування населення мали приватні банки, що системно займаються ним понад два роки – приріст становив 64%. Найбільший за обсягом приріст гривневого кредитного портфеля фізичних осіб спостерігався у ПАТ КБ «Приватбанк» у зв'язку з перенесенням на баланс активної частини операцій P2P-кредитування минулих років та активізації роздрібного кредитування в цілому. Драйвером зростання кредитування населення були споживчі позики, що становили 98 % нових кредитів. Прискорилися темпи іпотечного кредитування, проте незначні обсяги нових кредитів та списання старих призвели до скорочення частки іпотеки в структурі портфеля фізичних осіб [212].

У 1 кварталі 2018 р. кредитування населення продовжило поживляватися. Згідно з даними НБУ стандарти кредитування фізичних осіб майже не змінилися. Окремі великі банки дещо підвищили стандарти кредитування населення через збільшення вартості ресурсів та балансові обмеження, а також мотивуючи це зростанням ризиків застави та погіршенням очікувань платоспроможності споживачів. Переважно малі банки продовжили пом'якшувати внутрішні нормативи та критерії відбору позичальників у споживчому кредитуванні. Причинами вони назвали посилення конкуренції з банками та небанківськими установами, економічне зростання та зниження інфляційних очікувань [176].

Слід зауважити, що у докризовий період обсяги кредитування населення зростали досить швидко, річний приріст у 2008 р. становив 74,9 %. Сума залишків кредитів, наданих банками України населенню, все ще не досягла рівня 2007 р., але частка у структурі наданих кредитів значно зменшилася і встановилася на рівні 2003–2004 рр.

Для визначення тенденцій та перспективних напрямів розвитку банківського кредитування населення в Україні необхідно дослідити видову

структуру кредитів, наданих банками фізичним особам, у динаміці. Одним із факторів, який суттєво позначився на розвитку банківського кредитування населення в Україні, виступає зміна валютного курсу. Тому слід проаналізувати склад та структуру кредитів, наданих банками України населенню, у розрізі валют (рис. 2.2.).

Рис. 2.2. Структура кредитів, наданих банками України населенню протягом 1995 – 1 кв. 2018 рр., у розрізі валют

Джерело: побудовано автором за даними [56; 80; 81]

За даними рис. 2.2. можна зробити висновки, що кредитування населення в іноземній валюті стрімко розвивалося в Україні. На кінець 1997 р. обсяг кредитів, наданих фізичним особам у гривнях, у 52 рази перевищував відповідний показник в іноземній валюті [55]. Однак, портфель кредитів у іноземній валюті швидко зростав, внаслідок чого сформувалася тенденція до зниження частки кредитів, наданих у гривні. У 2003 р. НБУ скасував заборону надавати фізичним особам кредити в іноземній валюті [66, с. 149]. Це сприяло збільшенню обсягів валютного кредитування. Така ситуація на ринку банківського кредитування населення свідчить про постійне зростання банківських ризиків, пов'язаних зі зміною валютного курсу.

Починаючи з 2006 р. Національний банк України подає статистичні дані щодо кредитування населення у розрізі основних іноземних валют, що дало змогу виявити, які валюти були домінуючими у портфелі банківських кредитів для населення (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Кредити, надані банками України населенню протягом 2006 – 1 кв. 2018 рр.,
у розрізі валют**

Рік	Кредити, надані населенню, млн грн	Кредити, надані у гривні		Кредити, надані у дол. США		Інші	
		всього, млн грн	Частка від загальної суми, %	всього, млн грн	Частка від загальної суми, %	всього, млн грн	Частка від загальної суми, %
2006	82 010	30 693	37,43	48 291	58,88	3 026	3,69
2007	160 386	58 403	36,41	96 232	60,00	5 751	3,59
2008	280 490	78 822	28,10	192 250	68,54	9 418	3,36
2009	241249	66 669	27,63	166 151	68,87	8 429	3,49
2010	209538	64 758	30,91	138 138	65,93	6 642	3,17
2011	201 224	86 675	43,07	109 698	54,52	4 851	2,41
2012	187 629	102 690	54,73	81 085	43,22	3 854	2,05
2013	193 529	125 681	64,94	64 549	33,35	3 299	1,70
2014	211 215	110 076	52,12	96 409	45,64	4 730	2,24
2015	174 869	80051	45,78	89795	51,35	5023	2,87
2016	163 333	76710	46,97	82468	50,49	4155	2,54
2017	174 182	106286	61,02	63939	36,71	3957	2,27
1 кв. 2018	179 135	114663	64,01	60639	33,85	3833	2,14

Джерело: побудовано автором за даними [81]

Згідно з даними табл. 2.2 за проаналізований період частка кредитів, наданих населенню у національній валюті, продовжувала спадати до 27,63 % у 2009 р. З 2006 по 2011 рік найбільшу частку серед кредитів, наданих фізичним особам, становили кредити у доларах США. Максимального значення даний показник досяг у 2009 р. і склав 68,87 %, після чого відбулася зміна вектору і почалося зростання частки кредитів, наданих населенню в національній валюті [242]. Така динаміка була спричинена заборонаю кредитування фізичних осіб у

іноземній валюті [4]. Підвищення частки кредитів, наданих в іноземній валюті, починаючи з 2014 р., спричинене падінням курсу гривні, що призвело до переоцінки залишків за валютними кредитами та погіршення кредитоспроможності позичальників, внаслідок чого вони були не в змозі погашати заборгованість перед банками [246, с. 153]. За період з 2016 р. і до теперішнього часу встановилася нова позитивна тенденція до зростання частки кредитів у національній валюті, викликана поживленням кредитування населення.

Оскільки, залишки заборгованості за кредитами переоцінюються за офіційним курсом на дату складання звітності, то внаслідок значних коливань курсу гривні динаміка даного показника у гривневому еквіваленті дещо нерепрезентативна. Тому необхідно здійснити аналіз динаміки кредитів, наданих населенню у валютах номінації (рис. 2.3.).

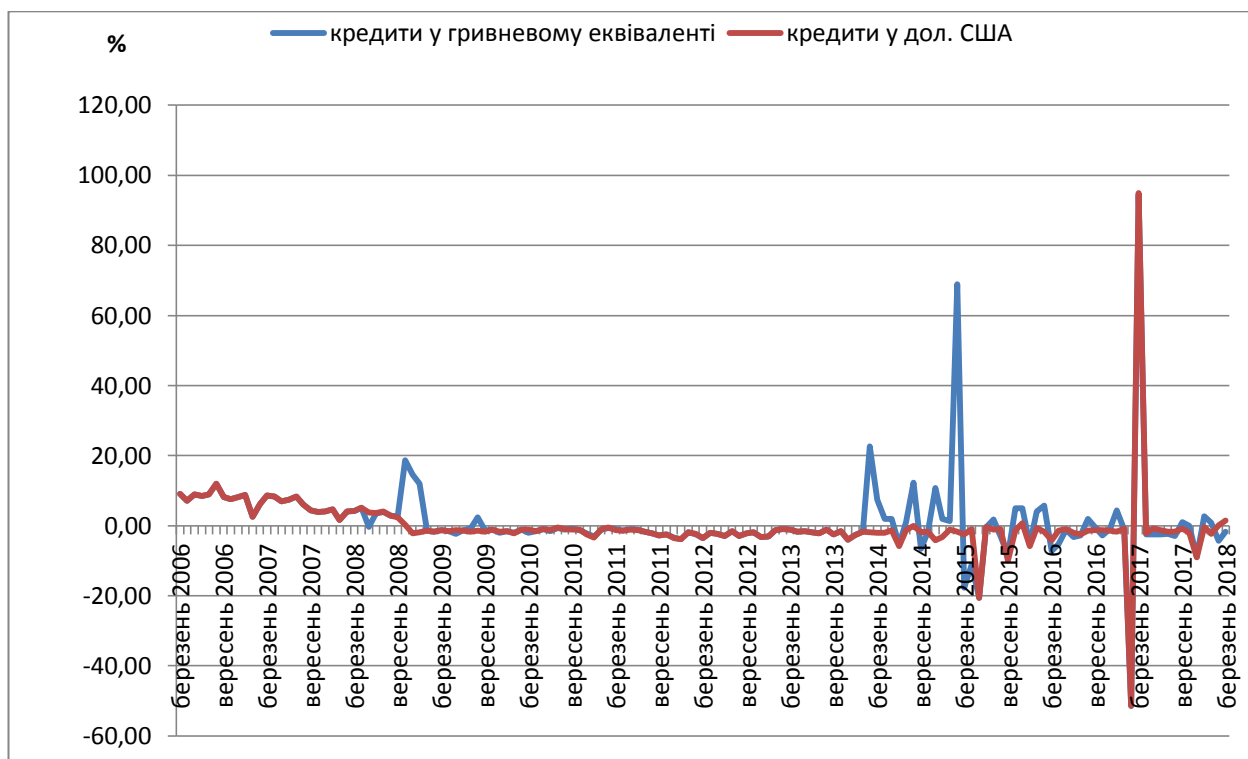

Рис. 2.3. Темпи приросту кредитів, наданих населенню у дол. США, протягом 2006 – 1 кв. 2018 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [81, 183]

На рис. 2.3. динаміка темпів приросту кредитів, наданих банками України населенню у дол. США, представлена в гривневому еквіваленті та у валюті кредитування, оскільки кредити саме в цій валюті тривалий час превалювали у портфелі банківських кредитів для населення. Дані рисунка свідчать про те, що темпи приросту кредитів, наданих у дол. США, характеризуються від'ємними значеннями, починаючи з кінця 2008 року. У той же час динаміка темпів приросту доларових кредитів, переоцінених у гривні, показує зростання кредитного портфеля у дол. США в окремих періодах, що свідчить про значний вплив коливання валютного курсу на репрезентативність статистичних даних (рис. 2.4.).

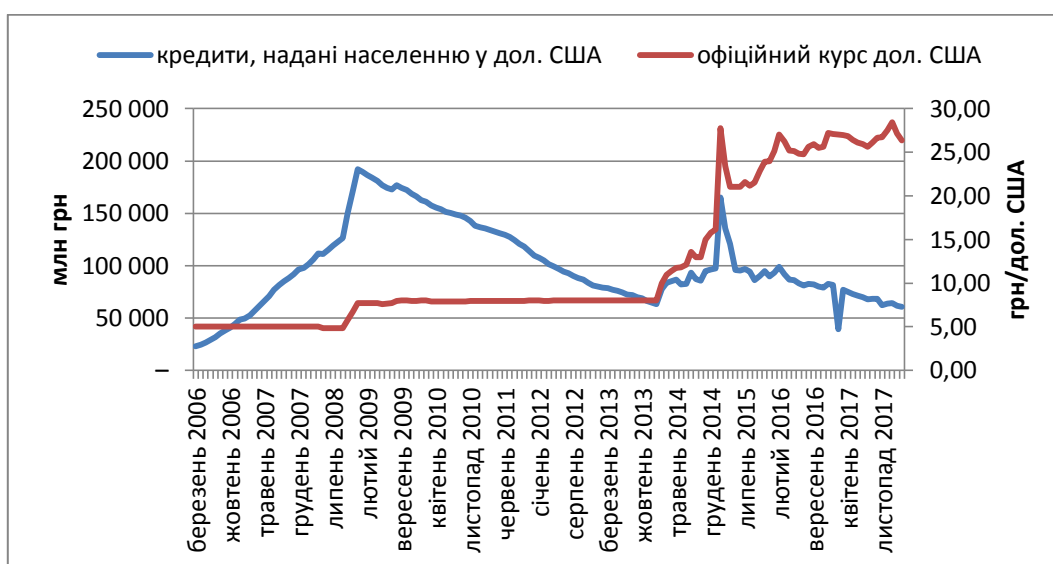

Рис. 2.4. Динаміка кредитів, наданих населенню у дол. США, та офіційного курсу долара США протягом 2006 – 1 кв. 2018 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [81; 183]

Дані рис. 2.4. підтверджують, що різкі підйоми темпів приросту кредитного портфеля у дол. США в гривневому еквіваленті співпадають з періодами росту курсу дол. США. Таким чином бачимо, що динаміка обсягів банківських кредитів для населення піддається значному впливу коливань валютного курсу.

Слід зауважити, що роздрібний кредитний портфель наполовину складається з валютних кредитів, виданих до запровадження заборони на валютне кредитування у 2009 р. Серед них частка непрацюючих станом на 01.07.2017 р. становила 95 %. Вони не генерують процентного доходу та значною мірою

втрачені для банків. Частка непрацюючих кредитів у гривні становила близько 25 %. У цілому якість портфеля кредитів фізичним особам дещо покращується, частка непрацюючих кредитів, наданих населенню, скоротилася до 59,7%, але основною причиною є статистичний ефект унаслідок зростання нового кредитування в національній валюті [254]. Це свідчить про наявну проблему, яка потребує вирішення з метою відновлення банківського кредитування населення.

Для визначення ключових напрямків банківського кредитування населення, які сформувалися в Україні, та виокремлення перспективних векторів його розвитку розглянемо склад та структуру кредитів, наданих населенню, за цільовим призначенням (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

**Склад та структура кредитів, наданих банками України населенню
протягом 2006 – 1 кв. 2018 рр., за цільовим призначенням**

Рік	Кредити, надані населенню, всього, млн. грн	Споживчі кредити		Кредити на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості		Інші кредити	
		всього, млн грн	Частка від загальної суми, %	всього, млн грн	Частка від загальної суми, %	всього, млн грн	Частка від загальної суми, %
2006	82 010	58453	71,28	20412	24,89	3145	3,83
2007	160 386	115032	71,72	40778	25,42	4577	2,86
2008	280 490	186088	66,34	88352	31,50	6050	2,16
2009	241249	137113	56,83	98792	40,95	5343	2,22
2010	209538	122942	58,67	81953	39,11	4643	2,22
2011	201 224	126192	62,71	70447	35,01	4585	2,28
2012	187 629	125011	66,63	58427	31,14	4191	2,23
2013	193 529	137346	70,97	51447	26,58	4736	2,45
2014	211 215	135094	63,96	71803	34,00	4318	2,04
2015	174 869	104 879	59, 98	66 169	37,84	3 821	2,18
2016	163 333	101 528	62,16	58 549	35,85	3 255	1,99
2017	174 182	122 066	70,01	48 268	27,71	3848	2,21
1 кв. 2018	179 135	130 963	73,12	43 813	24,46	4359	2,43

Джерело: побудовано автором за даними [81]

Часовий діапазон для ретроспективного аналізу обмежений наявними статистичними даними, що слугувало причиною вибору періоду, починаючи з 2006 р. За даними табл. 2.3 простежується, що найбільшу частку серед кредитів, наданих населенню, займають споживчі кредити, частка кредитів на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості майже вдвічі менша. На нашу думку, це спричинено тим, що ризики споживчого кредитування менші, ніж ризики при кредитуванні на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості [246, с. 149].

У 2018 році банки продовжили поступово нарощувати гривневе кредитування. За січень-лютий залишки збільшилися на 15,5% рік до року. Найбільш активно зростало кредитування населення, передусім завдяки споживчому кредитуванню. Зокрема, високими темпами зростала видача кредитів на придбання транспортних засобів та інші споживчі потреби. Зростанню попиту на кредити з боку домогосподарств, поміж іншого, сприяло збільшення доходів населення та як результат поліпшення їхньої платоспроможності [124, с. 39]. Тому доцільним буде проаналізувати динаміку обсягів саме споживчих кредитів (рис. 2.5.).

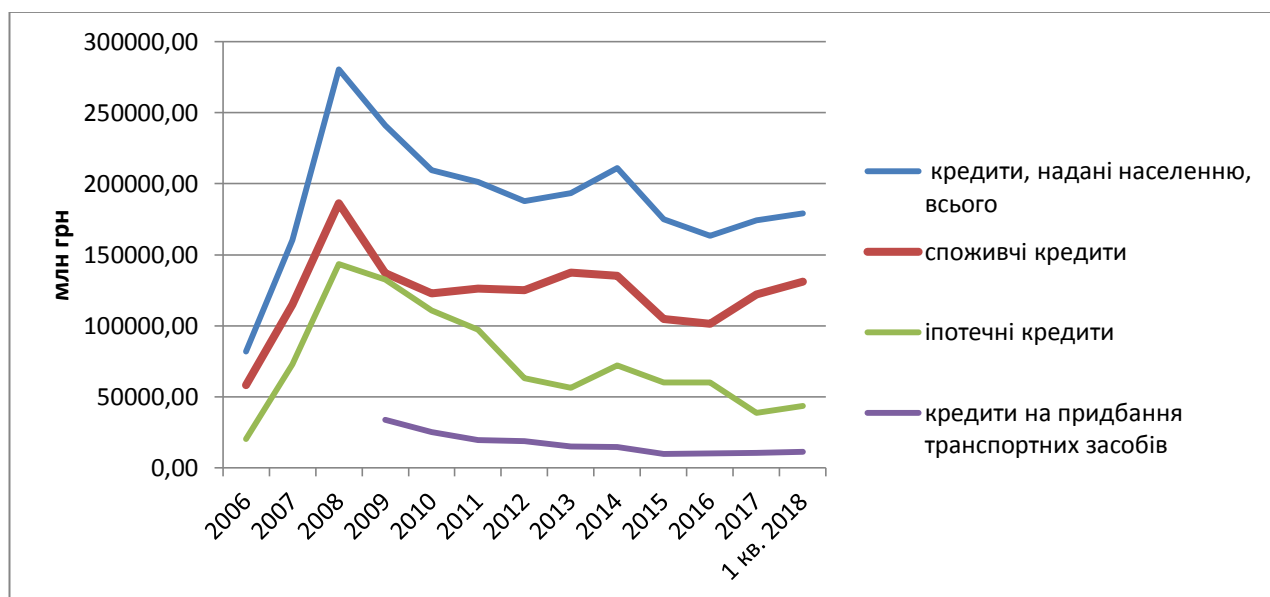

Рис. 2.5. Динаміка обсягів кредитів, наданих банками України населенню, протягом 2006 – 1 кв. 2018 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [81]

За даними рис. 2.5. можна констатувати, що обсяги споживчих кредитів стрімко зростали до 2008 р. Далі до 2010 р. відбувався спад споживчого кредитування так само, як і банківського кредитування в цілому. Починаючи з 2010 р. обсяги даного кредиту варіювалися, проте вже після 2013 р. встановилася тенденція до спаду споживчого кредитування [246, с. 150]. Низхідна динаміка спричинена погіршенням економічної ситуації у країні, зниженням кредитоспроможності позичальників, веденням банками більш виваженої кредитної політики. Починаючи з 2017 р. споживче кредитування характеризується зростанням як в абсолютному, так і у відносному вимірі. У 2017 р. найбільшу частку гривневого портфеля займали кредити на поточні потреби, переважно без застави. Їхня частка найбільша й серед нових кредитів, наданих банками. Зазвичай такі кредити представлені як готівкові або як кредити на купівлю товарів тривалого використання у магазинах. Динаміку карткових кредитів, що склали 37% гривневого портфеля, майже одноосібно визначав ПАТ КБ «Приватбанк». Частка карткових кредитів у новому кредитуванні складає близько 30%. [254, с. 39]. Перший квартал 2018 року охарактеризувався подальшим приростом споживчого кредитування.

Згідно з розрахунками НБУ [81] до складу споживчих кредитів включаються також кредити на придбання транспортних засобів. Їхня динаміка представлена у табл. 2.4.

Часовий період для аналізу обумовлений наявною у відкритих джерелах інформацією. Дані табл. 2.4 демонструють перманентне падіння обсягів кредитів, наданих населенню на придбання транспортних засобів з 2009 по 2015 р. У 2009 р. частка даного виду кредиту складала майже чверть від споживчих кредитів, а саме 24,58 %, а також 13,97 % від обсягу кредитів, наданих населенню всього. За 7 років вона зменшилася більш, ніж удвічі. Починаючи з 2016 р. обсяг кредитів, наданих населенню на придбання транспортних засобів, зростає. Проте їхня частка залишається низькою.

Таблиця 2.4

**Динаміка кредитів, наданих населенню банками України, протягом
2009 – 1 кв. 2018 рр.**

Рік	Кредити, надані населенню				
	всього, млн грн	У т.ч. споживчі кредити			
		всього, млн грн	У т.ч. кредити на придбання транспортних засобів		
			всього, млн грн	Частка у споживчих кредитах, %	Частка у кредитах, наданих населенню, всього, %
2009	241 249	137 113	33 698	24,58	13,97
2010	209 538	122 942	25 088	20,41	11,97
2011	201 224	126 192	19 511	15,46	9,70
2012	187 629	125 011	18 759	15,01	10,00
2013	193 529	137 346	15 155	11,03	7,83
2014	211 215	135 094	14 879	11,01	7,04
2015	174 869	104 879	9 742	9,29	5,57
2016	163 333	101 528	10 215	10,06	6,25
2017	174 182	122 066	10 432	8,55	5,99
1 кв. 2018	179 135	130 963	11 208	8,56	6,26

Джерело: побудовано автором за даними [81]

З другого півріччя 2016 р. залишки за кредитами на купівлю автотранспорту, що становлять 7 % гривневого портфеля кредитів для населення, збільшуються, а з початку 2017 року зростає також і кількість автокредитів [254, с. 39].

Виходячи із встановлених тенденцій, можна зробити висновки, що автокредитування в Україні виявилось недостатньо захищеним від дії кризових явищ, коливань обмінного курсу і потребує відновлення та подальшого розвитку, особливо враховуючи його важливе соціальне значення.

Вагоме місце серед кредитів, що надаються населенню, займають іпотечні кредити, динаміку яких відображено у табл. 2.5. Відповідно до даних табл. 2.5 зростання обсягів іпотечних кредитів для населення відбувалося з 2006 по 2008 р.

Таблиця 2.5

**Динаміка іпотечних кредитів, наданих банками України населенню
протягом 2006 – 1 кв. 2018 рр.**

Рік	Кредити, надані населенню всього, млн грн	У т. ч. іпотечні кредити		Приріст іпотечних кредитів до попереднього року	
		всього, млн грн	Частка від загальної суми, %	абсолютний, млн грн	відносний, %
2006	82 010	20 523	25,02	–	–
2007	160 386	73 084	45,57	52 562	256,11
2008	280 490	143 416	51,13	70 332	96,23
2009	241 249	132 757	55,03	-10 659	-7,43
2010	209 538	110 725	52,84	-22 033	-16,60
2011	201 224	97 431	48,42	-13 294	-12,01
2012	187 629	63 158	33,66	-34 272	-35,18
2013	193 529	56 270	29,08	-6 888	-10,91
2014	211 215	72 156	34,16	15 886	28,23
2015	174 869	60 215	34,43	-11 941	-16,55
2016	163 333	60 265	36,90	50	0,06
2017	174 182	38 600	22,16	-21665	-35,95
1 кв. 2018	179 135	43 721	24,41	5121	–

Джерело: побудовано автором за даними [81]

Темпи приросту становили 256,11 % та 96,23 % у 2007 та 2008 роках. відповідно. Починаючи з 2008 р. обсяги іпотечних кредитів зменшувалися. При цьому найбільшу частку серед кредитів, наданих населенню, іпотечні кредити становили у 2009 р. (55,03 %). Іпотечне кредитування так само, як і інші види, призупинилося після 2008 р. внаслідок світової фінансової кризи. Даний вид кредитування є довгостроковим та здійснювався переважно в іноземній валюті, а саме у дол. США [223; 243]. Тому іпотечні кредити є найбільш ризиковими для банків серед інших кредитів, що надаються фізичним особам. Обсяги іпотечних кредитів зросли у 2014 р., що було спричинено не реальним приростом кредитів, а збільшенням номінальних обсягів кредитів, наданих у іноземній валюті, в гривневому еквіваленті внаслідок падіння курсу гривні [246, с. 151]. Про це також свідчить представлений вище аналіз кредитів, наданих у дол. США. Станом на

01. 01. 2015 р. в Україні налічувалося 51,9 тис. іпотечних житлових кредитів загальним обсягом понад 2 млрд дол. США. У травні 2015 р. представниками Громадської ради при НБУ та банківською спільнотою був узгоджений Меморандум щодо врегулювання питання реструктуризації кредитів в іноземній валюті. Однак, навіть після набуття ним чинності скорочення заборгованості та її реструктуризація відбувалися повільно, оскільки не всі банки-підписанти дотримувалися погоджених умов прощення заборгованості. Протягом 2015 р. було прийнято рішення про реструктуризацію понад 1600 іпотечних житлових кредитів, у I кварталі 2016 р. – 192 кредитів. Станом на 01. 04. 2016 р. обсяги іпотечних житлових кредитів у діючих банках скоротилися до 1,03 млрд дол. США, насамперед, за рахунок ліквідації банків зі значними іпотечними портфелями [208, с. 25]. У 2016 р. стагнація іпотечного сегмента була зумовлена негативним впливом очікувань стосовно загальної економічної активності, інфляційних і курсових очікувань. Попит на іпотечні кредити був сталим і слабким, порівняно з попитом на власне споживчі кредити [32]. За 2017 р. портфель іпотечних кредитів, наданих населенню, значно скоротився. Це пояснюється тим, що обсяги нового кредитування на купівлю та будівництво нерухомості незначні. Водночас кредитування покупців житла поживається, банки співпрацюють із забудовниками, пропонують пільгові ставки за партнерськими програмами, але списання, погашення та реструктуризація безнадійної заборгованості досі переважає. У платоспроможних банках понад 90% валютних та понад 30% гривневих іпотечних кредитів непрацюючі [111]. Таким чином бачимо, що виникає необхідність відновлення та поживлення іпотечного кредитування. У сучасних умовах для його активізації перед банками постає багато викликів, таких як перманентно зростаюча конкуренція за платоспроможних позичальників з офіційно підтвердженими доходами; негативний вплив екзогенних факторів, у тому числі недосконалого нормативно-правового забезпечення; значний рівень проблемної заборгованості; потреба у довгострокових ресурсах. Підбиваючи підсумки, зазначимо, що для відновлення

іпотечного кредитування необхідно дотримуватися більш виваженої політики щодо прийняття ризиків для унеможливлення повторення наявної ситуації з проблемними іпотечними кредитами у майбутньому.

Для поглибленого аналізу необхідно дослідити також обсяги та структуру кредитів, наданих населенню банками України за строками (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

**Кредити, надані банками України населенню, протягом
2007 – 1 кв. 2018 рр., у розрізі строків кредитування**

Рік	Кредити, надані населенню, млн грн	У тому числі					
		до 1 року		від 1 до 5 років		понад 5 років	
		всього, млн грн	Частка від загальної ї суми, %	всього, млн грн	Частка від загальної суми, %	всього, млн грн	Частка від загальної суми, %
2007	160 386	20 733	12,93	50 433	31,44	89 221	55,63
2008	280 490	27 803	9,91	70 382	25,09	182 305	65,00
2009	241249	22 523	9,34	50 852	21,08	167 874	69,59
2010	209538	26 559	12,68	38 484	18,37	144 494	68,96
2011	201 224	35 870	17,83	43 046	21,39	122 309	60,78
2012	187 629	38 571	20,56	47 413	25,27	101 646	54,17
2013	193 529	55 177	28,51	52 997	27,38	85 355	44,10
2014	211 215	57 020	27,00	46 184	21,87	108 012	51,14
2015	174 869	40 679	23,26	34 615	19,79	99 574	56,94
2016	163 333	38 879	23,80	31 743	19,44	92711	56,76
2017	174 182	45 895	26,35	48 553	27,88	79 734	45,78
1 кв. 2018	179 135	61 456	34,31	40 507	22,61	77 172	43,08

Джерело: побудовано автором за даними [81]

Дані табл. 2.6 свідчать про те, що найбільшу частку у портфелі кредитів, наданих населенню банками України, займають довгострокові кредити терміном понад 5 років, а найменшу – кредити до 1 року. Частка кредитів терміном понад 5 років досягла свого максимального значення у 2009 р. і становила 69,59 %. Водночас частка кредитів до 1 року була найменшою за проаналізований період і становила 9,34 %. Далі встановилася тенденція до зростання частки

короткострокових кредитів. Це спричинено поступовим спадом довгострокового іпотечного кредитування. Прийняття банками занадто ризикової кредитної політики у відносинах з населенням до кризи 2008 р. спричинило формування значних обсягів проблемних портфелів, що викликало необхідність переорієнтації банків на короткострокове кредитування населення з метою уникнення ризиків. Максимального значення частка кредитів до 1 року набула у 2013 р. і становила 28,51 %. Починаючи з 2014 р. спостерігалось зростання частки кредитів, наданих на строк понад 5 років, що відбулося внаслідок переоцінки залишків за кредитами, наданими в іноземних валютах [246, с. 152]. У цілому в портфелі кредитів, наданих населенню, переважають довгострокові кредити, проте їхня частка поступово зменшується. Тому, можемо стверджувати, що сформувалася тенденція до короткострокового кредитування населення, що свідчить про ведення банками виваженої політики та неготовність брати на себе ризики довгострокового кредитування.

Отже, за проаналізований період в Україні чітко простежуються основні тенденції, які сформувалися на ринку банківського кредитування населення. Спостерігається тривале скорочення частки кредитів, наданих населенню, у кредитному портфелі банків в умовах нестабільної економічної ситуації та погіршення кредитоспроможності позичальників. Внаслідок глобальної фінансової кризи 2008 р. вектор розвитку банківського кредитування населення змінився, портфель кредитів, наданих населенню поступово зменшувався. Переважну більшість у ньому займають власне споживчі кредити. Заборона кредитування фізичних осіб в іноземній валюті зумовила зростання частки кредитів, наданих у гривні. У той же час відбувалося скорочення довгострокового кредитування населення. Це свідчить про те, що перед банківською системою стоїть завдання щодо поживлення кредитування населення, для чого необхідні зусилля як з боку регулятора, так і від банків другого рівня. Починаючи з 2017 р. спостерігається злам встановлених тенденцій і початок відновлення банківського кредитування населення. Перспективними напрямками є розвиток

довгострокового кредитування, активізація іпотечного й автокредитування населення, зменшення частки NPL та імплементація інноваційних підходів до роботи з населенням з метою підвищення ефективності кредитування населення.

2.2. Факторний аналіз банківського кредитування населення

Кредитування населення, як і будь-яка інша банківська діяльність, розвивається нерівномірно завдяки дії значної кількості факторів, які справляють різновекторний вплив на його динаміку. Фактори впливу можуть мати лінійний чи нелінійний зв'язок з обсягами банківських кредитів для населення, який також може бути прямим і оберненим, тобто мати позитивний чи негативний вплив на зміну досліджуваного показника. З метою здійснення ефективного менеджменту кредитного портфеля, зокрема, портфеля банківських кредитів, наданих населенню, та прогнозування його динаміки на макрорівні необхідно визначити найбільш значущі фактори, що впливають на розвиток банківського кредитування населення. Це можна реалізувати за допомогою використання кореляційно-регресійного аналізу та побудови макроекономічної динамічної моделі.

Об'єктом моделювання виступають обсяги кредитів, наданих банками України населенню. Нами обрано фактори, які доцільно включати до моделі, а саме: процентна ставка за новими банківськими кредитами для населення; обсяги депозитів населення; доходи населення; офіційний курс долара США; рівень інфляції, що представлений індексом споживчих цін; індекс реальної заробітної плати та рівень зареєстрованого безробіття [247, с. 227]. Зміна відсоткових ставок за кредитами, наданими банками фізичним особам, є одним із цінових методів конкуренції, що використовується банками для залучення клієнтів. Підвищення відсоткових ставок є позитивним для банку, проте може бути стримувальним фактором для позичальника. Розмір відсоткової ставки впливає також на кредитоспроможність позичальника та відповідно на рішення банку щодо кредитування клієнта чи відмови у наданні йому коштів. Динаміка відсоткових

ставок за новими кредитами, наданими банками населенню, представлена на рис. 2.6.

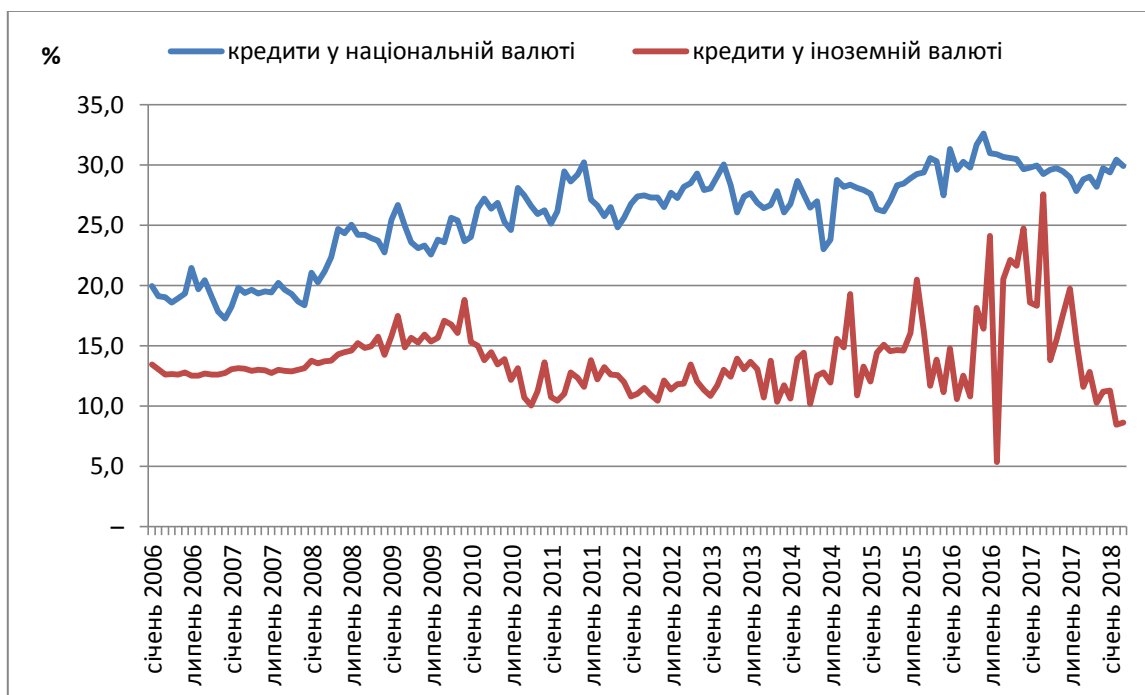

Рис. 2.6. Динаміка відсоткових ставок за новими кредитами, наданими населенню банками України, за період 2006 – 1 кв. 2018 рр. (середньозважені ставки в річному обчисленні)

Джерело: побудовано автором за даними [81]

Відповідно до даних рис. 2.6. відсоткові ставки за кредитами в національній валюті значно перевищують відсоткові ставки за кредитами в іноземній валюті. Із січня 2010 року дані щодо кредитів включають відсоткові ставки не лише за новими кредитами, а й за додатковими угодами, за якими відбулася зміна або суми, або відсоткової ставки, або суми та відсоткової ставки [81]. Тому, незважаючи на припинення кредитування фізичних осіб в іноземній валюті, можемо спостерігати зміну відсоткових ставок. Щодо кредитів у гривні простежується тенденція до підвищення відсоткових ставок. Це свідчить про зростання вартості кредитів для населення і може спричинити відмову потенційних позичальників від кредиту, особливо в умовах зростання інфляції, коли витрати населення на товари першої необхідності та оплату комунальних

послуг зростають. З іншого боку, вищі відсоткові ставки забезпечують прибутковість банку за умови наявності кредитоспроможних клієнтів. Різні види кредиту для населення характеризуються різним рівнем відсоткових ставок (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Динаміка відсоткових ставок за кредитами, наданими банками України населенню протягом 2006 — 2017 рр. (середньозважені ставки в річному обчисленні), (%)

Період	Всього	Овердрафт	За споживчими кредитами	За іпотечними кредитами, наданими на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості
2006	15,2	15,9	15,8	12,4
2007	15,6	18,2	16,3	13,0
2008	18,7	29,1	19,8	14,0
2009	22,3	27,7	22,4	17,6
2010	25,2	31,9	26,5	15,2
2011	26,5	32,4	28,1	14,9
2012	27,4	30,4	28,7	15,9
2013	27,3	28,6	28,5	17,6
2014	26,8	27,3	27,8	15,9
2015	28,1	31,1	29,7	11,7
2016	30,6	30,6	31,6	12,1
2017	29,2	29,6	30,0	17,3

Джерело: побудовано автором за даними [81]

Як видно з табл. 2.7, найдорожчим для населення переважно є овердрафт, у зв'язку з тим, що даний вид кредиту найменш прогнозований. Найнижчими відсотковими ставками характеризуються іпотечні кредити, проте їхня частка у портфелі кредитів для населення зменшується. Тому можна зробити висновки, що зміна обсягів кредитів більшою мірою залежить від інших факторів, таких як наявність довгострокових ресурсів та кредитоспроможних позичальників, а

відсоткова ставка не завжди є визначальним фактором впливу на динаміку кредитування населення. Це може бути спричинено значним розривом між номінальними та реальними відсотковими ставками, зокрема тим, що зміна номінальних ставок не справляє значного впливу на вартість кредиту. Наступний фактор, який включено до моделі – депозити населення. Для здійснення кредитування банки формують ресурсну базу переважно за рахунок залучення депозитів. У табл. 2.8 відображено склад та структуру депозитів, залучених банками України протягом 2005 – 2018 рр.

Таблиця 2.8

Депозити, залучені банками України протягом 2005 – 1 кв. 2018 рр.

Період	Депозити залучені всього, млн грн	У тому числі			
		депозити населення		депозити інших економічних суб'єктів	
		всього, млн грн	Частка від загальної суми, %	всього, млн грн	Частка від загальної суми, %
2005	134 754	74 778	55,49	59 977	44,51
2006	185 917	108 860	58,55	77 057	41,45
2007	283 875	167 239	58,91	116 636	41,09
2008	359 740	217 860	60,56	141 881	39,44
2009	334 953	214 098	63,92	120 855	36,08
2010	416 650	275 093	66,02	141 557	33,98
2011	491 756	310 390	63,12	181 365	36,88
2012	572 342	369 264	64,52	203 078	35,48
2013	669 974	441 951	65,97	228 023	34,03
2014	675 093	418 135	61,94	256 958	38,06
2015	716 728	410 895	57,33	305 832	42,67
2016	793 475	444 676	56,04	348 798	43,96
2017	898 844	495 313	55,11	403 531	44,89
1 кв. 2018	884 008	489 356	55,36	394 652	44,64

Джерело: побудовано автором за даними [81]

Отже, за даними табл. 2.8 можемо зробити висновки, що основним джерелом залучення коштів є заощадження населення, які протягом 2005 – 2017 рр. перевищували обсяги депозитів, залучених від інших суб'єктів економіки. Частка депозитів, залучених від населення, коливалася в межах від

55,49 % (у 2005 р.) до 66,02 % (у 2010 р.). Протягом 2005 – 2008 рр. їхній обсяг поступово зростав. У 2009 р. спостерігався вплив депозитів, спричинений глобальною фінансовою кризою та викликаною нею панікою, після чого відновилося їхнє поступове зростання. Проте 2014 р. та 2015 р. охарактеризувалися зменшенням обсягів залучених від населення депозитів, що було викликано нестабільною економічною ситуацією у країні, значними коливаннями валютного курсу [228]. В той же час обсяги депозитів, залучених від інших економічних суб'єктів, мали тенденцію до зростання, тобто вони не так підпадають під дію кризових явищ, оскільки юридичні особи зобов'язані зберігати свої кошти на рахунках у банках. Протягом 2016 – 2017 рр. встановилася тенденція до відновлення довіри населення до банків та зростання обсягу депозитів населення. В цілому за проаналізований період даний показник зріс майже у 7 разів.

Слід зазначити, що для нормального розвитку кредитування банкам необхідно мати довгострокові ресурси. Тому доцільно проаналізувати структуру депозитів, залучених банками України за строками (табл. 2.9). Дані табл. 2.9 свідчать про те, що довгострокові депозити, залучені банками України за проаналізований період, не перевищували 45,74 % (2007 р.) від загального обсягу залучених депозитів. У післякризовий період відбувалося зростання частки депозитів, залучених на термін понад 1 рік від 23,83 % у 2009 р. до 41,12 % у 2013 р. Проте, починаючи з 2014 р. даний показник зменшується.

Водночас спостерігається тенденція до зростання частки депозитів на вимогу з 30,70 % у 2013 р. до 46,63 % на кінець 2017 р. Депозити на вимогу не можуть слугувати базою для розвитку кредитування внаслідок складності прогнозування їхніх обсягів, тому така динаміка свідчить про негативні зміни у структурі банківських ресурсів, що тягне за собою і погіршення умов для розвитку активних операцій, особливо довгострокових [247, с. 227].

Таблиця 2.9

Депозити, залучені банками України протягом 2005 – 2017 рр., за строками

Рік	Депозити на вимогу		Депозити до 1 року		Депозити понад 1 рік		Депозити всього, млн грн
	млн грн	Частка від загальної суми, %	мл. грн	Частка від загальної суми, %	млн грн	Частка від загальної суми, %	
2005	50634	37,58	32922	24,43	51198	37,99	134754
2006	62557	33,65	42762	23,00	80598	43,35	185917
2007	93404	32,90	60618	21,35	129852	45,74	283875
2008	107589	29,91	92912	25,83	159240	44,27	359740
2009	119793	35,76	135357	40,41	79803	23,83	334953
2010	152477	36,60	133499	32,04	130674	31,36	416650
2011	174959	35,58	153983	31,31	162814	33,11	491756
2012	185314	32,38	187948	32,84	199080	34,78	572342
2013	205565	30,70	188831	28,18	275578	41,12	669974
2014	250153	37,05	210442	31,17	214498	31,77	675093
2015	305383	42,61	271454	37,87	139891	19,52	716728
2016	364547	45,94	271849	34,26	157078	19,80	793475
2017	419 126	46,63	293 337	32,64	186381	20,73	898 844
1 кв. 2018	405 282	45,85	299 184	33,84	179543	20,31	884 008

Джерело: побудовано автором за даними [81]

Для того, щоб визначити, який саме показник щодо обсягу залучених депозитів доцільно включити до багатofакторної моделі, нами було розраховано коефіцієнти кореляції між обсягами кредитів, наданих банками України населенню, та обсягами депозитів, залучених банками всього, депозитів населення, депозитів інших економічних суб'єктів, строкових депозитів та депозитів на вимогу (табл. 2.10). Дані табл. 2.10 демонструють наявність досить слабого зв'язку між обсягами банківських кредитів, наданих населенню, та депозитами на вимогу, а також депозитами інших економічних суб'єктів, крім населення, ($r = 0,2952$ та $r = 0,2881$ відповідно).

Таблиця 2.10

Коефіцієнти кореляції між обсягами кредитів, наданих населенню, та окремими видами депозитів, залучених банками України

	Депозити всього	Депозити населення	Депозити інших економічних суб'єктів, крім населення	Строкові депозити	Депозити на вимогу
Кредити, надані населенню	0,3937	0,4497	0,2881	0,4484	0,2952

Джерело: розраховано автором за даними [81]

Також незначний зв'язок спостерігається між кредитами, наданими населенню, та обсягами залучених депозитів всього ($r = 0,3937$). Отже, розглянуті показники недоцільно включати до моделі як фактори, що пливають на формування динаміки банківського кредитування населення. Найтісніший зв'язок з кредитами, наданими населенню, серед проаналізованих показників мають депозити населення ($r = 0,4497$) та строкові депозити ($r = 0,4484$). Таким чином розраховані показники кореляції підтверджують результати проведеного попередньо аналізу щодо значного впливу депозитів населення та строкових депозитів на обсяги кредитування населення. До моделі включено депозити населення як фактор, що впливає на банківське кредитування населення, оскільки саме цей показник найбільше корелює з обсягами кредитів, наданих населенню.

Наступний фактор, який впливає на банківське кредитування населення – доходи населення. Рівень доходів має істотне значення для формування кредитоспроможності населення та прийняття рішення банку щодо кредитування кожного окремого позичальника. Задовольнити потребу у кредиті на придбання нерухомості чи автомобіля мають можливість лише фізичні особи з достатнім рівнем доходів для здійснення виплат за кредитом. Отже, завдяки збільшенню доходів населення зростає платоспроможність і таким чином розширюється коло

потенційних позичальників. Для відображення впливу доходів населення у модель включено індекс реальної заробітної плати [247, с. 228].

Офіційний курс долара США обрано як фактор впливу на розвиток банківського кредитування населення, тому що серед кредитів, наданих цій категорії позичальників у іноземній валюті, найбільшу частку займали саме кредити в дол. США (табл. 2.2). Вплив зміни обмінного курсу дол. США на розвиток кредитування населення показано у п. 2.1.

Ще одним фактором, який має істотний вплив на банківське кредитування населення, є інфляція, що вимірюється індексом споживчих цін. Вплив даного показника на кредитування населення полягає у тому, що при значній інфляції за незмінних доходів зростають витрати населення на споживання у абсолютному та відносному виразі і відповідно зменшується платоспроможність та кредитоспроможність населення, водночас зростає необхідність у додаткових ресурсах для задоволення своїх потреб. На рис. 2.7. відображена динаміка індексу споживчих цін в Україні.

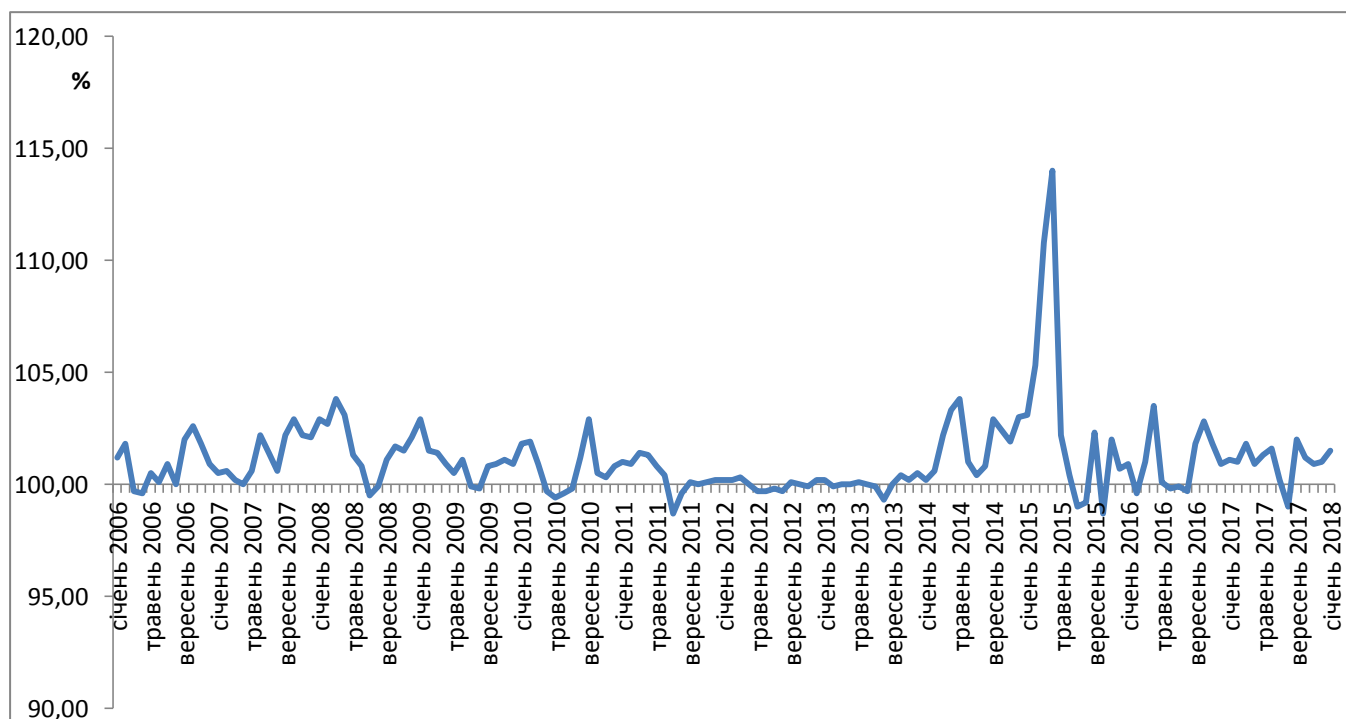

Рис. 2.7. Динаміка індексу споживчих цін в Україні протягом 2006 – 01.2018 рр., % до попереднього місяця.

Джерело: побудовано автором за даними [151]

Як видно з даних рис. 2.7. інфляція в Україні розвивається нерівномірно, спостерігається значна кількість різких коливань індексу споживчих цін. Проте в цілому, наростаючим підсумком інфляція має зростаючий тренд (рис. 2.8.).

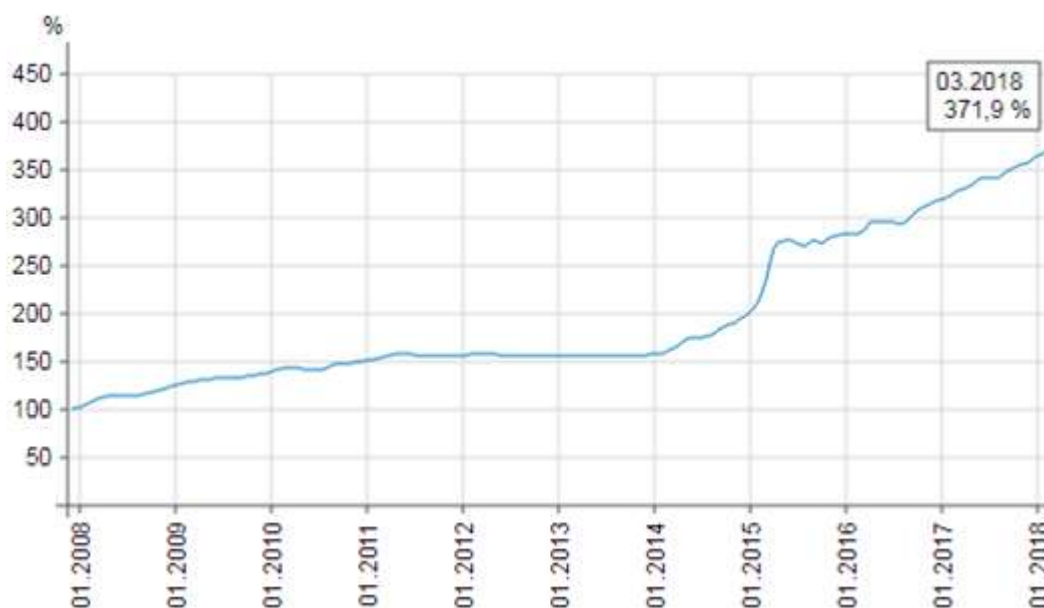

Рис. 2.8. Динаміка інфляції в Україні протягом 2007 – 1 кв. 2018 рр. (наростаючим підсумком) [121]

Дані рис. 2.8. свідчать про те, що індекс споживчих цін постійно зростає. За проаналізований період прослідковується декілька значних підйомів. Протягом 2008 – 2010 рр. індекс споживчих цін зріс майже удвічі, наступний різкий підйом відбувся у 2014 р. Саме у ці періоди спостерігалось падіння банківського кредитування населення (рис. 2.1.). Такі різкі коливання інфляції суттєво впливають на реальні доходи населення, їхню купівельну спроможність та кредитоспроможність.

Відповідно до даних дослідження рівня закредитованості населення України, проведеного в грудні 2016 р. – січні 2017 р. компанією GfK Ukraine на замовлення World Bank Group, зростання індексу споживчих цін і обмінного курсу зменшує купівельну спроможність населення, підвищуючи потреби в позиках [211].

Останній фактор, що включений до моделі – рівень безробіття, який має дуже важливе значення для банківського кредитування населення і справляє вплив на мікро- та макрорівнях. При розгляді кредитної заявки від потенційного

позичальника акцентується увага на наявності постійного офіційного працевлаштування. Рівень безробіття впливає на розвиток кредитування населення і на макрорівні, оскільки зі зростанням безробіття зменшується коло кредитоспроможних клієнтів і разом з тим зростають потреби населення у додаткових коштах. На рис. 2.9. відображена динаміка рівня безробіття в Україні.

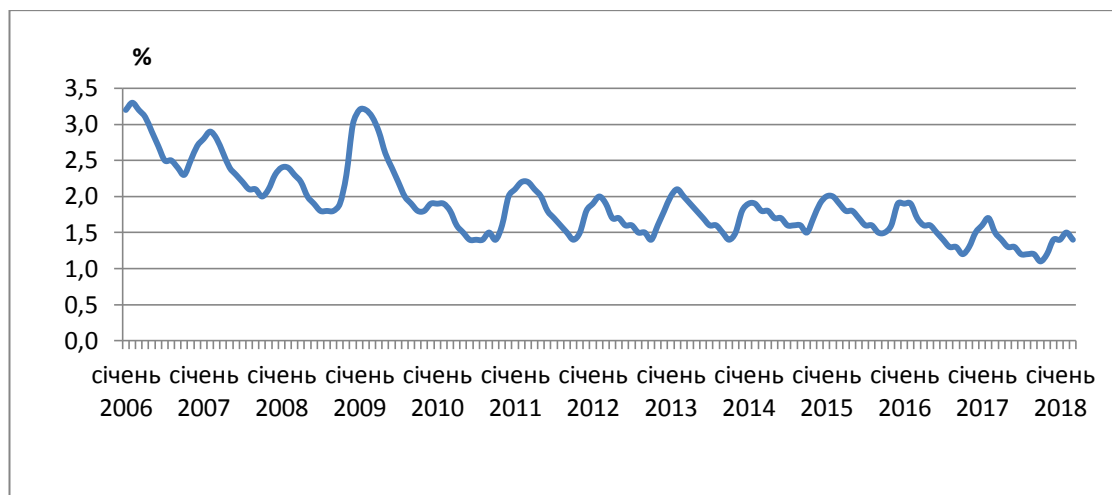

Рис. 2.9. Динаміка рівня зареєстрованого безробіття в Україні протягом 2006 – 03.2018 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [151]

Відповідно до даних рис. 2.9, рівень зареєстрованого безробіття в Україні постійно змінюється, проте простежується загальна тенденція до зниження цього показника, що є позитивним для економіки країни. До динамічної моделі включений показник безробіття, розрахований за методикою Державної служби статистики України, а саме рівень зареєстрованого безробіття [247, с. 228].

На наступному етапі дослідження здійснюється побудова моделі та оцінювання її параметрів. Для подальшого прогнозування динаміки банківського кредитування населення в Україні доцільно побудувати декілька моделей, що дозволить здійснити компаративний аналіз та вибрати серед них оптимальну. Змінні, що використовуються у моделюванні, наведені у табл. 2.11.

Для моделювання було сформовано класичну вибірку за 2009 – 2016 рр. з помісячною періодизацією даних. Діапазон дослідження обрано на основі здійсненого попередньо графічного аналізу та періодизації розвитку банківського кредитування населення в Україні.

Таблиця 2.11

**Змінні, що включені до моделі впливу економічних показників на
обсяги банківського кредитування населення в Україні**

Змінні	Показники
Y	Темп приросту кредитів, наданих населенню банками України, %
X ₁	Темп приросту процентної ставки за новими банківськими кредитами для населення, %
X ₂	Темп приросту депозитів населення, %
X ₃	Темп приросту офіційного курсу дол. США, %
X ₄	Темп приросту індексу споживчих цін на товари та послуги, %
X ₅	Темп приросту індексу реальної заробітної плати, %
X ₆	Темп приросту рівня зареєстрованого безробіття в Україні, %

Джерело: побудовано автором

У періоди до кризи 2008 р. динаміка обсягів кредитів, наданих населенню, була позитивною і, відповідно, формувалася під впливом інших факторів, порівняно з наступними періодами. Аналіз кореляційної матриці (додаток Б) засвідчив відсутність мультиколінеарності та можливість включення обраних факторів до моделі. Показник X₃ корелює з пояснюючою змінною X₂, проте з економічної точки зору видаляти його з моделі вважаємо недоцільним. За допомогою пакета «Аналіз даних» MS Excel було проведено розрахунки та отримано таке рівняння:

$$Y = -1,3039 + 0,0117X_1 + 0,4441X_2 + 0,2962X_3 + 0,3111X_4 - 0,0251 X_5 - 0,0116 X_6 \quad (2.1)$$

Характеристики отриманої моделі, представлені у додатку В, свідчать про те, що результативний показник залежить від обраних факторів на 84,45 %. На основі аналізу таких показників як F-критерій Фішера (80,581) та значимість F (8*10⁻³⁴) можемо зробити висновки, що F-критерій значно перевищує критичне значення, тобто побудоване рівняння статистично значуще. Дана модель дозволяє

визначити вплив зміни пояснюючих факторів на зміну результативного показника. Найбільший вплив на результативний показник має зміна обсягів депозитів населення. Побудована модель може бути використана для того, щоб визначити, як зміняться обсяги кредитів, наданих населенню банками України, при зміні кожного окремого фактору або різних факторів одночасно, що дозволяє здійснити прогнозування на найближчу перспективу, побудувати оптимістичний та песимістичний сценарії розвитку банківського кредитування населення в Україні.

Для прогнозування на більш віддалений період необхідно побудувати модель на основі даних з поквартальною періодизацією. У результаті моделювання отримано таке рівняння:

$$Y = -4,4141 - 0,1205X_1 + 0,6775X_2 + 0,285X_3 + 0,0005X_4 - 0,1935X_5 + 0,094X_6 \quad (2.2)$$

Коефіцієнт множинної детермінації R^2 для даної моделі становить 0,77, тобто модель описує фактичні дані на 77 %, фактичне значення F-критерія Фішера значно перевищує його критичне значення, що свідчить про її статистичну значущість (додаток В). Відповідно до отриманих результатів обернений вплив на зміну обсягів банківських кредитів, наданих населенню, мають темпи приросту процентної ставки за новими банківськими кредитами для населення та індексу реальної заробітної плати (X_1 та X_5 відповідно). Всі інші пояснюючі змінні, включені до моделі, мають прямий вплив на зміну обсягів кредитів, наданих населенню банками України. Найбільш впливовим фактором, як і за попередньою моделлю, є X_2 . Дана модель може бути використана для визначення впливу зміни окремих факторів на зміну результативного показника та побудови прогнозів. Для здійснення прогнозу зміни обсягів кредитів, наданих населенню банками України, на 2017 рік побудуємо модель з урахуванням сезонності з використанням фіктивних змінних:

$$Y = -10,3346 - 0,0972X_1 + 0,8174X_2 + 0,2754X_3 + 0,001X_4 - 0,6089X_5 + 0,2407X_6 + 7,8334D1 + 6,7261D2 + 7,3392D3 \quad (2.3)$$

Характеристики моделі представлені у додатку В. Коефіцієнт множинної детермінації R^2 становить 0,8255, тобто дана модель більш якісна, ніж попередня.

Значення F-критерія Фішера свідчить про статистичну значущість моделі в цілому. Тому можемо зробити висновки, що врахування квартальності має значення при прогнозуванні темпів приросту обсягів банківського кредитування населення. Разом з тим сезонні зміни спостерігаються незначні. Найбільший вплив сезонності виявляється у II та IV кварталах, а найменший – у I кварталі.

Отже, можна зробити висновки, що результати моделювання підтверджують сформульовані попередньо гіпотези щодо характеру впливу окремих факторів на досліджуваний показник. Найбільш впливовим фактором на макрорівні виступає обсяг депозитів населення, що є одним із основних джерел розширення ресурсної бази банків і прямопропорційно впливає на обсяг портфеля кредитів, наданих населенню. Підтверджено значний вплив зміни обмінного курсу долара США на обсяги банківських кредитів, наданих населенню. Справдилося також припущення щодо впливу зміни рівня відсоткових ставок за кредитами, наданими населенню, що свідчить про зменшення ролі цінових і відповідно посилення впливу нецінових факторів на динаміку обсягів кредитування населення.

На основі отриманої моделі здійснено прогнозування зміни обсягів банківських кредитів, наданих населенню, на 2017 рік з використанням пояснюючих змінних, спрогнозованих за допомогою методів екстраполяції. Відповідно до отриманих результатів на початку року може спостерігатися незначний спад банківського кредитування населення в Україні, але в цілому за рік очікується зростання портфеля кредитів, наданих населенню. Це свідчить про зміну тенденції розвитку банківського кредитування населення та початок його відновлення. Результати емпіричного тестування моделі, відображені в додатку В, свідчать про достовірність та обґрунтованість прогнозу. Фактичні дані щодо динаміки кредитування населення в Україні констатують зростання його обсягів у 2017 р. [81], тобто прогнозна тенденція підтвердилася. Дослідницький прогноз базується на інерційності системи, тому розбіжності прогнозних та фактичних даних можуть бути викликані непередбачуваною зміною окремих факторів.

Зокрема у 2 кварталі 2017 р. спостерігалось стрімке падіння курсу дол. США, що призвело до номінального зменшення обсягу портфеля кредитів, наданих населенню, за рахунок статистичного ефекту внаслідок переоцінки існуючого портфеля у дол. США., і чим може бути пояснене найбільше відхилення від прогнозних значень. Разом з тим у тому ж самому періоді за даними НБУ відбувалося нарощення нового кредитування населення [212].

Резюмуючи, можемо зробити висновки, що використання запропонованого нами підходу дозволяє виявити детермінанти розвитку банківського кредитування населення та спрогнозувати його динаміку, що дасть змогу використати отримані результати для визначення впливу зміни окремих чинників на економічний розвиток через банківське кредитування населення. Так, наприклад, плануючи зміну індексу споживчих цін можна заздалегідь спрогнозувати, як при цьому зміниться обсяг кредитування населення за інших рівних умов, та в подальшому визначити вплив такої зміни на макроекономічні процеси. Проведене моделювання дозволяє не лише визначити впливовість окремих факторів на динаміку банківського кредитування населення, а й здійснити прогнозування на різні часові періоди як на рівні країни, так і на рівні певного регіону, у тому числі з урахуванням сезонності.

2.3. Оцінка впливу банківського кредитування населення на розвиток економіки України

Необхідним підґрунтям для зростання добробуту населення та процвітання країни є її економічне зростання та розвиток. Економічний розвиток країни виступає важливою передумовою для успішної конкурентної боротьби в глобальному економічному середовищі. У своїй праці «Теорія економічного розвитку» Й. А. Шумпетер порівнює економічний розвиток та економічне зростання і показує концептуальну відмінність між ними. Економічний розвиток, на думку Й. А. Шумпетера, можливий лише завдяки якісним, а не кількісним

змінам в економіці, створенню інновацій. Звичайне зростання економіки, яке виражається у рості населення та багатства, не розглядається як процес розвитку, оскільки він не породжує якісно нові явища. Розвиток же трактується як інакше застосування наявних у економіці запасів ресурсів, здійснення їхніх нових комбінацій [282, с. 154, 161]. Отже, можна стверджувати, що економічний розвиток, який передбачає наявність та запровадження інновацій, слугує основою для економічного зростання.

Проблемі економічного розвитку та питанням сталого розвитку приділяється значна увага в сучасній економічній думці. Відомий американський вчений Г. Дейлі трактує сталий розвиток як означення гармонійного, збалансованого, безконфліктного прогресу всієї цивілізації, груп країн, регіонів, а також окремо взятих держав за науково обґрунтованими планами (методами системного підходу), при чому в процесі неухильного інноваційного інтенсивного (а не екстенсивного) економічного розвитку країн одночасно позитивно вирішується комплекс питань щодо збереження довкілля, ліквідації експлуатації, бідності та дискримінації кожної окремо взятої людини та цілих народів [299, с. 17]. У даному визначенні акцентується увага на необхідності інновацій, а також підкреслюється значення екологічного та соціального аспектів розвитку.

Загальноприйнятим визначенням сталого розвитку, яке було вперше опубліковане у доповіді Всесвітньої комісії з довкілля та розвитку «Наше спільне майбутнє» у 1987 р., є таке: «сталий розвиток – це розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Він включає в себе два ключові поняття: потреби бідних, яким повинен віддаватися пріоритет, та обмеження щодо здатності навколишнього середовища задовольняти потреби сьогодення та майбутнього» [324, с. 7]. На відміну від теорії економічного зростання парадигма сталого розвитку передбачає врахування екологічних, економічних та соціальних складових розвитку у комплексі.

Питання забезпечення сталого розвитку, формування необхідного середовища, нормативно-правової бази стоїть на порядку денному більшості країн світу, оскільки в наш час відбувається активний перехід до моделі сталого розвитку. Визначають такі основні рушійні сили, що спонукають до сталого розвитку:

1. Конкуренція за ресурси: нестача ресурсів у майбутньому за умови швидкого зростання популяції може призвести до значних ризиків щодо економічної та соціальної стабільності цілих регіонів та діяльності корпорацій в цих регіонах.
2. Зміна клімату: у зв'язку з негативним впливом господарської діяльності людини на навколишнє середовище, шкідливими викидами у атмосферу, які спричиняють глобальне потепління, значна кількість підприємств, інвесторів об'єднують свої зусилля, щоб закликати уряди країн до імплементації кліматичної політики на національному та глобальному рівні.
3. Економічна глобалізація: інтеграція національних економік в глобальну економіку відкриває перспективи підприємствам, але часто з великими ризиками. Все більше компаній працює на міжнародних ринках зі значною невідповідністю встановленим соціальним стандартам та стандартам щодо охорони довкілля. Проте більшість стейкхолдерів вимагають, щоб компанії дотримувались міжнародних стандартів.
4. Комунікації: швидкий розвиток цифрових технологій комунікації сприяє не лише скороченню витрат часу на побудову репутації, а й на її руйнування. Використання соціальних мереж дозволяє як ніколи легко відслідковувати діяльність компанії щодо сталого розвитку і поширювати таку інформацію, тобто ми увійшли в еру «повної прозорості» [324, с. 8].

Це свідчить про те, що для досягнення сталого розвитку неабияку роль відіграє економічна складова, оскільки результати діяльності бізнесу прямо впливають на екологічну та соціальну складові. Важливе значення у вирішенні проблем сталого розвитку має фінансовий сектор, а особливо банківська система, зважаючи на те, що кредитори приймають рішення щодо пріоритетних галузей, у які направляються кошти, тим самим стимулюючи їхній розвиток, а також справляють значний вплив на соціальну сферу. Необхідно звернути увагу на те, що банківське кредитування населення має прямий вплив на економічну та соціальну сферу, (який обґрунтовано у п. 1.3), а також опосередкований вплив на екологічну складову, який проявляється через стимулювання впровадження та поширення використання населенням енергозберігаючих технологій за допомогою окремих цільових кредитів для населення [230, с. 85].

На початку 2000-х років Україна приєдналася до «Декларації тисячоліття» ООН і взяла на себе зобов'язання досягти Цілей розвитку тисячоліття до 2015 року, які для України склалися з 7 цілей та 15 завдань [264]. У вересні 2015 р. в рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку відбувся Саміт ООН для прийняття Порядку денного в галузі розвитку на період після 2015 р. Проблематика саміту охоплювала всі аспекти соціально-економічного розвитку, конкурентоспроможності країн, екологічної та енергетичної безпеки, глобального партнерства для розвитку. В Україні також розпочалась робота зі встановлення цілей сталого розвитку на 2016 – 2030 рр., відповідних завдань та показників для моніторингу досягнення цілей. Нові ЦСР, яких на сьогодні дотримуються всі країни світу, встановлюють власні показники розвитку і включають 17 цілей та 169 конкретних завдань. Перелік ЦСР був офіційно затверджений на засіданнях Генеральної Асамблеї ООН в кінці вересня 2015 р. і представлений у додатку Д.

Необхідно зауважити, що кожна із поставлених цілей передбачає ряд завдань, на виконання окремих з яких безпосередньо впливає розвиток банківського кредитування населення, вибір банками пріоритетних напрямків розвитку у даному сегменті бізнесу.

Розвиток банківських програм кредитування населення на отримання освіти виступає одним із шляхів забезпечення таких завдань як 4.3 «До 2030 року забезпечити для всіх рівний доступ до недорогої та якісної професійно-технічної та вищої освіти, у тому числі університетської», 4.4 «До 2030 року істотно збільшити число молодих і дорослих людей, які володіють затребуваними навичками, у тому числі професійно-технічними навичками, для працевлаштування, отримання гідної роботи та занять підприємницькою діяльністю», а також 8.6 «До 2020 року суттєво скоротити частку молоді, яка не працює, не вчиться і не набуває професійних навичок» [265]. У даний час програми освітнього кредитування в Україні не досить поширені на відміну від зарубіжної банківської практики [230, с. 85]. Кредитами для навчання дітей користуються 70 % американських сімей. Подібні позики становлять половину обсягу ринку кредитних послуг у США, де кредит на навчання надається терміном до 20-25 років з відсотковою ставкою до 3 % річних, що визначається при підписанні договору позики й подальшому коригуванню не підлягає [50, с. 75]. Частково нерозвиненість даного напрямку кредитування в Україні може бути викликана незначним попитом на такі кредити, оскільки є можливість навчання за кошти державного бюджету. З іншого боку, кредити на освіту несуть у собі вищі ризики порівняно з іншими видами кредиту, оскільки передбачають тривалий термін користування отриманими коштами, а також їх повернення переважно після закінчення навчання, коли позичальник матиме роботу та джерело постійного доходу, що є несприятливим фактором розвитку даного напрямку кредитування. Менший кредитний ризик може бути у разі кредитування не студентів, а їхніх батьків, які вже мають певний рівень доходів і можуть погашати борг без встановлення пільгового періоду.

Зростання рівня освіченості населення веде у свою чергу до розвитку різних галузей промисловості, науки, техніки, охорони здоров'я, оскільки від якості освіти залежить створення інновацій та їхнє впровадження. Тому питання щодо доступу населення до освітніх послуг повинні вирішуватися на державному рівні.

Одним із напрямків розв'язання даної проблеми виступає банківське кредитування студентів чи їхніх батьків, а також спільні програми державно-банківського партнерства, які б дозволили банкам дещо знизити ризики.

Перспективним напрямком для України може бути впровадження короткострокових кредитів для населення, цільовим призначенням яких є оплата тренінгових курсів, програм підвищення кваліфікації, стажування в Україні чи закордоном. Позичальниками у даному випадку виступають не студенти, а особи, які мають доходи, але не мають достатніх заощаджень для забезпечення оплати своїх навчальних потреб. Доцільно для банків розглядати перспективи співпраці з освітніми установами, розробки партнерських програм кредитування на пільгових умовах, що дасть змогу розширити клієнтську базу і отримати новий напрямок прибуткової діяльності [230, с. 86].

Завдання сталого розвитку 11.1 «До 2030 року забезпечити загальний доступ до достатнього, безпечного і недорогого житла й основних послуг і упорядкувати нетрі» [265] має також соціальний характер, оскільки сприяє покращенню життєвих умов населення. Однак, його виконання можливе лише за умови інтеграції державного та приватного секторів. Розвиваючи банківське кредитування населення на придбання житла можна пришвидшити досягнення поставленого завдання. Проте, кредити на придбання нерухомості зазвичай довгострокові і передбачають значні суми коштів, що передаються позичальникам. Саме тому вимоги до платоспроможності позичальників вищі, що слугує певним бар'єром для доступу населення до кредитів.

Одним із напрямків розвитку даного виду кредитування можемо виділити партнерські програми, у рамках яких позичальникам надаються певні пільгові умови щодо кредитування з метою придбання житла конкретного забудовника або пропонуються спеціальні тарифи на розрахунково-касове обслуговування тощо [230, с. 86]. Така співпраця вигідна для банків, оскільки дозволяє залучити нових позичальників, що сприяє збільшенню процентних та комісійних доходів. З іншого боку, відкриття забудовником поточного рахунку у цьому ж банку, є

позитивним з точки зору залучення ресурсів та отримання додаткових доходів від розрахунково-касового обслуговування. Забезпечення населення житлом належить до проблем загальнонаціонального рівня і вимагає державної участі у вирішенні даного питання. З огляду на це перспективою для розвитку банківського кредитування населення на придбання житлової нерухомості є також відновлення спільних програм комерційних банків та Державної іпотечної установи. Отже, банківське кредитування населення має позитивний вплив на соціальну сферу, сприятливо позначається на досягненні окремих глобальних цілей сталого розвитку.

Завдяки банківському кредитуванню населення можуть відбутися певні зрушення у досягненні деяких цілей сталого розвитку, що стосуються збереження довкілля, екології. Програми банківського еко-кредитування населення сприяють виконанню таких завдань сталого розвитку як 7.3 «До 2030 року подвоїти глобальний показник підвищення енергоефективності» та 12.c «Рационалізувати неефективне субсидування використання викопного палива, що веде до його марнотратного споживання...» [265]. Цільовим призначенням кредиту у рамках зазначених програм є придбання чи встановлення енергозберігаючих матеріалів, технологій, обладнання, утеплення будинків тощо. В Україні такі програми кредитування населення вже запровадили деякі банки. ПАТ «Ощадбанк» виступав у ролі уповноваженого банку державної програми енергоефективності на 2010 – 2015 рр., а також продовжує кредитувати фізичних осіб для придбання енергозберігаючих матеріалів, котлів, сонячних батарей та малих вітрогенераторів [186; 206]. ПАТ «Укргазбанк» пропонує фізичним особам кредити на придбання сонячних електростанцій і теплових насосів (програма «Еко-енергія») та кредити на придбання енергоефективного обладнання або матеріалів (програма «Еко-оселя») [134]. Даний напрямок кредитування є досить перспективним та дозволяє прискорити досягнення певних цілей сталого розвитку, сприяє виробництву електроенергії з альтернативних джерел, поширенню використання енергозберігаючих технологій серед населення, що веде до зменшення

використання невідновлюваних природних ресурсів. В Україні започаткувалася практика встановлення сонячних електростанції домашніми господарствами (рис. 2.10.).

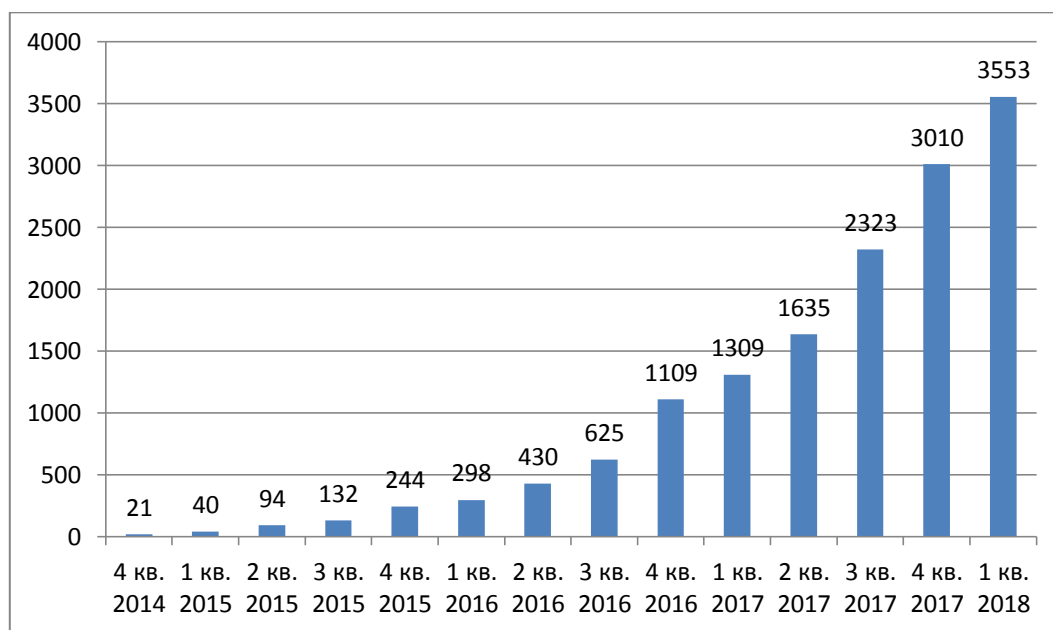

Рис. 2.10. Динаміка кількості домашніх господарств, що встановили сонячні електростанції, протягом 4 кв. 2014 – 1 кв. 2018 рр. (станом на кінець періоду)

Джерело: побудовано автором за даними [125]

За даними рис. 2.10. можна зробити висновки, що кількість домогосподарств, які встановлюють сонячні електростанції, щороку стрімко зростає і на кінець 1 кварталу 2018 р. становить 3553 домашніх господарства. Станом на 31.03.2018 р. загальна потужність сонячних електростанцій приватних домогосподарств склала 63 МВт, порівняно із 0,1 МВт на 31.12.2014 р. Починаючи з 2015 р. по I квартал 2018 р. на встановлення сонячних електростанцій домогосподарствами інвестовано понад 64 млн євро [125]. Це свідчить про поширення культури енергозбереження і перспективи розвитку банківського кредитування населення у даному напрямку.

Наступним завданням у рамках цілей сталого розвитку, виконанню якого може сприяти банківське кредитування населення, є таке: 11.6 «До 2030 року зменшити негативний екологічний вплив міст у перерахунку на одну особу

населення, в тому числі шляхом приділення особливої уваги якості повітря і видаленню міських та інших відходів» [265]. Забезпеченню виконання даного завдання може слугувати кредитування населення на придбання електромобілів, які не мають викидів шкідливих речовин у атмосферу. Збільшення кількості електромобілів слугуватиме зменшенню забруднення атмосфери викидами газів, покращенню якості повітря. Ринок електромобілів розширює свої обсяги в Україні. З огляду на це даний напрямок кредитування є перспективним. У продуктовому ряді ПАТ «Ощадбанк» вже наявний кредит «на електромобілі» [133]. Варто зауважити, що кредитування на придбання електромобілів може бути розширене завдяки створенню партнерських програм з автосалонами, що забезпечить прискорення його розвитку.

Отже, виходячи з вищезазначеного, банківське кредитування населення має позитивний вплив на досягнення прийнятих Україною окремих цілей сталого розвитку, його екологічну та соціальну складову. Держава зацікавлена у досягненні сталого розвитку, тому, на нашу думку, є необхідність у розробці та реалізації спільних з банками програм щодо кредитування населення, а також розвиток пільгових програм кредитування спочатку у державних банках.

Слід зауважити, що впровадження банком пільгових програм кредитування населення залежить виключно від його стратегії, менеджменту. Тому необхідне сприяння держави для впровадження та поширення таких практик по всій території України шляхом фінансової підтримки позичальників, впровадження державних програм, що стимулюють позичальників до придбання енергозберігаючих товарів, а також тих, що не забруднюють довкілля замість інших товарів-замінників у кредит. Банківське кредитування населення може виступати одним із інструментів досягнення поставлених завдань та цілей і використовуватися у складі державних заходів щодо досягнення сталого розвитку [230, с. 87].

Окрему увагу необхідно приділити впливу банківського кредитування населення на економічну складову сталого розвитку. Якщо на виконання

екологічних та соціальних завдань розвиток банківського кредитування населення впливає опосередковано, то на досягнення низки завдань економічної складової він має прямий вплив. Ціль сталого розвитку «Сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх» передбачає ряд завдань, серед яких і такі, на виконання яких має вплив розвиток банківського кредитування населення, а саме:

- зміцнювати спроможність національних фінансових установ заохочувати і розширювати доступ до банківських, страхових і фінансових послуг для всіх (8.10);
- підтримувати економічне зростання на одну особу населення відповідно до національних умов і, зокрема, зростання валового внутрішнього продукту на рівні не менше 7 % на рік у найменш розвинених країнах (8.1);
- до 2030 року забезпечити розробку і здійснення стратегій заохочення сталого туризму, який сприяє створенню робочих місць, розвитку місцевої культури і виробництву місцевої продукції (8.9) [265].

Стосовно розвитку сталого туризму вплив кредитування банками населення може здійснюватися з боку формування платоспроможного попиту на туристичні послуги, сприяючи тим самим і розвитку внутрішнього туризму.

Розширення доступу до банківських послуг можливе за рахунок розвитку банківського кредитування населення, формування банками конкурентних пропозицій щодо кредитування фізичних осіб. У цьому сегменті одним з новітніх підходів є стратегічне партнерство банків та інших фінансових установ [244, с. 237]. В Україні банки почали його активно використовувати в 2011 році стосовно споживчого кредитування. Тоді кредити, які надавалися населенню готівкою в партнерстві з іншими фінансовими установами, пропонували лише три банки: ПАТ «Кредобанк», ПАТ «Імексбанк» та ПАТ «Фольксбанк», від двох установ-партнерів, а саме фінансової компанії «Центр фінансових рішень» та ПАТ «Альфа банк». Далі партнерські кредитні програми почали з'являтися і в

інших банках. Універсальні банки, для яких кеш-кредитування не є профільним продуктом, охоче розглядають пропозиції щодо співпраці і готові пропонувати у своїх відділеннях споживчі кредити, розроблені іншими банками [191, с. 75]. Така взаємодія банків є сприятливою як для банків, так і для населення, і має перспективи для подальшого розвитку.

Використання практики bancassurance, що є також одним із напрямів партнерства банків з іншими фінансовими установами у сфері кредитування населення, має значні переваги для банків, страхових компаній та клієнтів. Позичальник отримує комплексне обслуговування у банку, не має потреби витратити час, щоб звертатися у страхову компанію. Найбільше переваг від співробітництва зі страховими компаніями має банк, а саме:

- отримання додаткового доходу у вигляді комісійних платежів від страхової компанії;
- розширення продуктового ряду;
- зниження ризиків;
- збільшення клієнтської бази завдяки комплексному обслуговуванню [238, с. 686].

Отже, розвиток стратегічного партнерства між банками та іншими фінансово-кредитними установами дає переваги не лише для кредитора, а й для інших учасників, а також сприяє виконанню завдань щодо сталого розвитку у частині розширення доступу населення до банківських та страхових послуг [230, с. 87].

Банківське кредитування в цілому, а зокрема і кредитування населення, справляє вплив на забезпечення економічного зростання. Важливим показником, який характеризує розвиток кредитних відносин і відображає роль кредитування в економіці, є співвідношення наданих банками кредитів і валового внутрішнього продукту. Не існує чіткого значення даного показника, але чим вищий рівень розвитку економіки, тим більше цей розвиток підтримується кредитами банків [198, с. 143]. Досліджуючи вплив банківського кредитування населення на

економічний розвиток, вважаємо за необхідне проаналізувати динаміку кредитів, наданих населенню, та ВВП (рис. 2.11.).

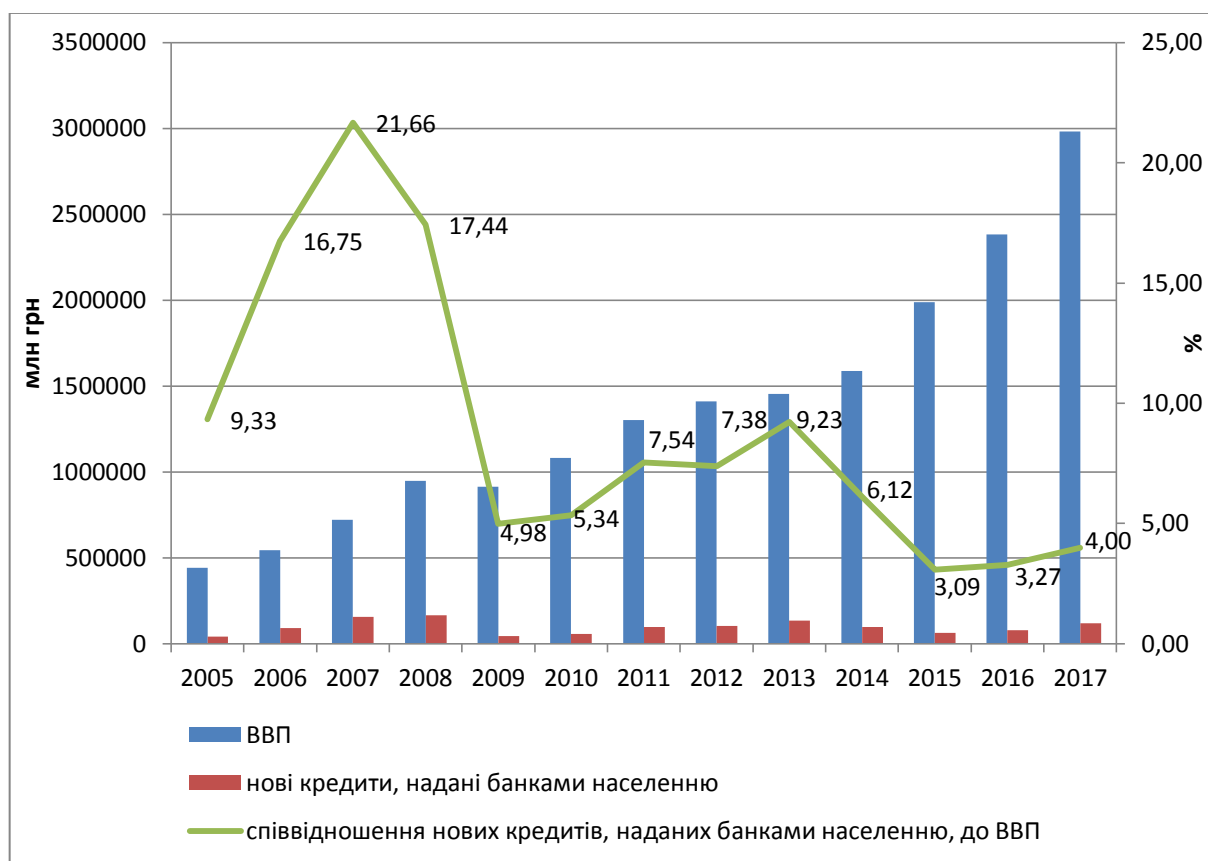

Рис. 2.11. Динаміка обсягів ВВП у фактичних цінах та нових кредитів, наданих банками України населенню, протягом 2005 – 2017 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [81; 103]

Дані рис. 2.11. свідчать про те, що обсяг ВВП в Україні має в цілому позитивну тенденцію і за проаналізовані роки зріс більш, ніж у 6 разів. Слід зауважити, що для побудови графіка використовувалися дані щодо нових кредитів, наданих банками населенню, тому що саме вони мають вплив на зміну ВВП у певному періоді. Як видно з рисунка обсяги нових банківських кредитів, наданих населенню, мали тенденцію до зростання, крім окремих періодів, а саме даний показник значно скоротився у 2009 р. порівняно з попередніми значеннями внаслідок економічної кризи, а також спостерігався спад кредитування у 2014 та 2015 роках. Період 2016 – 2017 рр. характеризувався поживленням кредитування населення. За даними НБУ у 2017 р. таке зростання відбулося за рахунок збільшення попиту на споживчі кредити, а також може пояснюватися стрімким

ростом номінальної заробітної плати, що, ймовірно, привело до поліпшення показників платоспроможності позичальників та підвищення кредитних мінімумів за картковими кредитами [149; 150]. Незважаючи на початок відновлення банківського кредитування населення, його обсяги все ще низькі.

Співвідношення нових кредитів, наданих банками населенню, та ВВП дає можливість визначити вплив даного виду кредитування на ВВП, оскільки показує, яка частина ВВП викуповується за рахунок кредиту. На основі даних, представлених на рис. 2.11., можна проаналізувати вплив банківського кредитування населення на обсяги ВВП в Україні. Кредити, надані населенню, забезпечують зростання обсягів купівлі товарів та послуг, таким чином здійснюється стимулюючий вплив банківського кредитування населення на формування ВВП. Період 2005 – 2007 рр. характеризувався зростанням показника, що аналізується, після чого відбулося значне його падіння з 21,66 % у 2007 р. до 17,44 % та 4,98 % у 2008 та 2009 роках відповідно. Наступні 4 роки спостерігався приріст даного показника. До 2013 р. він зріс майже вдвічі аж до 9,23 %. Однак, у 2014 та 2015 роках знову відбулося падіння внаслідок зниження кредитування та одночасного зростання номінального ВВП. Мінімального значення співвідношення кредитів, які надані банками населенню, та валового внутрішнього продукту досягло у 2015 р. і становило 3,09 %. Це свідчить про те, що в нашій країні існує значний потенціал для стимулювання зростання ВВП завдяки нарощенню обсягів банківського кредитування населення. У 2016 – 2017 рр. відновилася позитивна динаміка даного показника під дією пожвавлення попиту на споживчі кредити [230, с. 88].

За допомогою економіко-математичного моделювання на основі кореляційно-регресійного аналізу нами обрано найбільш достовірну модель впливу обсягів нових банківських кредитів, наданих населенню, на обсяги ВВП. Встановлено наявність нелінійного зв'язку між даними показниками і доцільність використання поліноміальної моделі шостого степеня (додаток Е). Значення індексу детермінації R^2 для обраної моделі складає 0,5445, що підтверджує

значний вплив банківського кредитування населення на ВВП. Це свідчить також про те, що модель регресії оптимально апроксимує емпіричні дані й може бути використана для прогнозування динаміки ВВП внаслідок зміни обсягів банківського кредитування населення.

Оскільки вплив банківського кредитування на ВВП відбувається опосередковано через зміну ряду інших показників, що входять до його складу, то вважаємо за доцільне визначити, як зміна обсягів кредитування населення впливає на динаміку роздрібного товарообороту та споживчих витрат населення.

Кредити, надані банками населенню, сприяють зростанню платоспроможного попиту і збільшенню обороту роздрібної торгівлі, оскільки на ринок потрапляє певна додаткова кількість грошової маси. Обсяги обороту роздрібної торгівлі є одним із параметрів, на основі яких розраховується індикатор «Споживчий ринок», що входить до розрахунку індексу сталого розвитку [31, с. 14]. Таким чином сприяючи збільшенню обсягів обороту роздрібної торгівлі, банківське кредитування населення тим самим впливає на прискорення забезпечення сталого розвитку. Тому необхідно здійснити порівняльний аналіз динаміки обороту роздрібної торгівлі та нових кредитів, наданих населенню (рис. 2.12.). Відповідно до даних рис. 2.12. обсяги роздрібної торгівлі в Україні в цілому мали тенденцію до зростання протягом 2007 – 2016 рр. Оборот роздрібної торгівлі – це узагальнений показник, який включає дані щодо роздрібного товарообороту юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, основним видом економічної діяльності яких є роздрібна торгівля відповідно до КВЕД [103]. Зменшення обсягів обороту роздрібної торгівлі спостерігалось у 2009 та 2014 роках, що було викликано економічною кризою, значною девальвацією національної грошової одиниці, інфляцією і, як наслідок, зниженням купівельної спроможності населення.

Рис. 2.12. Динаміка нових кредитів, наданих банками України населенню, та обороту роздрібною торгівлі протягом 2007 – 2017 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [81; 103]

З рис. 2.12. видно, що за період 2007–2014 рр. показники, що порівнюються, мали однаковий вектор розвитку, проте, починаючи з 2015 він був різнонаправленим. Обсяги обороту роздрібною торгівлі зростали вже у 2015–2016 рр. [230, с. 88]. Це може бути пов'язано з тим, що банківське кредитування не так швидко відновлюється після різких коливань обмінного курсу, тобто більш чутливе до фінансових шоків. Проте вже у 2017 р. знову спостерігалось падіння обсягів обороту роздрібною торгівлі. Значною мірою це викликано зміною у методиці розрахунку даного показника, оскільки до 2016 р. включно він розраховувався на основі даних щодо роздрібного товарообороту юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, які здійснювали діяльність із роздрібною торгівлі, тобто мали основний або другорядний зазначений вид економічної діяльності, а починаючи з 2017 р. – лише тих, для яких діяльність із роздрібною торгівлі є основним видом діяльності [103].

За результатами проведеного економіко-математичного моделювання встановлено наявність нелінійного зв'язку між показниками, що досліджуються, і побудовано модель впливу обсягів нових банківських кредитів, наданих населенню, на обсяги обороту роздрібною торгівлі (додаток Ж). Наявність тісного

зв'язку між даними показниками підтверджується за допомогою визначення індексу кореляції між ними, що становить 0,94. Серед проаналізованих моделей було обрано поліноміальну модель шостого степеня, яка найкраще описує наявний зв'язок, індекс детермінації R^2 при цьому становить 0,8866 (рис. 2.13.).

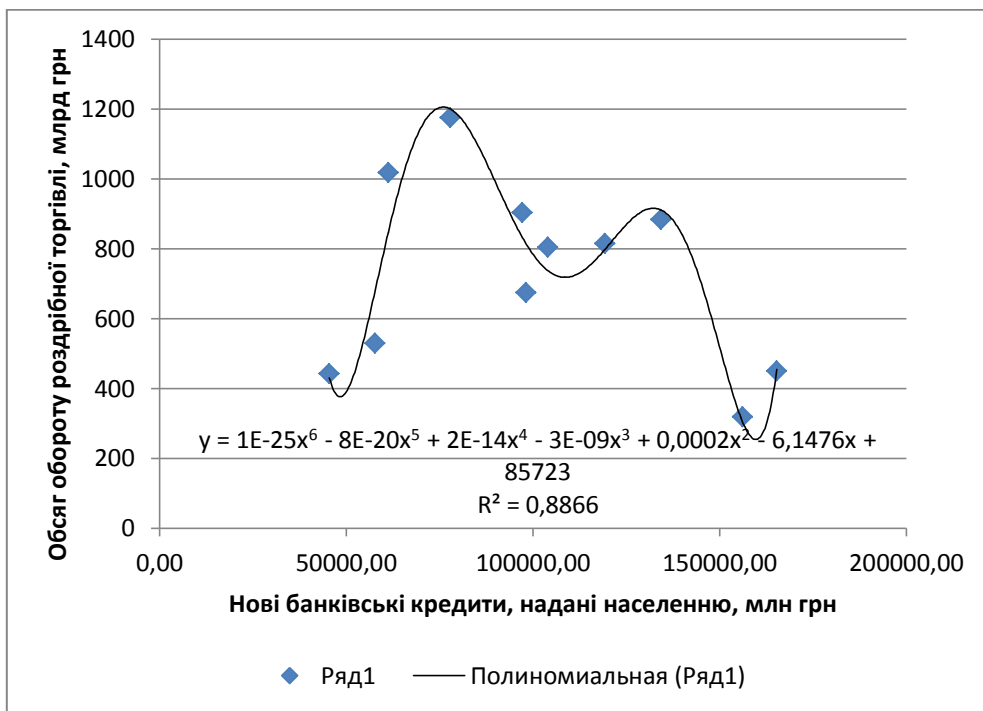

Рис. 2.13. Модель впливу обсягів нових банківських кредитів, наданих населенню, на обсяги обороту роздрібною торгівлі

Побудовано автором за даними [81; 103]

За даними рис. 2.13. можна констатувати, що кредитування населення є фактором, який суттєво впливає на обсяги роздрібною торгівлі. Отже, саме така модель може бути використана для прогнозування зміни обсягів роздрібною товарообороту внаслідок зміни обсягів банківського кредитування населення.

Для оцінювання впливу банківського кредитування населення на зміну обсягів роздрібною товарообороту пропонуємо використовувати також індекс стимулювання роздрібною торгівлі (I_c), що показує, яку частку у роздрібною товарообороті було придбано населенням за рахунок кредитних коштів, і розраховується за формулою:

$$I_c = \frac{O_k}{O_r} 100\%, \quad (2.4)$$

де Іс – індекс стимулювання роздрібно́ї торгівлі, %;

Ок – обсяг нових кредитів, наданих банками населенню за період, грн;

От – обсяг обороту роздрібно́ї торгівлі за період, грн.

Вплив банківського кредитування населення посилюється зі зростанням значення індексу стимулювання роздрібно́ї торгівлі, динаміка якого представлена на рис. 2.14. Статистичні дані, необхідні для проведення розрахунків, наявні за період, починаючи з 2007 р., що і обумовило діапазон дослідження.

Рис. 2.14. Динаміка індексу стимулювання роздрібно́ї торгівлі в Україні протягом 2007–2017 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [81; 103]

Як видно з рис. 2.14., протягом 2007 – 2008 рр. значення індексу стимулювання роздрібно́ї торгівлі склали 48,98 % та 36,81 % відповідно. Це означає, що за рахунок кредитів, наданих банківськими установами населенню, було реалізовано майже половину обсягу роздрібно́го товарообороту. Значення даного індексу значно зменшилося після кризи і становило 10,28 % у 2009 р., що було викликано різким падінням обсягів кредитування населення і обороту роздрібно́ї торгівлі. У зв'язку з тим, що банківське кредитування населення не відновилося до передкризового рівня, його вплив на динаміку товарообороту знизився. Найменше значення індексу стимулювання роздрібно́ї торгівлі зафіксовано у 2015 р. і становило 6,03 %. Разом з тим, починаючи з 2016 р.,

зароджується тенденція до підвищення стимулюючого впливу банківського кредитування населення на розвиток роздрібної торгівлі [230, с. 89].

У процесі дослідження впливу банківського кредитування населення на економіку вважаємо за необхідне проаналізувати взаємозв'язок між кредитуванням населення та витратами населення. Як зазначалося раніше, кредит дає змогу прискорити купівлю необхідних товарів та послуг і таким чином впливає на динаміку споживчих витрат.

Використовуючи кореляційно-регресійний аналіз, встановлено наявність нелінійного зв'язку між обсягами нових банківських кредитів, наданих населенню, та споживчими витратами. Аналіз проведено на основі даних за період 2010–2017 рр., вибір яких обумовлений наявною статистичною інформацією, що оприлюднюється Державною службою статистики України. Коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона для цих показників близький до нуля ($r = 0,22$), що підтверджує відсутність лінійного зв'язку. У процесі моделювання (додаток 3) на основі аналізу кореляційного поля було підібрано адекватне емпіричним даним рівняння регресії з урахуванням індексу детермінації та приведенного індексу детермінації, а саме поліноміальну модель 6 степеня (рис. 2.15.).

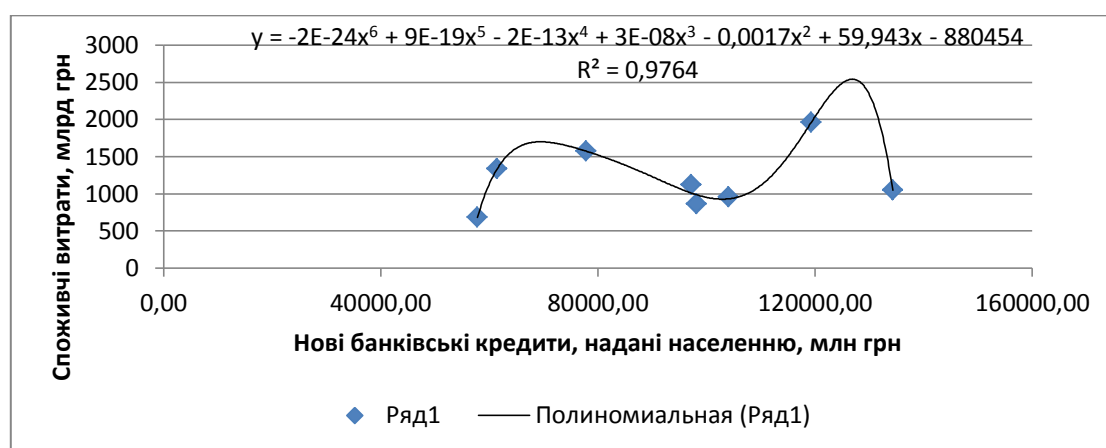

Рис. 2.15. Модель впливу обсягів нових банківських кредитів, наданих населенню, на обсяги споживчих витрат

Джерело: побудовано автором за даними [81; 103]

Представлена на рис. 2.15. модель може бути використана для прогнозування зміни споживчих витрат внаслідок зміни обсягів банківського кредитування населення з високою точністю.

Для здійснення компаративного аналізу впливу банківського кредитування населення на споживчі витрати у різні часові періоди пропонуємо індекс кредитного покриття споживчих витрат, що розраховується за формулою:

$$I_p = \frac{O_k}{B_c} 100 \% , \quad (2.5)$$

де I_p – індекс кредитного покриття споживчих витрат, %;

B_c – споживчі витрати населення за період, грн.

Динаміка запропонованого індексу кредитного покриття споживчих витрат в Україні представлена на рис. 2.16.

Рис. 2.16. Динаміка індексу кредитного покриття споживчих витрат в Україні протягом 2010– 2017 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [81; 103]

Згідно з даними рис. 2.16. максимальне значення індексу кредитного покриття споживчих витрат за проаналізований період спостерігалось у 2013 р. і становило 12,82 %, після чого відбулося падіння до 4,61 % у 2015 р. У 2017 р. значення даного індексу становило 6,08 %, тобто спостерігається тенденція до його зростання, проте за рахунок кредиту все ще покривається невелика частка

споживчих витрат населення, що зумовлено незначними обсягами кредитування. Така динаміка свідчить про наявність потенціалу для нарощення портфеля кредитів, наданих населенню [230, с. 89]. За оцінками НБУ, через незначний внесок кредитування населення у приватне споживання банківське кредитування не створює суттєвих ризиків прискорення інфляції чи збільшення дефіциту поточного рахунку платіжного балансу [111].

Відповідно до даних Державної служби статистики України споживчі витрати населення включають витрати на продовольчі товари та непродовольчі товари і послуги. Оптимальні моделі для прогнозування зміни обсягів споживчих витрат на продовольчі та непродовольчі товари та послуги залежно від зміни обсягів нових банківських кредитів для населення представлено у додатках К, Л. Вважаємо за доцільне проаналізувати вплив банківського кредитування населення на структуру споживчих витрат шляхом побудови моделі впливу обсягів нових банківських кредитів, наданих населенню, на частку витрат на непродовольчі товари та послуги у споживчих витратах населення. На основі аналізу кореляційного поля визначено оптимальну модель (рис. 2.17.).

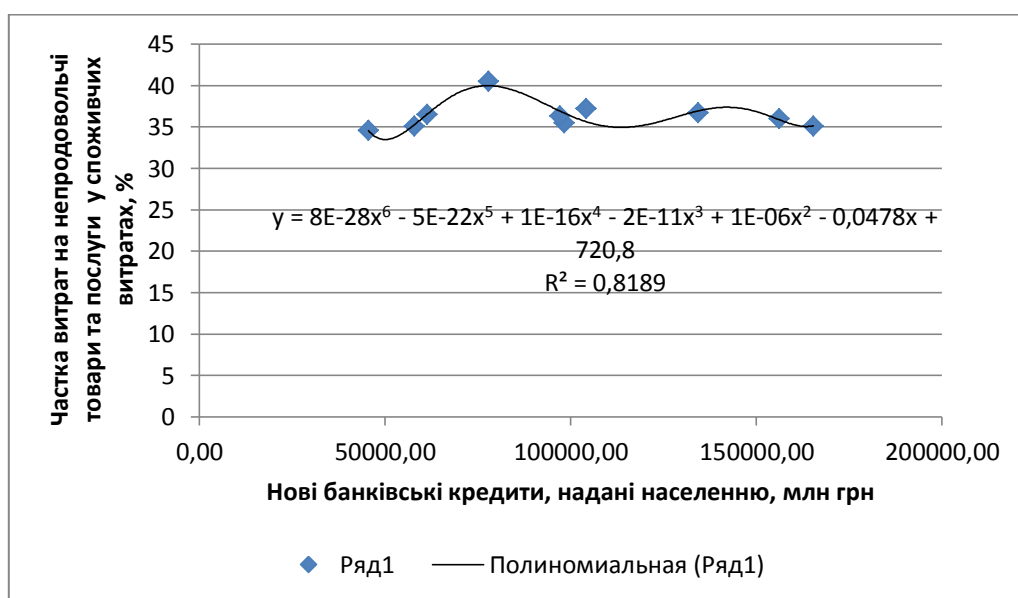

Рис. 2.17. Модель впливу обсягу нових банківських кредитів, наданих населенню, на частку витрат на непродовольчі товари та послуги у споживчих витратах населення протягом 2007–2016 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [81; 103]

З огляду на значення індексу детермінації R^2 , можемо зробити висновки, що зміна частки витрат населення на непродовольчі товари на 81,89 % залежить від зміни обсягів банківських кредитів, наданих населенню. Це свідчить про наявність впливу банківського кредитування на структуру споживання. Враховуючи значну кількість факторів, що визначають поведінку споживачів на ринку, отримане значення є досить вагомим. Побудоване рівняння регресії (рис. 2.17.) може бути використане з метою прогнозування у ході макроекономічного аналізу впливу банківського кредитування населення на економічні показники.

Зважаючи на те, що банківське кредитування населення впливає на окремі галузі, вважаємо за доцільне проаналізувати його вплив на розвиток будівництва. Позитивний вплив проявляється тоді, коли у країні розвинуте іпотечне кредитування, переважає придбання житла на первинному ринку, кредитоспроможність позичальників на високому рівні. Після кризи 2008 р. в Україні всі ці передумови відсутні.

За даними НБУ протягом 2016–2017 рр. на ринку житлової нерухомості зростала пропозиція. Однак попит був обмеженим і вагомим факторів для його збільшення в короткостроковому періоді не було. Обсяги кредитування були занадто малими, щоб стимулювати попит та впливати на ціни [210]. Таким чином бачимо, що банківське кредитування населення на придбання житлової нерухомості розглядається регулятором як один із чинників, що може сприяти формуванню платоспроможного попиту на житло. Проте в реаліях сьогодення в Україні кредитування населення на придбання житла не виконує необхідну стимулюючу роль для розвитку житлового будівництва.

У 2017 р. кредитування покупців житла дещо позжавилося. Банки співпрацюють із забудовниками, пропонують пільгові ставки за партнерськими програмами. Основними перешкодами для активнішого розвитку ринку іпотеки банки вважають дефіцит платоспроможних позичальників, високі відсоткові ставки та юридичні ризики [210]. Проведений аналіз показав зростання

кредитування у період перед кризою і значне його падіння після 2008 р., що може помилково справити враження, що причиною кризи було перекредитування. Проте ще М. І. Туган-Барановський зазначав, що кредит є лише умовою, а не основною причиною криз. Він стверджував, що кредит значно збільшує купівельну спроможність населення, завдяки чому економіка піднімається більш високо. Відбувається швидке зростання нового основного капіталу, що викликає підвищений попит на засоби виробництва і на предмети споживання. Якби капітал розподілився пропорційно між усіма галузями промисловості, то розширення виробництва відбулося б без будь-якого переповнення товарного ринку. Ті галузі, у які потрапляє капітал, починають розвиватися швидше і часткове перевиробництво стає загальним для всіх галузей внаслідок їхньої взаємозалежності. Тоді ціни на товари починають знижуватися і настає загальний застій [251, с. 315, 323]. Отже, бачимо, що кредитування не являється причиною економічних криз. Разом з тим, слід зауважити, що зростання кредитування населення повинно мати певні обмеження, викликані обсягом залучених ресурсів, для досягнення позитивного впливу на розвиток економіки, адже банкам необхідно мати достатньо ресурсів для задоволення платоспроможного попиту підприємств на кредити, а не лише на кредитування населення. У зв'язку з цим пропонуємо застосовувати індекс використання залучених депозитів, що розраховується як співвідношення кредитів, наданих населенню, і коштів, залучених на банківські вклади:

$$I = \frac{K_n}{D} < 1, \quad (2.6)$$

де I – індекс використання залучених депозитів;

K_n – обсяги банківських кредитів, наданих населенню, грн;

D – обсяги залучених банками депозитів, грн.

Якщо значення даного індексу перевищує одиницю, це свідчить про те, що для задоволення потреб населення у кредиті недостатньо наявного обсягу залучених депозитів. В економічних умовах України кошти клієнтів, тобто депозити фізичних та юридичних осіб, займають близько 70 % всіх пасивів

банків [197]. Тому у разі перевищення запропонованого нами граничного значення індексу використання залучених депозитів виникає імовірність недокредитування реального сектору, для уникнення якого необхідно залучати ресурси з інших джерел. Одним з них є запозичення на зовнішньому ринку, що може мати також негативні наслідки для економіки шляхом реалізації валютного ризику у випадку неналежного ризик-менеджменту в цілому по банківській системі. Отже, зважаючи на те, що наявні ресурси банків повинні розподілятися для здійснення кредитування та інвестицій, то запропонований нами індекс використання депозитів є граничним орієнтиром банківського кредитування населення на макрорівні.

Оскільки більшу частку у складі залучених ресурсів банку займають депозити населення, то доцільно також розрахувати індекс використання залучених депозитів населення:

$$I_n = \frac{K_n}{D_n} < 1, \quad (2.7)$$

де I_n – індекс використання залучених депозитів населення;

D_n – обсяги депозитів, залучених банками від населення, грн.

Якщо значення даного індексу більше одиниці, це свідчить про те, що для задоволення попиту населення на кредит недостатньо коштів, залучених від населення. Тому при перевищенні запропонованого нами граничного відбувається використання коштів, залучених від юридичних осіб для кредитування населення, що є негативним для розвитку економіки. Таким чином в цілому по банківській системі обсяги кредитів, наданих населенню, не повинні перевищувати обсяги депозитів, залучених банками від населення, оскільки саме ці депозити є основним джерелом ресурсів для банків і їхній обсяг повинен бути достатнім не лише для кредитування населення, але й для кредитування суб'єктів господарювання. В іншому випадку рівновага між заощадженнями і кредитуванням не забезпечується, на задоволення потреб суб'єктів господарської діяльності у кредиті використовуються їхні ж кошти, розміщені у банках, а також запозичені кошти юридичних осіб. Тобто, запропоноване співвідношення може

використовуватися як індикатор, граничне значення якого є первинним обмеженням банківського кредитування населення. Проте в одному окремо взятому банку показники, які розглядаються, можуть перевищувати одиницю залежно від обраної ним кредитної політики, спеціалізації банку. Динаміка даних показників по банківській системі України відображена у табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Динаміка кредитів, наданих банками населенню, індексу використання залучених депозитів та індексу використання залучених депозитів населення в Україні протягом 2005 – 2017 рр.

Період	Кредити, надані банками населенню, млн грн	Депозити всього, млн грн	Депозити, залучені від населення, млн грн	Індекс використання залучених депозитів	Індекс використання залучених депозитів населення
2005	35 659	134754	74 778	0,26	0,48
2006	82 010	185917	108 860	0,44	0,75
2007	160 386	283875	167 239	0,56	0,96
2008	280 490	359740	217 860	0,78	1,29
2009	241 249	334953	214 098	0,72	1,13
2010	209 538	416650	275 093	0,50	0,76
2011	201 224	491756	310 390	0,41	0,65
2012	187 629	572342	369 264	0,33	0,51
2013	193 529	669974	441 951	0,29	0,44
2014	211 215	675093	418 135	0,31	0,51
2015	174 869	716728	410895	0,24	0,43
2016	163 333	793475	444676	0,21	0,37
2017	174182	898844	495 313	0,19	0,35

Джерело: побудовано автором за даними [81]

На основі даних табл. 2.12 можна стверджувати, що протягом 2005–2017 рр. індекс використання залучених депозитів не перевищував одиниці. Проте, слід відмітити, що з 2002 р. він стрімко зростав і досяг свого максимуму у 2008 р. (0,78). Тобто, у цей період портфель кредитів, наданих населенню, складав 78 % усіх залучених на депозити коштів. У той же час, слід зауважити, частка кредитів,

наданих населенню у кредитному портфелі банків була значно менша, ніж частка інших кредитів. Це свідчить про недостатність ресурсів, залучених банками на депозити для їхньої кредитної діяльності. Необхідно відмітити, що у докризовий період банки активно використовували дешеві ресурси в іноземній валюті, отримані з-за кордону від материнських банків, для кредитування населення, відповідно, також в іноземній валюті. Далі спостерігається падіння індексу, яке викликане зниженням обсягів банківського кредитування населення, а також заборонаю кредитування фізичних осіб у іноземній валюті.

Індекс використання залучених депозитів населення має такий же вектор розвитку, максимального значення він досяг у 2008 р. Проте, на відміну від попереднього показника, даний індекс перевищував одиницю протягом двох років, а саме у 2008 та 2009 роках. Це свідчить про те, що коштів, залучених на депозити від населення, не вистачало навіть на задоволення потреб фізичних осіб у кредиті. Причину того, що банки активізували кредитування населення у докризовий період, нарощуючи частку кредитів, наданих фізичним особам, вбачаємо у вищій прибутковості таких кредитів та наявності доступу до дешевих ресурсів у іноземній валюті.

З огляду на зазначене вище можемо зауважити, що все це ще раз підтверджує результати здійсненого нами факторного аналізу банківського кредитування населення щодо найбільшої впливовості депозитів населення. Досягнення позитивного впливу банківського кредитування населення на основі нарощення його обсягів та активізації окремих видів можливе лише у разі наявності достатньої ресурсної бази, що дозволяє оптимізувати структуру кредитного портфеля банків у розрізі позичальників, і у свою чергу потребує підвищення довіри населення до банківської системи.

Різке зростання індексу використання залучених депозитів населення свідчить про імовірну недостатність кредитування економіки, ускладнення доступу підприємств до кредитних ресурсів. Тому даний показник повинен враховуватися органами регулювання при здійсненні аналізу та прогнозу

макроекономічної ситуації [230, с. 91]. Врахування запропонованих показників на макрорівні дозволить забезпечити позитивний вплив збільшення обсягів банківського кредитування населення на економіку та досягнення сталого розвитку. В економічних реаліях України значення запропонованих індексів досить низькі, що дозволяє зробити висновки про можливість розширення банківського кредитування населення без шкоди реальному сектору економіки.

Отже, проведений аналіз засвідчив, що банківське кредитування населення має важливий вплив на розвиток економіки і, як було зазначено вище, регулювання банківського кредитування населення на макрорівні та активізація визначених пріоритетних його напрямків сприятиме прискоренню досягнення певних екологічних, соціальних та економічних цілей для забезпечення сталого розвитку України.

Висновки до розділу 2

1. Виявлено, що динаміка розвитку банківського кредитування населення в Україні нерівномірна, що зумовлює необхідність проведення його ретроспективного аналізу. Це дозволило здійснити періодизацію даного виду кредитування з метою визначення тенденцій його розвитку. В основу періодизації було покладено динаміку таких показників як темп приросту та частка кредитів, наданих населенню, у кредитному портфелі банків. В результаті проведеного аналізу за період з 1991 р. по 2018 р. було виділено 5 періодів розвитку банківського кредитування населення в Україні та виявлено їхні характерні риси, що є основою для подальшого вивчення особливостей банківського кредитування населення та чинників, що впливають на нього.

2. Здійснений динамічний аналіз видової структури кредитів, наданих населенню, дозволив визначити тенденції банківського кредитування населення в Україні, чинники, що сформували його динаміку, та напрями розвитку й удосконалення. Це дозволило констатувати, що перед банківською системою стоїть завдання щодо виведення кредитування населення на новий рівень

розвитку, для чого необхідні зусилля як з боку регулятора, так і банків другого рівня. Перспективними є розвиток довгострокового кредитування, активізація іпотечного та автокредитування населення, імплементація інноваційних підходів з метою підвищення ефективності кредитування населення. Особливої уваги потребує робота щодо зменшення портфеля проблемних кредитів.

3. З метою здійснення ефективного менеджменту кредитного портфеля на макрорівні, і зокрема портфеля банківських кредитів для населення, за допомогою кореляційно-регресійного аналізу та побудови макроекономічної динамічної моделі здійснено факторний аналіз банківського кредитування населення в Україні, що дозволило визначити фактори впливу на динаміку даного виду кредитування. Виявлено, що найбільш впливовим фактором є обсяги депозитів населення, а також встановлено, що у II та IV кварталах спостерігається суттєвий вплив сезонності.

4. Використання запропонованого підходу дозволяє спрогнозувати динаміку банківського кредитування населення. Це дає змогу застосувати отримані результати для визначення впливу зміни окремих чинників на економіку через банківське кредитування населення. Проведене моделювання дозволяє не лише визначити впливовість певних факторів на динаміку банківського кредитування населення, а й здійснити прогнозування на різні часові періоди залежно від мети аналізу як на рівні країни, так і на рівні певного регіону, у тому числі з урахуванням сезонності. Виявлена в результаті прогнозування позитивна динаміка банківського кредитування населення свідчить про подальше його пожвавлення в Україні.

5. У роботі обґрунтовано, досягненню яких цілей та завдань сталого розвитку в розрізі економічної, соціальної та екологічної складових може сприяти банківське кредитування населення. На цій основі визначено його пріоритетні напрямки розвитку з метою забезпечення позитивного впливу на зазначені цілі. Доведено, що банківське кредитування населення може виступати одним із

інструментів досягнення поставлених завдань та цілей і використовуватися у складі державних заходів щодо забезпечення сталого розвитку.

6. Окрему увагу приділено аналізу впливу банківського кредитування населення на економічну складову сталого розвитку та виявлено можливості використання різних напрямків розвитку стратегічного партнерства банків та інших фінансових установ у процесі кредитування населення, що сприятиме виконанню завдань сталого розвитку у частині розширення доступу населення до банківських та страхових послуг.

7. Проаналізовано вплив банківського кредитування населення на динаміку ВВП та інших макроекономічних показників, таких як обсяги обороту роздрібною торгівлі, споживчі витрати населення, витрати на продовольчі товари, витрати на непродовольчі товари та послуги, структуру споживчих витрат. За допомогою економіко-математичного моделювання на основі кореляційно-регресійного аналізу було встановлено наявність нелінійного зв'язку між обсягами банківського кредитування населення та обраними показниками, розроблено моделі впливу банківського кредитування населення на зазначені показники, які можуть бути використані для прогнозування при макроекономічному аналізі.

8. Встановлено, що зростання обсягів кредитування населення повинно мати певні обмеження, обумовлені обсягами залучених ресурсів, для досягнення позитивного впливу на розвиток економіки. У зв'язку з цим запропоновано розраховувати індекс використання залучених депозитів та індекс використання залучених депозитів населення. Дані показники доцільно враховувати при здійсненні аналізу та прогнозування макроекономічної ситуації, оскільки у разі перевищення їхніх граничних значень позитивний вплив банківського кредитування населення на економіку може нівелюватися через недокредитування реального сектору.

Основні результати розділу опубліковані в наукових працях автора: [222; 223; 225; 228; 230; 232; 236; 238; 242; 243; 244; 246; 247].

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ

3.1. Методичні засади оцінки ефективності банківського кредитування населення

Банківське кредитування населення виступає одним із основних напрямків банківської діяльності, який забезпечує отримання доходів, і тому його розвиток має важливе значення для банку. Підвищення ефективності кредитування населення відіграє значну роль у формуванні результатів діяльності окремого банку, що своєю чергою позитивно відображається на стані банківської системи в цілому і відповідно має опосередкований вплив на розвиток економіки.

У науковій літературі значна увага приділяється визначенню сутності ефективності (додаток М). Більшість учених розглядають ефективність як співвідношення результату до витрат, понесених для його отримання. Ефективність кредитування також досліджується у науковій літературі, проте, однозначного підходу до трактування її сутності не склалося. Існує думка, що якість банківських кредитів можна охарактеризувати з позиції принципів кредитування, і в ролі ефективності пропонується використовувати дотримання цих принципів [266, с. 109]. Більшого поширення набув підхід на основі розрахунку сукупності кількісних показників, які складають систему оцінки ефективності кредитування. У науковій літературі та нормативній базі немає єдиного інтегрального показника оцінки ефективності кредитування, внаслідок чого банки самостійно обирають набір показників для проведення аналізу. Ряд учених пов'язують ефективність кредитної діяльності банку з такими показниками як дохідність та ризик [70; 45; 266], інші пропонують застосовувати оцінку на основі аналізу використання ресурсів [60]. Разом з тим не приділяється достатня увага оцінюванню ефективності банківського кредитування населення.

Проведення аналізу ефективності даного виду кредитування вважаємо доцільним у зв'язку з необхідністю визначення впливу саме кредитування населення на результати діяльності банку, порівняння його з ефективністю інших напрямків діяльності.

У зв'язку з відсутністю єдиного підходу пропонуємо використовувати ряд показників для аналізу ефективності банківського кредитування населення. У першу чергу необхідно проводити динамічний аналіз обсягів кредитів, наданих населенню. З метою виявлення тенденцій та порівняння із динамікою портфеля кредитів, наданих юридичним особам, та кредитного портфеля в цілому пропонуємо проведення компаративного аналізу темпів приросту обсягів відповідних портфелів. Вважаємо за доцільне встановити частку кредитів, наданих фізичним особам, у кредитному портфелі, що дасть змогу визначити місце кредитування населення у кредитній діяльності банку. Отриманий показник повинен бути порівняний із часткою інших видів кредитів у кредитному портфелі.

Слід також здійснити аналіз доходів, отриманих від кредитування населення з виокремленням процентних та комісійних доходів. До комісійних доходів, які приносить кредитування населення, необхідно відносити разові та регулярні комісійні платежі позичальників, передбачені кредитною угодою. Крім того до них доцільно включати й інші платежі, пов'язані з кредитуванням, такі як плата за зняття готівки з кредитного рахунку у касі, з кредитних карток у банкоматах, комісії за поповнення карткових кредитних рахунків тощо. Врахування зазначених комісійних платежів підвищує вартість кредиту для позичальника, проте приносить банку додаткові доходи.

При проведенні оцінки доходів, отриманих банком від кредитування населення, слід також розрахувати обсяги доходів від перехресних продажів. Зазвичай при кредитуванні населення банки пропонують клієнтам ряд інших продуктів, таких як карткові, страхові тощо. Незважаючи на те, що вони не є кредитними, банк їх продає саме завдяки кредитуванню населення, часто включаючи у кредитні продукти для фізичних осіб. Тому вони впливають на

зростання доходів банку і таким чином підвищують ефективність кредитування населення. Аналіз структури сукупних доходів від кредитування фізичних осіб необхідно проводити у динаміці з метою виявлення найбільш значущих складових, окрім процентних доходів.

Вважаємо за доцільне визначення таких показників як частка доходів, отриманих від кредитування населення, у доходах від кредитних операцій та у загальних доходах банку за аналізований період. Частку доходів, отриманих від кредитування населення, у доходах від кредитних операцій пропонуємо розраховувати за формулою:

$$\text{Чдкп} = \frac{Д}{Д_{\text{кп}}} * 100\%, \quad (3.1)$$

де Чдкп – частка доходів, отриманих від кредитування населення, у доходах від кредитних операцій, %;

Д – доходи банку від кредитування населення, грн;

Дкп – доходи банку від кредитного портфеля, грн.

На основі даного показника можна визначити, яке місце займає кредитування населення з точки зору дохідності у кредитному портфелі, а також порівняти ефективність різних напрямків кредитування. Отриманий показник доцільно порівняти з часткою кредитів, наданих населенню, у кредитному портфелі банку, що розраховується за формулою:

$$\text{Чкп} = \frac{\text{КПф}}{\text{КП}} * 100\% , \quad (3.2)$$

де Чкп – частка кредитів, наданих населенню, у кредитному портфелі банку, %;

КПф – середній обсяг портфеля кредитів, наданих населенню, за період, грн;

КП – середній обсяг кредитного портфеля банку за період, грн.

Якщо частка доходів від кредитування населення перевищує частку кредитів, наданих населенню, у кредитному портфелі, то ефективність

кредитування населення перевищує ефективність кредитування інших категорій клієнтів, і навпаки.

Частка доходів, отриманих від кредитування населення, у сукупних доходах банку розраховується за формулою:

$$Чд = \frac{Д}{Дс} * 100\% , \quad (3.3)$$

де Чд – частка доходів, отриманих від кредитування населення, у сукупних доходах банку, %;

Д – доходи банку від кредитування населення за період, грн;

Дс – сукупні доходи банку за період, грн.

Цей показник дає змогу проаналізувати, який вплив на дохідність в цілому має кредитування населення. По аналогії з попереднім показником його можна порівнювати з часткою кредитів, наданих населенню, у робочих активах банку, що визначається за формулою:

$$Ча = \frac{КПф}{Ар} * 100\% , \quad (3.4)$$

де Ча – частка кредитів, наданих населенню, у робочих активах банку, %;

Ар – середній обсяг робочих активів банку за період, грн.

Далі необхідно визначити показники дохідності. Дохідність кредитування населення на основі процентних доходів пропонуємо розраховувати за формулою:

$$Дф = \frac{ПД}{КПф} * 100\% , \quad (3.5)$$

де Дф – дохідність кредитування населення на основі процентних доходів, %;

ПД – процентні доходи банку від кредитування населення за період, грн.

Отримане значення дохідності пропонуємо порівнювати із середньозваженою відсотковою ставкою за кредитами, наданими населенню (r). Значення даних показників співпадають у тому випадку, коли всі позичальники-фізичні особи повертають борг та відсотки по ньому в повному обсязі та в обумовлений термін. Чим більше відхилення між цими показниками, тим гірша

якість кредитного портфеля і, відповідно, менша ефективність кредитування населення.

Пропонуємо також розраховувати дохідність кредитування населення з урахуванням сукупних доходів за такою формулою:

$$Д'ф = \frac{Д}{КПф} * 100\% \quad (3.6)$$

На основі отриманих значень дохідності можна побачити, яку частку банк отримує на кожную гривню, вкладену в кредитування населення. Даний показник може бути розрахований окремо у розрізі видів кредитів, що надаються населенню, наприклад, дохідність портфеля іпотечних кредитів, автокредитів, власне споживчих, карткових кредитів тощо. Таким чином з'являється можливість порівняти ефективність кредитування населення за різними напрямками і виявити ті, що приносять найкращий результат і потребують подальшого розвитку. Слід порівняти дохідність портфеля кредитів, наданих населенню, із дохідністю портфеля кредитів, наданих юридичним особам, кредитного портфеля банку в цілому та іншими портфелями активів, а також дохідністю робочих активів. Здійснення такого аналізу дає можливість порівнювати ефективність різних видів діяльності банку. Якщо дохідність кредитів, що надаються населенню, нижча від дохідності кредитного портфеля, то банку слід провести аналіз факторів, які на це вплинули, та розробити комплекс заходів щодо підвищення дохідності кредитування населення.

Наступним показником є дохідність активів за рахунок кредитів, наданих населенню, для розрахунку якого ми пропонуємо використовувати таку формулу:

$$Да.ф. = \frac{Д}{А} * 100\% , \quad (3.7)$$

де Да.ф. – дохідність активів за рахунок кредитів, наданих населенню, %;

А – середній обсяг активів банку за період, грн.

На основі даного показника банківські аналітики мають змогу виявити внесок кредитування населення у загальну дохідність активів банку.

Проаналізувавши дохідність, слід приділити увагу дослідженню динаміки витрат та розрахувати показник витратності кредитування населення, що показує

середню вартість ресурсів, спрямованих на кредитування населення, за такою формулою:

$$B = \frac{B_k}{KПФ} * 100\%, \quad (3.8)$$

де B – витратність кредитування населення, %;

B_k – витрати, понесені банком на кредитування населення, за період, грн.

До витрат, понесених банком на кредитування населення у першу чергу необхідно включати процентні витрати на залучення коштів, які спрямовуються на кредитування населення, а також інші витрати, пов'язані з наданням та супроводженням кредитів. Загальноадміністративні витрати пропонуємо розподіляти пропорційно частці конкретного виду кредиту у кредитному портфелі. Витратність кредитування населення необхідно також аналізувати у динаміці і порівнювати з середнім значенням за попередні роки та витратністю кредитного портфеля ($B_{п}$):

$$B_{п} = \frac{B_{кп}}{КП} * 100\%, \quad (3.9)$$

де $B_{п}$ – витратність кредитного портфеля банку, %;

$B_{кп}$ – витрати, понесені банком на кредитування, за період, грн.

З метою оцінки ефективності кредитування населення слід також порівняти темпи приросту витратності кредитування населення (ТВ) з темпами приросту дохідності кредитування населення (ТД'ф). Перевищення темпів приросту дохідності над темпами приросту витратності свідчить про ефективну роботу банку щодо досліджуваного виду діяльності.

Для проведення подальшого аналізу ефективності кредитування населення необхідно дослідити його рентабельність, яка може бути визначена за декількома підходами, а саме як співвідношення прибутку до обсягу портфеля кредитів, наданих населенню, та як співвідношення доходу та витрат, понесених для забезпечення цього доходу. Спочатку слід проаналізувати динаміку прибутку, який отримує банк від кредитування населення, а також його частку у прибутку від здійснення кредитування та у загальному прибутку банку. Прибутковість

портфеля кредитів, наданих населенню, як один із показників рентабельності, пропонуємо розраховувати на основі показника чистої процентної маржі:

$$\text{Пчпм} = \frac{\text{ЧПМф}}{\text{КПф}} * 100 \% , \quad (3.10)$$

де Пчпм – прибутковість портфеля кредитів, наданих населенню, на основі чистої процентної маржі, %;

ЧПМф – чиста процентна маржа по кредитах, наданих населенню, за період, грн.

Чиста процентна маржа у запропонованій нами формулі визначається як різниця між процентними доходами та процентними витратами банку на здійснення кредитування населення. Тому даний показник відображає прибуток банку на 1 гривню кредитів, наданих населенню. У ході аналізу вважаємо за необхідне порівнювати прибутковість портфеля кредитів, наданих населенню, з аналогічним показником по кредитному портфелю в цілому:

$$\text{П'чпм} = \frac{\text{ЧПМ}}{\text{КП}} * 100 \% , \quad (3.11)$$

де П'чпм – прибутковість кредитного портфеля банку, %;

ЧПМ – чиста процентна маржа за період, грн.

Пропонуємо визначати прибутковість портфеля кредитів, наданих населенню, також й за іншою формулою:

$$\text{П} = \frac{\text{Пн}}{\text{КПф}} * 100\% , \quad (3.12)$$

де П – прибутковість портфеля кредитів, наданих населенню, %;

Пн – прибуток, отриманий банком від кредитування населення, за період грн.

Цей показник враховує не лише процентні, а й всі інші доходи та витрати банку, пов'язані з кредитуванням населення, і репрезентує, яку частку банк отримує у вигляді прибутку на кожну гривню, вкладену у кредитування населення. Крім аналізу в динаміці прибутковість кредитування населення доцільно також порівнювати з прибутковістю кредитування інших категорій

позичальників та прибутковістю кредитування в цілому, що розраховується на основі отриманого прибутку:

$$П' = \frac{П_{кп}}{КП} * 100\%, \quad (3.13)$$

де $П'$ – прибутковість кредитування, %;

$П_{кп}$ – прибуток, отриманий банком від кредитування, за період, грн.

Пропонуємо також розраховувати ефективність використання пасивів за рахунок кредитування населення як прибутковість пасивів:

$$Пп = \frac{Пн}{П} * 100\%, \quad (3.14)$$

де $Пп$ – прибутковість пасивів за рахунок кредитування населення, %;

$П$ – середній обсяг пасивів банку за період, грн.

Даний показник відображає, скільки банк отримує прибутку на одну гривню пасивів за рахунок кредитування населення, тобто показує, яку віддачу від ресурсів банку забезпечує кредитування населення. Позитивним для банку є зростання значення даного показника у динаміці, що свідчить про необхідність порівняння його з середнім значенням за попередні періоди.

Доцільно здійснити також аналіз показників рентабельності кредитування населення, які відображають зв'язок між отриманими доходами та витратами, що були для цього здійснені. Для розрахунку рентабельності кредитування населення ми пропонуємо використовувати таку формулу:

$$R = \frac{Д-Вк}{Вк} * 100\% = \frac{Пн}{Вк} * 100\% \quad (3.15)$$

У чисельнику відображається прибуток, який банк отримує від кредитування населення, а у знаменнику – витрати, понесені банком для здійснення кредитування, а тому даний показник демонструє, який прибуток отримує банк на кожну гривню, витрачену на кредитування населення. Для проведення аналізу вважаємо за доцільне порівнювати отримане значення з відповідним значенням за попередній період, середньою рентабельністю кредитування населення, а також зі значенням аналогічного показника рентабельності кредитування в цілому ($R_{кп}$).

Для визначення рентабельності можна використовувати й інші показники, розраховані на основі співвідношення доходів та витрат, пов'язаних з кредитуванням населення. Вважаємо за доцільне застосовувати формулу рентабельності кредитування населення з урахуванням процентних доходів:

$$R_{п} = \frac{ПД}{Вк} * 100\% \quad (3.16)$$

Даний показник може бути використаним для аналізу ефективності кредитування населення з позиції співвідношення отриманих доходів та понесених витрат. Позитивним для банку є його зростання у динаміці.

Пропонуємо також визначати рентабельність кредитування населення за формулою, що враховує не лише процентні, а й інші доходи банку, пов'язані з кредитуванням населення:

$$R' = \frac{Д}{Вк} * 100\%, \quad (3.17)$$

Позитивним для банку є значення показників рентабельності (3.16; 3.17) понад 100 %, оскільки тоді доходи, отримані від кредитування населення, перевищують витрати банку на здійснення даного виду кредитування.

Усі запропоновані показники рентабельності необхідно аналізувати у динаміці для виявлення тенденцій їхніх змін, порівнювати з рентабельністю кредитування в цілому та кредитування інших категорій позичальників, що дасть змогу визначити необхідні напрями роботи щодо кредитування населення.

Важливе значення у здійсненні оцінки ефективності кредитування населення має аналіз якості сформованого портфеля кредитів. Від рівня ризику, який приймає на себе банк при кредитуванні, залежить якість кредитного портфеля і, відповідно, рівень повернення позик, обсяг проблемної заборгованості. Незважаючи на те, що чим вищий рівень кредитного ризику, тим вищою є відсоткова ставка за кредитом, прийняття кредитором значних ризиків не підвищує ефективність кредитування населення, оскільки присутня висока імовірність реалізації ризику та понесення збитків від таких операцій. Для оцінювання ефективності кредитування населення з позиції якості сформованого

портфеля пропонуємо використовувати низку показників. У першу чергу необхідно визначити частку проблемних кредитів у портфелі:

$$\text{Чп} = \frac{\text{ПК}}{\text{КПф}} * 100 \%, \quad (3.18)$$

де Чп – частка проблемних кредитів у портфелі кредитів, наданих населенню, %;

ПК – середній обсяг проблемних кредитів, наданих населенню, за період, грн.

Слід також дослідити динаміку даного показника, порівняти із аналогічними показниками по портфелям кредитів, наданих іншим категоріям позичальників, та кредитному портфелю в цілому.

Пропонуємо розраховувати показник кредитного ризику портфеля кредитів, наданих населенню, за формулою:

$$\text{КР} = \frac{\text{Р}}{\text{КПф}} * 100 \%, \quad (3.19)$$

де КР – показник кредитного ризику портфеля кредитів, наданих населенню, %;

Р – обсяг сформованих резервів на покриття можливих втрат за кредитами, наданими населенню, грн.

Зважаючи на те, що формування резервів на покриття можливих втрат за кредитами, наданими населенню, відбувається на основі визначення рівня кредитного ризику, на який наражається банк, за кожним окремим кредитом, то даний показник відображає середньозважений рівень ризику по всьому портфелю кредитів, наданих населенню. Важливе значення для достовірності отриманих результатів має методика розрахунку суми резерву на покриття можливих втрат за кредитами, що надаються фізичним особам. Чим вище значення запропонованого показника, тим більший ризик бере на себе банк при кредитуванні населення. Даний показник доцільно використовувати для динамічного аналізу рівня ризику портфеля кредитів, наданих населенню, а також для порівняння з ризиковістю інших видів кредитів у кредитному портфелі банку та для здійснення компаративного аналізу рівня ризику з іншими банками.

Важливим для оцінювання ефективності кредитування населення є визначення індексу реалізованого кредитного ризику:

$$Pr = \frac{Kc}{KПф} * 100 \%, \quad (3.20)$$

де Pr – індекс реалізованого кредитного ризику, %;

Kc – обсяг кредитів, наданих населенню, що були списані за рахунок резерву за період, грн.

Запропонований індекс відображає рівень реалізованого кредитного ризику, який приймає банк. На обсяг списаних кредитів впливає і адекватність проведення оцінки кредитоспроможності позичальника, і якість методики оцінки ризику, що використовується банком, і менеджмент проблемного кредитного портфеля. Тому, чим більш ефективна робота банку стосовно кредитування населення, тим меншим буде значення даного індексу.

Наступним показником, який слід використовувати для аналізу якості кредитного портфеля та ефективності банківського кредитування населення, є запропонований нами індекс покриття реалізованого ризику:

$$Pr = \frac{Kc}{Kc + P} * 100 \%, \quad (3.21)$$

де Pr – індекс покриття реалізованого ризику, %;

P – обсяг сформованих резервів на покриття можливих втрат за кредитами, наданими населенню, на кінець періоду, грн.

Даний показник відображає адекватність обсягу сформованих резервів. Чим менше значення індексу, тим більш виважений підхід використовує банк для оцінки та прийняття кредитного ризику при роботі з населенням.

Оскільки запропоновані показники не мають гранично допустимих значень, то їх потрібно порівнювати у динаміці, що дасть можливість на основі ретроспективного аналізу визначити тенденції, які сформувалися у банку, спрогнозувати зміну розрахованих показників, а також можуть бути використані для порівняння ефективності кредитування населення у різних банках.

Крім запропонованого набору показників при оцінюванні ефективності кредитування населення необхідно брати до уваги дотримання банком нормативів

кредитного ризику, встановлених Національним банком України, а саме максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7), великих кредитних ризиків (Н8), максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами (Н9) [13]. Недотримання встановлених нормативів при кредитуванні населення тягне за собою застосування регулятором заходів впливу, визначених чинним законодавством [13], що негативно впливає на результати діяльності банку. Якщо норматив великих кредитних ризиків перевищує встановлене значення, то вимоги до нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) автоматично підвищуються [13]. Відповідно, при недотриманні вказаних нормативів знижується ефективність кредитування населення. Тому перш ніж приймати рішення про кредитування кожної конкретної фізичної особи-позичальника, необхідно оцінити, як це вплине на дотримання нормативів кредитного ризику, з метою недопущення понесення банком додаткових витрат чи необхідності збільшення регулятивного капіталу.

Досить складно здійснити комплексну оцінку ефективності банківського кредитування населення з позиції банку без використання інтегрального показника. Тому нами розроблено інтегральний показник ефективності банківського кредитування населення на основі використання запропонованих вище показників.

Наявність великої кількості вихідних показників ускладнює процедуру побудови інтегрального показника, тому пропонуємо здійснювати його розрахунок шляхом адитивної згортки за формулою:

$$Q = \sum_{i=1}^n w_i X_i , \quad (3.22)$$

де Q – інтегральний показник,

X_i – показник, який включений до розрахунку;

w_i – вагове значення i -го показника;

i – порядковий номер показника;

n – кількість показників, включених до розрахунку.

Для побудови інтегрального показника ефективності банківського кредитування населення ми розподілили сукупність із 16 показників на 4 групи, визначивши для них узагальнені індекси з однаковими ваговими значеннями. Отже, інтегральний показник ефективності банківського кредитування населення розраховуємо за формулою:

$$I_{ек} = \frac{I_{д} + I_{в} + I_{р} + I_{я}}{4}, \quad (3.23)$$

де $I_{ек}$ – інтегральний показник ефективності банківського кредитування населення, %;

$I_{д}$ – узагальнений індекс дохідності кредитування населення, %;

$I_{в}$ – узагальнений індекс витратності кредитування населення, %;

$I_{р}$ – узагальнений індекс рентабельності кредитування населення, %;

$I_{я}$ – узагальнений індекс якості портфеля кредитів, наданих населенню, %.

Інтегральний показник ефективності банківського кредитування населення розраховується на основі узагальнених індексів, які різнобічно характеризують ефективність проведеної банком роботи щодо кредитування населення. Незважаючи на те, що рентабельність залежить від обсягів доходів та витрат банку, пов'язаних з кредитуванням населення, вважаємо за доцільне включати до складу інтегрального показника ефективності крім узагальненого індексу рентабельності також узагальнені індекси дохідності та витратності. Індекс рентабельності відображає результати роботи банку в цілому щодо кредитування населення, в той час як індекс дохідності свідчить про ефективність роботи виключно у напрямку розміщення коштів серед населення. Оскільки всі показники дохідності розраховуються на основі доходів, отриманих банком від кредитування населення, то вони характеризують якість та ефективність роботи банку щодо залучення потенційних позичальників, оцінювання їхньої кредитоспроможності та відповідності вимогам кредитної політики банку, належного супроводження і моніторингу позик. В той же час при ефективній роботі у даному напрямку витрати на залучення ресурсів можуть змінюватися, у тому числі і внаслідок неефективної роботи щодо залучення коштів чи

ціноутворення на депозитні продукти, що не свідчить про зменшення ефективності роботи щодо розміщення коштів серед населення. Тому ми пропонуємо включати до інтегрального показника ефективності кредитування населення індекси дохідності, витратності, рентабельності кредитування населення та якості портфеля кредитів, наданих населенню, що дасть змогу визначити, які саме зміни призвели до покращення чи погіршення значення інтегрального показника.

Розрахунок індексів, що входять до складу інтегрального показника, пропонуємо здійснювати за допомогою співвідношення значень окремих показників з базою порівняння та присвоєння їм бальної оцінки (табл. 3.1).

Вибір бази порівняння для показників запропоновано автором. Слід зауважити, що показники, на основі яких розраховуються узагальнені індекси, можуть мати різний вплив на значення індексу, тобто бути стимуляторами чи дестимуляторами. Відповідно до табл. 3.1. показник-стимулятор набирає 0 балів, якщо його значення менше від бази порівняння, якщо порівнювані показники однакові, то присвоюється 1 бал, у випадку перевищення значень показника порівняно із базою порівняння – 2 бали. І навпаки, показник-дестимулятор отримує 0 балів у разі перевищення бази порівняння, 1 бал – якщо порівнювані показники однакові та 2 бали, коли його значення менше від бази порівняння. Якщо у результаті зіставлення показників виявлена різниця між ними у межах одного процентного пункту, то пропонуємо вважати їх рівними та присвоювати 1 бал. Отже, присвоєння балів відбувається за дотримання таких умов:

1) Для показників-стимуляторів:

$$S = \begin{cases} 0, & X < X_e \\ 1, & X = X_e \\ 2, & X > X_e \end{cases} \quad (3.24)$$

2) Для показників-дестимуляторів:

$$S = \begin{cases} 0, & X > X_e \\ 1, & X = X_e \\ 2, & X < X_e \end{cases} \quad (3.25)$$

Таблиця 3.1

**Оцінка показників, що використовуються при розрахунку
інтегрального показника ефективності банківського кредитування
населення**

Індекси	Показник (x)	База порівняння (x _e)	Напрямок впливу	Бальна оцінка (S)		
				0	1	2
Узагальнений індекс дохідності кредитування населення (Ід)	Чдкп	Чкп	стимулятор	$x < x_e$	$x = x_e$	$x > x_e$
	Чд	Ча	стимулятор	$x < x_e$	$x = x_e$	$x > x_e$
	Дф	r	стимулятор	$0 < \frac{x - x_e}{x_e} < 0,7$	$0,7 < \frac{x - x_e}{x_e} < 0,99$	$\frac{x - x_e}{x_e} = 1$
	Д'ф	Дохідність кредитного портфеля	стимулятор	$x < x_e$	$x = x_e$	$x > x_e$
Узагальнений індекс витратності кредитування населення (Ів)	В	Вп	дестимулятор	$x > x_e$	$x = x_e$	$x < x_e$
	ТВ	ТД'ф	дестимулятор	$x > x_e$	$x = x_e$	$x < x_e$
Узагальнений індекс рентабельності кредитування населення (Ір)	Пчпм	П'чпм	стимулятор	$x < x_e$	$x = x_e$	$x > x_e$
	П	П'	стимулятор	$x < x_e$	$x = x_e$	$x > x_e$
	Пп	Середнє значення Пп	стимулятор	$x < x_e$	$x = x_e$	$x > x_e$
	R	Rкп	стимулятор	$x < x_e$	$x = x_e$	$x > x_e$
	Rп	100%	стимулятор	$x < x_e$	$x = x_e$	$x > x_e$
	R'	100%	стимулятор	$x < x_e$	$x = x_e$	$x > x_e$
Узагальнений індекс якості портфеля кредитів, наданих населенню (Ія)	Чп	Аналогічний показник в цілому по кредитному портфелю	дестимулятор	$x > x_e$	$x = x_e$	$x < x_e$
	КР		дестимулятор	$x > x_e$	$x = x_e$	$x < x_e$
	Рр		дестимулятор	$x > x_e$	$x = x_e$	$x < x_e$
	Пр		дестимулятор	$x > x_e$	$x = x_e$	$x < x_e$

Джерело: розроблено автором

Співвідношення суми балів, отриманих відповідно до табл. 3.1., до максимально можливої кількості балів дає змогу визначити необхідні узагальнені індекси:

$$I_n = \frac{\sum_{i=1}^m S_i}{\sum_{i=1}^m S_{i\max}} * 100\%, \quad (3.26)$$

де I_n – узагальнений індекс, %;

S_i – кількість балів, присвоєних i -му показнику;

$S_{i\max}$ – максимально можлива сума балів для i -го показника;

m – кількість показників, які включені до розрахунку узагальненого індексу.

Завдяки використанню диференційованого підходу до присвоєння бальної оцінки показникам-стимуляторам та дестимуляторам усі запропоновані узагальнені індекси прямопропорційно впливають на значення інтегрального показника ефективності банківського кредитування населення, тобто виступають стимуляторами, що полегшує розрахунок інтегрального показника.

Діапазон значень розробленого нами інтегрального показника ефективності кредитування населення становить від 0 % до 100 %. Чим ближче отриманий результат до максимального, тим вища ефективність кредитування населення у конкретному банку.

На основі запропонованого підходу нами здійснено оцінку ефективності кредитування населення на прикладі одного з українських банків. Вибір показників, використаних у розрахунку інтегрального показника ефективності банківського кредитування населення, обумовлений наявністю даних у відкритих джерелах. Відповідно до розрахунку, результати якого представлені у додатку Н, інтегральний показник становить 15,0 %, що свідчить про низьку ефективність кредитування населення у даному банку. Більшість показників ефективності, розрахованих щодо кредитування населення, нижчі, ніж відповідні показники по кредитному портфелю в цілому. Причиною такого результату вбачаємо значні витрати на кредитування населення, у тому числі внаслідок суттєвих відрахувань до резерву на відшкодування можливих втрат за кредитами, наданими населенню. Оскільки чиста процентна маржа по кредитуванню фізичних осіб має додатне значення, тобто процентні витрати не перевищують процентні доходи, то для підвищення ефективності кредитування населення необхідно проводити роботу щодо зниження операційних витрат та витрат на відрахування до резерву на

відшкодування можливих втрат за кредитами, наданими населенню. Зниження витрат на резервування можливе лише у разі зниження кредитного ризику завдяки ефективному ризик-менеджменту та використанню адекватних методів та інструментів управління ризиком.

Отже, використання запропонованого методичного підходу дає змогу визначити рівень ефективності кредитування населення з позиції окремого банку, основні чинники, які на нього впливають, а також здійснити порівняння з ефективністю інших видів кредитування, що дасть можливість визначити резерви підвищення ефективності, сприятиме досягненню кращих результатів діяльності банку. Все це, відповідно, матиме позитивний вплив на розвиток і банківської системи, і економіки в цілому.

3.2. Управління кредитним ризиком у відносинах банку з населенням

Банківська діяльність постійно супроводжується ризиками, управління якими є невід'ємною складовою банківського менеджменту. Банківське кредитування населення у сучасних умовах характеризується значним рівнем ризику, що і є однією з основних причин, які гальмують його розвиток. Неналежний ризик-менеджмент кредитування населення спричинив виникнення значних обсягів проблемної заборгованості, що призвело до негативних наслідків для економіки країни. Таким чином постає необхідність управління ризиками банківського кредитування населення за допомогою поєднання різних методів з метою підвищення його ефективності на рівні окремого банку та забезпечення позитивних результатів для усієї банківської системи. Зниження рівня ризику сприятиме також здешевленню кредиту завдяки зниженню ризикової складової ціни кредиту, що є позитивним для позичальників і дозволяє розширити доступ населення до кредитних ресурсів.

Згідно з нормативно-правовою базою України під ризиком з точки зору банку розуміють потенційну можливість недоотримання доходів або зменшення

ринкової вартості капіталу банку внаслідок несприятливого впливу зовнішніх або внутрішніх факторів. Відповідно до нормативних документів Національного банку України ризик визначається як «ймовірність того, що події, очікувані або неочікувані, можуть мати негативний вплив на капітал та/або надходження банку» [15; 16]. Ризик притаманний всім видам діяльності банку і є невід'ємною частиною банківського кредитування, оскільки саме воно забезпечує отримання банком доходів. Кредити, надані населенню, так само, як інші види кредитів, приносять банку дохід і супроводжуються ризиками, яким властива різноманітність та взаємозалежність. Ключовим ризиком банку при кредитуванні населення є кредитний. Визначенню сутності кредитного ризику приділяється значна увага українських та зарубіжних вчених. Дане питання також отримало висвітлення у вітчизняній та міжнародній нормативно-правовій базі (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Визначення сутності кредитного ризику

	Визначення	Джерело
Кредитний ризик	Можливості невиконання позичальником або протилежною стороною взятих на себе зобов'язань відповідно до встановлених умов.	Принципи управління кредитними ризиками (МБРР, Базельський комітет з банківського нагляду) [204].
	Наявний або потенційний ризик для надходжень та капіталу, який виникає через неспроможність сторони, що взяла на себе зобов'язання, виконати умови будь-якої фінансової угоди із банком або в інший спосіб виконати взяті на себе зобов'язання.	Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [16].
	Розмір очікуваних втрат (збитків) за активом унаслідок дефолту боржника/контрагента.	Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями [17]
	Імовірність фінансових втрат унаслідок невиконання позичальниками своїх зобов'язань	Примостка Л. О. [203, с. 27]
	Загроза несплати боржником основного боргу та відсотків, що належать кредиторів.	Вітлінський В. В., Великоіваненко Г. І. [63, с. 101]
	Ймовірність фінансових втрат внаслідок неповернення (несвоєчасного повернення) кредиторів основного боргу та несплати процентів за наданий кредит.	Мороз А. М. [104, с. 313]
	Вірогідність неповернення взятої позики позичальником.	Сінкі Дж. Ф. [216, с. 565]

Джерело: побудовано автором

Відповідно до табл. 3.2 позиція науковців щодо сутності кредитного ризику та його трактування у нормативній базі не мають істотних відмінностей. Усі наведені визначення свідчать про те, що кредитний ризик виникає тоді, коли отримання банком доходів залежить від позичальника. Слід зазначити, що на виникнення та реалізацію кредитного ризику у відносинах з населенням впливає низка факторів: зовнішніх, які не підлягають регулюванню з боку банку, та внутрішніх (рис. 3.1.).

Внутрішні фактори, що сприяють збільшенню кредитного ризику при кредитуванні населення, виникають у межах самого банку і знаходяться у зоні його впливу, тобто банк має можливість їх виявити та усунути. Внутрішньобанківські фактори можна розподілити на дві групи: організаційні та поведінкові.

Організаційні фактори мають суттєвий вплив, оскільки тягнуть за собою підвищення кредитного ризику в цілому. Адже саме у кредитній політиці встановлюється прийнятний рівень кредитного ризику при роботі з населенням. Він повинен бути обґрунтованим на основі визначення оптимального для банку співвідношення дохідність-ризик, аналізу можливостей максимізації дохідності при заданому рівні кредитного ризику та мінімізації ризику при наявному рівні дохідності на основі попереднього аналізу ринку, бенчмаркінгу відповідно до встановленої місії банку. Правильне визначення рівня допустимого та прийнятного кредитного ризику є основоположним етапом у процесі ризик-менеджменту, від якого залежить подальша робота банку, дохідність та прибутковість кредитування населення і фінансові результати в цілому. Згідно з Положенням про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями [17] кожен банк самостійно обирає набір показників, на основі яких повинен бути встановлений клас боржника, визначає такі показники як імовірність дефолту боржника (PD) при оцінці кредитного ризику на індивідуальній основі, а також втрати в разі дефолту (LGD) при оцінці

кредитного ризику групи позичальників у межах встановлених положенням діапазонів.

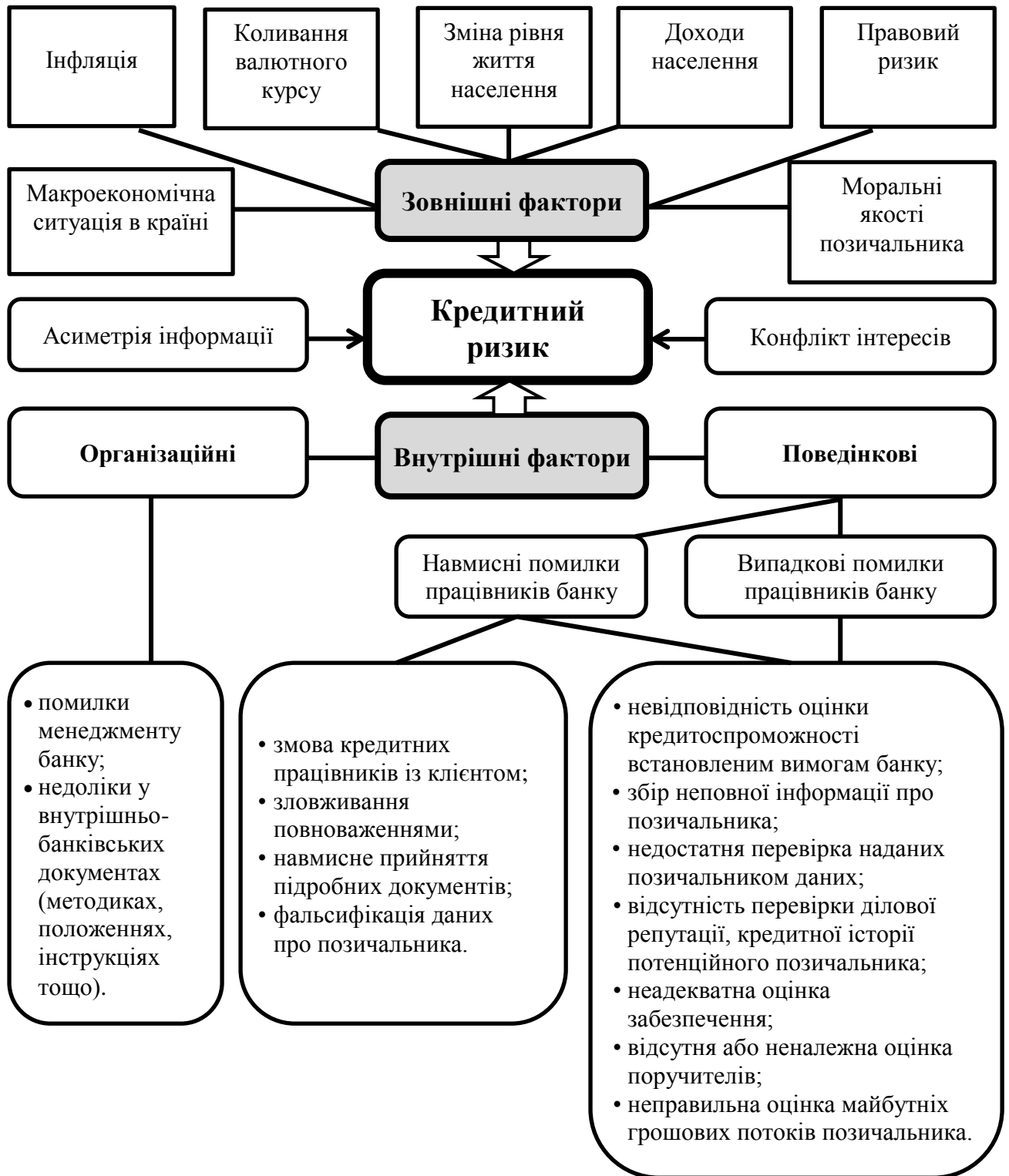

Рис. 3.1. Фактори впливу на кредитний ризик банку у відносинах з населенням

Джерело: складено автором

При цьому важливу роль для здійснення адекватної оцінки рівня кредитного ризику відіграє якість розроблених методик, їхня відповідність вимогам НБУ, обґрунтованість та доцільність використання обраних показників. Отже дана група внутрішніх факторів, які впливають на рівень кредитного ризику, має важливе значення і впливає на весь процес кредитування населення.

Наявність будь-якого із вищезазначених поведінкових факторів впливає на результати розгляду кредитної заявки та структурування позики. Відповідно неправильне структурування позики призводить до зростання імовірності того, що позичальник не зможе вчасно повернути борг та відсотки по ньому, а отже і до підвищеного кредитного ризику та його реалізації [239]. Варто зауважити, що фактори, які належать до другої групи, тобто поведінкові, можуть включати як випадкові, так і навмисні помилки працівників банку безпосередньо у ході кредитування (рис. 3.1.).

Зазначені дії працівників направлені на стимулювання прийняття позитивного рішення стосовно надання коштів потенційному позичальнику і мають негативний вплив на діяльність банку, оскільки сприяють зростанню кредитного ризику, який бере на себе банк, що тягне за собою й інші наслідки. Тому для зниження кредитного ризику, що виникає внаслідок дії внутрішніх факторів, ризик-менеджмент банку повинен бути спрямований на проведення превентивних заходів, виявлення таких факторів та недопущення їх повторення у майбутньому.

Для управління ризиками кредитування населення у банківській практиці доцільно використовувати фінансовий контролінг, який забезпечує інформаційно-методичну підтримку фінансових рішень та координацію окремих підсистем управління. На контролінг покладаються два ключових блоки компетенцій: підтримка управлінських рішень та управління поведінкою (вплив на рішення інших осіб). Особливе місце в новітньому арсеналі корпоративного управління посідає інструментарій управління поведінкою, котрий забезпечується саме контролінгом поведінки, спрямованим на аналіз, прогнозування та контроль

поведінки учасників фінансових відносин, а також на впровадження методичного інструментарію, що змушує агентів діяти та приймати рішення відповідно до визначених цільових орієнтирів підприємства [250, с. 34]. В умовах асиметричної інформації та високої імовірності виникнення конфліктів інтересів у процесі банківського кредитування населення вважаємо за доцільне серед різних видів контролінгу використання саме контролінгу поведінки, який дозволяє враховувати основні положення теорії біхевіоризму при управлінні ризиками кредитування населення.

З метою запобігання навмисним зловживанням співробітниками своїми службовими повноваженнями у ході кредитування населення, а також попередження виникнення випадкових помилок, що ведуть до прийняття банком підвищеного ризику, у рамках використання фінансового контролінгу необхідно запроваджувати регламентацію дій окремих співробітників та використання затвердженої процедури кредитування населення. Завданням менеджменту банку є організація розробки зазначеної процедури та регламенту дій працівників у ході виконання ними своїх повноважень у розрізі окремих видів кредитів, що надаються населенню. Обов'язкове дотримання регламенту всіма співробітниками, які задіяні в кредитуванні населення, дозволяє скоординувати їхні дії, забезпечити належний контроль та обмежити можливість як навмисних, так і випадкових помилок. Тобто, такі заходи мають превентивний характер. Саме завдяки правильному розподілу повноважень між співробітниками, задіяними у кредитуванні населення, можна досягти таких умов, за яких прийняття рішення щодо кредитування буде здійснюватися об'єктивно і не залежатиме від однієї особи. Регламентація дій окремих співробітників та підпорядкування їх затвердженій процедурі кредитування населення необхідні для запобігання помилкам працівників банку безпосередньо у ході кредитування, що перелічені вище. Процедура кредитування населення повинна передбачати у тому числі й контроль за дотриманням встановлених вимог та відповідальність за їх порушення. Впроваджуючи у роботу банку процедуру кредитування можна

уникнути випадкових факторів, що спричиняють збільшення кредитного ризику, зазначених вище. Проте у такому разі значну увагу слід приділити розробці даної процедури, оскільки вона повинна охоплювати весь процес кредитування.

На прийняття співробітниками банку помилкових рішень щодо кредитування окремих позичальників і підвищення таким чином рівня кредитного ризику впливає також наявність асиметричного розподілу інформації.

Асиметрії інформації у банківській діяльності притаманні певні особливості:

- має двосторонній характер: продавець та покупець банківських послуг не володіють інформацією один про одного повною мірою, що підвищує ризик втрат у ході реалізації угоди;
- може негативно вплинути на взаємодію продавця і покупця банківських послуг як до, так і після укладання угоди;
- може бути викликана навмисно продавцем чи покупцем банківської послуги з метою створення інформаційного бар'єра для отримання достовірної інформації про реальну вартість банківської послуги та фінансовий стан покупця;
- може викликати недовіру клієнта до продавця і навпаки [108, с. 46].

Відносини між кредитором та позичальником передбачають виникнення конфліктів інтересів згідно з концепцією відносин «принципал-агент», а також ускладнюються наявністю асиметрії інформації, що може призвести до втрат внаслідок прийняття надмірного ризику, погіршення якості кредитного портфеля у тих випадках, коли позичальник надає недостовірну або неповну інформацію [231]. У відносинах між банком та клієнтом-фізичною особою джерелом інформації, на основі якої здійснюється оцінка фінансового стану та кредитоспроможності позичальника, виступає сам потенційний позичальник. Для отримання позитивного рішення про надання кредиту він може навмисно подавати неправдиву інформацію стосовно фінансового стану. Частково ця інформація підтверджується довідками, наданими клієнтом, такими як довідка з

місця роботи, довідка про розмір заробітної плати, проте вони також можуть бути фальсифіковані. Тому одним із шляхів уникнення впливу асиметрії інформації може стати використання даних про позичальника з інших джерел. Така можливість передбачена Законом «Про споживче кредитування» [8]. Серед способів усунення негативних наслідків асиметрії інформації для банку з метою зниження кредитного ризику можна виділити співпрацю банків з кредитними бюро, доцільність якої доведена зарубіжною практикою банківського кредитування населення. В Україні в цьому напрямку відбулися певні зрушення, проте взаємодія банків та кредитних бюро потребує подальшого удосконалення та оптимізації [231]. На даний час кожен банк може співпрацювати з бюро кредитних історій на власний вибір. Це призводить до того, що під час аналізу банк не може мати повної достовірної інформації щодо кредитної історії клієнта. Тому доцільним буде створення єдиного бюро кредитних історій, яке б співпрацювало з усіма банками України. Також, на нашу думку, до кредитних бюро необхідно вносити інформацію не лише про позичальників, а й про поручителів, що також дозволить банкам краще опрацьовувати кредитні пропозиції [246, с. 155]. Проте навіть у єдиному бюро кредитних історій може бути відсутня інформація про позичальника, якщо він раніше не отримував кредити або не надав згоду на передачу своїх даних до бюро кредитних історій.

Альтернативою єдиного бюро кредитних історій може бути реєстр позичальників, що адмініструється регулятором, за умови можливості доступу усіх банків до інформації. Національний банк України має намір створити централізований кредитний реєстр, який буде містити дані про позичальників. Відповідний законопроект розглядається Верховною Радою України і передбачає внесення до реєстру даних про кредитні операції боржника, загальна заборгованість якого перед одним банком за основною сумою та відсотками дорівнює або перевищує розмір 100 мінімальних місячних заробітних плат, а також видалення з реєстру інформації про кредитні операції, зобов'язання за якими виконані боржниками в повному обсязі [20]. Отже, такий реєстр не може

слугувати єдиною базою даних для банку, оскільки позичальники з позитивною кредитною історією не будуть відображені у реєстрі внаслідок видалення відповідних даних, а також внаслідок відсутності інформації про позичальників, борг яких менше встановленого обсягу.

З метою зниження кредитного ризику в умовах асиметричного розподілу інформації вважаємо доцільним створення єдиної бази даних, яка б містила інформацію про позичальників-фізичних осіб, їхню кредитну історію, поручителів незалежно від суми боргу та його погашення. Позитивним для розвитку банківського кредитування населення була б акумуляція в одній базі даних про позичальників та їхніх поручителів не лише банків, а й небанківських фінансових установ, які займаються кредитуванням населення. Це сприятиме кращому аналізу позичальників, підвищенню якості оцінки їхнього фінансового стану та зниженню кредитного ризику банку. На даний момент банки не мають достатнього інформаційного забезпечення щодо кредитної історії позичальників, оскільки кожен співпрацює переважно з одним бюро кредитних історій, а інформація щодо позичальників небанківських фінансових установ взагалі відсутня.

Дж. Стігліц стверджував, що ринок не завжди може забезпечити необхідну кількість інформації, тому держава повинна розробляти нормативні документи, що зобов'язують суб'єктів ринку розкривати певну інформацію [323]. Саме за допомогою нормативного регулювання та зобов'язання всіх учасників ринку, які кредитують населення, подавати інформацію про своїх позичальників, можливе прискорення створення єдиної бази даних.

На результати оцінки фінансового стану позичальника суттєво впливає наявність у кредитора інформації про організацію, де працює позичальник, її місце на ринку, конкурентну позицію, стан розвитку галузі. Існує вірогідність, що у процесі дії кредитної угоди підприємство-роботодавець може припинити свою діяльність, про що співробітники можуть бути повідомлені заздалегідь і внаслідок чого позичальник позбавиться джерела доходів. Це

суттєво впливає на його кредитоспроможність і, відповідно, рівень кредитного ризику банку. Асиметричний розподіл виникає тоді, коли банк не володіє достатньою інформацією, необхідною йому для аналізу, внаслідок об'єктивних причин або у зв'язку з приховуванням потенційним позичальником відомих йому фактів. Тобто, у таких ситуаціях вступає в дію механізм «зворотного відбору», представлений у роботі Дж. А. Акерлофа «Ринок «лимонів» [286]. Даний механізм реалізовується також у випадках, коли позичальнику заздалегідь відомо, наприклад, про своє звільнення, про що банк, знати не може і наражається на підвищений ризик. Тому вважаємо за доцільне включати до методики оцінки кредитоспроможності позичальника аналіз інформації щодо його роботодавця, а саме період функціонування та місце на ринку, ділова репутація, прибутковість чи збитковість, наявність масового скорочення штату тощо.

З іншого боку негативні наслідки асиметрії інформації мають місце у разі некоректного оприлюднення банком умов кредитування, що впливає на можливість позичальника здійснити вибір банку-кредитора. Повнота і достовірність інформації, яку споживач отримує на ринку банківського кредитування населення залежить не лише від кредитора, а й значною мірою від вимог регулятора щодо оприлюднення банком необхідних даних стосовно його фінансового стану в цілому, реальної відсоткової ставки за кредитами, вимог до позичальників тощо [231]. Недотримання банками вимог законодавства [10] стосовно розкриття інформації щодо ефективної відсоткової ставки, всіх платежів, пов'язаних з кредитуванням, перед укладанням кредитної угоди веде до того, що позичальник не може реально оцінити свої можливості щодо повернення боргу. Враховуючи те, що деякі банки надають так звані «миттєві» кредити фізичним особам без оцінки кредитоспроможності позичальника, такий асиметричний розподіл інформації щодо вартості кредиту тягне за собою підвищення кредитного ризику. Тому для розв'язання зазначених проблем необхідно виважено підходити до оцінки фінансового стану позичальника.

Незважаючи на те, що запропоновані вище заходи забезпечують захист від випадкових помилок працівників, задіяних у процесі кредитування населення, для виявлення та запобігання навмисним помилкам і зловживанням необхідно використовувати й інші заходи та методи управління ризиками. Більшість із визначених нами навмисних помилок виникають внаслідок конфліктів інтересів між учасниками процесу кредитування в умовах наявності асиметричного розподілу інформації.

Слід зазначити, що у процесі банківського кредитування населення конфлікт інтересів виникає не лише у відносинах між банком та позичальниками, а й між іншими парами «принципал-агент», такими як керівник підрозділу та кредитні працівники, топ-менеджмент та керівник кредитного департаменту, власники банку та топ-менеджмент тощо, що може також негативним чином вплинути на ефективність роботи банку у даному напрямку [231]. Тому система ризик-менеджменту банку щодо кредитування населення повинна бути побудована так, щоб забезпечити захист від кредитного ризику, що спричинений у тому числі й внутрішніми поведінковими факторами, та бути ефективною в умовах асиметрії інформації.

Одним із методів управління кредитним ризиком у сучасній банківській практиці є лімітування, що використовується для встановлення обмежень щодо кредитування окремих категорій позичальників, для обмеження обсягу або частки певних видів кредитів у кредитному портфелі. При кредитуванні населення доцільно використовувати лімітування для встановлення максимальної суми, у межах якої працівники мають повноваження приймати рішення щодо надання кредиту.

Для того, щоб обмежити можливість зловживань працівників фронт-офісу, які безпосередньо працюють з клієнтами, необхідно відокремити функції прийому документів та їхнього аналізу для прийняття рішення щодо задоволення заявки клієнта. Доцільним вважаємо закріплення за фронт-офісом повноважень щодо консультування клієнтів стосовно можливих варіантів кредитування, збору

необхідних документів, їх первинної (візуальної) перевірки та передачі до кредитного підрозділу банку, який займається перевіркою отриманих документів та подальшим їх розглядом. Таким чином можна уникнути прямого впливу працівників, які безпосередньо контактують з клієнтом, на прийняття рішення щодо кредитування.

Однак, такий розподіл повноважень може бути доцільним не для всіх видів кредитів, що надаються фізичним особам. Одним із найпоширеніших банківських продуктів для населення у сучасних умовах є карткові рахунки з можливим кредитним лімітом, у тому числі й рахунки для отримання заробітної плати, де максимальний кредитний ліміт встановлюється як певний відсоток від середньомісячного надходження коштів на рахунок. Використання спеціального програмного забезпечення для його розрахунку та активації, тобто автоматизація цих процесів, дає змогу виключити вплив суб'єктивних факторів. Отже, у даному випадку немає потреби у залученні працівників кредитного підрозділу для розгляду заявок клієнтів.

У своїй продуктивній лінійці банки мають також так звані «миттєві» кредити, рішення про видачу яких приймаються у досить короткий термін. Така швидкість є конкурентною перевагою банків, хоча і несе у собі підвищений ризик. Саме для даного виду кредиту доцільно використовувати лімітування щодо максимальної суми на одного позичальника. Вважаємо ризиковим кредитування без оцінки кредитоспроможності позичальника, і тому у такому випадку пропонуємо використання скорингових карт для оцінки потенційних позичальників. Якщо програмне забезпечення, наявне у банку, дозволяє здійснювати скоринг-оцінку автоматично на основі введених даних про клієнта, то рішення щодо кредитування приймається без впливу суб'єктивних факторів і залежить від якості скорингової системи, впровадженої у банку. У такому разі можливими є два варіанти взаємодії працівників різних підрозділів щодо кредитування клієнта. Перший полягає у тому, що скорингову оцінку здійснюють працівники головного офісу банку на основі даних, одержаних від фронт-офісу, та передають прийняте в

результаті рішення. Проте це потребує додаткових витрат часу. Другий варіант передбачає виконання усіх необхідних дій працівником фронт-офісу, а саме отримання документів від клієнта, їх перевірка, здійснення скорингової оцінки позичальника. Такий підхід потребує витрат на забезпечення усіх працівників фронт-офісу доступом до програмного комплексу. Саме завдяки тому, що оцінка кредитоспроможності проводиться автоматично, мінімізується можливість зловживань відповідними працівниками банку за умови передачі до бек-офісу отриманих від клієнта документів для підтвердження достовірності внесених у скорингову систему даних.

Ще одним кредитним продуктом, який набув значного розповсюдження серед вітчизняних споживачів, є кредитні картки. При прийнятті рішення про відкриття клієнту відповідного карткового рахунку необхідно в обов'язковому порядку здійснювати оцінку кредитоспроможності. Розподіл функціональних повноважень при цьому між працівниками фронт- та бек-офісу може бути різним, як у описаних вище варіантах. У разі використання у банку автоматизованої скорингової оцінки достатньо лише працівників фронт-офісу для прийняття необхідного рішення. Проте у кожному із описаних випадків, а саме встановлення кредитного ліміту на карткових рахунках, «миттєве» кредитування, випуск кредитних карток, необхідно використовувати лімітування щодо максимальної суми, рішення по якій може прийматися співробітниками відповідного рівня. Це дозволить обмежити рівень кредитного ризику, на який наражається банк, внаслідок помилок працівників, прийняття ними некомпетентних рішень.

Щодо таких видів кредиту для населення, як іпотечний, кредит на придбання, будівництво, реконструкцію нерухомості, транспортних засобів та інші, які потребують забезпечення, вважаємо обов'язковим розгляд документів кредитним підрозділом банку із залученням інших фахівців щодо оцінки забезпечення, ризиків, репутації клієнта та прийняття рішення на основі ґрунтовного аналізу його платоспроможності та кредитоспроможності. Такі кредити зазвичай характеризуються значними сумами, і тому питання їх надання

чи відмови у наданні не можуть вирішуватись однією особою, а саме працівником фронт-офісу, який безпосередньо веде переговори з клієнтом, з метою зменшення його суб'єктивного впливу та недопущення конфлікту інтересів.

Отже, чіткий розподіл повноважень та лімітування можуть бути використані у банківській практиці кредитування населення як методи управління кредитним ризиком, який виникає внаслідок дії внутрішніх факторів.

Для зниження кредитного ризику банку при кредитуванні населення доцільно використовувати стимулювання персоналу як один із способів зменшення асиметрії інформації, з метою протидії навмисним помилкам працівників у процесі кредитування, які здійснюються внаслідок змови з позичальником. Мотивацією для співробітників може виступати високий рівень оплати праці, належні умови роботи, що викликають бажання зберегти робоче місце тощо. Тому повинна бути передбачена відповідальність за порушення банківських методик, регламентів, процедур. Для управління поведінкою персоналу може бути використано запровадження системи штрафів.

У банківській практиці набуло розповсюдження використання програм стимулювання персоналу, зокрема кредитних працівників, які безпосередньо взаємодіють з клієнтом, з використанням рейтингування співробітників, посилення конкуренції між ними, надання «бонусів», премій, різноманітних заохочувальних виплат. Слід зауважити, що важливу роль відіграють критерії, за якими відбувається рейтингування. Критерії, які застосовуються для оцінки роботи співробітників, повинні бути дуже ретельно підібрані, оскільки саме вони стимулюють до виконання тих чи інших дій. Неправильний підбір може призвести до підвищення кредитного ризику. У вітчизняній практиці у якості ключових показників для співробітників фронт-офісу використовуються кількісні показники, такі як число залучених позичальників, сума наданих кредитів за певний період. Вважаємо такий підхід до стимулювання персоналу недоцільним з точки зору управління кредитним ризиком, тому що використання зазначених критеріїв сприяє виникненню конфліктів інтересів між працівником та банком в

цілому. Для покращення своїх результатів співробітник банку буде зацікавлений у погодженні якомога більшої кількості кредитних заявок, незалежно від їхньої ризиковості, якості позичальника, відповідності його вимогам банку. Внаслідок неможливості вплинути на плато- та кредитоспроможність позичальника, його моральні якості виникає мотив для приховування реальних даних з метою сприяння ухвалення позитивного рішення щодо кредитування клієнтів і задоволення таким чином власних інтересів. З огляду на це для оцінки роботи працівників, що безпосередньо взаємодіють з позичальниками, та їх стимулювання недоцільно використовувати кількісні показники. Натомість можуть бути застосовані показники якості обслуговування клієнтів, які не мають негативного впливу на рівень кредитного ризику, що приймається банком. До них можемо віднести належне консультування потенційних позичальників щодо кредитних продуктів, представлених у банку, своєчасність надання клієнту необхідної інформації щодо вартості кредиту згідно з діючим законодавством тощо.

Отже, для протидії внутрішнім факторам, які збільшують кредитний ризик банку у відносинах з населенням, важливу роль відіграє вирішення конфліктів інтересів між позичальником та кредитором у розрізі теорії відносин «принципал-агент», а також використання концепції біхевіоризму з метою зменшення асиметрії інформації та запобігання зловживанням співробітників банку.

Зауважимо, що крім внутрішніх факторів на рівень кредитного ризику впливає ряд зовнішніх факторів, до яких необхідно віднести такі як макроекономічна ситуація в країні, коливання валютного курсу, зміна рівня життя населення, доходи населення, інфляція, моральні якості позичальника тощо [240]. Все це відображається на спроможності позичальника відповідати за своїми зобов'язаннями перед банком, а отже, може спричинити неповернення кредитів. Відповідно до методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України виділяють основні групи зовнішніх ризиків, що впливають на банківську діяльність, а саме:

- ризик форс-мажорних обставин – пов'язаний з виникненням непередбачених обставин, які негативно впливають на діяльність банку та його партнерів (стихійні лиха та інше);
- ризик країни – пов'язаний з можливістю настання несприятливих для діяльності банку умов в політичній, правовій, економічній сфері країни, в якій проводить свою діяльність банк;
- зовнішньо-політичний ризик – обумовлений змінами міжнародних відносин, а також політичної ситуації в одній із країн, які впливають на діяльність банку або його партнерів;
- правовий ризик – пов'язаний зі змінами законодавства різних країн;
- макроекономічний ризик – виникає через несприятливі зміни кон'юнктури на окремих ринках або всієї економічної ситуації в цілому (економічна криза) [16].

Виділені групи зовнішніх ризиків присутні також при банківському кредитуванні населення і мають вплив на кредитний ризик, який бере на себе банк.

У практиці банківського кредитування і зокрема кредитування населення кредитний ризик досить тісно пов'язаний з ризиками ліквідності, зміни процентної ставки, валютним, ринковим, операційно-технологічним, юридичним, репутації та іншими ризиками [240]. Поєднання кредитного ризику з іншими лише посилює негативні наслідки для банку та його клієнтів. Слід зауважити, що на відміну від внутрішніх факторів, вплинути на зовнішні фактори жоден банк не в змозі. Тому необхідно використовувати поєднання різних методів щодо захисту від ризику.

В умовах мінливості економічної ситуації Україні відбулося поєднання дії різних ризиків одночасно, що призвело до формування проблемної заборгованості, в першу чергу за кредитами, наданими населенню в іноземній валюті. В цілому частка непрацюючих кредитів, наданих фізичним особам, зменшується і становить 55,2 % на кінець 3 кварталу 2017 року (рис. 3.2.).

Рис. 3.2. Динаміка частки непрацюючих кредитів у кредитному портфелі банків [169]

Протягом перших десяти місяців 2017 року валові гривневі кредити зросли на 20 млрд грн, а валютні – зменшилися на 13,3 млрд грн в еквіваленті. Частка непрацюючих кредитів у гривні помітно скоротилася, а якість валютних кредитів погіршилася (рис. 3.3.) [111].

Рис. 3.3. Динаміка частки непрацюючих кредитів, наданих населенню, у розрізі валют [111]

Як видно з рис. 3.3., частка непрацюючих кредитів у гривні значно нижча, ніж в іноземній валюті. За розрахунками НБУ, частка непрацюючих валютних

кредитів фізичним особам зростатиме й наблизатиметься до 100%, водночас якість гривневих кредитів зростатиме, автокредитів – відновлюватиметься до докризових показників (рис. 3.4.) [111].

Рис. 3.4. Динаміка частки непрацюючих кредитів, наданих фізичним особам, у розрізі валют та цільового призначення [111]

Отже, поєднання різних факторів, як зовнішніх, так і внутрішніх, призвело до реалізації кредитного ризику і спричинило виникнення значного обсягу портфеля непрацюючих кредитів. Це свідчить про те, що банки були недостатньо захищені від кредитного ризику. Основною причиною виникнення ситуації, що склалася, є кредитування населення в іноземній валюті. Слід зауважити, що банки самі заохочували позичальників за допомогою нижчих відсоткових ставок, ніж за аналогічними кредитами у гривні.

В умовах сьогодення необхідно посилити захист від кредитного ризику, щоб не допустити повторення подібних ситуацій у майбутньому. Оскільки при кредитуванні населення повністю уникнути ризику неможливо, то необхідно використовувати різні методи управління та мінімізації ризику, до яких відносять формування резервів для відшкодування можливих втрат за кредитами, лімітування, оцінку кредитоспроможності позичальника, забезпечення тощо. Проте до обов'язкового використання впроваджено лише формування резерву, який банк враховує з метою зменшення кредитного ризику, що регламентується положенням про визначення банками України розміру кредитного ризику за

активними банківськими операціями [17]. Інші методи або їхні комбінації можуть використовуватися на розсуд банку.

Для формування резервів за кредитними операціями банкам необхідно визначити розмір кредитного ризику на основі здійснення оцінки фінансового стану позичальника. При цьому в умовах глобалізаційних процесів у економіці важливим є врахування прогнозу макроекономічного середовища, оскільки зміна певних умов, таких як розвиток економіки в цілому та галузі, де працює позичальник, інфляція, зміна валютного курсу, рівень доходів населення, впливає на здатність позичальника погашати свої борги перед банком. Вимоги щодо врахування прогнозу макроекономічної ситуації при оцінці ризику передбачені МСФЗ 9 і вступили в силу в Україні з 01.01.2018. МСФЗ 9 змінює підходи до формування резервів під знецінення фінансових активів. Модель «понесених збитків» замінюється на модель «очікуваних збитків», основний принцип якої полягає у відображенні загальної картини погіршення або покращення кредитної якості фінансових інструментів[14].

Ужорсточення нормативних вимог щодо оцінки ризиків та формування резервів може призвести до необхідності доформування банками резервів. Якщо кожен банк буде самостійно здійснювати прогноз економічної ситуації, то з'явиться можливість для зловживань, тобто використання занадто оптимістичних прогнозів, з метою формування резервів у менших обсягах. Тому пропонуємо законодавчо зафіксувати використання усіма банками єдиного прогнозу, розробленого уповноваженим органом, яким може виступати один з банків, спеціальні установи, що займаються прогнозуванням, НБУ тощо. Національний банк України в інфляційному звіті на регулярній основі оприлюднює прогноз розвитку економічної ситуації в Україні, який і може бути використаний банками. Формування резервів буде здійснюватися на належному рівні лише тоді, коли всі банки будуть використовувати однакові прогнози і не матимуть можливості маніпулювати ними.

Для вирішення питання проблемної заборгованості та удосконалення управління ризиками важливе значення має стабільна законодавча база. У сучасних умовах актуальним вбачаємо питання правового ризику саме стосовно кредитування населення. Нормативно-правове забезпечення досить динамічно змінюється. Позитивними зрушеннями у даному напрямку є прийняття у 2016 році Закону «Про споживче кредитування» [10], який посилює захист прав споживачів. З іншого боку більш жорстка регламентація дій кредитора має певні переваги і для банку. Наприклад, чіткі вимоги до кредиторів з приводу розкриття необхідної інформації перед укладанням кредитної угоди, вмісту реклами кредитних продуктів, а також введення відповідальності за порушення встановлених вимог сприяють уникненню випадків укриття або надання банками неповної чи недостовірної інформації позичальнику щодо вартості кредиту та супутніх послуг. У вітчизняній банківській практиці однією з проблем є недобросовісна діяльність банку стосовно розкриття інформації, яка призводить до того, що позичальник отримує кошти на таких умовах, за яких він не може розрахуватися з банком. Прийнятий закон веде до зменшення асиметрії інформації та імовірності неповернення кредитів, що частково вирішує вищезазначену проблему. Проте сфера дії даного закону не поширюється на всі види кредитів, які надаються населенню і тому питання правового забезпечення захисту прав споживачів вирішене не повною мірою.

Слід також зауважити, що відкритим залишається питання захисту прав кредиторів. Особливо гостро воно постає внаслідок уведення мораторію на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті [9]. Згідно з даним законом не може бути примусово стягнуте нерухоме житлове майно, яке є предметом застави або предметом іпотеки, якщо таке майно виступає як забезпечення зобов'язань громадянина України (позичальника або майнового поручителя) за споживчими кредитами, наданими йому кредитними установами-резидентами України в іноземній валюті, та за умови, що таке нерухоме майно є єдиним житлом чи об'єктом незавершеного

будівництва нерухомого житлового майна позичальника або поручителя, а також, якщо загальна площа такого майна не перевищує 140 кв. метрів для квартири та 250 кв. метрів для житлового будинку [9]. Отже, кредитор не має можливості реалізувати своє право на відчуження майна, що надане йому у заставу. Таким чином держава покладає на кредиторів відповідальність за непогашені кредити та кредитування населення у іноземній валюті. Проте, даний закон дає можливість навіть кредитоспроможним позичальникам не дотримуватись умов кредитних договорів щодо погашення кредитів, отриманих у іноземній валюті, оскільки заставне майно не може бути відчужене банком. Можна зробити висновки, що правовий ризик значно впливає на роботу банку, у тому числі і у сфері кредитування населення. Слід зауважити, що посилення захисту прав кредиторів повинно слугувати зниженню рівня ризику та зменшення ризикової складової ціни кредиту і, відповідно, розвитку такого важливого напрямку кредитування населення як кредитування на придбання чи будівництво житла, основними перешкодами якого є, з одного боку, високий рівень ризику для банку, а з іншого – значна вартість кредиту для позичальників.

Важливе місце серед методів управління кредитним ризиком посідає страхування. У практиці банківського кредитування населення широко використовується страхування майна, переданого в заставу, а також інші види, такі як страхування життя, відповідальності позичальника, окремого кредиту чи кредитного портфеля.

При кожному з видів кредиту для населення доцільно використовувати певний вид страхування. При іпотечному кредитуванні обов'язковою вимогою є страхування предмета іпотеки від ризиків випадкового знищення, випадкового пошкодження або псування [11]. Відповідно до Закону України «Про іпотеку» страхування предмета іпотеки здійснюється за рахунок іпотекодавця [7]. Страхування заставного майна також використовується і при автокредитуванні. Витрати зі страхування у даному випадку несе позичальник, що є додатковою перевагою для кредитора. Якщо предмет застави не підлягає обов'язковому

страхуванню, він може бути застрахований за згодою сторін на погоджену суму і у разі настання страхового випадку предметом застави стає право вимоги до страховика [5]. На нашу думку, при довгостроковому кредитуванні населення, такому як іпотечне чи автокредитування, крім обов'язкових видів страхування необхідно також застосовувати страхування життя та працездатності позичальника з метою зменшення кредитного ризику. При цьому у міру повернення заборгованості величина страхової суми повинна зменшуватися таким чином, щоб вона дорівнювала величині непогашеного боргу. Це вигідно позичальнику, оскільки сума сплачуваних ним страхових внесків виявляється меншою, ніж при традиційному страхуванні життя, а також у випадку втрати працездатності він не втрачає заставне майно. Банк також має свої переваги, а саме він отримує відшкодування від страхової компанії без додаткових витрат на стягнення предмета застави та його подальшу реалізацію.

Оскільки основним джерелом надходження коштів у фізичних осіб є заробітна плата, то при кредитуванні також доцільно буде використовувати страхування на випадок втрати роботи. При бланковому кредитуванні населення банк приймає на себе вищий ризик, оскільки по кредитах відсутнє забезпечення. Тому у таких випадках доцільно використовувати або страхування життя та здоров'я, або страхування відповідальності позичальника залежно від його соціального статусу та параметрів кредиту. Такий підхід вигідний для банку, проте витратний для клієнта. Оскільки дані види страхування не є обов'язковими, то вони можуть бути запропоновані банком як додаткові вимоги до позичальника. Слід зазначити, що наявність страхового полісу є одним з елементів, який розглядається під час здійснення скорингової оцінки кредитної заявки, що слугує на користь позичальника [238].

Важливе значення при банківському кредитуванні населення відіграє страхування банком окремого кредиту чи кредитного портфеля. Страхувальником у такому разі виступає не позичальник, а банк. У процесі дії кредитної угоди якість кредиту може змінюватися. Тоді з метою зменшення витрат, банкам слід

страхувати не всі кредити під час їх надання, а лише ті, у процесі обслуговування яких простежується тенденція до зміни якості. Таким чином банк отримує відшкодування від страхової компанії у випадку непогашення позичальником боргу і не несе витрат на його стягнення чи реалізацію заставного майна. Страхова компанія у свою чергу згідно з принципом суброгації має можливість проводити роботу з позичальником щодо відшкодування понесених нею витрат. Проте, недоцільно використовувати одночасно і страхування відповідальності позичальника, і страхування банком кредиту, оскільки відповідно до принципу контрибуції страхові компанії можуть розподілити між собою необхідну суму виплат, а витрати на страхування несе і банк, і позичальник [245, с. 331]. Отже, у процесі банківського кредитування населення з метою захисту від кредитного ризику необхідно використовувати не лише обов'язкове, а й добровільне страхування та їхні комбінації.

Слід зауважити, що для зниження кредитного ризику за окремим позичальником і, як наслідок, усього кредитного портфеля важливим є правильне визначення строку кредитування та щомісячних платежів з обслуговування боргу, що можливо здійснити на основі аналізу доходів і витрат позичальника та прогнозу його грошових потоків, враховуючи також рівень дискреційних доходів.

У вітчизняній практиці банківського кредитування населення при визначенні фінансового стану, рівня ризику та прийнятті рішення щодо кредитування використовуються такі показники: Loan-to-value (LTV) та Debt service-to-income (DSTI). Відповідно до розрахунків НБУ за поточного рівня відсоткових ставок та кон'юнктури ринку показник LTV не повинен перевищувати 40%. У інших країнах регулятор зазвичай обмежує LTV рівнем 60-80%. У законодавчій базі України прямих обмежень немає. Показник DSTI відображає співвідношення витрат на обслуговування кредиту до підтвердженого доходу позичальника за період. Його значення у міжнародній практиці вважається прийнятним до 50% [111]. В Україні при здійсненні оцінки фінансового стану позичальника-фізичної особи відповідно до чинного законодавства при

визначенні класу боржника використовується співвідношення сукупного розміру внесків боржника на погашення боргу (включаючи внески за кредитами інших банків) до сукупного чистого доходу боржника - фізичної особи за відповідний період [17]. Проте, вимог до граничного рівня даного показника також немає.

Слід зауважити, що з метою уникнення негативного впливу банківського кредитування населення на рівень життя позичальника при прийнятті рішення щодо кредитування фізичних осіб необхідно враховувати не лише відносні показники, що відображають співвідношення доходів до витрат на обслуговування боргу, а й абсолютні показники. Вважаємо недоцільним використання показника DSTI при прийнятті рішення щодо кредитування фізичних осіб, оскільки сума доходу у кожного позичальника різна, і відповідно з однаковим значенням даного показника сума коштів, яка залишиться після виплат по кредиту на забезпечення життєдіяльності, буде різною. Тому максимальну суму щомісячних платежів по кредиту, яку позичальник зможе забезпечити, пропонуємо визначати з урахуванням його прогнозних грошових потоків і розраховувати як різницю між обсягом сукупних доходів за місяць та постійними витратами позичальника, які повинні бути не менше, ніж прожитковий мінімум:

$$P_{max} = \begin{cases} TI - FE \\ FE \geq E_{min} \end{cases}, \quad (3.27)$$

де P_{max} – максимальний щомісячний платіж за кредитом;

TI – сукупні доходи позичальника за місяць;

FE – постійні витрати позичальника за місяць;

E_{min} – прожитковий мінімум.

Далі у межах визначеної суми можна встановлювати розмір щомісячного платежу по кредиту. Тобто, на нашу думку, максимальна сума щомісячного платежу за кредитом не повинна перевищувати обсягу дискреційних доходів позичальника. Слід також враховувати необхідність залишку певної суми коштів у розпорядженні позичальника після виплат по кредиту на відновлення, відпочинок, на випадок непередбачених витрат для забезпечення нормальної життєдіяльності людини. Наприклад, у США існує практика визначення обсягу

щомісячних платежів за кредитом як частки дискреційних доходів [320]. Коректний розрахунок допустимої суми платежу по обслуговуванню боргу має надзвичайно важливе значення, оскільки від цього залежить і термін кредитування, і можливість позичальника відповідати за своїми зобов'язаннями, що має прямий вплив на рівень кредитного ризику банку.

З превентивною метою вважаємо за доцільне проведення стрес-тестування для визначення впливу можливих негативних факторів на розвиток кредитування населення у банку. Це дасть змогу розробити план дій на випадок реалізації кожного із сценаріїв, які розглядаються.

У реаліях сьогодення актуальним є питання впливу змін економічної ситуації на розвиток банківської діяльності. Виходячи з цього, песимістичним сценарієм буде погіршення економічної ситуації, кон'юнктури ринку, девальвація гривні, зростання інфляції. Наведені фактори спричиняють погіршення рівня життя населення та відповідно зниження рівня кредитоспроможності позичальників, що своєю чергою має прямий вплив на погашення ними боргів перед банком, рівень кредитного ризику, обсяг резервів, що може викликати необхідність доформування власного капіталу банку. За допомогою стрес-тестування маємо змогу визначити імовірну динаміку портфеля непрацюючих кредитів, наданих населенню, на довгострокову перспективу. Визначивши, які саме з індивідуальних кредитів чи сформованих портфелів кредитів, наданих населенню, можуть перейти у категорію непрацюючих при реалізації того чи іншого сценарію, банк матиме можливість використати додаткові методи щодо управління кредитним ризиком, посилити роботу з позичальниками тощо. Таким чином, використовуючи стрес-тестування, банк може упередити вплив на його діяльність окремих зовнішніх факторів або різних їхніх комбінацій.

Отже, у процесі банківського кредитування населення з метою підвищення його ефективності необхідно виважено підходити до управління кредитним ризиком та використовувати різні методи у поєднанні, що дозволить попередити виникнення внутрішніх ризикоутворюючих факторів, а також захистити банк від

впливу зовнішніх факторів, які призводять до реалізації кредитного ризику незалежно від дій банку. Все це сприятиме забезпеченню позитивного впливу банківського кредитування населення на розвиток окремого банку, забезпечення стабільності банківської системи та розвиток економіки.

3.3. Конкурентоспроможність банку на ринку банківських кредитів для населення

Конкуренція є невід'ємним атрибутом ринкової економіки і виступає рушійною силою, що спонукає суб'єктів господарювання до розвитку та підвищення ефективності діяльності для досягнення поставлених цілей. Банківська конкуренція являє собою економічне суперництво між банківськими установами за залучення та утримання споживачів на найбільш вигідних умовах реалізації фінансових продуктів [153, с. 97]. Згідно з позицією Н. Циганової банківська конкуренція – це процес суперництва банків з метою розширення ринкового сегмента і забезпечення результативності свого бізнесу [262, с. 110]. У процесі конкуренції у банківській сфері комерційні банки завдяки використанню інструментів маркетингу намагаються розширити ринкову частку, збільшити обсяги продажів банківських продуктів і послуг, досягти високого прибутку [67, с.254]. Аналіз літературних джерел стосовно сутності банківської конкуренції [67; 68; 153; 193; 199] дозволив сформулювати таке визначення конкуренції на ринку банківських кредитів для населення: суперництво між банками за найбільш якісних позичальників-фізичних осіб завдяки кращим пропозиціям, ніж у конкурентів, максимальному забезпеченню потреб споживачів з метою зростання прибутку та вартості бізнесу.

Конкуренція є могутнім стимулом розвитку банківської установи, підвищення якості банківських послуг, а отже, й ефективності роботи банків, з іншого боку наявність значної кількості конкурентів та конкурентної боротьби знижує можливості банку з розширення клієнтської бази, здешевлення своїх

ресурсів, не дозволяє диктувати власну цінову політику. Усе це зумовлює необхідність для українських банків бути активними учасниками конкурентного ринку та підвищувати свою конкурентоспроможність [193, с. 105]. В умовах конкурентного середовища на ринку банківських кредитів для населення важливу роль для досягнення банком поставлених цілей відіграє його конкурентоспроможність. Аналіз термінологічної варіативності дозволяє зробити висновки, що визначення конкурентоспроможності, представлені вітчизняними та зарубіжними вченими, не мають принципових відмінностей. Під конкурентоспроможністю підприємства розуміють становище, що передбачає стабільне функціонування на ринку; переваги над конкурентами при досягненні цілей; можливість функціонувати у ринковому середовищі за рахунок конкурентних переваг; можливість адаптуватися до ринкової конкуренції; якісне задоволення потреб споживачів [284, с. 48]. Конкурентоспроможність комерційного банку в сучасних умовах визначається ступенем його відповідності потребам клієнтів та високими темпами зростання його клієнтської бази [193, с. 106]. Конкурентоспроможність банку на ринку банківських кредитів для населення слід трактувати як здатність банку залучати позичальників належної якості в умовах ринкового середовища за допомогою реалізації власних конкурентних переваг порівняно з іншими учасниками ринку та задоволення потреб споживачів.

У сучасних умовах банки знаходяться у постійній боротьбі за досягнення лідируючих позицій, що може реалізуватися завдяки підвищенню конкурентоспроможності, оцінку якої проводять шляхом виявлення конкурентних переваг суб'єктів ринку. Це досягається шляхом проведення конкурентного аналізу, який складається з послідовних етапів: моніторинг чинників конкурентного середовища та оцінка привабливості ринку; дослідження конкурентів; оцінка конкурентоспроможності підприємства і його конкурентних переваг [39, с. 197].

Для виявлення конкурентних переваг банку у сфері кредитування населення необхідно перш за все здійснити аналіз конкурентного середовища та чинників, які впливають на конкуренцію у галузі. За М. Портером до сил, які керують конкуренцією в галузі, належать: загроза вторгнення нових учасників, ринкова влада продавця, ринкова влада споживачів, загроза виникнення товарів-замінників. Кожна галузь має унікальну структуру чи набір характеристик, що виступають джерелом дії сил, які формують конкуренцію [199, с. 45]. Необхідною передумовою створення конкурентних переваг банку та посилення його конкурентної позиції є інформаційне забезпечення, а саме наявність повної, достовірної, достатньої інформації про стан ринку, тенденції його розвитку, діяльність конкурентів. Володіючи достатнім масивом інформації, банк матиме можливість правильно вибудувати свою стратегію розвитку. Тому вважаємо необхідним проведення аналізу конкурентного середовища на ринку банківських кредитів для населення в Україні. Відповідно до даних НБУ [197] станом на 01.11.2017 залишки за кредитами, наданими фізичним особам, наявні на балансах 81 банку. На ринку сформувалися три банки-лідери за обсягами кредитів, наданих населенню, а саме ПАТ КБ «Приватбанк», ПАТ «Укрсоцбанк» та АТ «Райффайзен Банк Аваль». Їхня частка ринку складає 53,18 %, тобто показник концентрації для трьох найбільших учасників ринку (CR3) досить високий, що свідчить про значну концентрацію ринку банківського кредитування населення. Найбільший портфель сформований у ПАТ КБ «Приватбанк» і становить 27,28 % усього портфеля кредитів, наданих фізичним особам, по банківській системі в цілому. Також на ринку представлені ще 11 банків, які займають частку від 1 % до 6 %. Відповідно на решту 67 банків припадає 9,38 % кредитів, наданих населенню (додаток П). Для розрахунку показника концентрації використовують також частку п'яти банків-лідерів на ринку (CR5). Згідно з проведеними розрахунками, вона становить 64,11 %, що підтверджує значний рівень концентрації ринку банківських кредитів для населення в Україні. Слід зауважити, що визначені нами показники концентрації нечутливі до різних можливих варіантів співвідношення

часток ринку обраних учасників. Тому необхідно більш детально проаналізувати ринок банківських кредитів для населення.

У 2017 році спостерігалось зростання обсягу кредитів, наданих населенню. ПАТ КБ «Приватбанк» значно збільшив відповідний портфель кредитів, а саме на 47 %, і забезпечив понад половину зростання гривневих кредитів банківської системи, що надані фізичним особам. Цьому сприяло перенесення на баланс кредитів за схемою P2P. Найпізніше долучилися до кредитування населення інші державні банки та банки з іноземним капіталом (+17 % та +14 % відповідно). Але навіть за відносно помірних темпів зростання іноземні банки забезпечили 22 % номінального приросту гривневих кредитів [111]. Серед 14 банків-лідерів серед кредитування населення найбільша кількість банків іноземних банківських груп, а саме 8 банків. Розподіл портфеля кредитів, наданих населенню, за групами банків представлений на рис. 3.5.

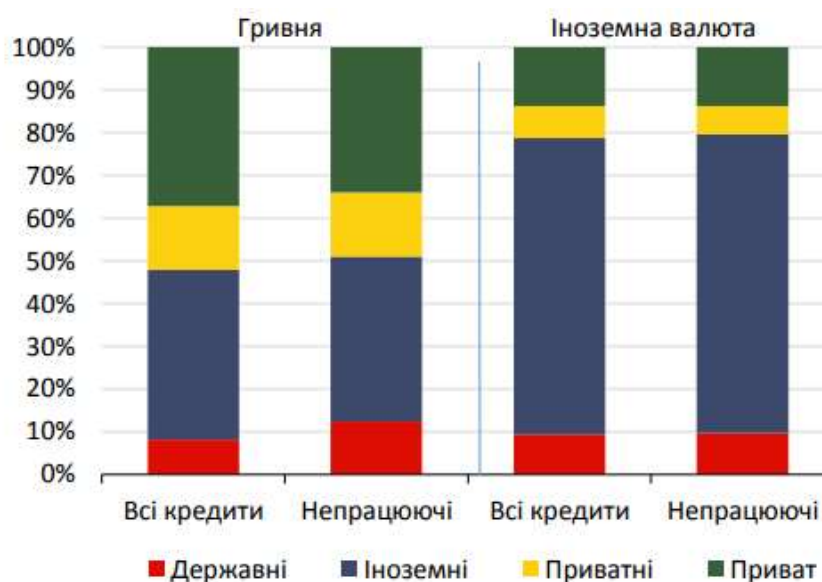

Рис. 3.5. Структура кредитів, наданих населенню, за групами банків станом на 01.11.2017 [111]

Дані рис. 3.5. підтверджують, що найбільшу частку на ринку банківського кредитування населення в Україні посідають ПАТ КБ «Приватбанк» та іноземні банки. З метою здійснення кількісної оцінки конкуренції на ринку кредитування населення вважаємо за доцільне розрахувати індекс Херфіндаля-Хіршмана (ННІ),

який чутливий до нерівномірності розподілу часток ринку між його учасниками. Даний індекс рекомендований Керівництвом з розрахунку показників фінансової стійкості МВФ як індикатор рівня концентрації у банківському секторі [74]. Розрахунок індексу Херфіндаля-Хіршмана для ринку банківських кредитів для населення здійснюємо формулою:

$$HHI = \sum_{i=1}^n S_i^2, \quad (3.28)$$

де HHI – індекс Херфіндаля-Хіршмана;

S_i – частка портфеля кредитів, наданих населенню, банку i у загальній сумі портфеля кредитів, наданих населенню банками України;

i – порядковий номер банку;

n – загальна кількість банків у банківській системі.

Значення даного індексу може бути у межах від 0 до 1. Чим ближче воно до 1, тим вищий рівень концентрації ринку і відповідно менша конкуренція (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Шкала градації рівня концентрації ринку залежно від значення індексу Херфіндаля-Хіршмана

Значення індексу Херфіндаля-Хіршмана	Рівень концентрації ринку
0	мінімальна концентрація
0 – 0,1	низький рівень концентрації
0,1 – 0,18	середній рівень концентрації
понад 0,18	високий рівень концентрації

Джерело: побудовано автором за даними [74]

Для ринку банківських кредитів для населення індекс Херфіндаля-Хіршмана становить 0,126 (додаток Р), що свідчить про середній рівень концентрації. Ринок вважається неконцентрованим (конкурентним), якщо $HHI < 0,1$ та $CR3 < 30\%$; помірно концентрованим, якщо $HHI < 0,18$ та $30\% < CR3 < 60\%$; висококонцентрованим (монополізованим), якщо $HHI > 0,18$

та $CR3 > 60\%$ [166]. Отже, ринок банківського кредитування населення в Україні є помірно концентрованим, тобто не монополізований, проте і не висококонкурентний.

Ще одним показником, який використовується для оцінки ринкової конкуренції, є індекс Розенблюта. Він враховує кількість банків на ринку, чутливий до ринкової частки малих учасників і розраховується за формулою [153, с. 111]:

$$Ir = \frac{1}{2 \sum_{i=1}^n i * S_i - 1}, \quad (3.29)$$

де Ir – індекс Розенблюта;

S_i – частка портфеля кредитів, наданих населенню, банку i у загальній сумі портфеля кредитів, наданих населенню банками України;

i – порядковий номер банку;

n – загальна кількість банків у банківській системі.

Максимальне значення даного індексе дорівнює 1, чим ближче отримане значення до максимального, тим більш монополізований ринок. Станом на 01.11.2017 індекс Розенблюта для ринку банківського кредитування населення в Україні становив 0,09 (додаток Р). Отримані результати свідчать про відсутність монополії на ринку банківських кредитів для населення в Україні.

Оцінити співвідношення між коливаннями ринкових часток та абсолютною значимістю частки найбільшого банку дозволяє індекс галузевої концентрації (CCI), який поєднує риси індексу концентрації і Херфіндаля-Хіршмана та розраховується за формулою:

$$CCI = S_i + \sum_{i=2}^n S_i^2 (1 + (1 - S_i)), \quad (3.30)$$

де CCI – індекс галузевої концентрації;

S_i – частка портфеля кредитів, наданих населенню, банку i у загальній сумі портфеля кредитів, наданих населенню банками України;

i – порядковий номер банку;

n – загальна кількість банків у банківській системі.

Даний показник дорівнює одиниці у випадку монополії та буде тим вищий за частку домінуючого банку, чим більша кількість банків на ринку[166]. Визначений нами індекс галузевої концентрації ринку банківських кредитів для населення в Україні становить 0,37, що свідчить про відсутність монополії (додаток Р).

Отже, на основі розрахованих індексів можемо зробити висновки, що у сегменті банківського кредитування населення в Україні сформувався помірний рівень концентрації. Слід зауважити, що не всі банки, які мають на балансі кредити, надані фізичним особам, спеціалізуються на кредитуванні населення та продовжують розвивати даний напрямок. Проте, кількість банків, які нарощують портфель кредитів, наданих населенню, поступово збільшується (рис. 3.6.).

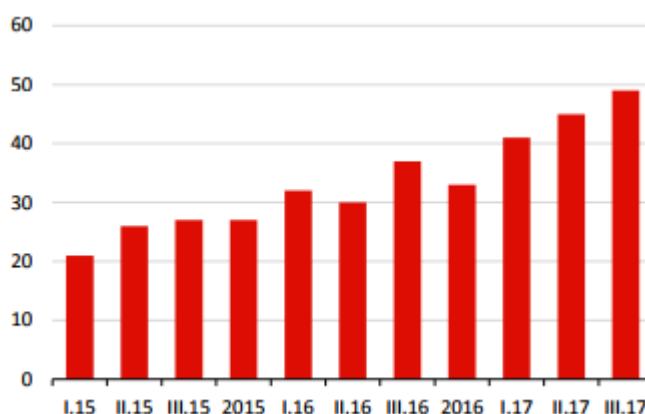

Рис. 3.6. Кількість банків з позивною динамікою портфеля кредитів, наданих населенню, протягом 2015 – 2017 рр. [111]

Відповідно до даних рис. 3.6. у III кварталі 2017 р. більш, ніж половина з існуючих платоспроможних банків збільшили обсяги кредитування населення. Даний сегмент ринку залишається привабливим для банків завдяки меншій кількості конкурентів, ніж на ринку корпоративного кредитування та високому рівню доходності. Тому умови, що склалися на ринку банківських кредитів для населення, можна назвати сприятливими для тих банків, які вже представлені на даному ринку.

Протягом 2017 р. банки масово виходили на ринок роздрібних кредитів, 12 банків почали нарощувати кредитування, з них 4 належать до першої десятки за

розміром активів. Гривневі кредити для населення платоспроможних банків перевищують докризовий рівень [111]. Це свідчить про відсутність значних бар'єрів входу на ринок кредитів для населення, незважаючи на наявність лідируючих банків.

До сил, які формують конкуренцію, належить також загроза появи продуктів-замінників. На ринку банківських кредитів для населення такими замінниками можуть виступати кредити небанківських фінансових установ. У серпні 2017 р. уряд вніс зміни до статуту Державної іпотечної установи, зокрема, надавши їй право запроваджувати програми забезпечення житлом громадян України на умовах фінансового лізингу. Основними характеристиками такої програми є відсутність першого внеску за житло та отримання можливості проживання у квартирі відразу після укладання лізингової угоди з ДІУ. Житло у фінансовий лізинг передається після завершення його будівництва, проведення внутрішніх оздоблювальних робіт та встановлення необхідного устаткування [170]. Запропонована програма може бути альтернативою банківського іпотечного кредиту. Разом з тим вона має й певні недоліки, основним з яких є те, що житло перебуває у власності ДІУ до повного його викупу на відміну від купівлі при кредитуванні.

Важливою силою, яка впливає на формування конкуренції на ринку, є постачальники. Проведений попередньо факторний аналіз показав, що найбільш впливовим фактором для розвитку банківського кредитування населення в Україні виступає обсяг залучених депозитів населення. За даними НБУ частка коштів населення у фондуванні продовжує зростати. Питома вага вкладів населення повернулася до докризових значень і становила 40,5 % на кінець жовтня 2017 р., тоді як частка коштів корпорацій за останні 4 роки зросла в півтора рази до 36 %. Станом на 01.12.2017 від початку року вклади населення в гривні зросли на 13 %. У 2017 р. державні банки знизили відсоткові ставки за депозитами фізичних осіб. Банки іноземних груп надалі пропонують найнижчі на ринку ставки у цьому сегменті [111]. Падіння ставок відбулось через те, що

громадяни припинили масово вилучати депозити. Тому банки вже не відчують гострої потреби в залученні грошей і за підрахунками НБУ мають близько 100 млрд грн надлишкових коштів [192]. Отже, динаміка відсоткових ставок за депозитами формується незалежно від преференцій вкладників і має тенденцію до зниження, особливо в умовах відновлення довіри до банків. Це свідчить про те, що постачальники ресурсів на ринку банківських кредитів для населення, а саме – вкладники, не мають значного впливу на вартість залучення ресурсів і відповідно на ціноутворення за кредитами для населення.

Зі збільшенням частки внутрішніх джерел у фондуванні підвищується ризик ліквідності, адже складові внутрішніх ресурсів переважно дуже короткі. Кошти на вимогу перевищують 40 %. На сьогодні єдине джерело довгострокових ресурсів для банківської системи – це кредити міжнародних фінансових організацій, але на них припадає менше 10 % зобов'язань банків [111]. З огляду на це, в умовах, що склалися, банки мають потребу в довгострокових ресурсах, наявність яких у достатніх обсягах впливає на конкурентну позицію банку у сфері довгострокового кредитування населення. Саме тут проявляється вплив вкладників як постачальників ресурсів на конкурентну позицію окремого банку та конкуренцію на ринку кредитів для населення.

Таким чином, активізація даного напрямку банківського кредитування можлива за умови перегляду депозитної політики, формування іміджу банку, посилення його стійкості та надійності з метою забезпечення довіри вкладників і залучення довгострокових ресурсів. Посилення конкурентної позиції банку стосовно довгострокового кредитування можливе у разі наявності довгострокових ресурсів та ефективного управління активами і пасивами за строками, що дасть змогу попередити виникнення гепів ліквідності.

Отже, ринок банківського кредитування населення характеризується тим, що для підтримання конкурентних позицій на ньому необхідно мати достатню кількість ресурсів, обсяги та строкова структура яких залежать від вкладників. Разом з тим вкладники не чинять тиску на вартість ресурсів, що є сприятливим

для формування конкурентних переваг на ринку банківського кредитування населення.

Наступною важливою силою, що формує конкуренцію на ринку, і яку необхідно проаналізувати, є ринкова влада споживачів. Вплив споживачів, тобто позичальників, на місце банку на ринку досить суттєвий. Беззаперечним є факт, що якість кредитного портфеля банку, і відповідно, його дохідність та прибутковість прямо залежать від позичальників та їхніх характеристик, таких як фінансовий стан, кредитоспроможність, моральні якості тощо. В умовах макроекономічної нестабільності постала проблема погіршення рівня життя населення та зниження платоспроможності як існуючих, так і потенційних позичальників. Це призвело до звуження кваліфіковано доступного ринку, особливо в умовах посилення вимог до оцінки кредитного ризику, переходу до МСФЗ 9, адже кредитування позичальників з високим рівнем кредитного ризику вимагає формування значного обсягу резервів. Тому банки ведуть конкурентну боротьбу за залучення більш платоспроможних позичальників. Отже, у сучасних умовах на ринку банківських кредитів для населення споживач виступає вагомою силою, яка формує конкуренцію.

За рівнем проникнення роздрібного кредитування Україна посідає одне з останніх місць в Європі [111]. Регіональний розподіл банківських кредитів, наданих населенню, в Україні нерівномірний (табл. 3.4). Відповідно до даних табл. 3.4 Київська область та м. Київ зі значним відривом випереджають усі інші регіони за обсягом кредитів, наданих населенню. Найбільші портфелі сформувалися також у таких областях як Дніпропетровська, Одеська, Харківська, Львівська, Донецька. Найменшу частку у портфелі банківських кредитів, наданих населенню, займає Тернопільська область (1,06 %). Такий розподіл свідчить про те, що економічно розвинуті регіони мають більші портфелі.

Отже, можна зробити висновки про наявність потенціалу для розширення клієнтської бази та ринку проникнення. З цією метою кожному окремому банку необхідно у першу чергу формувати конкурентні переваги та посилювати свою

конкурентоспроможність на ринку, використовуючи цінові та нецінові методи конкуренції.

Таблиця 3.4

Структура кредитів, наданих населенню банками України, у розрізі регіонів станом на 01.12.2017

Регіон /область	Кредити, надані банками населенню, млн грн	Частка від загальної суми кредитів, наданих населенню, в Україні, %	Споживчі кредити, надані населенню, млн грн	Кредити, надані населенню на придбання, будівництво і реконструкцію нерухомості, млн грн	Інші кредити, надані населенню, млн грн
Київська область та м. Київ	55 962	34,21	39 935	15 524	503
Дніпропетровська	17 424	10,65	12 396	4 725	304
Одеська	12 987	7,94	7 275	5 532	180
Харківська	9 786	5,98	6 896	2 558	332
Львівська	7 719	4,72	5 627	1 722	370
Донецька	7 556	4,62	5 404	1 986	166
Запорізька	5 465	3,34	3 692	1 597	177
Херсонська	3 844	2,35	2 663	1 099	82
Миколаївська	3 650	2,23	2 607	969	74
Полтавська	3 577	2,19	2 829	617	131
Закарпатська	3 460	2,11	1 977	1 409	75
Вінницька	3 441	2,10	2 421	897	122
Житомирська	2 910	1,78	2 036	751	122
Хмельницька	2 919	1,78	2 158	681	80
Івано-Франківська	2 720	1,66	2 035	590	95
Луганська	2 714	1,66	2 092	549	73
Черкаська	2 643	1,62	1 950	591	102
Волинська	2 399	1,47	1 647	647	105
Рівненська	2 376	1,45	1 656	660	60
Сумська	2 245	1,37	1 723	441	81
Кіровоградська	2 065	1,26	1 682	333	50
Чернігівська	2 014	1,23	1 606	350	59
Чернівецька	1 988	1,21	1 439	498	50
Тернопільська	1 741	1,06	1 227	461	52
Всього	163 605	100,00	114 973	45 186	3 446

Джерело: побудовано автором за даними [80]

У процесі діяльності на ринку банківських кредитів для населення банки орієнтуються саме на споживача з метою кращого задоволення його потреб і, відповідно, залучення більшої кількості якісних клієнтів. З огляду на вищесказане, можна засвідчити, що ринок банківських кредитів для населення в Україні характеризується помірним рівнем концентрації, наявністю банків-лідерів. Водночас він залишається привабливим для банків. У сучасних умовах основною силою, яка формує конкуренцію виступає позичальник. Тому саме клієнтоорієнтований підхід може забезпечити підвищення конкурентоспроможності та досягнення стійкої конкурентної позиції на ринку.

В умовах наявності учасників, які займають значну частку ринку, вхід на ринок, завоювання та утримання певних позицій може бути дещо ускладненим. Це спричинено необхідністю конкурувати з великими банками, які мають репутацію надійних та довіру серед клієнтів. Тому подолання бар'єрів входу на ринок та посилення конкурентоспроможності банку можливе за умови орієнтації на споживача та використання інноваційних підходів у процесі кредитування населення, що дозволить якнайкраще задовольняти потреби клієнтів.

Засновники Гарвардської школи теорії організації промисловості як напрямку аналізу ринку Дж. С. Бейн та Е. Мейсон довели, що чим вище ринкова концентрація, тим нижче конкуренція й вищі ціни [24, с. 8]. Зважаючи на це, в умовах, що склалися на ринку банківських кредитів для населення в Україні, необхідно поштовхувати конкуренцію з метою зниження реальних відсоткових ставок за кредитами. Значну увагу слід також приділяти створенню конкурентних переваг завдяки впровадженню нових кредитних продуктів для населення, інновацій у обслуговуванні клієнтів. Все більшого значення у формуванні конкурентних переваг банку набувають такі нецінові характеристики, як швидкість прийняття рішення про надання кредиту, додаткові послуги, зручність обслуговування боргу, а саме можливість дистанційного управління заборгованістю, здійснення платежів онлайн тощо.

На сучасному етапі світового економічного розвитку головною ознакою конкурентоспроможності будь-якого підприємства стає його інноваційність, тобто здатність до безперервного розвитку, оновлення, а також використання наявного науково-технічного, інформаційного та інтелектуального потенціалу з метою подальшого розвитку, підвищення результатів діяльності та якості життя [284, с. 48]. До конкурентних переваг, пов'язаних з інноваційною діяльністю, відносять пропозицію унікального товару чи послуги, оригінальних методів їх виробництва або реалізації; пропозицію ліцензованих продуктів; спроможність змінювати характер конкуренції (з цінової на нецінову); нову концепцію продукції, послуги, процесу чи методу здійснення [147, с. 6]. Саме тому в умовах помірної концентрації ринку з метою посилення конкурентоспроможності, утримання чи нарощення частки ринку банкам слід запроваджувати інноваційні підходи у своїй діяльності задля розширення клієнтської бази, збільшення обсягів доходів та зниження витрат. Впровадження інноваційних технологій кредитування населення дає змогу спростити та прискорити процедуру отримання кредиту для позичальника, а також оптимізувати витрати на оцінку кредитних заявок для банку. Одним з інноваційних підходів, який доцільно використовувати, є стратегічне партнерство банків [244, с. 237]. Такий напрям взаємодії банків у сфері кредитування населення є перспективним і має ряд переваг для кожної із сторін-учасників (банків-агентів, банків-кредиторів та позичальників-фізичних осіб). Для банка-кредитора перевагами партнерського кредитування є:

- нарощення кредитного портфеля;
- зростання процентних доходів;
- розширення продуктового ряду;
- територіальна диверсифікація портфеля споживчих кредитів;
- залучення нових клієнтів без розширення мережі філій та відділень.

Використання стратегічного партнерства на ринку банківських кредитів для населення дасть можливість банку-кредитору розширити клієнтську базу. При цьому йому не потрібно здійснювати витрати на оплату праці персоналу, що

здіяний у процесі пошуку та залучення клієнтів. Такі взаємовідносини є досить вигідними для невеликих банків, які не мають розгалуженої мережі відділень, зосереджені у невеликих регіонах, адже кредитор отримує можливість територіальної диверсифікації кредитного портфеля [238]. У такому разі використання стратегічного партнерства між банками дає змогу посилити конкурентну позицію кредитора на ринку. Співпраця з великими банками-лідерами може бути корисною, особливо в сучасних умовах, для подолання таких бар'єрів входу на ринок як доступ до каналів розподілу та диференціація продукту, що полягає у лояльності клієнтів до існуючих брендів.

При стратегічному партнерстві банк-агент також отримує низку переваг:

- зростання комісійних доходів;
- розширення продуктового ряду;
- можливість здійснення перехресних продажів;
- відсутність ризику.

Виступаючи у ролі агента, банк отримує комісійні доходи від банка-кредитора. При цьому він не несе ризиків, пов'язаних з кредитною діяльністю, таких як кредитний, процентний, валютний тощо. Банк-агент не бере на себе зобов'язання з розробки і впровадження програмних комплексів для здійснення оцінки позичальників, не приймає рішень щодо можливості кредитування, встановлення відсоткових ставок та інших умов договору і, таким чином, не несе витрати на обробку заявок клієнтів.

Наявність кредитних продуктів для населення у продуктовому ряді банків-агентів також є перевагою, оскільки дає змогу залучити більшу кількість нових клієнтів. При цьому банківські установи здійснюють перехресні продажі, що призводить до збільшення доходів та розширення власної клієнтської бази. Банкам, які не спеціалізуються на роздрібному кредитуванні, вигідно виступати в якості агента. Вони можуть отримати досвід у створенні кредитних продуктів для населення, удосконаленні власного інструментарію кредитування фізичних осіб,

що сприятиме посиленню конкурентоспроможності на ринку банківського кредитування населення [238].

Переваги від партнерського кредитування має також і позичальник, оскільки витрати часу на пошуки кредитора скорочуються. Водночас інформація про позичальника та його кредитну історію залишається в обох банках: у банка-агента та у банка-кредитора. Тому необхідно завчасно ознайомлювати клієнтів з умовами партнерського кредитування для уникнення негативних наслідків як для позичальників, так і для кредиторів [244, с. 238].

У сучасних реаліях одним з інноваційних підходів до кредитування населення може бути долучення банків до P2P(рівноправне)-кредитування, яке здійснюється за допомогою онлайн сервісів, що поєднують кредиторів безпосередньо з позичальниками. Рівноправне кредитування означає процес видачі та отримання позик фізичними особами без використання традиційних фінансових інститутів як посередників. Зазвичай P2P-кредитування реалізується за допомогою Інтернет-платформ, де користувачі можуть виступати і як кредитори, і як позичальники [196, с. 92]. За допомогою P2P-платформ фізичні особи отримують переважно споживчі кредити. Інформація про позичальників та своєчасність повернення ними кредитів зберігається у системі і використовується для здійснення оцінки кредитоспроможності у майбутньому. На основі аналізу кредитної історії позичальника встановлюються відсоткові ставки, а кредитор може обрати оптимальне для нього поєднання таких показників як ризик – прибутковість [237, с. 57].

Ідея приватного он-лайн кредитування в західних країнах на даний момент користується великою популярністю. Світовий обсяг ринку Peer-to-Peer (P2P) виріс з 1,2 млрд дол. США у 2012 р. до 64 млрд дол. США на початок 2016 р. та є одним з найбільш швидкозростаючих сегментів роздрібного кредитування [238]. На світовій економічній карті давно визначилися лідери сегменту P2P-кредитування: Lending Club, Prosper Funding LLC (США), Zopa (Zone of Possible Agreement) і Funding Circle (Великобританія) та ін. Першою компанією, що

створила онлайн-платформу для пірингового кредитування в 2005 р., була англійська Zopa. У США перші сервіси P2P-кредитування – Prosper та Lending Club – з'явилися у 2006 р., а в Україні – у 2010 р. Банки у той час практично не пропонували беззаставних споживчих кредитів або встановлювали занадто високі відсотки. Ринку не вистачало дешевих грошей, що і дало йому перші платформи P2P-запозичення: Credery.com, IVEXE Innovation Ventures. Зараз на ринку залишився лише один учасник, заснований у 2015 р., – майданчик uCredit [84].

Пірингове кредитування має свої позитивні та негативні сторони для кредиторів і позичальників. Перевагами для позичальників є спрощена процедура подання та розгляду заявки на отримання кредиту, а також нижчі відсоткові ставки, ніж за банківськими кредитами, а для інвесторів – вищі відсоткові ставки порівняно з банківськими депозитами. Дохід компанії, яка організовує P2P-кредитування, формується за рахунок платежів позичальників у вигляді фіксованої комісії або певного відсотка від суми отриманого кредиту. При цьому не відбувається пошук клієнтів, оцінка ризиків здійснюється автоматично, а отже, витрати порівняно з фінансовими установами менші. Таким чином інвестування через P2P-сервіси більш прибуткове, а кредити для позичальників дешевші.

Проте даний вид кредитування має і деякі недоліки: по-перше, кредитор не завжди може достовірно оцінити рівень ризику, по-друге, в Україні повернення вкладів інвесторів, на відміну від банківських депозитів, не гарантується законодавчо. У Великій Британії з 2014 р. пірингове кредитування підпадає під нагляд органів з контролю за фінансовою поведінкою, а позичальник у разі ліквідації платформи P2P-кредитування зобов'язаний повернути борг з відсотками кредитору. Зазначені заходи доцільно запровадити і в Україні з метою підвищення надійності такого кредитування [237, с. 57].

У даний час у світовій практиці банки все активніше беруть участь у процесі P2P-кредитування у якості кредиторів або організаторів таких платформ. У США близько 80% великих кредитів через платформи онлайн-кредитування надаються саме банками [327]. Прикладами співпраці банків та P2P-платформ є

союз між платформою Zora і британським Metro Bank, ще два британські банки (Santander та Royal Bank of Scotland) працюють з Funding Circle, американський Union Bank – з Lending Club [84]. Кредитування банками населення через P2P-платформи є одним з інноваційних підходів, який доцільно використовувати банкам для посилення власної конкурентоспроможності на ринку кредитування населення, нарощення кредитного портфеля. Перевагами участі банків у кредитуванні населення через P2P-платформи є те, що при цьому банк не витрачає ресурси на пошук клієнтів та просування своїх кредитних продуктів.

В Україні вже відбулися деякі зрушення щодо участі банків у P2P-кредитуванні. До практики пірингового кредитування населення з 01.03.2016 р. долучився ПАТ КБ «Приватбанк» шляхом впровадження P2P-платформи видачі невеликих роздрібних кредитів «Сервіс вигідних вкладень», що об'єднала у собі технології P2P-кредитування та компетенції банку в роздрібному кредитуванні. Даний банк виступив організатором та оператором сервісу P2P-кредитування, а також надав кредиторам свої компетенції в пошуку позичальників, оцінюванні ризиків і стягненні заборгованості [237]. Значне зростання обсягів банківського кредитування населення у 2017 р. відбулося саме завдяки перенесенню на баланс банку кредитів за схемою P2P [111].

В Україні банкам також доцільно долучатися до пірингового кредитування у якості організатора P2P-платформ шляхом запровадження мультипартисипативного банківського кредитування, що є об'єднанням характеристик традиційного банківського кредитування і P2P-кредитування. Залишаючись за своєю суттю P2P-кредитуванням, воно переходить під частковий контроль банку, оскільки банк є організатором такої платформи. У даному випадку, продовжуючи виконувати традиційні функції фінансового посередника, банк концентрує зусилля переважно на функціях інформаційного, правового та операційного супроводу, зокрема: на аналізі та наданні інформації інвесторам про доступні варіанти кредитування, на розробці умов участі позичальників у торгах, контролі за виконанням фінансових зобов'язань сторін

[142, с. 176]. Виступаючи у ролі організатора P2P-платформи, банк може знизити рівень ризику неповернення кредитів шляхом використання власних методик оцінювання кредитоспроможності позичальників та бази даних щодо кредитної історії клієнтів. Таким чином можна досягти залучення більшої кількості інвесторів до P2P-кредитування.

На нашу думку, досить вигідним для банків є кредитування населення через P2P-платформи, створені банками. При цьому банк-організатор платформи здійснює оцінювання кредитоспроможності позичальників, визначає рівень ризику та проводить модерацію. Банк-кредитор, який не є організатором платформи, не несе матеріальних витрат та витрат часу на пошук клієнтів і скоринг кредитних заявок населення. Тому можемо стверджувати, що приєднання банків до P2P-кредитування у якості кредитора чи організатора платформи матиме переваги для поживлення банківського кредитування населення. Долучення банків до P2P-платформ надає нові можливості щодо формування та нарощення кредитного портфеля і має перспективи подальшого розвитку в Україні [238]. Водночас така співпраця дозволяє банкам частково компенсувати втрати від появи на ринку нових продуктів-замінників, а саме P2P-кредитів, і сприяє підвищенню конкурентоспроможності окремого банку на ринку банківських кредитів для населення.

У сучасному динамічному середовищі потреби споживачів постійно змінюються під впливом нових технологій, у тому числі й у сфері банківського бізнесу. Клієнти банку мають потребу в комплексному обслуговуванні та дистанційному управлінні своїми рахунками. Незважаючи на волатильність ринку, відбувається безперервний процес удосконалення та модернізації банківських продуктів з метою кращого задоволення потреб споживачів. В умовах діджиталізації та клієнтоорієнтованого середовища забезпечення конкурентоспроможності банків та їхніх продуктів у сфері кредитування населення значною мірою залежить від впровадження інновацій, завдяки чому можна досягти кращого задоволення потреб споживачів. Слід приділити увагу

розвитку технологій дистанційного обслуговування позичальників за допомогою Інтернет-банкінгу чи мобільних додатків, розширення мережі банкоматів cash-in, за допомогою яких можна здійснювати погашення заборгованості.

Інноваційним продуктом для фізичних осіб може бути кредит-онлайн, який передбачає отримання коштів дистанційно. Такий кредит доцільно надавати тим фізичним особам, які вже обслуговуються у банку, мають рахунок для отримання заробітної плати, стосовно яких банк регулярно оновлює дані шляхом актуалізації анкети клієнта. У такому разі, коли банк має необхідну інформацію для аналізу фінансового стану позичальника, з'являється можливість проводити оцінку кредитоспроможності без надання додаткових документів, що дозволяє здійснювати кредитування позичальників за допомогою дистанційних каналів. Клієнт може подати заявку на отримання коштів за допомогою Інтернет-банкінгу і дізнатися про рішення банку щодо кредитування на власній сторінці. У такий спосіб доцільно встановлювати чи змінювати кредитний ліміт на карткових рахунках.

Формування конкурентних переваг банку та його конкурентоспроможність на ринку банківських кредитів для населення значною мірою залежать від іміджу та репутації банку як такого учасника ринку, який дотримується вимог законодавства, не вдається до недобросовісної конкуренції, діяльність якого направлена на максимальне задоволення потреб клієнтів як однієї з груп стейкхолдерів. Створенню позитивного іміджу, у тому числі й у сфері кредитування населення, сприяє впровадження банком концепції корпоративної соціальної відповідальності, адже для потенційного позичальника важливо бути впевненим у тому, що банк не використовує такі методи конкурентної боротьби як неправдива реклама, поширення недостовірних даних про свої продукти з метою залучення більшої кількості клієнтів, що працівники банку нададуть повну інформацію про вартість кредиту та всіх супутніх послуг. Дослідженню сутності корпоративної соціальної відповідальності приділяється значна увага науковців, що підтверджує аналіз літературних джерел (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Визначення сутності корпоративної соціальної відповідальності

Автор	Визначення
Івасів І. Б.	Корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) – це політика компанії, яка засвідчує її відповідальність перед партнерами, споживачами, працівниками, екологічну відповідальність, відповідальність перед суспільством загалом і яка (діяльність) здійснюється без примусу [117, с. 112].
Керол А.	Корпоративна соціальна відповідальність – відповідність економічним, правовим, етичним та дискреційним очікуванням, які висуваються суспільством організації у даний час [295, с. 499].
Котлер Ф., Лі Н.	Корпоративна соціальна відповідальність – вільний вибір компанії на користь підвищення рівня добробуту місцевої громади за допомогою відповідного підходу до ведення бізнесу та надання корпоративних ресурсів [132, с. 35].
Петрашко Л. П.	Корпоративна соціальна відповідальність – зобов'язання бізнесу діяти в інтересах своїх акціонерів в умовах економічного та екологічного середовища з урахуванням очікувань різних груп стейкхолдерів [195, с. 110].
Петрашко Л. П.	Корпоративна соціальна відповідальність – досягнення комерційного успіху корпорацією з урахуванням загальнолюдських цінностей, який ґрунтується на етичних нормах, повазі до людей, суспільства та довкілля [195, с. 105, 118].

Джерело: побудовано автором

Виходячи із сформульованих науковцями визначень, наведених у табл. 3.5, слід зазначити, що корпоративна соціальна відповідальність передбачає

врахування інтересів зацікавлених сторін та ведення компанією діяльності, що базується на дотриманні моральних, етичних норм. У 2010 р. Міжнародна організація зі стандартизації оприлюднила новий міжнародний стандарт ISO 26000 «Керівництво із соціальної відповідальності», який присвячений питанням упровадження соціальної відповідальності підприємствами будь-якої форми власності та форми організації незалежно від їхнього розміру, оскільки всі вони повинні нести відповідальність за свій внесок у досягнення сталого розвитку. Тому в даному документі використовується не «корпоративна соціальна відповідальність», а саме «соціальна відповідальність», яка відповідно до зазначеного стандарту визначається як «відповідальність організації за вплив її рішень і діяльності на суспільство та навколишнє середовище завдяки прозорості та етичній поведінці, що сприяє сталому розвитку, включаючи здоров'я та добробут суспільства; враховує очікування стейкхолдерів; відповідає чинному законодавству та сумісна з міжнародними нормами поведінки; інтегрована в діяльність організації» [308].

Незважаючи на досить широкі рамки дискусій щодо сутності та необхідності використання бізнесом концепції корпоративної соціальної відповідальності, подальшого дослідження потребує питання її впровадження у банківську діяльність, зокрема і у сферу кредитування населення. Актуальність даного питання підтверджується тим, що банківське кредитування населення має значний вплив на розвиток економіки і, відповідно, відображається на усьому суспільстві. Тому банки повинні дотримуватися відповідального ведення бізнесу, враховуючи наслідки своїх рішень. Як фінансові посередники банки спроможні акумулювати значні обсяги ресурсів та скеровувати їх у пріоритетні для країни напрямки, оскільки завдяки активізації певних видів кредитування населення можна сприяти розвитку окремих галузей економіки, прискоренню досягнення цілей сталого розвитку, збереженню довкілля тощо. Отже, зазначене вище свідчить про необхідність впровадження соціальної відповідальності у банківський бізнес в цілому та кредитування населення зокрема.

З огляду на вищесказане, можемо стверджувати, що корпоративна соціальна відповідальність банків у сфері кредитування населення полягає у гармонійному поєднанні інтересів банку та суспільства і, зокрема, інтересів позичальників-фізичних осіб як однієї із груп стейкхолдерів шляхом ведення бізнесу з дотриманням принципів соціальної відповідальності, встановлених ISO 26000, і передбачає належне інформування клієнтів про умови та характеристики банківських продуктів до підписання кредитної угоди, здійснення адекватної оцінки кредитоспроможності та платоспроможності клієнтів з метою правильного структурування позики, розвиток пріоритетних напрямків кредитування населення, ведення прозорої діяльності тощо.

Корпоративна соціальна відповідальність банку може бути реалізована через використання різних практик: економічних, екологічних і соціальних, які мають позитивний вплив на суспільство та навколишнє середовище. КСВ передбачає дотримання таких основних принципів: звітність, транспарентність, етична поведінка, повага до інтересів стейкхолдерів, повага до норм закону, повага до міжнародних норм поведінки, повага до прав людини. Відповідно до принципу звітності будь-яка організація повинна звітувати про свій вплив на економіку, суспільство та навколишнє середовище, а особливо негативний, якщо такий є, та заходи, які були здійснені для уникнення його повторення [308]. Банки, які впроваджують у свою діяльність концепцію КСВ, приєднуються і до Глобальної ініціативи зі звітності, подаючи крім фінансових також і нефінансові звіти, де доцільно висвітлювати усі практики, які використовуються при роботі з населенням, у тому числі й щодо соціально відповідального підходу до управління проблемною заборгованістю з урахуванням можливостей клієнтів. Завдяки дотриманню принципів звітності та транспарентності банк може покращувати свій імідж серед населення, що сприятиме залученню нових клієнтів, у тому числі й позичальників-фізичних осіб, та зростанню конкурентоспроможності. Належна оцінка ризиків є одним із необхідних заходів в

умовах соціально відповідального кредитування, який забезпечує врахування інтересів і кредитора, і позичальника, оскільки обидві сторони зацікавлені у вчасному поверненні позики та відсутності проблемної заборгованості. Проблема неповернення валютних кредитів та формування значного обсягу портфеля непрацюючих кредитів, яка постала після фінансової кризи 2008 року, виникла, на наш погляд, значною мірою завдяки невідповідальній діяльності банків. Менеджмент банку, на відміну від клієнтів, які можуть мати низький рівень фінансової грамотності, повинен враховувати варіанти зміни економічної ситуації, здійснювати її прогнозування, використовувати різні методи захисту від потенційних ризиків і не може не передбачити впливу зміни обмінного курсу на можливість позичальників погашати борги.

У 2017 р. Верховний суд України визнав законною видачу квазівалютних кредитів населенню – гривневих кредитів з валютною прив'язкою. Про це йдеться в постанові Верховного суду України в справі № 6-2024цс16 і в правовій позиції до неї, де вирішено, що Цивільний кодекс допускає, що сторони можуть визначити зобов'язання як грошовий еквівалент в іноземній валюті. У такому випадку сума, яка підлягає сплаті у гривні, визначається за офіційним курсом відповідної валюти на день платежу, якщо інший порядок її визначення не встановлено договором, законом або іншим нормативно-правовим актом. Для кредиторів рішення суду означає спрощення захисту їхніх прав у судових конфліктах з позичальниками, які оскаржують валютну прив'язку за своїми боргами [253]. Таке рішення дозволяє бакам і надалі здійснювати кредитування населення з прив'язкою до іноземної валюти, що може мати такі ж наслідки, як і кредитування в іноземній валюті.

Недотримання повною мірою принципів корпоративної соціальної відповідальності банків у сфері кредитуванні населення спричинило виникнення проблем і у позичальників, і у кредиторів: частина позичальників позбавлені заставного майна, банки мають значні портфелі проблемних кредитів. Зважаючи на вищесказане, відповідальність за ситуацію, що склалася, лежить на обох

сторонах. Тому вирішенням даної проблеми з точки зору КСВ вбачаємо у проведенні реструктуризації заборгованості фізичних осіб за кредитами, наданими в іноземній валюті. Таке рішення може призвести до понесення банком певних витрат, проте водночас за допомогою реструктуризації боргів зменшується портфель проблемних кредитів та з'являється можливість повернути відразу частину заборгованості. Отриманий кінцевий результат сприятиме формуванню більш сприятливого іміджу, підвищенню конкурентоспроможності, і як наслідок досягненню мети діяльності – підвищенню вартості банку. Соціальні вкладання спочатку слугують неекономічним цілям – позитивній репутації, привабливості компанії тощо, а відтак і економічним – розширенню частки ринку, збільшенню чисельності споживачів, зростанню обсягів продажу та прибутковості і тим самим закладають підвалини для стійкого розвитку бізнесу в перспективі [221, с. 36].

Отже, соціальна відповідальність банку значно впливає на формування його іміджу, дозволяє зменшити ризики та залучити у подальшому більшу кількість позичальників, задовольнити інтереси стейкхолдерів, підвищити довіру клієнтів, формуючи таким чином конкурентні переваги банку на ринку банківських кредитів для населення та підвищуючи його ринкову вартість і конкурентоспроможність.

У розвинених країнах соціальна відповідальність виходить на чільні позиції серед факторів, що формують суспільну думку про компанію, а відтак – впливають на рівень продажів та загальні фінансові результати. Перевага соціально активної компанії виявляється у підвищенні її репутації у середовищі так званих груп впливу (стейкхолдерів) [117, с. 117]. Тому вважаємо за необхідне впровадження концепції КСВ у роботу банків в Україні, зокрема, щодо кредитування населення з метою підвищення конкурентоспроможності окремого банку. Вартісним виразом конкурентоздатності банку є гудвіл, який виступає виразником ефективності провадження концепції корпоративної соціальної відповідальності [89, с. 16]. Отже, використання даної концепції при кредитуванні

населення сприятиме також і зростанню вартості банку. Результати впровадження КСВ спостерігаються не лише на мікрорівні, а й на макрорівні. Імплементация банками концепції КСВ сприяє розвитку банківської системи, що своєю чергою має позитивний вплив на економіку. Врахування інтересів позичальників-фізичних осіб виступає проявом сприятливого впливу впровадження КСВ як на окремих клієнтів, так і на суспільство в цілому.

Підводячи підсумки, варто зауважити, що для підвищення конкурентоспроможності окремого банку на ринку банківських кредитів для населення необхідно формувати конкурентні переваги у тому числі за рахунок впровадження інноваційних технологій кредитування та обслуговування позичальників, використання практики стратегічного партнерства банків з іншими фінансовими установами, а також шляхом імплементации концепції корпоративної соціальної відповідальності.

Висновки до розділу 3

1. У практиці банківського кредитування населення визначення ефективності здійснюється за окремо взятими показниками, що не дозволяє провести комплексний аналіз. Нами розроблено методичний підхід до оцінки ефективності кредитування населення на рівні окремого банку, який передбачає розрахунок інтегрального показника ефективності на основі адитивної згортки узагальнених індексів дохідності, витратності, рентабельності кредитування населення та якості сформованого портфеля кредитів, наданих населенню. Апробацію розробленої методики оцінки ефективності кредитування населення здійснено за даними одного з українських банків.

2. З метою удосконалення ризик-менеджменту банківського кредитування населення систематизовано фактори, які впливають на рівень кредитного ризику з виокремленням зовнішніх і внутрішніх, які запропоновано розподіляти на дві групи: організаційні та поведінкові. Для протидії ризикоутворюючим факторам в

умовах асиметрії інформації та конфлікту інтересів запропоновано:

- 1) використовувати фінансовий контролінг і, зокрема, контролінг поведінки;
- 2) удосконалити оцінку позичальників шляхом використання інформації з додаткових джерел, запровадження аналізу роботодавця позичальника та створення на макрорівні єдиної бази даних позичальників та поручителів, враховуючи і клієнтів небанківських фінансових установ;
- 3) запровадження розподілу функціональних повноважень та лімітування, а також їхніх комбінацій залежно від виду кредиту для населення;
- 4) впровадження систем стимулювання персоналу на основі якісних, а не кількісних показників;
- 5) використання різних видів страхування залежно від виду кредиту;
- 6) підхід до визначення строку кредиту та допустимого розміру щомісячних платежів;
- 7) використання стрес-тестування портфеля кредитів, наданих населенню.

На макрорівні в умовах переходу на МСФЗ 9 запропоновано законодавчо зафіксувати використання усіма банками єдиного прогнозу економічної ситуації, розробленого уповноваженим органом, з метою недопущення маніпулювання обсягами резервів та, відповідно, підвищення ризику.

3. В умовах конкурентного середовища на ринку банківських кредитів для населення важливу роль для досягнення банком поставлених цілей відіграє його конкурентоспроможність. Проведено конкурентний аналіз ринку банківських кредитів для населення та визначено наявність на ринку трьох банків-лідерів, а саме: ПАТ КБ «Приватбанк», ПАТ «Укрсоцбанк» та АТ «Райффайзен Банк Аваль». На основі розрахунку показників концентрації (CR), індекса Херфіндаля-Хіршмана (HHI), індекса Розенблюта (I_r), індекса галузевої концентрації (CCI) встановлено, що у сегменті банківського кредитування населення в Україні сформувався помірний рівень концентрації.

Виявлено, що в умовах помірної концентрації та наявності учасників, які займають значну частку ринку, подолання бар'єрів входу та посилення конкурентоспроможності банку можливе за умови орієнтації на споживача та

використання інноваційних підходів у процесі кредитування населення, що дозволить якнайкраще задовольняти потреби клієнтів.

4. Запропоновано шляхи підвищення конкурентоспроможності банків на ринку банківських кредитів для населення на основі впровадження інноваційних підходів. Показано переваги стратегічного партнерства банків з іншими фінансовими установами у процесі кредитування населення. Приєднання банків до P2P-кредитування у якості кредитора чи організатора платформи є одним з інноваційних підходів, який доцільно використовувати банкам для посилення власної конкурентоспроможності на ринку кредитування населення, нарощення кредитного портфеля. Запропоновано впровадження онлайн-кредитування окремих категорій клієнтів, що сприятиме кращому забезпеченню потреб споживачів в умовах клієнтоорієнтованого середовища і підвищення таким чином конкурентоспроможності на ринку банківських кредитів для населення. Обґрунтовано необхідність впровадження банком у свою діяльність концепції корпоративної соціальної відповідальності щодо кредитування населення, що сприятиме формуванню конкурентних переваг банку та його конкурентоспроможності на ринку.

Основні результати розділу опубліковані в наукових працях автора: [223; 226; 231; 237; 238; 239; 240; 241; 242; 244; 245; 246]

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення актуального наукового завдання, яке полягає в поглибленні теоретичних засад банківського кредитування населення і розробці практичних рекомендацій щодо його удосконалення та забезпечення позитивного впливу на економіку. Проведене дослідження дозволило сформулювати такі висновки і пропозиції:

1. На основі конструктивного аналізу та узагальнення наукового доробку вітчизняних та зарубіжних вчених обґрунтовано, що банківський кредит для населення являє собою економічні відносини, які виникають з приводу передачі банком позичальнику-фізичній особі вартості в грошовій формі для задоволення особистих потреб на умовах повернення, строковості та платності. Доведено також необхідність ієрархічного підпорядкування понять «кредитування», «банківське кредитування», на основі чого запропоновано авторське визначення банківського кредитування населення.

2. На основі уточнення класифікації банківського кредиту для населення шляхом групування видів кредиту за такою ознакою як ієрархічний рівень потреб позичальника, задоволенню яких сприяє кредит, виявлено, що позитивний вплив банківського кредитування населення на позичальника полягає в пришвидшенні задоволення його первинних і вторинних потреб. Встановлено, що ознаки класифікації банківського кредиту для населення доцільно розподіляти на дві групи залежно від етапів кредитування, на яких вони використовуються. Це дасть змогу забезпечити ефективну роботу банку з позичальниками, а також розширити можливості аналізу впливу банківського кредитування населення на економіку.

3. У рамках використання запропонованого функціонального підходу теоретично обґрунтовано, що різновекторний вплив банківського кредитування населення на мікро- та макрорівнях, а саме: на позичальника, кредитора, економіку в цілому може бути як прямий, так і опосередкований. Виявлено, що

активізація банківського кредитування населення сприятиме, насамперед, підвищенню платоспроможного попиту, а також пожвавленню роздрібно́ї торгівлі, розвитку малого й середнього бізнесу, житлового будівництва, зростанню ВВП. Визначено, що сприятливий вплив на позичальника полягає в антиципації його доходів, прискоренні задоволення потреб, забезпеченні соціальних стандартів і можливий за умов адекватного управління та захищеності банківської системи й окремого банку від дії дестабілізуючих факторів. Доведено, що кредитування населення має вагоме значення у формуванні фінансових результатів банку, зростанні його вартості та задоволенні інтересів стейкхолдерів.

4. За результатами проведеного ретроспективного аналізу за період 1991 – 2018 рр. встановлено особливості розвитку банківського кредитування населення в Україні та здійснено його періодизацію, що базується на таких критеріях як темп приросту кредитів, наданих населенню, та їхня частка в кредитному портфелі банків. Це дозволило виявити тенденції розвитку банківського кредитування населення в Україні в межах виділених періодів, визначити чинники, під впливом яких вони сформувалися. Показано, що основними проблемами розвитку банківського кредитування населення, які склалися в умовах макроекономічної нестабільності, викликаной дією глобальної фінансової кризи та іншими внутрішніми й зовнішніми чинниками, є погіршення рівня життя населення і, як наслідок, зниження кредитоспроможності позичальників, підвищення рівня ризиків, значне зростання обсягу портфеля непрацюючих кредитів. Усе це негативно відображається на стані кредитування населення в Україні. Водночас, починаючи з 2017 р., спостерігається незначне зростання банківського кредитування населення, що підтверджує початок нового періоду його розвитку.

5. За результатами кореляційно-регресійного аналізу та економетричного моделювання з'ясовано, що основними факторами впливу на обсяги банківського кредитування населення в Україні є процентна ставка за новими банківськими кредитами для населення, обсяги депозитів населення, індекс споживчих цін на

товари та послуги, індекс реальної заробітної плати, рівень зареєстрованого безробіття в Україні. Встановлено, що найбільший вплив має зміна обсягів депозитів населення, які є суттєвою складовою ресурсної бази банків. Впливовими також залишаються й інші визначені фактори. Виявлена в результаті прогнозування позитивна динаміка банківського кредитування населення свідчить про подальше його поглиблення в Україні.

6. У контексті аналізу впливу банківського кредитування населення на економіку визначено пріоритетні напрями його активізації, які сприятимуть забезпеченню сталого розвитку, а саме досягненню окремих завдань та цілей у розрізі екологічної, соціальної, економічної складових. До таких напрямів належить кредитування населення на придбання чи будівництво житла, утеплення, встановлення енергозберігаючого обладнання, купівлю електромобілів, придбання освітніх послуг тощо. На основі дослідження впливу банківського кредитування населення на економічну складову сталого розвитку, проведеного з використанням розроблених індексів та побудованих економетричних моделей, обґрунтовано, що в Україні існує значний потенціал для стимулювання економічного зростання. Доведено, що окреслені напрями активізації банківського кредитування населення можуть бути реалізовані з урахуванням запропонованих показників обмеження на макrorівні для забезпечення позитивного впливу на економіку та уникнення недокредитування реального сектору.

7. Розроблено та апробовано методичний підхід до оцінки ефективності кредитування населення на рівні банку, який передбачає аналіз дохідності, витратності, рентабельності кредитування населення, якості сформованого портфеля кредитів, наданих населенню, з використанням адаптованих і розроблених автором показників та розрахунків на цій основі інтегрального показника ефективності. Використання запропонованого підходу дає змогу провести комплексне дослідження ефективності кредитування населення, визначити основні чинники, які на неї впливають, та виявити резерви її

підвищення. Даний підхід може бути застосований у процесі бенчмаркінгу для порівняння ефективності кредитування населення в різних банках. Зазначене дозволяє посилити позитивний вплив банківського кредитування населення на діяльність окремого банку, розвиток банківської системи та економіки країни.

8. На основі систематизації ризикоутворюючих факторів та групування їх за рівнем виникнення виявлено напрями удосконалення управління кредитним ризиком банку у відносинах з населенням в умовах асиметрії інформації та конфліктів інтересів. Обґрунтовано, що внутрішні фактори поділяються на поведінкові та організаційні, у розрізі яких визначено заходи щодо упередження ризиків. Сформульовано пропозиції з метою протидії зовнішнім факторам, які впливають на рівень кредитного ризику, на мікро- та макрорівнях, у тому числі й стосовно удосконалення нормативно-правового забезпечення. Це сприятиме підвищенню ефективності банківського кредитування населення та забезпеченню посилення його позитивного впливу на економіку.

9. За результатами дослідження встановлено, що на ринку банківських кредитів для населення в Україні спостерігається помірний рівень концентрації, і визначено, що у банків є можливості розширення клієнтської бази та ринку проникнення, для чого їм необхідно формувати власні конкурентні переваги та посилювати конкурентоспроможність. Шляхами підвищення конкурентоспроможності банку на ринку банківських кредитів для населення є впровадження інноваційних підходів до кредитування, таких як стратегічне партнерство, долучення банків до Р2Р-кредитування, імплементація запропонованих автором нових кредитних продуктів для фізичних осіб, впровадження принципів соціальної відповідальності, встановлених ISO 26000, у тому числі й у відносинах банку з населенням. Зазначене дасть змогу краще задовольняти потреби клієнтів в умовах діджиталізації економіки та сприятиме формуванню позитивного іміджу банку, підвищенню його вартості, а також слугуватиме забезпеченню позитивного впливу банківського кредитування населення на економіку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003, № 436-IV [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/436-15>
2. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року, № 435-IV [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000, № 2121-III [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
4. Про внесення змін до деяких законів України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи : Закон України від 23.06.2009, № 1533-VI [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1533-17>
5. Про заставу : Закон України від 02.10.1992, № 2654-XII [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-12>
6. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991, № 1023-XII [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12>
7. Про іпотеку : Закон України від 05.06.2003, № 898-IV [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-15>
8. Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати : Закон України від 19.06.2003, № 979-IV [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/979-15>

9. Про мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті : Закон України від 3 червня 2014 року, № 1304-VII [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1304-18>

10. Про споживче кредитування : Закон України від 15.11.2016, № 1734-VIII [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1734-19>

11. Про страхування : Закон України від 07.03.1996, №85/96-ВР [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/main/85/96-%D0%B2%D1%80>

12. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затверджена постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003 N 492. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03>

13. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена Постановою Правління Національного банку України N 368 від 28.08.2001[Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>

14. Лист Національного банку України від 15.07.2016, № 60-0005/59146 [Електронний ресурс] [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v5914500-16>

15. Методичні вказівки з інспектування банків "Система оцінки ризиків", схвалені Постановою Правління Національного банку України N 104 від 15.03.2004 [Електронний ресурс] [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0104500-04>

16. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, схвалені Постановою Правління

Національного банку України N 361 від 02.08.2004 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0361500-04>

17. Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями, затверджене Постановою Правління Національного банку України № 351 від 30.06.2016 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16>

18. Положення про Реєстр статистичних одиниць та формування основ вибірки сукупностей одиниць статистичних спостережень за діяльністю підприємств, затверджене Наказом Державного комітету статистики України від 16.12.2009 N 481 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0481202-09>

19. Правила організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України, затверджені постановою Правління Національного банку України від 01.03.2016, № 129 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0129500-16/para48#n48>

20. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо створення та ведення Кредитного реєстру Національного банку України та вдосконалення процесів управління кредитними ризиками банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7114-%D0%B4&skl=9

21. Роз'яснення з питань надання кредитів в іноземній валюті фізичним особам-нерезидентам : Лист Національного банку України від 29.10.2012, N 29-213/10840

22. Абрамова М. А. Финансы и кредит : учеб. пособ. / М. А. Абрамова, Л. С. Александрова. – М. : Юриспруденция, 2003. – 448 с.

23. Азаренкова Г. М. Фінанси підприємств : навч. посіб. / Г.М. Азаренкова, Т. М. Журавель, Р. М. Михайленко. – 2-ге вид., випр.і доповн. – К. : Знання : Прес, 2006. – 287 с.

24. Азьмук Л. А. Конкуренція фірм та концентрація ринку: еволюція поглядів на взаємозв'язок понять / Л. А. Азьмук // Формування ринкової економіки: Зб. наук. праць. Спец. вип. Економіка підприємства: теорія і практика. – Ч. I. – К.: КНЕУ, 2008. – С. 8–13.

25. Активізація інвестиційного процесу в Україні: колективна монографія / [Т. В. Майорова, М. І. Диба, С. В. Онишко та ін.]; за наук. ред. М. І. Диби, Т. В. Майорової. – К.: КНЕУ, 2012. – 472 с.

26. Алексеєнко Л. М. Економічний словник: банківська справа, фондовий ринок / Л. М. Алексеєнко, В. М. Олексієнко, А. І. Юркевич. – К.: Видавничий будинок «Максимум»; Тернопіль: Економічна думка, 2000. – 392 с.

27. Алексеєнко М. Д. Питання договірного регулювання споживчого кредитування населення / М. Д. Алексеєнко // Формування ринкової економіки. – 2012. – № 28. – С. 304–312.

28. Алексеєнко М. Д. Проблеми інтеграції банків з небанківськими компаніями в умовах глобалізації фінансових ринків / М. Д. Алексеєнко // Формування ринкової економіки. – 2013. – № 29. – С. 323–332.

29. Алексеєнко М. Д. Проблеми споживчого кредитування населення банками / М. Д. Алексеєнко // Економіка: теорія та практика. – 2013. – №1. – С. 4–10.

30. Аналіз економічного стану України (грудень 2014 року) [Електронний ресурс] // НБУ. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=4972952>

31. Аналіз сталого розвитку: глобальний і регіональний контексти: монографія / Міжнар. рада з науки (ICSU) та ін. ; наук. кер. проекту М. З. Згуровський. – К.: НТУУ «КПІ», 2014. – Ч. 2. Україна в індикаторах сталого розвитку (2013). – 172 с.

32. Аналітичний звіт. Опитування про умови кредитування. II квартал 2016 [Електронний ресурс] // НБУ. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=30391036>

33. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз [Текст] / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2005. – 292 с.

34. Аржевітін С. М. Системна банківська криза в Україні: особливості, причини та шляхи подолання / С. М. Аржевітін // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 8. – С. 16–18.

35. Аржевітін С. М. Сутність та роль кредиту в сучасних умовах / С. М. Аржевітін // Економіка та підприємництво: зб. наук. праць. – К.: КНЕУ, 2009. – Вип. 23. – С. 224–234.

36. Аржевітін С. М. Трансформація грошово–кредитних відносин у сучасній економіці України : Монографія / С. М. Аржевітін. – К.: Майстерня книги, 2010. – 384 с.

37. Базилевич В. Д. Іпотечний ринок / В. Д. Базилевич, Н. П. Погорельцева. – К.: Знання, 2008. – 717 с.

38. Базилевич В. Д., Ринкова економіка: основні поняття і категорії : Навч. посібник / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич. – 2-ге вид. – К.: Знання, 2008. – 263 с.

39. Балабанова Л. В. Маркетинг : підручник / Л. В. Балабанова. – Вид. 3-тє, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2011. – 543 с.

40. Банківська енциклопедія / С. Г. Арбузов, Ю. В. Колобов, В. І. Міщенко, С. В. Науменкова. – К. : Центр наукових досліджень національного банку України : Знання, 2011. – 504с.

41. Банківська енциклопедія / За ред. А. М. Мороза. – К.: Ельтон, 1993. – 343 с.

42. Банківська система України: становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів : Монографія / За ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль: «Вектор», 2012. – 462 с.

43. Банківське кредитування в Україні: посткризове перезавантаження : монографія / С. М. Аржевітін, Т. С. Шемет, Н. В. Циганова та ін.; за заг ред. С. М. Аржевітіна. – Київ : КНЕУ, 2017. – 407 с.

44. Банківський менеджмент: інноваційні концепції та моделі : монографія / за заг. та наук. ред. проф. Л.О. Примостки. – К.: КНЕУ, 2017. – 380 с.

45. Бикова О. В. Оцінка ефективності кредитної політики банку / О. В. Бикова, О. В. Марченко // Молодий вчений. – 2017. – №3 (43). – С. 586–589.

46. Береславська О. І. Актуальні питання валютного кредитування в Україні / О. І. Береславська, Я. Г. Підсосонна // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. – 2015. – Вип. № 15, Ч 5. – С. 129–133.

47. Береславська О.І. Доларизація кредитного ринку в Україні: причини і наслідки / О.І. Береславська, В.В. Зимовець, Н.М. Шелудько // Економіка і прогнозування. – 2006. – № 3. – С. 117-130.

48. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента / И. А. Бланк. – 4-е изд., стер. – М. : Омега-Л, 2012. – 525 с.

49. Блек Дж. Экономика: Толковый словарь – М. : Инфра-М, 2000. – 840 с.

50. Боголіб Т. М. Фінансові аспекти розвитку вищої освіти у США / Т. М. Боголіб // Фінанси України. – 2010. – № 2. – С. 70–82.

51. Бондар О.П. Банківське споживче кредитування населення / О. П. Бондар // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2009. – №4 – С. 68-83.

52. Бортніков Г. П., Любіч О. О. Гармонізація механізму управління ризиками банків із міжнародними стандартами / Г. П. Бортніков, О. О. Любіч // Фінанси України. – 2017. – № 3. – С. 70–85.

53. Бортніков Г. П., Любіч О. О. Моделі стрес-тестування для оцінки ризиків банків / Г. П. Бортніков, О. О. Любіч // Математичне моделювання в економіці. – 2016. – №1. – с. 59–73.

54. Буряк Л. Д. Теоретичні питання економічної сутності кредиту у трансформаційний період / Л.Д. Буряк, С.А. Назаренко // Вчені записки : наук. зб. – Київ : КНЕУ, 2003. – Вип.5. – С. 33–38.

55. Бюлетень Національного банку України. – Київ : Національний банк України, 1998. – № 2/98 (62). – 68 с.

56. Бюлетень Національного банку України [Текст]: – Київ : Національний банк України, 2008. – № 12/2008 (189). – 170 с.

57. Бюлетень Національного банку України [Електронний ресурс]. – Київ : Національний банк України, 2015. – № 4/2015 (265). – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=17600932>

58. Варналій З. С. Конкурентоспроможність національної економіки: проблеми та пріоритети інноваційного забезпечення : монографія / З. С. Варналій, О. П. Гармашова. – Київ: Знання України, 2013. – 387 с.

59. Варналій З. С. Конкуренція і підприємництво : Монографія / З. С. Варналій. – Київ: Знання України, 2015. – 463 с.

60. Васюренко О. Ефективність кредитування фізичних та юридичних осіб банками України: методологія аналізу стохастичних границь / О. Васюренко, В. Ляшенко, В. Подчесова // Вісник НБУ. – 2014. – січень. – С. 5–11.

61. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Електронний ресурс]. – Перун, 2005. – Режим доступу: <http://www.lingvo.ua/uk/LingvoDictionaries/Details?dictionary=Explanatory%20%28Uk-Uk%29>

62. Вінниченко О. В. Аналіз ринку споживчого кредитування в Україні / О. В. Вінниченко // Вісник ХНАУ ім. В. В. Докучаєва. Серія «Економічні науки». – 2015. – № 4. – С. 245–252.

63. Вітлінський В.В. Ризикологія в економіці та підприємстві: монографія / В.В. Вітлінський, Г.І. Великоіваненко. – Київ: КНЕУ, 2004. – 480 с.

64. Владичин У.В. Банківське кредитування : навч. посібн. [Електронний ресурс] / У. В. Владичин, за ред. д-р екон. наук, проф. С.К. Реверчука. – К. : Вид-во "Атіка", 2008. – 355 с.

65. Вовк В. Я., Хмеленко О. В. Кредитування і контроль: Навчальний посібник [Електронний ресурс] / В. Я. Вовк, О. В. Хмеленко. – К. : Знання, 2008. – 463 с.

66. Вовчак О. Д., Антонюк О. І. Споживче кредитування в Україні: сучасний стан та тенденції розвитку в умовах фінансово-економічної нестабільності / О. Д. Вовчак, О. І. Антонюк // Європейські перспективи. – 2016. – № 2. – С. 148–157.

67. Вовчак О. Д. Сутність та особливості банківської конкуренції в Україні в умовах сьогодення / О. Д. Вовчак // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2016. – № 2 (6). – С. 253–257.

68. Вовчак О. Д. Сутність та особливості банківської конкуренції / Ольга Вовчак, Віктор Халло // Світ фінансів. – 2008. – Випуск 4 (17). – С. 86–93.

69. Волкова В.В. Методологічні аспекти ефективності кредитної діяльності банку / В. В. Волкова, Н. І. Волкова, П. А. Правдівцев // Економіка і організація управління. – 2011. – № 2 – С. 14-21.

70. Волкова В. В. Тенденції та перспективи управління кредитною діяльністю банків / В. В. Волкова, Н. І. Волкова // Economic and Law Paradigm of Modern Society. – 2016. – № 1. – С. 28–33.

71. Воронин В. П. Деньги, кредит, банки: учеб. пособ. / В. П. Воронин, С. П. Федосова. – М. : Юрайт-Издат, 2002. – 269 с.

72. Воронін О. Визначення показників економічної ефективності виробництва на основі модифікації ресурсного підходу [Текст] / О. Воронін // Економіка України. – 2007. – № 10. – С. 29-37.

73. Гальчинський А. Теорія грошей / А. Гальчинський. – 4-е вид., змінене і допов. – К. : Вид-во С.Павличко "ОСНОВИ", 2001. – 412 с.

74. Глосарій банківської термінології [Електронний ресурс]. – НБУ. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123332
75. Григорук П. М. Методи побудови інтегрального показника / П. М. Григорук, І. С. Ткаченко // Бізнес Інформ. – 2012. – № 4. – С. 34–38.
76. Грицина Л. А. Формування концепції корпоративної соціальної відповідальності підприємств у контексті циклічності розвитку світової економіки [Електронний ресурс] / Л. А. Грицина // Наука й економіка. – 2013. – Вип. 4(1). – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nie_2013_1_4_39.pdf
77. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудові відносини : Підручник / О. А. Грішнова. – К.: Знання, 2004. – 535 с.
78. Гроші – специфічний товар / Вісник НБУ. – 1995. – №3. – С. 3–5.
79. Гроші та кредит: Підручник / [М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко та ін.] ; за наук. ред. М. І. Савлука. – 6-те вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2011. – 589 с.
80. Грошово-кредитна та банківська статистика / Бюлетень Національного банку України [Текст]: аналіт.-стат. вид. Нац. банку України. – Київ : Національний банк України, 2008. – № 12/2008 (189). – С. 61–167.
81. Грошово-кредитна та фінансова статистика НБУ [Електронний ресурс] — Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1
82. Грошово-кредитне регулювання макроекономічної динаміки [Текст]: монографія /М. І. Макаренко, К. М. Жулінська. – Суми: ТОВ «Друкарський дім «Папірус», 2013. – 204 с.
83. Данілов О.Д. Фінансово-економічні та психографічні фактори розвитку ринку житлової нерухомості в Україні / О. Д. Данілов, Т.В. Паєнтко // Фінанси України. – 2011. – №12. – С. 51–60.
84. Демінський С. Як трансформувалося Р2Р-кредитування в Україні [Електронний ресурс] / С. Демінський. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/news/-/371527/sergij-deminskyj-yak-transformovalosya-r2r-kredytuvannya-v-ukrayini>.

85. Деньги, кредит, банки. Экспресс-курс : учебное пособие / кол. авт. ; под. ред. засл. деят. науки РФ, д-ра экон. наук, проф. О. И. Лаврушина. – 4-е изд., стер. – М. : КНОРУС, 2010. – 320 с.

86. Диба М. І. Банківське кредитування інновацій в розвинених країнах / М. І. Диба // Стратегія економічного розвитку України. Збірник наукових праць. – 2017. – № 40. – С. 94–101.

87. Диба М. І. Європейська практика фінансування інновацій: досвід Німеччини / М. І. Диба // Фінанси, облік і аудит. – 2017. – Випуск 1 (29). – С. 97–110.

88. Диба М. І. Квазідинамічна модель формування банківської послуги на іпотечному ринку [Текст] / М. Диба, К. Бегун // Банківська справа. – 2012. – № 2. – С. 63–69.

89. Діденко О. М. Корпоративна соціальна відповідальність як невід’ємна складова функціонування сучасного банку [Електронний ресурс] / О. М. Діденко // Вісник Української академії банківської справи. – 2014. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VUABS_2014_1_6

90. Дзюблюк О. В. Механізм забезпечення якості кредитного портфеля й управління кредитним ризиком банку в період кризових явищ в економіці / О. В. Дзюблюк // Журнал європейської економіки. – 2010. – № 1. – С. 108–124.

91. Дзюблюк О. В. Оптимізація управління ризиком портфеля кредитних вкладень банку в контексті подолання наслідків світової фінансової кризи / О. В. Дзюблюк // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2011. – Вип. 2. – С. 21–30.

92. Дзюблюк О. Соціальна відповідальність банківської системи: теоретичний та практичний аспект / Олександр Дзюблюк, Тетяна Стечишин // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2015. – Вип. 2. – С. 101–112.

93. Дзюблюк О. В. Сучасні аспекти розуміння сутності і ролі кредиту як економічної категорії / О. В. Дзюблюк // Світ фінансів. – 2010. – № 1. – С. 7–16.

94. Дзюблюк О. В. Управління кредитним процесом комерційних банків у контексті мінімізації кредитного ризику із використанням новітніх фінансових інструментів / О. В. Дзюблюк // Світ фінансів. – 2009. – № 2. – С. 7–16.

95. Дзюблюк О. В. Управління кредитним ризиком банку в посткризових умовах економічного розвитку / О. В. Дзюблюк // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2013. – Вип. 2. – С. 7–16.

96. Добрик Л. Споживчий банківський кредит в Україні: ресурсне забезпечення та ефективність / Л. Добрик, Т. Лосева, І. Онуфрійчук // Економічний аналіз. – 2011. – Випуск 8. – Частина 1 – С. 369–372.

97. Дробязко А. Банківська система України: нова парадигма сучасного розвитку / А. Дробязко, В. Лісовенко, В. Федосов // Ринок цінних паперів України. – 2013. – № 11–12. – С. 11–30.

98. Дробязко А. Банківська система України: фінансові реалії 2014 року / А. Дробязко, В. Лісовенко, В. Федосов // Ринок цінних паперів України. – 2014. – № 8. – С. 71–90.

99. Дробязко А. Банківська система України: шляхи подолання кризи / А. Дробязко, А. Крисоватий, В. Федосов // Вісник ТНЕУ. – 2015. – № 2 – С. 39–57.

100. Економіка праці і соціально-трудова відносина: підручник / [О. В. Шкільов, О. Д. Балан, В. А. Ткачук, Є. О. Ланченко, І. П. Гаврилюк, В. А. Ярославський, С. С. Барабан]; за ред. О. В. Шкільова. – К.: ЦП “Компринт”, 2015. – 750 с.

101. Економіка праці та соціально-трудова відносина / В. М. Гриньова, В. Ю. Шульга. – Навчальний посібник. – Київ. : Знання, 2010. – 310 с.

102. Економічна енциклопедія: В 3 т. Т.1 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Вид. центр “Академія”, 2002. – 950 с.

103. Економічна статистика [Електронний ресурс]. – Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

104. Енциклопедія банківської справи України / Редкол.: В. С. Стельмах (голова) та ін. – К.: Молодь, Ін Юре. 2001. – 680 с.
105. Жаліло Я. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика [Електронний ресурс] / Я. Жаліло. – К. : НІСД, 2003. – 368 с. – Режим доступу: http://old.niss.gov.ua/book/jalilo_mon/r2.htm
106. Загородній А. Г. Словник банківських термінів [Банківська справа: Термінологічний словник] / А. Г. Загородній, О. М. Сліпущка, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – К. : Аконіт, 2000. – 608 с.
107. Загородній А. Г. Вознюк Г. Л. Фінансово-економічний словник. – К. : Знання, 2007. – 1072 с.
108. Зверяков О. М. Асиметрія інформації та її вплив на забезпечення фінансової стійкості банківської діяльності / О. М. Зверяков // Економічний часопис ХХІ. – 2013. – № 9-10 (2)‘2013. – С. 45–48.
109. Звіт про роботу Національного банку України, баланс його діяльності і зведений баланс банківської системи України та розподіл прибутку Національного банку України за 1993 рік . – Вісник Національного банку України. — вересень 1994, (додатковий випуск). – 159 с.
110. Звіт про фінансову стабільність [Електронний ресурс]. – НБУ. – 2017. – Випуск 3, червень 2017. – с. 34–48. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=50604896>
111. Звіт про фінансову стабільність [Електронний ресурс]. – НБУ. – 2017. – Випуск 4, грудень 2017. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=50604896>
112. Зимовець В. Акумуляція фінансових ресурсів та економічний розвиток : монографія / В. Зимовець. – К. : Інститут економіки НАНУ, 2003. – 314 с.
113. Зимовець В. В. Державна фінансова політика економічного розвитку / В. В. Зимовець. – НАН України; Ін-т екон. та прогнозів, 2010. – 356 с.

114. Зимовець В. Макроекономічні аспекти активізації банківського кредитування в Україні / В. Зимовець, Н. Шелудько // Вісник Національного банку України. – 2006. – № 11. – С. 54–58.

115. Зінченко В., Карчева Г. Підвищення ефективності управління ризиками в умовах активізації споживчого кредитування / В. Зінченко, Г. Карчева // Вісник НБУ. – 2007. – № 10, – С. 7–10.

116. Івасів Б. С. Гроші та кредит: Підручник / Б. С. Івасів. – Вид. 3-є, змін. й доп. – Тернопіль: Карт-бланш, К.: Кондор, 2008. – 528 с.

117. Івасів І. Б. Місце концепції корпоративної соціальної відповідальності у банківському бізнесі / І. Б. Івасів // Вчені записки. Збірник наукових праць. – К.: КНЕУ, 2006. – Випуск 8. – С. 112–119.

118. Івасів І. Б. Розвиток корпоративної соціальної відповідальності в банках України / І. Б. Івасів // Вісник Української академії банківської справи. – 2014. – № 1. – С. 3–6.

119. Ляш О. І., Гринкевич С. С. Економіка праці та соціально-трудові відносини : навч. посіб. / О. І. Ляш, С. С. Гринкевич. – К.: Знання, 2010. – 476 с.

120. Ілляшенко П. Поведінкові фінанси: інвестиції домогосподарств та прийняття рішень про позички [Електронний ресурс] / Павло Ілляшенко // Вісник Національного банку України. – 2017. – №242. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?&art_id=63802377&cat_id=58429

121. Індекс інфляції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/infl/>

122. Інструментарій аналізу в системі кредитного ризик-менеджменту: Монографія / О.В. Васюренко, В.Ю. Подчесова. – Київ: УБС НБУ, 2010. – 191 с.

123. Інфляційний звіт [Електронний ресурс] / НБУ. – Січень 2016. – Режим доступу: <http://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=27033423>

124. Інфляційний звіт [Електронний ресурс] / НБУ. – Квітень 2018. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=68159649>

125. Інформація щодо потужності та обсягів виробництва електроенергії об'єктами відновлюваної електроенергетики, яким встановлено «зелений» тариф [Електронний ресурс] / Держенергоефективності. – Режим доступу: <http://saee.gov.ua/sites/default/files/Information%20RES%20in%20Ukraine%20%20Q1%202018.pdf>

126. Карлова І. О., Стефанова В. А. Розвиток споживчого кредитування в сучасних умовах функціонування кредитно-банківської системи України / І. О. Карлова, В. А. Стефанова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5 (95). – С.198–206.

127. Карчева Г. Т. Сучасні методи реструктуризації кредитів, наданих в іноземній валюті / Г. Т. Карчева, О. О. Лапко, С. В. Запорожець // Фінансовий простір. – 2015. – №3 (19). – С. 30–36.

128. Ковалев А. Кредитный риск-менеджмент [Текст] : монографія / А. Ковалев. – К. : Сузір'я, 2007. – 406 с.

129. Колодізев О. М. Кредитно-інвестиційна діяльність банків України: сучасний стан і перспективи розвитку / О. М. Колодізев, Н. М. Власенко // Бізнесінформ. – 2013. – № 11. – С. 342–347.

130. Колодізев О. М. Фінансове забезпечення впровадження технологій та інновацій: Монографія / О. М. Колодізев, О. В. Лебідь, В. М. Григоренко. – Х. : Вид. ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. – 500 с.

131. Колот А. М. Мотивація персоналу: Підручник. – К.: КНЕУ, 2002. – 337 с.

132. Котлер Ф., Лі Н. Корпоративна соціальна відповідальність. Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства / Ф. Котлер, Н. Лі. – К. : Стандарт, 2005. – 302 с.

133. Кредити від Ощадбанку [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ПАТ «Ощадбанк». – Режим доступу: <https://www.oschadbank.ua/ua/private/loans/>

134. Кредити на придбання сонячних електростанцій і теплових насосів [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ПАТ «Укргазбанк». – Режим доступу: http://www.ukrgasbank.com/private/credits/eco_energy/

135. Кредитний менеджмент : навч. посіб. / А. М. Мороз, Р. І. Шевченко, І. В. Дубик. – К. : КНЕУ, 2009. – 399 с.

136. Кредитний ризик і ефективність діяльності банку: монографія / О. В. Дзюблюк, Л. М. Прийдун. – Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2015. – 295 с.

137. Криклій А.С., Лютий І.О., Юрчук О.М. Конкурентоспроможність і ефективність як критерій економічної спроможності / А.С. Криклій, І.О. Лютий, О.М. Юрчук // Економіка і держава. – 2008. – №11. – С. 16–19.

138. Крупка М. І. Економічна сутність проблемного кредиту у банківській діяльності / М. І. Крупка, О. Б. Баран // Науковий вісник НЛТУ України. – 2016. – Вип. 26.2. – С. 209–217.

139. Крупка М. І. Оцінка обсягів та якості кредитного портфеля банків України [Електронний ресурс] / М.І. Крупка, О. Б. Баран // Ефективна економіка. – 2015. – № 11. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4488>

140. Кудряшов С. В. Показники дохідності споживчого кредитування / С. В. Кудряшов // Наукові праці НДФІ. – 2005. – Вип. 2. – С. 119–129.

141. Кудряшов С. Ризики споживчого кредитування та напрями їх обмеження / С. Кудряшов // Світ фінансів. – 2007. – Випуск 1 (10). – С. 153–158.

142. Лаврик О. Л. Сучасне фінансове посередництво при здійсненні банківського кредитування / О. Л. Лаврик // Економічний аналіз : зб. наук. праць. – Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2015. – Том 21. – С. 173–178.

143. Лаврушин О. И. Базовые основы теории кредита и его использование в современной экономике / О. И. Лаврушин // Journal of Economic Regulation. – 2017. – Том 8, № 2. – С. 6–15.

144. Лаврушин О. И. Новые явления в развитии кредита и институциональной структуре банковского сектора / О. И. Лаврушин // Банковское дело. – 2017. – №2. – С. 14–19.

145. Лагутін В.Д. Кредитування: теорія і практика [Електронний ресурс] : Навч. посіб. / В. Д. Лагутін. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Т-во "Знання", КОО, 2002. – 215 с.

146. Лютий І.О., Савич В. І., Калівошко О. М. Іпотека: сучасні концепції, тенденції та суперечності розвитку : Монографія / І. О.Лютий, В. І.Савич, О. М. Калівошко. – Івано-Франківськ, 2009. – 548 с.

147. Мазаракі А. Інновації як джерело стратегічних конкурентних переваг / А. Мазаракі, Т. Мельник // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2010. – № 2. – С. 5–17.

148. Майорова Т. В. Інвестиційний процес і фінансово-кредитні важелі його активізації в Україні : монографія / Т. В. Майорова. – К. : КНЕУ, 2013. – 332 с.

149. Макроекономічний та монетарний огляд [Електронний ресурс] / НБУ. – 2017. – Квітень 2017 року. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=47783020>

150. Макроекономічний та монетарний огляд [Електронний ресурс] / НБУ. – 2017. – Червень 2017 року. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=51189433>

151. Макроекономічні показники [Електронний ресурс] / НБУ. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=23487024&cat_id=57896

152. Манцуров І. Г. Фінансова статистика : підручник / І. Г. Манцуров, А. А. Шустіков. – Київ : КНЕУ, 2008. – 528 с.

153. Маркетинг у банку : Навч. посіб. / За ред. А. В. Нікітіна. – К. : КНЕУ, 2006. – 432 с.

154. Маслова С.О. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. / С.О. Маслова, О.А. Опалов. – К. : Кондор, 2006. – 192 с.

155. Міщенко В. І., Науменкова С. В. Банківська система України: проблеми становлення та розвитку / В. І. Міщенко, С. В. Науменкова // Фінанси України. – 2016. – № 5. – С. 7–33.

156. Міщенко В. І. Вплив банківської кризи на зміну умов банківського кредитування / В. І. Міщенко // Фінансовий простір. – 2015. – № 3. — С. 63–72.

157. Міщенко В. І. Сек'юритизація споживчих кредитів / В. І. Міщенко, С. В. Науменкова, О. А. Шаповал // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 12. – С. 311–321.

158. Міщенко В., Шаповал О. Сучасна практика споживчого кредитування в Україні / В. Міщенко, О. Шаповал // Вісник НБУ. – 2013. – листопад, 2013. – С. 3–9.

159. Міщенко В. І. Управління проблемними кредитами в умовах циклічного розвитку економіки / В. І. Міщенко, С. В. Міщенко, Т. М. Неклюдова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. – 2017. – Випуск 26, – С. 56–61.

160. Міщенко В. І. Управління ризиками іпотечного житлового кредитування в умовах фінансової нестабільності / В. І. Міщенко, С. В. Науменкова, С. В. Міщенко // Фінансовий простір. – 2016. – № 2 (22) – С. 53–58.

161. Моисеев С. Р. Денежно-кредитный энциклопедический словарь / С. Р. Моисеев. – М. : Дело и Сервис, 2006. – 384 с.

162. Монетарний та фінансовий розвиток / Бюлетень Національного банку України [Електронний ресурс]. – Київ : Національний банк України, 2014. – № 4/2014 (253). – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=4881600>

163. Монетарний та фінансовий розвиток / Бюлетень Національного банку України [Електронний ресурс]. – Київ : Національний банк України, 2015. –

№ 2/2015 (263). – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=16006315>

164. Мочерний С. В. Економічна теорія / С. В. Мочерний, М. В. Довбенко // Економічна теорія: Підручник. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2004. – 856 с.

165. Мочерний С. В. Економічний енциклопедичний словник : У 2 т. Т. 1. А- Н / С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна, О. А. Усенко, С. І. Юрій. – Л. : Світ, 2011. – 616 с.

166. Нікітін А. В. Стратегічна реорганізація банківської системи України [Електронний ресурс] / А. В. Нікітін, І. В. Краснова // Економіка сьогодення: актуальні питання та перспективи : зб. наук. праць. – Полтава : ПУЕТ, 2013. – № 2. –Режим доступу: <http://economics-issues.com.ua/zmist-zhurnalu/ekonomika-sogodennya-aktualni-pitannya-ta-perspektivi-2013-2/strategichna-reorganizaciya-bankivsko%D1%97-sistemi-ukra%D1%97ni/>

167. Нікіфоров П. О. Вплив світової фінансово-економічної кризи на макроекономічну ситуацію в Україні / П. О. Нікіфоров, Є. В. Ткач // Формування ринкової економіки в Україні. Вип. 21 : Фінансово-економічні перспективи розвитку України в умовах глобалізації. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2010. – С. 342–347.

168. диференційованого підходу до позичальників [Електронний ресурс]

169. Огляд банківського сектору [Електронний ресурс] // НБУ. – 2017. – Випуск 5, листопад 2017. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=58539308>

170. Одержати житло можна на умовах фінансового лізингу [Електронний ресурс] // Укрінформ. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2294614-oderzati-zitlo-mozna-na-umovah-finansovogo-lizingu-kabmin.html>

171. Олійник О.М. Довгострокове кредитування населення в Україні : Монографія. – К.: Логос, 2008. – 155 с.

172. Олійник О. Ефективність довгострокового кредитування населення та проблеми її зростання [Текст] / О. Олійник // Економіст. Український журнал. – 2007. – № 12. – С. 48-51.

173. Олійник, О. Створення системи довгострокового кредитування населення в Україні [Текст] / О. Олійник // Банківська справа. – 2007. – № 6. – С. 81–87.

174. Опарін В. М. Інновації у фінансовій сфері : монографія / В. М. Опарін, Т. В. Паєнко, В. М. Федосов, О. М. Сущенко, Н. В. Савчук; ред.: В. М. Опарін. - К. : КНЕУ, 2013. – 444 с.

175. Операції банків і небанківських кредитних установ [Електронний ресурс] : підручник / [А. М. Мороз, М. І Савлук, Т. П. Остапишин та ін.] ; за наук. ред. А. М. Мороза. – К. : КНЕУ, 2013. – 543[1]с.

176. Опитування про умови кредитування [Електронний ресурс] // НБУ. – 2018. – II квартал 2018 р. (квітень 2018р.). – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=68539704>

177. Осадчий Є. С. Сучасний стан та проблеми банківського споживчого кредитування в Україні / Є. С. Осадчий // Ринок цінних паперів України. – 2013. – № 11-12. – с. 97–102.

178. Основи економічної теорії. Підручник / За загальною редакцією Ю. В. Ніколенка 3-тє вид. – Київ: ЦУЛ, 2003. – 540 с.

179. Остапишин Т. П. Вибір банком інструменту іпотечного кредитування як превентивний захід мінімізації кредитного ризику / Т. П. Остапишин, Н. О. Мельнічук // Бізнес Інформ. – 2015. – №7. – С. 254–260.

180. Остапишин Т. П. Кредитний моніторинг: врахування фактору ризику/ Т. П. Остапишин, Н. Л. Островська // Фінанси, облік і аудит. Збірник наукових праць. – К.: КНЕУ, 2011. – випуск 17. – С. 156–165.

181. Остапишин Т. П. Реструктуризація заборгованості за іпотечними кредитами в іноземній валюті: реалії та шляхи вирішення проблем // Бізнес Інформ. – 2016. – №6. – С. 210–214.

182. Остапчук Я. М. Вплив визначення банківського кредиту на його класифікацію / Я. М. Остапчук // Фінанси, облік і аудит.– К.: КНЕУ, 2011. – Випуск 11. – С. 123–130.

183. Офіційний курс гривні щодо іноземних валют [Електронний ресурс] — Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/control/uk/curmetal/detail/currency?period=daily>

184. Охрименко І.Б. Вдосконалення оцінки кредитоспроможності фізичних осіб в банках шляхом застосування / І. Б. Охрименко // Електронне наук. фахове видання «Економіка та суспільство». – 2016. – Вип. 5. – Режим доступу: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/5_ukr/5_2016.pdf#page=383.

185. Охрименко І. Б. Необхідність та напрямки удосконалення регулювання споживчого кредиту в Україні / І. Б. Охрименко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2017. – № 16. – С. 46–51.

186. Ощадний дім [Електронний ресурс]. – Офіційний сайт ПАТ «Ощадбанк». – Режим доступу: https://www.oschadbank.ua/ua/private/loans/oschad_home/

187. Паєнтко Т. В. Концептуальні засади фінансового контролінгу / Т. В. Паєнтко, В. М. Федосов // Фінанси України. – 2017. – № 12. – С. 53–71.

188. Паєнтко Т. В. Сучасні тенденції банківського кредитування фізичних осіб в Україні / Т. В. Паєнтко, З. В. Савельєва // Інвестиції: практика та досвід. – 2017. – № 10. – С. 40–43.

189. Паєнтко Т. В. Управління фінансами: контролінг на мікрорівні / Т. В. Паєнтко, В. М. Федосов // Фінанси України. – 2018. – № 3. – С. 80–96.

190. Паєнтко Т. В. Упровадження контролінгу в управлінні фінансами на макрорівні в Україні / Т. В. Паєнтко, В. М. Федосов // Фінанси України. – 2017. – № 12. – С. 107–126.

191. Паливода О. М. Стратегічна кооперація банків на ринку споживчого кредитування / О. М. Паливода, К. Д. Лапшина // Економіка та держава. – 2015. – № 7. – С. 74–77.

192. Парадокси банківської системи: чому не дешевшають кредити? [Електронний ресурс]. – Deutsche Welle. – Режим доступу <http://www.dw.com/uk/%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%81%D0%B8-%D1%8C-41117001?maca=uk-Facebook-sharing>

193. Парасій-Вергуненко І. М. Конкурентоспроможність банку як об'єкт стратегічного аналізу / І. М. Парасій-Вергуненко // Вчені записки. – 2006. – Випуск 8. – с. 104–112.

194. Пересада А. А., Майорова Т. В. Управління банківськими інвестиціями: Монографія. / А. А. Пересада, Т. В. Майорова. – К.: КНЕУ, 2005.– 388 с.

195. Петрашко Л. П. Корпоративна відповідальність: крос-культурні моделі та бізнес-практики : монографія / Л. П. Петрашко. – К. : КНЕУ, 2013. – 342, [2] с.

196. Петрушенко Ю. М. Новітні підходи до фінансування розвитку місцевих громад: від реконізму до Р2Р-кредитування / Ю. М. Петрушенко // Вісник Української академії банківської справи. – Суми : Українська академія банківської справи, 2014. – №1. – С. 90–94.

197. Показники банківської системи [Електронний ресурс] // Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442 &cat_id=34798593

198. Пономаренко Н. О. Проблеми банківського кредитування в Україні та заходи їх усунення / Н.О. Пономаренко // Культура народів Причорномор'я. – 2007. – № 109. – С. 142–146.

199. Портер Майкл Э. Конкуренция. : Пер. с англ. / Майкл Э. Портер. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2005. – 608 с.

200. Примостка Л. О. Банківські ризики: теорія та практика управління: монографія / Л. О. Примостка. – Київ: К.: КНЕУ, 2008. – 456 с.

201. Примостка Л. О. Сучасний стан та тенденції банківського кредитування / Л. О. Примостка // Фінанси, облік і аудит. – К. : КНЕУ, 2010. – № 15. – С.163–170.

202. Примостка Л. О. Управління кредитним ризиком банків в умовах економічних дисбалансів / Л. О. Примостка // Фінанси, облік та аудит, 2017. – Вип. 2 (30). – С. 150–163.

203. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку : підручник / Л. О. Примостка. – 3-тє вид., доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 2012. – 338, [6] с.

204. Принципи управління кредитними ризиками [Електронний ресурс]. – МБРР. Базельський комітет з банківського нагляду. – 01.09.2000. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/996_035

205. Проблеми і перспективи розвитку фінансової системи України : монографія / І. О. Школьник, Т. А. Васильєва, С. В. Леонов та ін. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. І. О. Школьник, д-ра екон. наук, проф. І. І. Рекуненка. – Суми : Сумський державний університет, 2017. – 343 с.

206. Програми енергоефективності за участі ПАТ «Ощадбанк» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ekosystem.lviv.ua/upload-files/golovna/Kredutuvanja__.pdf

207. Регулювання діяльності банків в умовах глобальних викликів : монографія / [Л. О. Примостка, М. І. Діба, О. О. Чуб та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Л. О. Примостки. – К. : КНЕУ, 2012 – 459 с.

208. Реструктуризація валютної іпотеки – необхідність компромісу [Електронний ресурс] // Звіт про фінансову стабільність. – НБУ. – 2016. – Випуск 1, червень 2016. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document;jsessionId=35C5DAF065C8FE503826E1777765BCAE?id=32241744>

209. Ринок нерухомості та пов'язані ризики [Електронний ресурс] // Звіт про фінансову стабільність. – НБУ. – 2016. – Випуск 2, грудень 2016. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=40819104>

210. Ринок нерухомості та пов'язані ризики [Електронний ресурс] // Звіт про фінансову стабільність. – НБУ. – 2017. – Випуск 3, червень 2017. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=50604896>

211. Рівень закредитованості населення України. Аналітичний звіт [Електронний ресурс] // Офіційний сайт НАБУ. – Режим доступу: [https://nabu.ua/images/tinymce/file/IFC_GfK_Over_ind_ukr%20\(1\).pdf](https://nabu.ua/images/tinymce/file/IFC_GfK_Over_ind_ukr%20(1).pdf)

212. Річний звіт 2017 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=71165707>

213. Розвиток банківської системи України як основа реалізації стратегії економічного зростання: монографія / За ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль: ТНЕУ, 2010. – 384 с.

214. Рота П'єтро. Історія банків. Історія старовинних банківських установ у древніх греків і римлян, у середньовічних італійців, а також у Голландії та Німеччині XVII і XVIII ст. [Електронний ресурс] / з примітками та доповненнями І. І. Кауфмана ; переклад та редакція І. Б. Івасіва. – К. : КНЕУ, 2015. – 133 с.

215. Савельєв Є. В. Міжнародна економіка : Підручник / Є. В. Савельєв. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 622 с.

216. Синки Дж. Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг / Джозеф Синки-мл. ; пер. с англ. А. Левинзон. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. – 1018 с.

217. Система трансфертного ціноутворення в комерційних банках [Текст]: Монографія /М. І. Макаренко, Т. Г. Савченко. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 238 с.

218. Соболева О.П. Макроекономіка. Навчальний посібник / О. П. Соболева. – Харків: ХІБС УБС НБУ, 2013 – 158 с.

219. Смовженко Т. С., Денис О. Б. Оцінка фінансових втрат банків України від кредитних операцій / Т. С. Смовженко, О. Б. Денис // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2016. – Випуск 2. – С. 82–88.

220. Смовженко Т., Кузнєцова А. Впровадження фінансової грамотності в Україні: сучасний стан і перспективи / Тамара Смовженко, Анжела Кузнєцова // Вісник НБУ. 2013. – Випуск 9. – С. 8–16.

221. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку : монографія / [А. М. Колот, О. А. Грішнова та ін.] ; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колота. – К. : КНЕУ, 2012. – 501, [3] с.

222. Стрільчук Л. В., Стрільчук Ю. І. Вплив банківського кредитування на розвиток малого та середнього бізнесу в Україні / Л. В. Стрільчук, Ю. І. Стрільчук // Економіка. Фінанси. Право. – 2017. – № 4/2. – С. 21–23.

223. Стрільчук Л. В., Стрільчук Ю. І. Окремі проблеми банківської системи України / Л. В. Стрільчук, Ю. І. Стрільчук // Економіка. Фінанси. Право. – 2016. – № 6-1. – С. 42–44.

224. Стрільчук Л. В., Стрільчук Ю. І. Окремі проблеми фінансування підприємств малого та середнього бізнесу в Україні / Л. В. Стрільчук, Ю. І. Стрільчук // Фінансове забезпечення інноваційних проектів малого та середнього бізнесу: глобальні виклики та українські реалії [Електронний ресурс] : зб. Матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Київ, 7 грудня 2016 р.). – К. : КНЕУ, 2016. – С. 118–121. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/20829>

225. Стрільчук Л. В., Стрільчук Ю. І. Особливості банківського кредитування населення на споживчі потреби в Україні / Л. В. Стрільчук, Ю. І. Стрільчук // Інноваційні виміри розвитку світової економіки. Збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук. – Наукова організація «Перспектива». – Дніпропетровськ : Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С. 176–180.

226. Стрільчук Л. В., Стрільчук Ю. І. Перспективні напрямки розвитку інновацій на ринку банківських послуг в Україні / Л. В. Стрільчук, Ю. І. Стрільчук // Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс] : зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29–30 березня 2017 р.). – Київ : КНЕУ, 2017. – С. 106–108. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/21429>

227. Стрільчук Л. В. Проблеми та перспективи розвитку споживчого кредитування в Україні //Формування ринкової економіки. – 2012. –№ 28. – С. 403– 411.

228. Стрільчук Л. В., Стрільчук Ю. І. Ресурсне забезпечення банківського кредитування населення в Україні / Л. В. Стрільчук, Ю. І. Стрільчук // Майбутнє банкінгу: сучасні виклики та перспективи розвитку [Електронний ресурс] : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Київ, 15 червня 2017 р.). – Київ : КНЕУ, 2017. – С. 49–52. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/23082>

229. Стрільчук Ю. І. Банківське кредитування населення: теоретичний аспект / Ю. І. Стрільчук // Антикризове управління економікою та фінансами [Електронний ресурс] : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 31 травня 2017 р.). – Київський інститут банківської справи, 2017. – С. 45–47. – Режим доступу: <http://www.kibs.kiev.ua/index.php/pro-nas/presa-pro-institut-visnik-kibs/konferentsiji>

230. Стрільчук Ю. І. Банківське кредитування населення у забезпеченні сталого розвитку / Ю. І. Стрільчук // Формування ринкових відносин в Україні : збірник наукових праць. – 2017. – Вип. 7–8 (194–195). – С. 84–91.

231. Стрільчук Ю. І. Використання концепції біхевіоризму в управлінні банківським кредитуванням населення / Ю. І. Стрільчук // Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку [Електронний ресурс] : зб. матеріалів I Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21 червня 2017 р.). – Київ : КНЕУ, 2017. – С. 190–192. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/21966>

232. Стрільчук Ю. І. Вплив банківського кредитування населення на економіку/ Ю. І. Стрільчук // Економіка. Фінанси. Право. – 2017. – №2/1. – С. 45–48

233. Стрільчук Ю. І. Вплив банківського кредитування населення на економіку / Ю. І. Стрільчук // Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» (економіка, фінанси і право) [Електронний ресурс]: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 17 травня 2016 р.). – Київ : Київ. нац. торг.-екон. у-т, 2016. – Режим доступу: <https://knteu.kiev.ua/file/NzM1OQ=/87ce96e208b35555a94185b5d2988010.pdf>

234. Стрільчук Ю. І. Вплив банківського кредитування населення на розвиток інноваційної діяльності підприємств / Ю. І. Стрільчук // Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс] : зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29–30 березня 2017 р.). – Київ : КНЕУ, 2017. – С. 190–192. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/21467>

235. Стрільчук Ю. І. Вплив банківського кредитування населення на розвиток малого та середнього бізнесу в Україні / Ю. І. Стрільчук // Фінансове забезпечення інноваційних проектів малого та середнього бізнесу: глобальні виклики та українські реалії [Електронний ресурс] : зб. Матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 7 грудня 2016 р.). – К. : КНЕУ, 2016. – С. 121–123. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/20830>

236. Стрільчук Ю. І. Еволюція банківського кредитування населення в Україні / Ю. І. Стрільчук // Майбутнє банкінгу: сучасні виклики та перспективи розвитку [Електронний ресурс] : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Київ, 15 червня 2017 р.). – Київ : КНЕУ, 2017. – С. 46–49. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/23081>

237. Стрільчук Ю. І. Імплементация інноваційних підходів банківського кредитування населення в Україні [Електронний ресурс] / Ю. І. Стрільчук // Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку : зб. матеріалів I

Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29–30 березня 2016 р.). – Київ : КНЕУ, 2016 –
Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/19041>

238. Стрільчук Ю. І. Інноваційні підходи до банківського кредитування населення [Електронний ресурс] / Ю. І. Стрільчук // Економіка та суспільство. – 2017. – Випуск 8. – С. 684–689. – Режим доступу: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal-8>

239. Стрільчук Ю. І. Контролінг в управлінні ризиками банківського кредитування населення / Стрільчук Ю. І. // Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами [Електронний ресурс] : зб. матеріалів I Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 22 листопада 2017 р.). – Київ : КНЕУ, 2017. – С. 320–322. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/23503>

240. Стрільчук Ю. І. Кредитний ризик у відносинах банку з населенням [Електронний ресурс] / Ю. І. Стрільчук // Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 22 червня 2016 р.). – Київ : КНЕУ, 2016 – С. 200–203 – Режим доступу: http://irbis.kneu.edu.ua/cgi-bin/ecgi64/cgiirbis_64.exe?LNG=&C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Z21ID=19467581Y0I4S5155116&Image_file_name=CONF_EL\korpor_finan_probl_per_sp_innov_rozv_16.pdf

241. Стрільчук Ю. І. Методика оцінки ефективності банківського кредитування населення / Ю. І. Стрільчук // – Свідectво про реєстрацію авторського права на твір. – № 75460 від 20.12.2017

242. Стрільчук Ю. І. Проблеми функціонування банківської системи України та шляхи її удосконалення / Ю. І. Стрільчук // Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи : зб. тез доповідей V Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 28 травня 2015 р.). – К : УБС НБУ, 2015. – С. 80–81.

243. Стрільчук Ю. І. Розвиток банківського споживчого кредитування населення в Україні / Ю. І. Стрільчук // Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи : зб. тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 24 травня 2013 р.). – К : УБС НБУ, 2013 – С. 156–157.

244. Стрільчук Ю. І. Стратегічне партнерство на ринку банківського кредитування населення / Ю. І. Стрільчук // Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи : зб. тез доповідей VI Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 20 травня 2016 р.). – К : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2016 – С. 237–239.

245. Стрільчук Ю. І. Страхування у банківському кредитуванні населення / Ю. І. Стрільчук // Інноваційні напрямки розвитку страхового ринку України : зб. матеріалів III міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 19–20 квітня 2016 р.). – Київ : КТ «Забеліна-Фільковська Т. С. і компанія Київська нотна фабрика», 2016. – С. 329–332.

246. Стрільчук Ю. І. Сучасний стан банківського кредитування населення в Україні / Ю. І. Стрільчук // Фінанси, облік і аудит : зб. наук. пр. – Київ : КНЕУ, 2016. – Вип. 2. – С. 144–156.

247. Стрільчук Ю. І. Факторний аналіз банківського кредитування населення / Ю. І. Стрільчук // Формування ринкових відносин в Україні: збірник наукових праць. – 2017. – Вип. 12 (199). – С. 226–231.

248. Терещенко О. О. Контролінг поведінки в концепції біхевіористичних фінансів/ О. О. Терещенко // Фінанси України. – 2011. – № 10. – с. 104–116.

249. Терещенко О. О. Оцінка кредитних ризиків: відповідність новацій НБУ міжнародній практиці / О. О. Терещенко // Вісник НБУ. – 2012. – № 9. – С. 4–8.

250. Терещенко О. О. Професійні компетенції фінансового контролера та його роль у прийнятті фінансово-економічних рішень / О. О. Терещенко // Фінанси України. – 2014. – №9'2014. – С. 31–42.

251. Туган-Барановский М. И. Периодические промышленные кризисы / М. И. Туган-Барановский. – М. : Директмедиа Паблицинг, 2008. – 479 с.

252. Удотова Л. Ф. Соціальна статистика : підручник / Л. Ф. Удотова. – Київ : КНЕУ, 2002. – 376 с.

253. Узаконено квазівалютні кредити громадян [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://finclub.net/ua/analytics/uzakoneno-kvazivaliutni-kredyty-hromadian.html>

254. Умови та ризики банківського сектору [Електронний ресурс] // Звіт про фінансову стабільність. – НБУ. – 2017. – Випуск 3, червень 2017. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=50604896>

255. Управління діяльністю банку: методологія і практика: Монографія / Авт.кол.: О.В.Васюренко, І.М. Федосік, Л.В. Васюренко, О.М. Христофорова, Л.П. Семенюк, О.М. Сидоренко;. За заг. ред. акад. АЕН України, д-ра екон. наук, проф. О.В. Васюренка. – К.: УБС НБУ, 2008. – 230 с.

256. Фінансова звітність за міжнародними стандартами [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ПАТ «Укрсоцбанк». – Режим доступу: https://www.ukrsotsbank.com/ip_fininter/

257. Фінансове забезпечення економічного зростання в Україні: стан, тенденції та перспективи : монографія / За ред. П. О. Нікіфорова. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2015. – 384 с.

258. Фінансове планування та прогнозування діяльності банків: Монографія / О.В. Васюренко, Г.М. Азаренкова, Н.П. Погореленко, В.Ю. Дубницький, О.М.Сидоренко, Л.В. Сердюк, Г.В. Омельченко; за заг. ред. акад. АЕН України, д-ра екон. наук, проф. О.В. Васюренка. – К.: УБС НБУ, 2009. – 323 с.

259. Фінансовий словник-довідник / М.Я. Дем'яненко, Ю.Я. Лузан, П.Т. Саблук, В.М. Скупий та ін. ; [за ред. М.Я. Дем'яненка]. – К. : ІАЕ УААН, 2003. – 555 с.

260. Циганова Н. Дистанційний банкінг як інноваційна конкурентна перевага на ринку фінансових послуг/ Н. Циганова, Т. Шалига // Вісник НБУ. – 2012. – № 10. – С. 30-35.

261. Циганова Н.В. Закономірності інноваційного розвитку банківського сектору економіки / Н.В. Циганова, С.А. Циганов // Науковий вісник Чернівецького національного університету: Збірник наукових праць. – Вип. 592. Економіка. – Чернівці: Чернівецький нац.ун-т, 2012. – С. 91–99.

262. Циганова Н.В. Концентрація та централізація капіталу в банківській сфері : монографія / Н. В. Циганова. – К. : КНЕУ, 2014. – 254 с.

263. Циганова Н. В. Регіональні аспекти банківської конкуренції/ Н. В. Циганова // Науковий вісник Чернівецького національного університету: Збірник наукових праць. Вип. 254. Економіка. – Чернівці: Рута, 2005. – С. 66-69.

264. Цілі розвитку тисячоліття 2000–2015 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ООН в Україні. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/mdgs>

265. Цілі сталого розвитку 2016 – 2030 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ООН в Україні. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>

266. Чайковський, Я. І. Аналіз ефективності кредитної діяльності комерційних банків [Електронний ресурс] / Я. Чайковський // Наукові записки : зб. наук. праць каф. екон. аналізу Терноп. акад. нар. госп-ва. – Тернопіль : Економічна думка, 2001. – Вип. 9. – С. 109-111.— Режим доступу: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/14367>

267. Чайковський Я. І. Аналіз сучасного стану і перспективи розвитку банківського кредитування населення в Україні / Я. І. Чайковський // Світ фінансів. – 2008. – № 2. – С. 124–131.

268. Чайковський Я. І. Аналіз сучасного стану та перспективи розвитку банківського споживчого кредитування в Україні / Я. І. Чайковський // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярощук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2017. – Том 27. – № 1. – С. 156-163.

269. Череп А. Ефективність як економічна категорія [Електронний ресурс] / А. Череп, Є. Стрілець // Ефективна економіка. – 2013. – № 1. – Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1727>.

270. Черкашина К. Ф. Динаміка та структура споживчого кредитування українських банків в посткризовий період [Електронний ресурс] / К. Ф. Черкашина, К. Д. Лапшина // Ефективна економіка. – 2015. – № 4. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=3953&p=1>

271. Черкашина К. Науково-методичний підхід до визначення оптимальної структури портфеля роздрібних кредитів банку / К.Черкашина, А. Харченко, О. Шабанова // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2017. – № 1 (22). – С. – 33–38.

272. Черкашина К. Перспективи запровадження нових кредитних продуктів в Україні / К.Черкашина // Інноваційна економіка. – 2015. – №5.– С.168–172.

273. Чуб П. М. Проблемна кредитна заборгованість банків в Україні та світі / П. М. Чуб, С. І. Ходакевич // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – № 18. – С. 41–46.

274. Чуб П. М. Система ризик-менеджменту та її вплив на фінансову стійкість банку / П. М. Чуб // Вчені записки. – 2013. – № 15. – с. 52–57.

275. Швиданенко Г. О. Конкурентна діагностика / Г. О. Швиданенко // Економіка підприємства: теорія та практика : зб. мат. III Міжнар. наук.-практ. конф. 21 жовт. 2010 р. – К. : КНЕУ, 2010. – С. 357–359.

276. Школьник І. О. Міжнародні фінансові конгломерати у банківському секторі України / І. О. Школьник // Вісник Національного банку України. – 2010. – №2. – С. 32–36.

277. Школьник І. О. Фінансовий ринок: сучасний стан і стратегія розвитку. Монографія / І. О. Школьник. – Суми: Мрія: УАБС НБУ, 2008 – 374 с.

278. Шульга Н.П. Банківський контролінг: теорія, методологія, практика : монографія / Н. П. Шульга. – К.: КНТЕУ, 2004. – 326 с.

279. Шульга Н. Вектори розвитку кредитного ризик-менеджменту банку / Н. Шульга, Т. Гордієнко // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2015. – №1. – С. 88–103.

280. Шульга Н.П. Макроекономічна модель стрес-тестування кредитного ризику банків / Н.П. Шульга, Л.Л. Белянюк // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2013. – Вип. 1. – С. 151–157.

281. Шульга Н. П. Рефінансування банків : монографія / Н. П. Шульга, Ю. М. Уманців, О. В. Мельниченко ; за ред. Н. П. Шульги. – Київ : КНТЕУ, 2017. – 323 с.

282. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития / Й. А. Шумпетер. – М. : Директмедиа Паблишинг, 2008. – 355 с.

283. Щетинін А. І. Політична економія. Підручник / А. І. Щетинін. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 480 с.

284. Ямненко Г. Інноваційні аспекти забезпечення конкурентоспроможності підприємств / Г. Ямненко // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. – 2016. – №1 (178). – С. 47–52.

285. Agarwal S. Do consumers choose the right credit contracts? / S. Agarwal, S. Chomsisengphet, C. Liu, N.S. Souleles // Review of Corporate Finance Studies. – 2015. – Vol. 4, No. 2. – pp. 239–257.

286. Akerlof G.A. The Market for “Lemons”: Quality Uncertainty and the Market Mechanism / G.A. Akerlof // The Quarterly Journal of Economics. – 1970. – Vol. 84.

287. Albacete N., Lindner P. Foreign currency borrowers in Austria – evidence from the Household Finance and Consumption Survey / N. Albacete, P. Lindner // *Financial Stability Report*. – 2015. – No. 29. – pp. 93–109.

288. Beckmann E. How does foreign currency debt relief affect households loan demand? / E. Beckmann // *Evidence from the OeNB Euro Survey in CESEE. Focus on European Economic Integration*. – 2017. – Vol. 1. – pp. 8–32.

289. Beckmann E., Stix H. Foreign currency borrowing and knowledge about exchange rate risk / E. Beckmann, H. Stix // *Journal of Economic Behavior & Organization*. – 2015. – Vol. 112. – pp. 1–16.

290. Beer C. Borrowing in foreign currency: austrian households as carry traders / C. Beer, S. Ongena, M. Peter // *Journal of Banking & Finance*. – 2010. – Vol. 34, No. 9. – pp. 2198–2211.

291. Bostic R. Mortgage product substitution and state anti-predatory lending laws: better loans and better borrowers? / R. Bostic, S. Chomsisengphet, K. C. Engel, P. A. McCoy, A. Pennington-Cross, S. Wachter // *Atlantic Economic Journal*. – 2012. – Vol. 40, No. 3. – pp. 273–294.

292. Calem P. S. Credit Cycle and Adverse Selection Effects in Consumer Credit Markets: Evidence from the HELOC Market [Электронный ресурс] / Paul S. Calem, Leonard Nakamura, Matthew Cannon // *SSRN Electronic Journal*. – January 2011– Режим доступа: https://www.researchgate.net/publication/215990376_Credit_Cycle_and_Adverse_Selection_Effects_in_Consumer_Credit_Markets_Evidence_from_the_HELOC_Market

293. Calem P. S. Foreclosure Delay and Consumer Credit Performance [Электронный ресурс] / Paul S. Calem, Julapa Jagtiani, William W. Lang // *Journal of Financial Services Research*. – July 2016. – Режим доступа: https://www.researchgate.net/publication/272321311_Foreclosure_Delay_and_Consumer_Credit_Performance

294. Calem P. S. Regulating consumer credit [Электронный ресурс] / Paul S. Calem, Julapa Jagtiani, William W. Lang // *Journal of Economics and Business*. –

February 2016. – Режим доступа:
https://www.researchgate.net/publication/297755528_Regulating_consumer_credit

295. Carroll A. B. A three-dimensional conceptual model of corporate performance / A. B. Carroll // *Academy of Management Review*. – 1979. – №4. – pp. 497–505.

296. Chen N. Auctions for Social Lending: A Theoretical Analysis [Электронный ресурс] / Ning Chen, Arpita Ghosh, Nicolas S. Lambert // *Research Paper No. 2078*. – Stanford : Graduate School of Business, 2011. – Режим доступа: <http://gsbapps.stanford.edu/researchpapers/library/RP2078.pdf>

297. Cordray R. Protecting consumers in the financial marketplace Analysis [Электронный ресурс] / R.Cordray // *The University of Chicago Legal Forum*. –2013. –Режим доступа: <https://goo.gl/NwxXBN>

298. Csajbók A. Foreign currency borrowing of households in new EU member states [Электронный ресурс]/ A. Csajbók, A. Hudecz, B.Tamási // *MNB Occasional Papers 87*. – 2010. – Режим доступа: <https://www.econstor.eu/handle/10419/83523>

299. Daly, H. E. *Beyond Growth: The Economics of Sustainable Development* / H. E. Daly. – Beacon Press, Boston, Massachusetts, 1997. – 264 p.

300. Deng R., Haghani S. FHA Loans in Foreclosure Proceedings: Distinguishing Sources of Interdependence in Competing Risks [Электронный ресурс] / Ran Deng, Shermineh Haghani // *Journal of Risk and Financial Management*. – 2018, – No 11, 2. – Режим доступа : <https://doi.org/10.3390/jrfm11010002>

301. Drobyazko A. Paradigm of the Development of Banking Infrastructure of Ukraine / Anatoliy Drobyazko, Andrii Krysovaty, Viktor Fedosov // *Journal of Global Economy Review*. – Volume 1. – № 4, 2015. – pp. 4–14.

302. Duqi A. Is relationship lending still a mixed blessing? a review of advantages and disadvantages for lenders and borrowers / Andi Duqi, Angelo Tomaselli, Giuseppe Torluccio // *Journal of Economic Surveys*. – 2017. – Vol. 00, No. 0. – pp. 1–37.

303. Gathergood J. Self-control, financial literacy and consumer over-indebtedness / J. Gathergood // *Journal of Economic Psychology*. – 2012. – Vol. 33, No. 3. – pp. 590–602.

304. Gathergood J., Weber J. Financial literacy, present bias and alternative mortgage products / J. Gathergood, J. Weber // *Journal of Banking & Finance*. – 2017. – Vol. 78. – pp. 58–83.

305. Gurun U. G. Advertising expensive mortgages / U. G. Gurun, G. Matvos, A.Seru // *Journal of Finance*. – 2016. – Vol. 71, No. 5. – pp. 2371–2416.

306. Hullgren M., Söderberg I.-L. Borrower characteristics and mortgage rate choice in Sweden / M. Hullgren, I.-L. Söderberg // *International Journal of Bank Marketing*. – 2016. – Vol. 34, No. 5. – pp. 649–669.

307. Huytinen A., Putkuri H. Household optimism and borrowing [Электронный ресурс] / A. Huytinen, H. Putkuri // *Research Discussion Paper*. – Bank of Finland. – 2012. – No. 21/2012. – Режим доступа : <https://ssrn.com/abstract=2101025>

308. ISO 26000 Guidance on Social Responsibility [Электронный ресурс] . – Режим доступа : <http://www.cnis.gov.cn/wzgg/201405/P020140512224950899020.pdf>

309. Karlan D., Zinman J. Expanding credit access: using randomized supply decisions to estimate the impacts / D. Karlan, J. Zinman // *Review of Financial Studies*. – 2010. – Vol. 23, No. 1. – pp. 433–464.

310. Koijen R. S. Mortgage timing / R. S. Koijen, Hemert O. Van, Nieuwerburgh S. Van // *Journal of Financial Economics*. – 2009. – Vol. 93, No. 2. – pp. 292–324.

311. Kotler P. *Marketing Essentials* / Philip Kotler. – Prentice-Hall, 1984. – 556 p.

312. Maslow Abraham H. *Motivation and Personality* / Abraham H. Maslow. – 3 edition. – N. Y., Longman, 2006. – 369 p.

313. Mayer C. The rise in mortgage defaults / C. Mayer, K. Pence, S. M. Sherlund // *Journal of Economic Perspectives*. – 2009. – Vol. 23, No. 1. – pp. 27–50.

314. Meier S., Sprenger C. Present-biased preferences and credit card borrowing / S.Meier, C.Sprenger // *American Economic Journal: Applied Economics*. – 2010. – Vol. 2, No. 1. – pp. 193–210.

315. Ozili P.K., Outa E. Bank Loan Loss Provisions Research: A Review / P. K. Ozili, E. Outa // *Borsa istanbul Review*. – 2017. – 55 p. – doi: 10.1016/j.bir.2017.05.001.

316. Paiella M., Pozzolo A. F. Choosing between fixed- and adjustable-rate mortgages in household credit usage / M. Paiella, A. F. Pozzolo // *Personal Debt and Mortgages*. – 2007. – Palgrave Macmillan, New York.– pp. 219–236.

317. Pellényi G., Bilek P. Foreign currency borrowing: the case of Hungary [Электронный ресурс] / G. Pellényi, P. Bilek // *FINESS Working Paper*. – Режим доступа : <https://www.econstor.eu/handle/10419/119503>

318. Porter M. E., Kramer M. R. The Competitive Advantage Of Corporate Philanthropy / M. E. Porter, M. R. Kramer // *Harvard Business Review*. – December 2002. – pp. 5–15.

319. Qayyum A. Incorporating Credit Quality in Bank Efficiency Measurements: A Directional Distance Function Approach [Электронный ресурс] / Abdul Qayyum, Khalid Riaz // *Journal of Risk and Financial Management*. – 2018. – No 11(4). – Режим доступа : <https://doi.org/10.3390/jrfm11040078>

320. Repaying Your Loans [Электронный ресурс] // Federal Student Aid Official web-site. – Режим доступа : <https://studentaid.ed.gov/sa/sites/default/files/repaying-your-loans.pdf>

321. Ru H., Schoar A. Do credit card companies screen for behavioral biases? [Электронный ресурс] / H. Ru, A. Schoar // *Working Paper*. – 2016. – No. w22360, NBER. – Режим доступа : <https://ssrn.com/abstract=2797954>.

322. Stango V., Zinman J. Borrowing high versus borrowing higher: price dispersion and shopping behavior in the US credit card market / V. Stango, J. Zinman // *Review of Financial Studies*. – 2016. – Vol. 29, No. 4. – pp. 979–1006.

323. Stiglitz J. E. *Economics of the Public Sector* / J. E. Stiglitz. – 3rd ed. – W.W. Norton & Co, New York, 2000.

324. *The 21st Century Corporation: The Ceres Roadmap for Sustainability* [Електронний ресурс] // Офіційний сайт CERES. – Режим доступу: <https://www.calpers.ca.gov/docs/governance/2010/ceres-roadmap-for-sustainability.pdf>

325. Tsyganov S. *Banking Competition in Globalized Financial Markets*. Chapter 16 / S. Tsyganov, N. Tsyganova // *Global Economy: Issues and Challenges of Post-crisis Development* / Edited by E. Siskos and O. Rogach. – Kastoria, 2014. – 304 p. – P. 253–270.

326. Tsyganov S. *Consequenses of the global financial and economic crisis for Ukraine, anti-crisis measures* / S. Tsyganov, N. Tsyganova // *Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. пр. Випуск 92, ч.2.* – К.: Київ. національний ун-т ім. Т. Шевченка. Ін-т міжн. відн., 2010. – С. 146–155.

327. *World Development Indicators* [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Світового банку. – Режим доступу: databank.worldbank.org/data/home.aspx

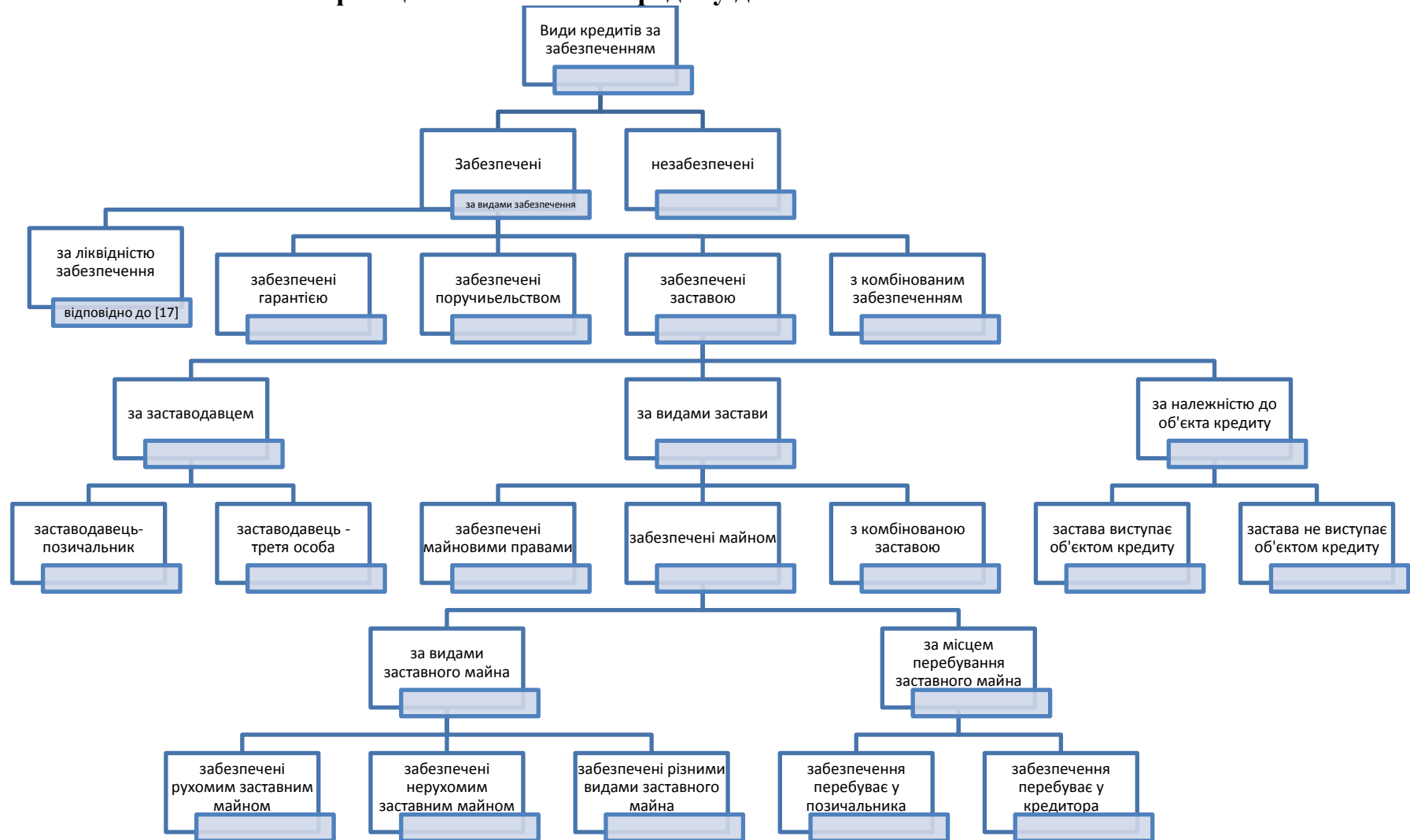
328. Zinman J. *Consumer credit: too much or too little (or just right)?* / J. Zinman // *Journal of Legal Studies*. – 2014. – Vol. 43, No. S2. – pp. 209–237.

329. Zinman J. *Household debt: facts, puzzles, theories, and policies* / J. Zinman // *Annual Review of Economics*. – 2015. – Vol. 7, No. 1. – pp. 251–276.

ДОДАТКИ

Додаток А

Класифікація банківського кредиту для населення за забезпеченням

Джерело: побудовано автором

Додаток Б

Кореляційна матриця

	у	X 1	X 2	X 3	X 4	X 5	X 6
у	1						
X 1	0,005267	1					
X 2	0,843765	-0,05926	1				
X 3	0,882819	0,002455	0,81733256	1			
X 4	0,112223	0,037562	-0,06720153	0,022014	1		
X 5	0,132691	-0,15125	0,211736585	0,233024	-0,17085	1	
X 6	0,06256	0,010395	0,108322313	0,089131	-0,01442	0,17009	1

Джерело: побудовано автором за даними [81; 103; 151; 183]

Додаток В

Параметри моделі впливу економічних показників на обсяги банківського кредитування населення (розраховано автором за даними з помісячною періодизацією)

ВЫВОД ИТОГОВ

<i>Регрессионная статистика</i>	
Множественный R	0,918987
R-квадрат	0,844537
Нормированный R-квадрат	0,834056
Стандартная ошибка	1,801547
Наблюдения	96

Дисперсионный анализ

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>Значимость F</i>
Регрессия	6	1569,182	261,5303624	80,58066289	8,10163E-34
Остаток	89	288,8559	3,245572238		
Итого	95	1858,038			

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>	<i>Нижние 95,0%</i>	<i>Верхние 95,0%</i>
Y-пересечение	-1,3039	0,189849	-6,868083169	8,48776E-10	-1,681128967	-0,92668	-1,681128967	-0,92668
Переменная X 1	0,011662	0,033376	0,349408952	0,727607704	-0,054655225	0,077979	-0,054655225	0,077979
Переменная X 2	0,4441	0,080683	5,504283122	3,53511E-07	0,283785628	0,604415	0,283785628	0,604415
Переменная X 3	0,296242	0,039043	7,58753204	3,02425E-11	0,218663859	0,37382	0,218663859	0,37382
Переменная X 4	0,311057	0,115017	2,704456568	0,008196899	0,082521872	0,539593	0,082521872	0,539593
Переменная X 5	-0,0251	0,018992	-1,321840242	0,189608903	-0,062840998	0,012632	-0,062840998	0,012632
Переменная X 6	-0,01156	0,02446	-0,472530536	0,637704843	-0,060158623	0,037043	-0,060158623	0,037043

Продовження додатку В

Параметри моделі впливу економічних показників на обсяги банківського кредитування населення (розраховано автором за даними з поквартальною періодизацією)

ВЫВОД ИТОГОВ

<i>Регрессионная статистика</i>	
Множественный R	0,879973077
R-квадрат	0,774352617
Нормированный R-квадрат	0,720197245
Стандартная ошибка	3,186892621
Наблюдения	32

Дисперсионный анализ

	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>Значимость</i>	
				<i>F</i>	<i>F</i>
Регрессия	6	871,3313492	145,2219	14,29872218	5,07E-07
Остаток	25	253,9071144	10,15628		
Итого	31	1125,238464			

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние</i>	<i>Верхние</i>	<i>Нижние</i>	<i>Верхние</i>
					<i>95%</i>	<i>95%</i>	<i>95,0%</i>	<i>95,0%</i>
У-пересечение	-4,41406888	0,777652699	-5,67614	6,5559E-06	-6,01567	-2,81246	-6,01567	-2,812463168
Переменная X 1	-0,12049285	0,138798277	-0,86811	0,393588738	-0,40635	0,165368	-0,40635	0,16536755
Переменная X 2	0,677487217	0,134430501	5,039684	3,36352E-05	0,400622	0,954352	0,400622	0,954352017
Переменная X 3	0,284993294	0,066561268	4,281669	0,000239695	0,147908	0,422079	0,147908	0,422078793
Переменная X 4	0,000458584	0,003783874	0,121194	0,904505887	-0,00733	0,008252	-0,00733	0,008251618
Переменная X 5	-0,19346932	0,146511085	-1,32051	0,198627002	-0,49521	0,108276	-0,49521	0,108275914
Переменная X 6	0,09400375	0,072165589	1,302612	0,204579656	-0,05462	0,242632	-0,05462	0,242631562

Продовження додатку В

Параметри моделі впливу економічних показників на обсяги банківського кредитування населення (розраховано автором за даними з поквартальною періодизацією з фіктивними змінними)

ВЫВОД ИТОГОВ

<i>Регрессионная статистика</i>	
Множественный R	0,90858832
R-квадрат	0,825532736
Нормированный R-квадрат	0,754159764
Стандартная ошибка	2,987224894
Наблюдения	32

					<i>Значимость</i>			
	<i>df</i>	<i>SS</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>F</i>			
Регрессия	9	928,9211871	103,2135	11,56646157	1,79E-06			
Остаток	22	196,3172765	8,923513					
Итого	31	1125,238464						

	<i>Коэффициенты</i>	<i>Стандартная ошибка</i>	<i>t-статистика</i>	<i>P-Значение</i>	<i>Нижние 95%</i>	<i>Верхние 95%</i>	<i>Нижние 95,0%</i>	<i>Верхние 95,0%</i>
Y-пересечение	-10,3345523	2,873941125	-3,59595	0,001607083	-16,2947	-4,37436	-16,2947	-4,374363207
Переменная X 1	-0,09717723	0,130446727	-0,74496	0,464182161	-0,36771	0,173353	-0,36771	0,173352723
Переменная X 2	0,817384584	0,158652744	5,152036	3,64861E-05	0,488359	1,14641	0,488359	1,146410237
Переменная X 3	0,275411704	0,065315684	4,216624	0,000355466	0,139955	0,410868	0,139955	0,410868142
Переменная X 4	0,000987311	0,003760613	0,26254	0,795348138	-0,00681	0,008786	-0,00681	0,008786345
Переменная X 5	-0,60885753	0,381554629	-1,59573	0,124815482	-1,40015	0,182438	-1,40015	0,182438343
Переменная X 6	0,240744128	0,09879978	2,436687	0,023371806	0,035846	0,445642	0,035846	0,445642331
Переменная D 1	7,83336682	4,671852979	1,676715	0,107752131	-1,85546	17,5222	-1,85546	17,52219689
Переменная D 2	6,726118232	2,739991805	2,454795	0,022472889	1,043723	12,40851	1,043723	12,40851344
Переменная D 3	7,339214615	4,363032259	1,682136	0,106683972	-1,70916	16,38759	-1,70916	16,38758971

Продовження додатку В

**Порівняння прогнозних та фактичних даних щодо динаміки банківського кредитування населення України
протягом 2017 р.**

Період	Темп приросту кредитів, наданих банками України населенню		
	прогноз, %	фактичні дані, %	відхилення, п.п.
I квартал 2017 р.	Y = -2,98	Y = -1,34	1,64
II квартал 2017 р.	Y = 4,85	Y = -1,07	-5,92
III квартал 2017 р.	Y = 3,75	Y = 3,24	0,51
IV квартал 2017 р.	Y = 4,36	Y = 5,83	-1,47

Джерело: побудовано автором за даними [81]

Додаток Д**Перелік Глобальних цілей сталого розвитку, затверджений
Генеральною Асамблеєю ООН [265]**

1. Подолання бідності у всіх її формах та усюди.
2. Подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства.
3. Забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці.
4. Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх.
5. Забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчаток.
6. Забезпечення наявності та раціонального використання водних ресурсів і санітарії для всіх.
7. Забезпечення доступу до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх.
8. сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх.
9. Створення стійкої інфраструктури, сприяння всеохоплюючій і сталій індустріалізації та інноваціям.
10. Скорочення нерівності всередині країн і між ними
11. Забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст і населених пунктів.
12. Забезпечення переходу до раціональних моделей споживання і виробництва.
13. Вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та його наслідками.
14. Збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку.

Продовження додатку Д

- 15.Захист та відновлення екосистем суші та сприяння їхньому раціональному використанню.
- 16.Сприяння побудові миролюбного й відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя.
- 17.Зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках Глобального партнерства в інтересах сталого розвитку.

Додаток Е

Моделі впливу обсягів нових банківських кредитів, наданих населенню, на обсяги ВВП протягом 2005 – 2017 рр.

Побудовано автором за даними [81; 103]

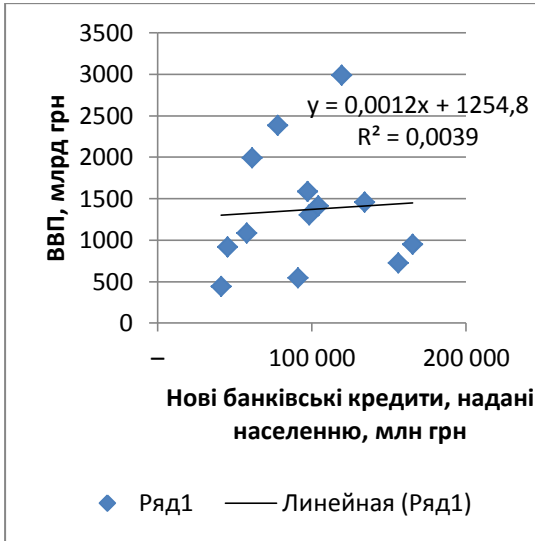

Рис. Е.1. Лінійна модель

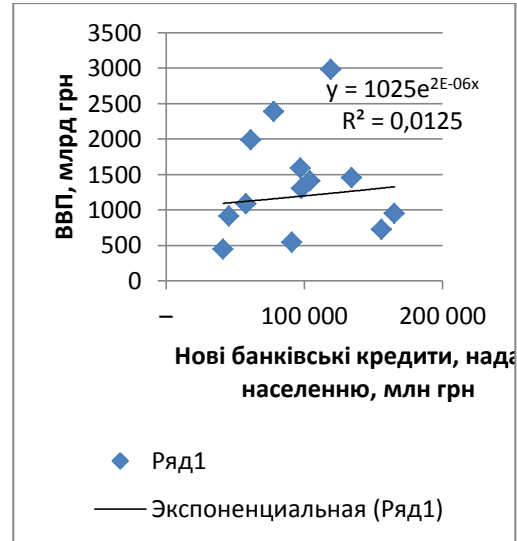

Рис. Е. 2. Експоненціальна модель

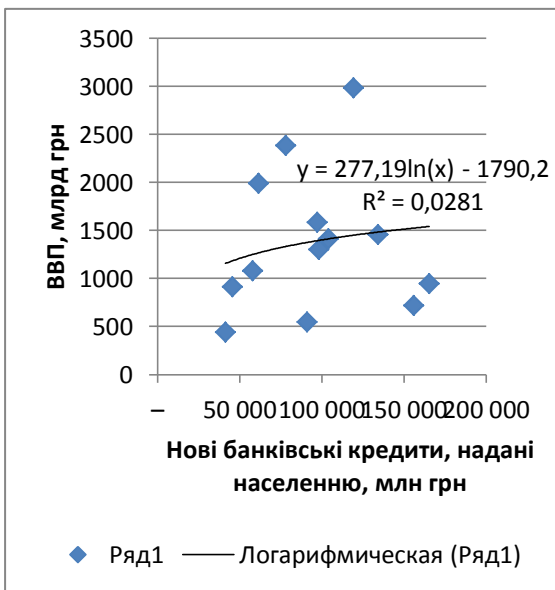

Рис. Е.3. Логарифмічна модель

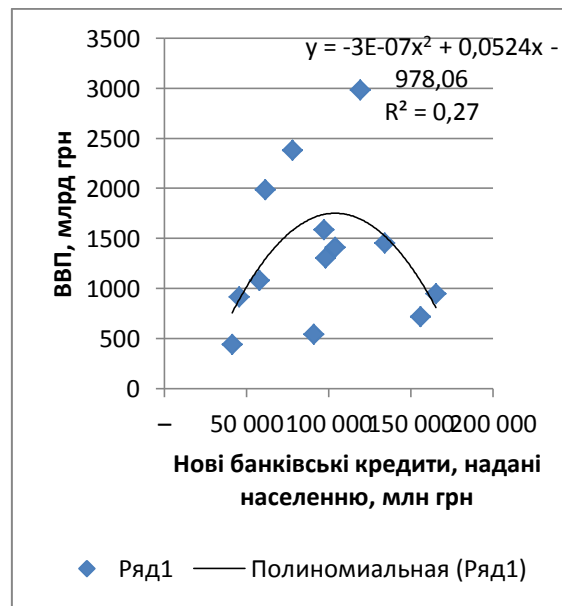

Рис. Е.4. Поліноміальна модель другого степеня

Продовження додатку Е

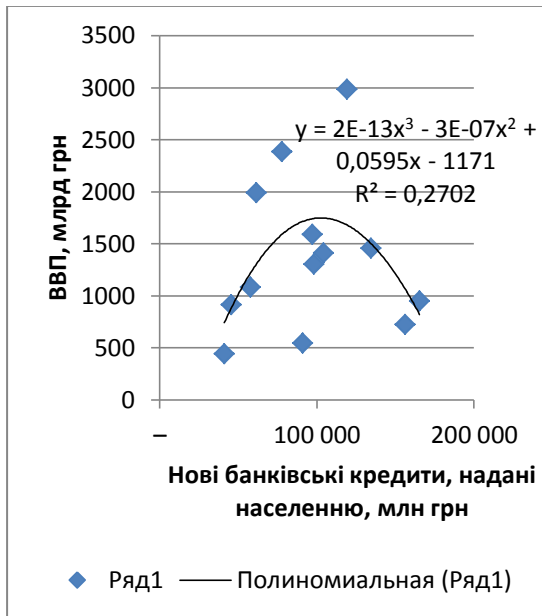

Рис. Е. 5. Поліноміальна модель третього степеня

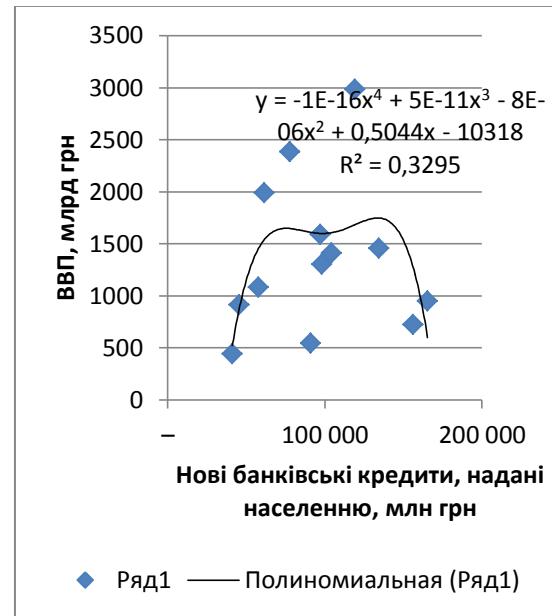

Рис. Е. 6. Поліноміальна модель четвертого степеня

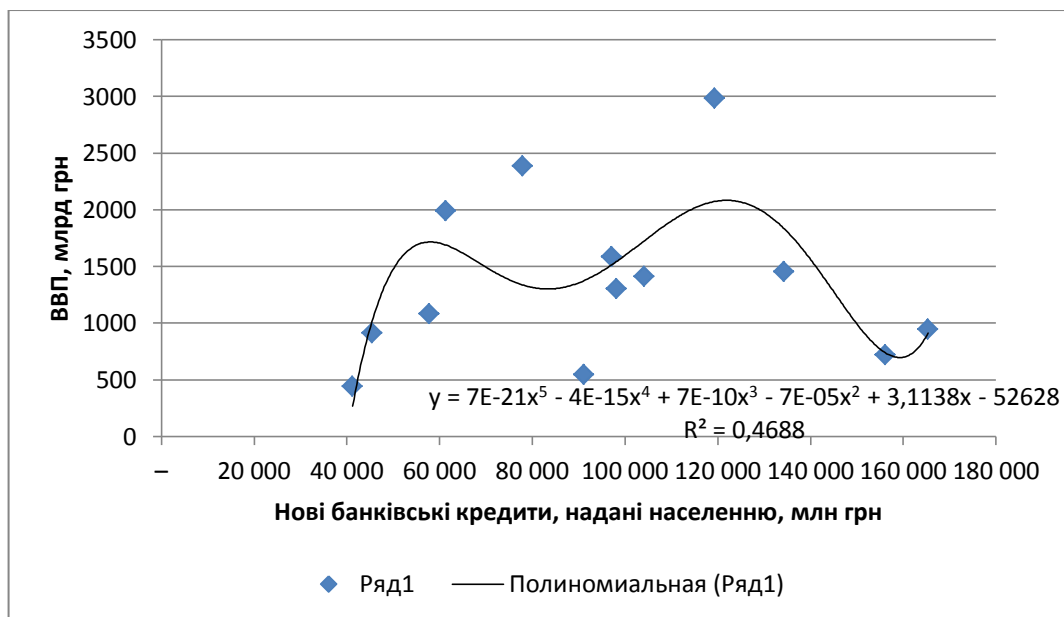

Рис. Е. 7. Поліноміальна модель п'ятого степеня

Продовження додатку Е

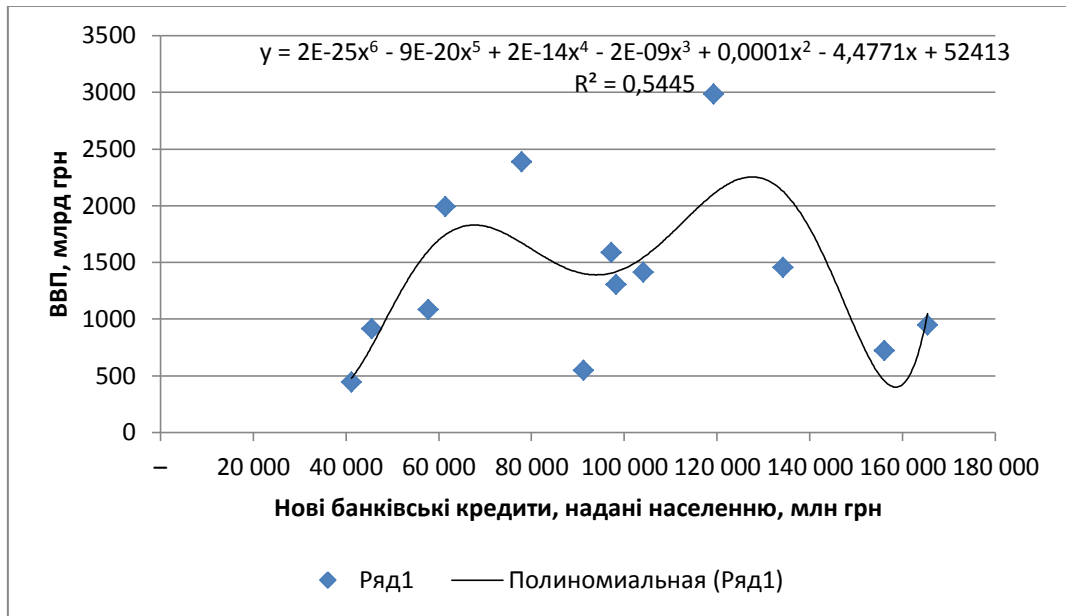

Рис. Е. 8. Поліноміальна модель шостого степеня

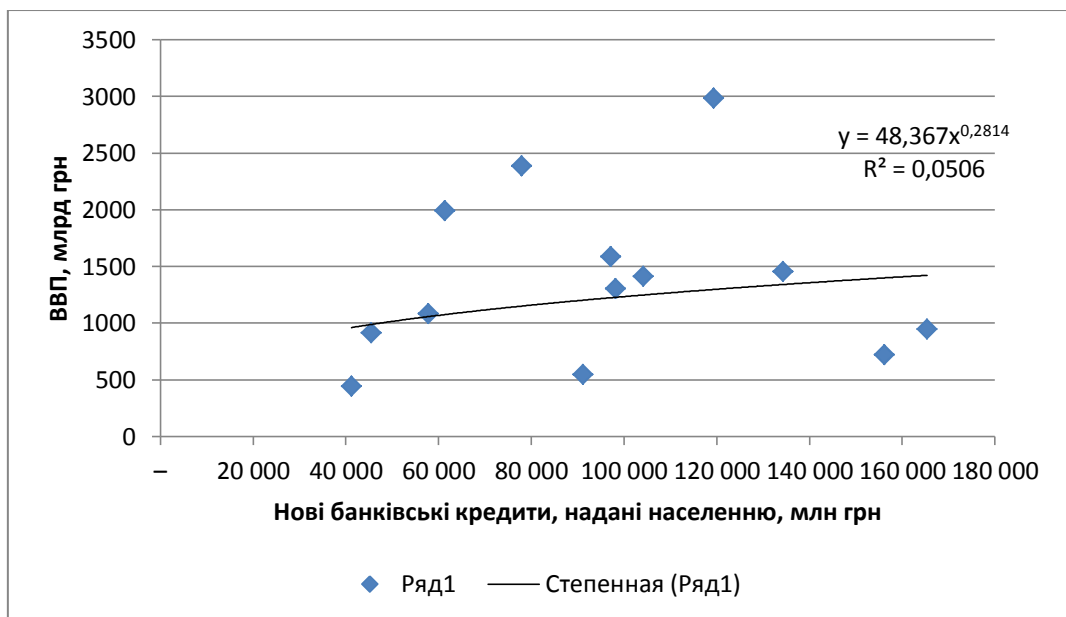

Рис. Е. 9. Степенна модель

Додаток Ж

Моделі впливу обсягів нових банківських кредитів, наданих населенню, на обсяги обороту роздрібної торгівлі протягом 2007 – 2017 рр.

Побудовано автором за даними [81; 103]

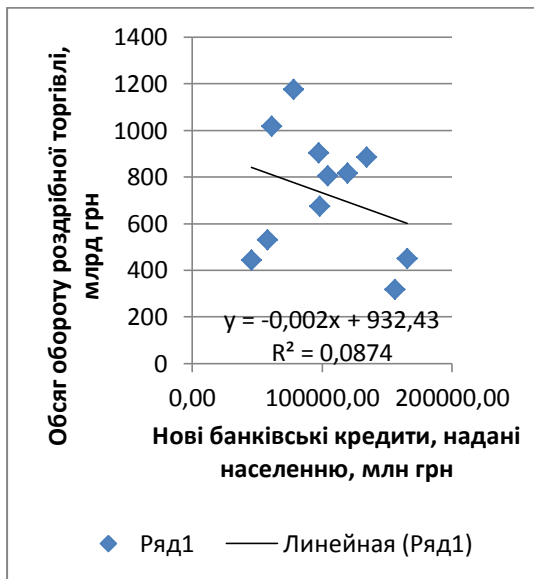

Рис. Ж.1. Лінійна модель

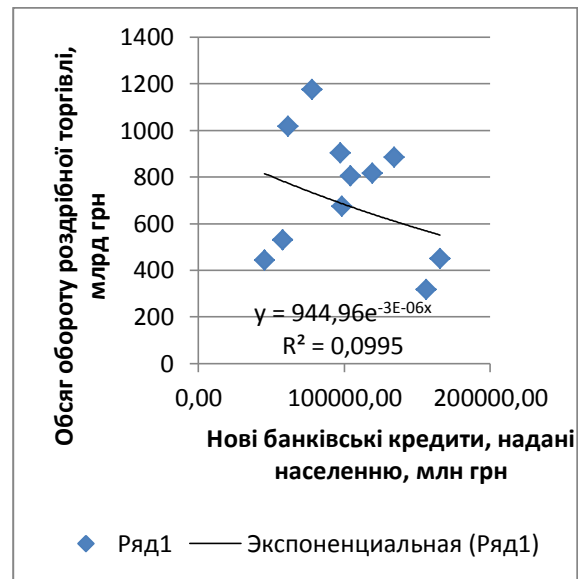

Рис. Ж. 2. Експоненціальна модель

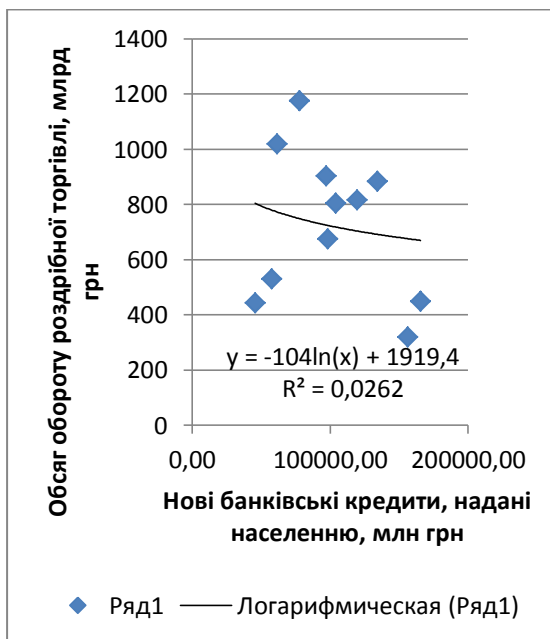

Рис. Ж. 3. Логарифмічна модель

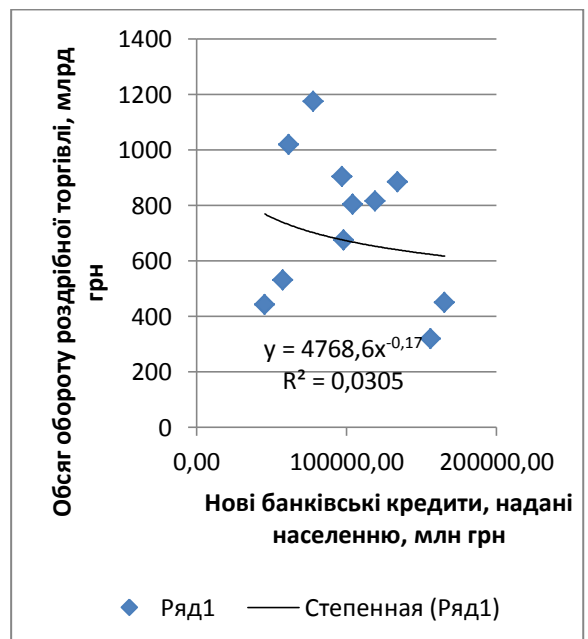

Рис. Ж. 4. Степенна модель

Продовження додатку Ж

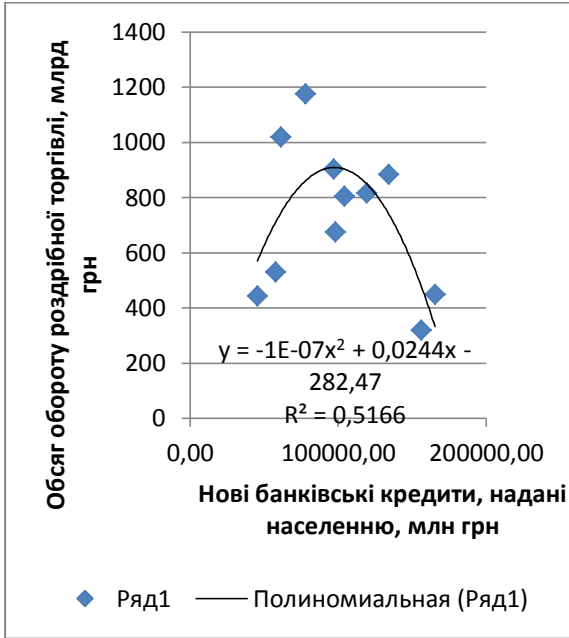

Рис. Ж. 5. Поліноміальна модель другого степеня

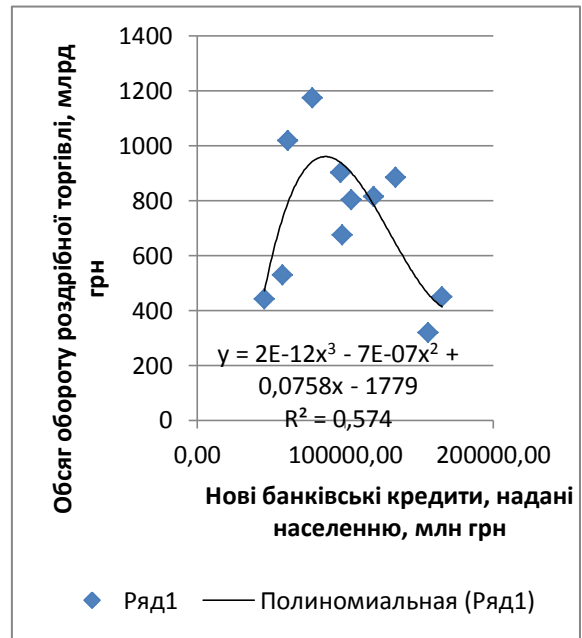

Рис. Ж. 6. Поліноміальна модель третього степеня

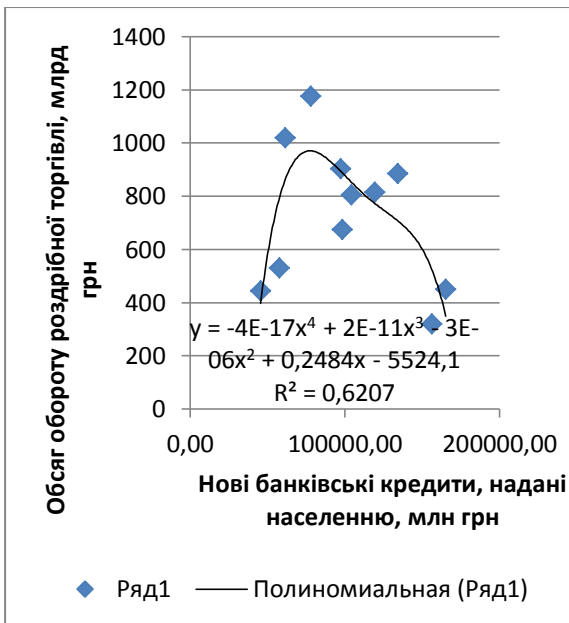

Рис. Ж. 7. Поліноміальна модель четвертого степеня

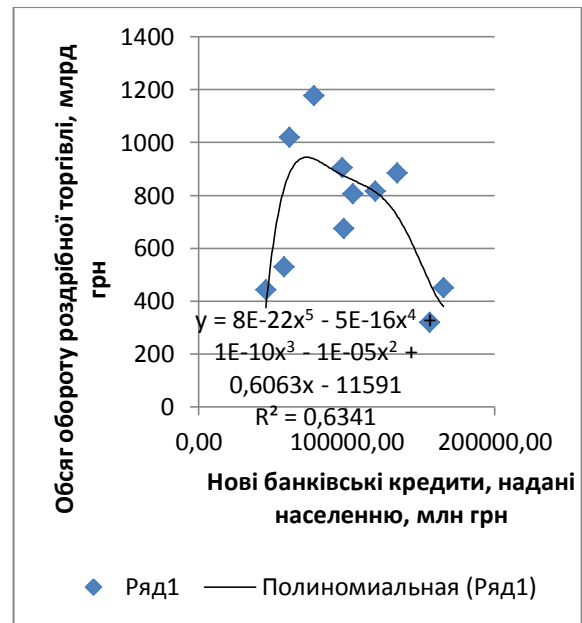

Рис. Ж. 8. Поліноміальна модель п'ятого степеня

Продовження додатку Ж

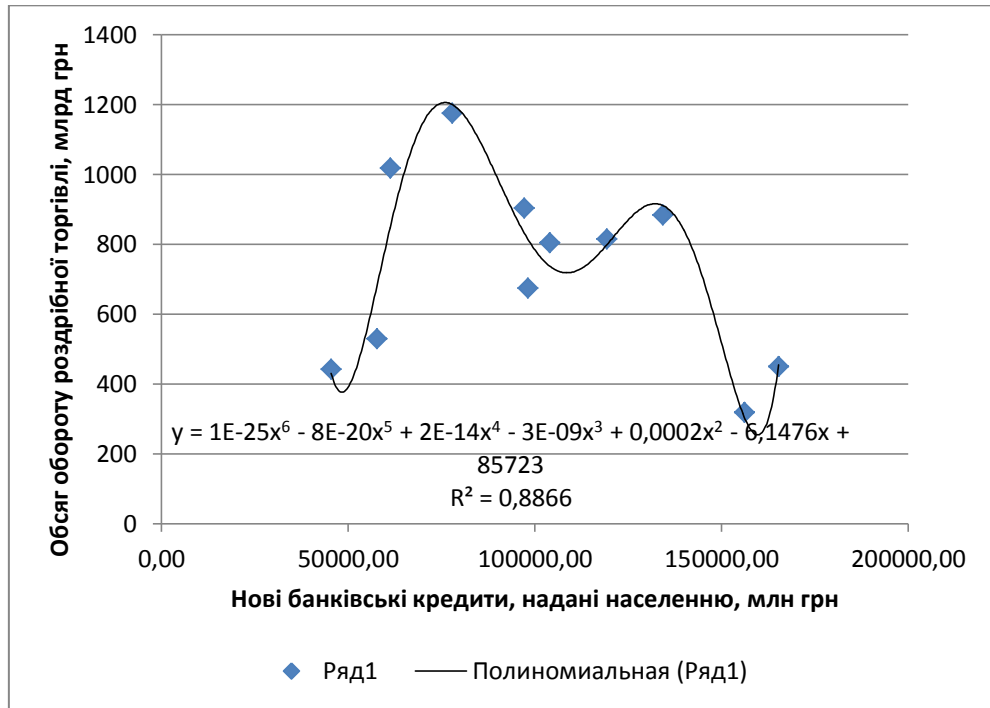

Рис. Ж. 9. Поліноміальна модель шостого степеня

Додаток 3

Моделювання впливу обсягів нових банківських кредитів, наданих населенню, на обсяги споживчих витрат населення (протягом 2010–2017 рр.)

Вид регресії	Рівняння регресії (модель)	Індекс детермінації R ²	Приведений індекс детермінації
Лінійна	$y = 0,0035x + 864,68$	0,0499	0,04990
Експоненціальна	$y = 843,99e^{3E-06x}$	0,0605	0,06050
Логарифмічна	$y = 325,79\ln(x) - 2527,4$	0,0559	0,05590
Степенна	$y = 38,041x^{0,2973}$	0,0697	0,06970
Поліноміальна 2 степеня	$y = -6E-08x^2 + 0,0154x + 343,49$	0,0594	-0,09737
Поліноміальна 3 степеня	$y = 2E-12x^3 - 5E-07x^2 + 0,0594x - 940,87$	0,0611	-0,31446
Поліноміальна 4 степеня	$y = -2E-15x^4 + 7E-10x^3 - 0,0001x^2 + 6,3888x - 140300$	0,9423	0,89903
Поліноміальна 5 степеня	$y = -1E-20x^5 + 4E-15x^4 - 3E-10x^3 - 9E-06x^2 + 2,0553x - 63605$	0,9482	0,87913
Поліноміальна 6 степеня	$y = -2E-24x^6 + 9E-19x^5 - 2E-13x^4 + 3E-08x^3 - 0,0017x^2 + 59,943x - 880454$	0,9764	0,91740

Джерело: побудовано автором за даними [81; 103]

Додаток К

Моделювання впливу обсягів нових банківських кредитів, наданих населенню, на обсяги споживчих витрат на непродовольчі товари та послуги (протягом 2010 –2016 рр.)

Вид регресії	Рівняння регресії (модель)	Індекс детермінації R ²	Приведений індекс детермінації
Лінійна	$y = -0,5167x + 447997$	0,0114	0,0114
Експоненціальна	$385872e^{-4E-08x}$	1,00E-05	0,0000
Логарифмічна	$y = -29317\ln(x) + 734778$	0,0047	0,0047
Степенна	$y = 252655x^{0,0369}$	0,0012	0,0012
Поліноміальна 2 степеня	$y = -3E-05x^2 + 6,0298x + 163193$	0,0455	-0,1454
Поліноміальна 3 степеня	$y = 1E-08x^3 - 0,0037x^2 + 342,69x - 1E+07$	0,827	0,7405
Поліноміальна 4 степеня	$y = -5E-13x^4 + 2E-07x^3 - 0,0295x^2 + 1848,3x - 4E+07$	0,9521	0,9042
Поліноміальна 5 степеня	$y = 3E-18x^5 - 2E-12x^4 + 4E-07x^3 - 0,0493x^2 + 2701x - 6E+07$	0,9533	0,8599
Поліноміальна 6 степеня	$y = -1E-20x^6 + 7E-15x^5 - 2E-09x^4 + 0,0002x^3 - 11,713x^2 + 388898x - 5E+09$	1,0000	1,0000

Джерело: побудовано автором за даними [81; 103]

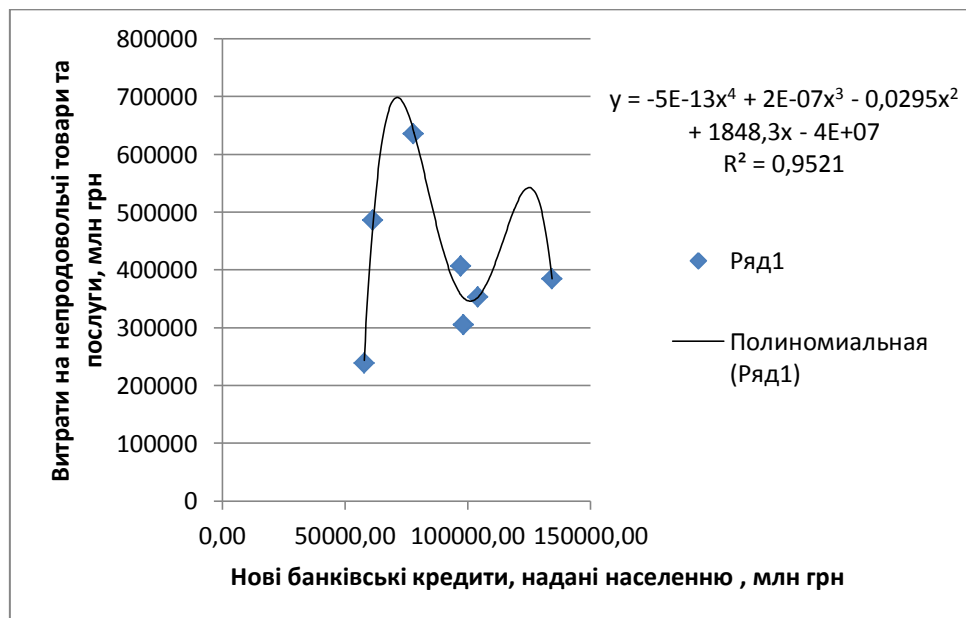

Рис. К. 1. Модель впливу обсягів нових банківських кредитів, наданих населенню, на споживчі витрати на непродовольчі товари та послуги

Джерело: побудовано автором за даними [81; 103]

Додаток Л

Моделювання впливу обсягів нових банківських кредитів, наданих населенню, на обсяги споживчих витрат на продовольчі товари (протягом 2010 –2016 рр.)

Вид регресії	Рівняння регресії (модель)	Індекс детермінації R ²	Приведений індекс детермінації
Лінійна	$y = -0,6679x + 738541$	0,011	0,0110
Експоненціальна	$y = 666307e^{-1E-07x}$	0,0001	0,0001
Логарифмічна	$y = -40600\ln(x) + 1E+06$	0,0052	0,0052
Степенна	$y = 527057x^{0,0198}$	0,0005	0,0005
Поліноміальна 2 степеня	$y = -4E-05x^2 + 6,2347x + 438246$	0,0331	-0,1603
Поліноміальна 3 степеня	$y = 2E-08x^3 - 0,0046x^2 + 424,43x - 1E+07$	0,733	0,5995
Поліноміальна 4 степеня	$y = -7E-13x^4 + 3E-07x^3 - 0,0412x^2 + 2563,3x - 6E+07$	0,8796	0,7592
Поліноміальна 5 степеня	$y = 2E-17x^5 - 1E-11x^4 + 2E-06x^3 - 0,2131x^2 + 9950,7x - 2E+08$	0,9317	0,7951
Поліноміальна 6 степеня	$y = -2E-20x^6 + 1E-14x^5 - 3E-09x^4 + 0,0003x^3 - 18,73x^2 + 623077x - 8E+09$	1,00000	1,0000

Джерело: побудовано автором за даними [81; 103]

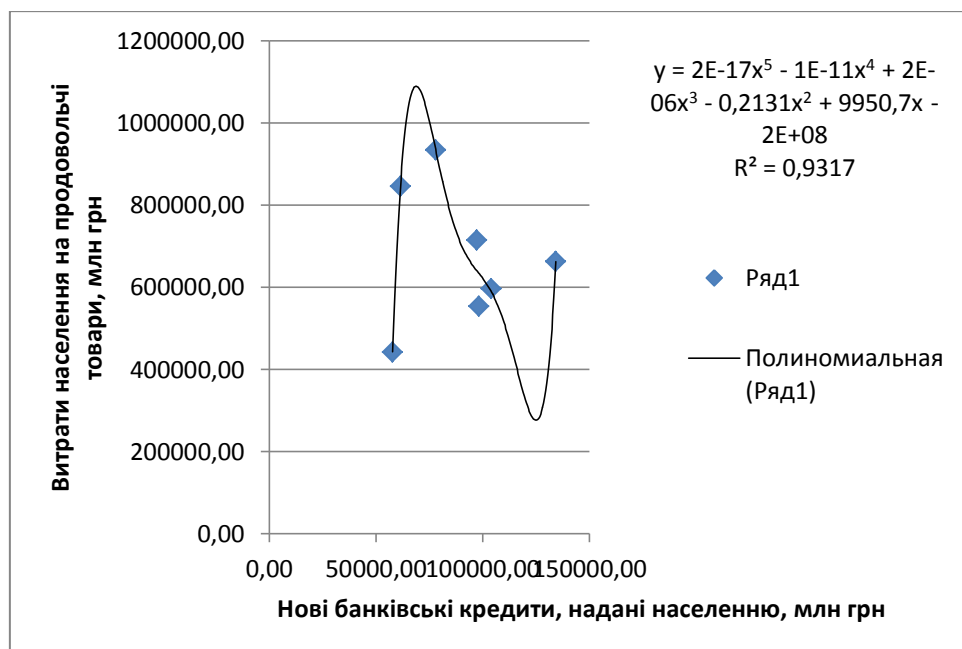

Рис. Л. 1. Модель впливу обсягів нових банківських кредитів, наданих населенню, на споживчі витрати на продовольчі товари

Джерело: побудовано автором за даними [81; 103]

Додаток М

Підходи до трактування сутності ефективності

Визначення	Автор
Показник, який співвідносить здобутий результат з поточними затратами, що зумовили цей ефект, чи використаними економічними ресурсами.	Воронін О. [72, с. 29]
Відносний показник, що порівнює отриманий ефект з витратами чи ресурсами, використаними для досягнення цього ефекту.	Ковальов В. [128, с. 275]
Результативність певної дії, процесу, що вимірюється співвідношенням між отриманим результатом і витратами (ресурсами), що його спричинили.	Андрійчук В. Г. [33, с. 223]
Максимальна вигода, яку можна отримати при мінімальних затратах в процесі економічної діяльності з урахуванням додаткових умов, які мають місце в момент визначення ефективності відповідного господарського заходу.	Череп А. [269]
Здатність приносити ефект, результативність процесу, проекту тощо, які визначаються як відношення ефекту, результату до витрат, що забезпечили цей результат.	Мочерний С. В. [102, с. 508]
Максимальний результат, що був забезпечений відносно понесених витрат, здійснених для досягнення поставлених цілей.	Дзюблюк О. В. [13694, с. 68]

Додаток Н

Розрахунок інтегрального показника ефективності банківського кредитування населення (на прикладі ПАТ «Укрсоцбанк» за 2016 р.)

Показник	Значення показника	База порівняння	Бальна оцінка	Максимальна можлива сума балів	Значення індексу, %
Інтегральний індекс дохідності кредитування населення (Ід)					
Чдкп	33,80	56,13	0	6	0
Чд	19,63	29,63	0		
Дф	2,65	4,39	0		
Інтегральний індекс витратності кредитування населення (Ів)					
В	30,56	32,22	2	4	50,0
ТВ	352,36	-33,63	0		
Інтегральний індекс рентабельності кредитування населення (Ір)					
Пчпм	0,13	0,59	0	10	10,0
П	-27,91	-27,82	1		
Пп	-18,19	-1,82	0		
Р	91,34	86,36	0		
Р`	-8,66	100	0		
Інтегральний індекс якості портфеля кредитів, наданих населенню (Ія)					
Чп	89,01	73,76	0	4	0
Кр	54,53	47,47	0		
Інтегральний показник ефективності кредитування населення (Іе)					15,0%

Джерело: розроблено автором на основі даних [256]

Додаток II

**Склад та структура кредитів, наданих банками населенню,
станом на 01.11.2017**

№	Банк	Всього, тис грн	у т.ч. кредити за класами боржника-фізичної особи, тис. грн					Частка банку, %
			1 клас	2 клас	3 клас	4 клас	5 клас	
1	ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"	44 665 179	27 657 527	84 337	399 544	174 587	16 349 185	27,28
2	ПАТ "УКРСОЦБАНК"	27 307 124	1 701 231	71 443	24 873	23 136	25 486 441	16,68
3	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	15 117 299	4 155 972	261 223	40 882	18 154	10 641 068	9,23
4	ПАТ "АЛЬФА-БАНК"	9 689 895	6 576 651	188 399	68 974	53 028	2 802 843	5,92
5	АТ "УкрСиббанк"	8 210 431	3 357 699	48 638	93 875	55 544	4 654 675	5,01
6	АТ "ОТП БАНК"	7 699 583	3 544 923	6 176	1 151	640	4 146 693	4,70
7	АТ "ОЩАДБАНК"	7 100 928	3 162 218	345 124	190 445	57 538	3 345 603	4,34
8	ПАТ "ПУМБ"	6 742 643	4 240 101	38 522	33 391	19 803	2 410 825	4,12
9	АБ "УКРГАЗБАНК"	5 798 467	1 265 885	43 175	20 137	6 313	4 462 957	3,54
10	ПАТ "А - БАНК"	3 679 878	2 880 780	16 764	55 024	34 186	693 125	2,25
11	ПАТ "КРЕДОБАНК"	3 601 284	3 074 701	59 581	35 050	17 908	414 044	2,20
12	ПАТ "КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК"	3 194 001	2 840 804	38 671	18 575	26 276	269 675	1,95
13	ПАТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	2 801 320	335 624	39 630	109 894	10 740	2 305 431	1,71
14	ПАТ "Ідея Банк"	2 780 255	2 116 414	133 148	47 179	0	483 513	1,70
15	ПАТ "БАНК ФОРВАРД"	1 550 478	1 278 187	20 049	13 600	8 524	230 118	0,95
16	АТ "Укрексімбанк"	1 427 272	95 365	98 124	16 449	2 854	1 214 481	0,87
17	ПАТ "СБЕРБАНК"	1 295 644	134 272	7 160	3 920	3 569	1 146 723	0,79
18	ПАТ "ВіЕс Банк"	1 152 458	77 907	20 793	4 974	3 359	1 045 425	0,70
19	ПАТ "МЕГАБАНК"	1 016 417	255 628	228 552	40 015	177 375	314 847	0,62
20	АТ "ТАСКОМБАНК"	874 413	567 193	36 678	13 890	17 388	239 265	0,53
21	ПАТ "МАРФІН БАНК"	821 854	49 429	19 382	28 263	39 933	684 848	0,50
22	ПАТ "БАНК КРЕДИТ ДНІПРО"	720 525	203 051	6 128	2 597	2 309	506 440	0,44
23	АТ "БМ БАНК"	643 220	4 103	2	165	0	638 951	0,39
24	АТ "ПРЕУС БАНК МКБ"	631 436	17 836	16 021	3 516	395	593 669	0,39
25	АТ "ПРОКРЕДИТ БАНК"	630 510	6 875	0	0	7 002	616 633	0,39
26	ПАТ "ВТБ БАНК"	613 036	1 561	360	0	136	610 980	0,37
27	ПАТ АКБ "АРКАДА"	563 521	535 781	1 576	430	139	25 595	0,34
28	ПАТ "КБ "ГЛОБУС"	453 755	122 432	261 627	57 838	854	11 005	0,28
29	Акціонерний банк "Південний"	417 545	63 788	90 969	14 157	19 999	228 630	0,25
30	АТ "Місто Банк"	269 353	66 933	142 579	51 917	12	7 912	0,16
31	ПАТКБ "ПРАВЕКС-БАНК"	217 568	101 181	3 792	5 081	1 318	106 197	0,13
32	ПАТ "БАНК 3/4"	198 874	99	640	606	81 786	115 744	0,12
33	ПАТ АКБ "Львів"	179 385	97 245	80	46	1 110	80 904	0,11
34	АБ "ЕКСПРЕС-БАНК"	114 825	58 988	213	409	98	55 116	0,07
35	ПАТ "Промінвестбанк"	114 212	15 452	691	226	96	97 748	0,07
36	АКБ "ІНДУСТРІАЛБАНК"	85 619	12 983	466	692	25	71 453	0,05
37	ПАТ "Полтава-банк"	79 918	5 734	12 388	3 838	3 443	54 515	0,05
38	ПАТ "АЙБОКС БАНК"	79 844	10 518	10 708	84	200	58 334	0,05

Продовження додатку П

39	ПАТ "КОМІНВЕСТБАНК"	72 660	33 800	23 066	34	292	15 468	0,04
40	ПАТ "КРИСТАЛБАНК"	72 115	9 824	13 993	4 341	2 947	41 009	0,04
41	ПАТ "ДІВІ БАНК"	70 334	59 208	11 099	0	28	0	0,04
42	АТ "КІБ"	67 040	7 456	6 297	50 890	114	2 283	0,04
43	ПАТ "СІТІБАНК"	59 507	41 268	0	356	632	17 252	0,04
44	ПАТ "КРЕДИТ ОПТИМА БАНК"	58 661	0	2 579	1 950	840	53 291	0,04
45	ПАТ "БАНК "ГРАНТ"	57 262	11 267	9 077	3 687	4 246	28 986	0,03
46	ПАТ "ІНГ Банк Україна"	52 990	12 160	396	496	0	39 938	0,03
47	ПАТ "БАНК ФАМІЛЬНИЙ"	52 834	568	37	0	0	52 229	0,03
48	ПАТ "БТА Банк"	51 788	443	2 259	0	0	49 086	0,03
49	БАНК ІНВЕСТ. ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ	51 408	1 191	804	873	710	47 829	0,03
50	ПАТ "АПЕКС-БАНК"	44 247	0	0	43 210	12	1 025	0,03
51	ПАТ "ОКСІ БАНК"	44 100	16 110	3 874	0	0	24 116	0,03
52	ПАТ "КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК"	41 108	0	0	0	0	41 108	0,03
53	ПАТ "АБ "РАДАБАНК"	39 363	660	1 373	846	381	36 103	0,02
54	ПАТ "МІБ"	38 733	103	12 717	11 265	2 518	12 131	0,02
55	ПАТ "ЮНЕКС БАНК"	37 821	12 167	5 011	4 512	187	15 943	0,02
56	ПАТ "БАНК ВОСТОК"	35 799	12 556	10 179	684	277	12 104	0,02
57	АТ "МетаБанк"	33 607	0	209	622	1 906	30 869	0,02
58	АБ "КЛПРИНГОВИЙ ДІМ"	32 389	12 319	85	1 709	4	18 272	0,02
59	ПАТ "АКБ "Траст- капітал"	23 595	0	288	16	877	22 414	0,014
60	ПАТ "БАНК "УКРАЇН.КАПІТАЛ"	16 777	2 125	80	0	0	14 571	0,010
61	ПАТ "СКАЙ БАНК"	16 068	1 220	399	1 213	1 776	11 459	0,010
62	ПАТ "АКБ "КОНКОРД"	15 674	29	5 834		726	9 085	0,010
63	Полікомбанк	15 515	17	1 416	574	1 122	12 386	0,009
64	ПАТ "ПФБ"	14 837	1 623	3 176	3 629	643	5 765	0,009
65	АТ "УКРБУДІНВЕСТБАНК"	14 094	5 080	156	0	0	8 858	0,009
66	ПАТ "БАНК "ПОРТАЛ"	13 192	1 288	2 788	0	0	9 116	0,008
67	ПАТ "КБ "АКОРДБАНК"	12 016	5 314	3 551	855	674	1 623	0,007
68	ПАТ "ВЕРНУМ БАНК"	12 007	0	0	115	282	11 610	0,007
69	ПАТ "БАНК СІЧ"	8 660	1 303	309	0	61	6 986	0,005
70	"ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК"	8 322	36	1 403	538	55	6 290	0,005
71	ПАТ "АСВІО БАНК"	7 910	773	0	1 917	0	5 220	0,005
72	АТ "БАНК БОГУСЛАВ"	5 209	14	49	0	250	4 896	0,003
73	ПАТ "ЄВРОПРОМБАНК"	4 926	851	0	0	1 518	2 557	0,003
74	ПАТ "МОТОР-БАНК"	3 407	2 205	253	391	26	531	0,002
75	ПАТ "БАНК АЛЬЯНС"	3 200	3 012	130	0	0	57	0,002
76	ПАТ КБ "Центр"	2 479	2 479	0	0	0	0	0,002
77	ПАТ "КРЕДИТВЕСТ БАНК"	1 408	118	0	101	0	1 189	0,001
78	ПАТ "КБ "ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ"	1 143	0	995	0	0	148	0,001

Продовження додатку II

79	ПАТ "БАНК АВАНГАРД"	696	696	0	0	0	0	0,0004
80	АТ "АЛЬТБАНК"	140	18	73	0	0	49	0,0001
81	ПАТ "КБ"ФІНАНСОВИЙ ПАРТНЕР"	108	0	0	0	0	108	0,0001
82	ПАТ "РВС БАНК"	0	0	0	0	0	0	0,00
83	ПАТ "АП БАНК"	0	0	0	0	0	0	0,00
84	ПАТ "Дойче Банк ДБУ"	0	0	0	0	0	0	0,00
85	ПАТ"СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК"	0	0	0	0	0	0	0,00
86	ПАТ "АЛЬПАРИ БАНК"	0	0	0	0	0	0	0,00
	Всього	5 798 467	70952371	2477765	1536530	892879	87895572	100,00

Джерело: побудовано автором за даними [197]

Додаток Р

**Розрахунок показників конкуренції для ринку банківських кредитів
для населення в Україні станом на 01.11.2017**

№ (і)	Назва банку	Кредити, надані населенню, тис грн	Частка від загальної суми, Si	Si ²	i* Si
1	ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"	44 665 179	0,27276	0,0744	0,2728
2	ПАТ "УКРСОЦБАНК"	27 307 124	0,16676	0,0278	0,3335
3	АТ "Райффайзен Банк Аваль"	15 117 299	0,09232	0,0085	0,2769
4	ПАТ "АЛЬФА-БАНК"	9 689 895	0,05917	0,0035	0,2367
5	АТ "УкрСиббанк"	8 210 431	0,05014	0,0025	0,2507
6	АТ "ОТП БАНК"	7 699 583	0,04702	0,0022	0,2821
7	АТ "ОЩАДБАНК"	7 100 928	0,04336	0,0019	0,3035
8	ПАТ "ПУМБ"	6 742 643	0,04118	0,0017	0,3294
9	АБ "УКРГАЗБАНК"	5 798 467	0,03541	0,0013	0,3187
10	ПАТ "А - БАНК"	3 679 878	0,02247	0,0005	0,2247
11	ПАТ "КРЕДОБАНК"	3 601 284	0,02199	0,0005	0,2419
12	ПАТ "КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК"	3 194 001	0,01950	0,0004	0,2341
13	ПАТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	2 801 320	0,01711	0,0003	0,2224
14	ПАТ "Ідея Банк"	2 780 255	0,01698	0,0003	0,2377
15	ПАТ "БАНК ФОРВАРД"	1 550 478	0,00947	0,0001	0,1420
16	АТ "Укресімбанк"	1 427 272	0,00872	0,0001	0,1395
17	ПАТ "СБЕРБАНК"	1 295 644	0,00791	0,0001	0,1345
18	ПАТ "ВіЕс Банк"	1 152 458	0,00704	0,0000	0,1267
19	ПАТ "МЕГАБАНК", Харків	1 016 417	0,00621	0,0000	0,1179
20	АТ "ТАСКОМБАНК"	874 413	0,00534	0,0000	0,1068
21	ПАТ "МАРФІН БАНК"	821 854	0,00502	0,0000	0,1054
22	ПАТ "БАНК КРЕДИТ ДНІПРО"	720 525	0,00440	0,0000	0,0968
23	АТ "БМ БАНК"	643 220	0,00393	0,0000	0,0903
24	АТ "ПРЕУС БАНК МКБ"	631 436	0,00386	0,0000	0,0925
25	АТ "ПРОКРЕДИТ БАНК"	630 510	0,00385	0,0000	0,0963
26	ПАТ "ВТБ БАНК"	613 036	0,00374	0,0000	0,0973
27	ПАТ АКБ "АРКАДА"	563 521	0,00344	0,0000	0,0929
28	ПАТ "КБ "ГЛОБУС"	453 755	0,00277	0,0000	0,0776
29	Акціонерний банк "Південний"	417 545	0,00255	0,0000	0,0739
30	АТ "Місто Банк"	269 353	0,00164	0,0000	0,0493
31	ПАТКБ "ПРАВЕКС-БАНК"	217 568	0,00133	0,0000	0,0412
32	ПАТ "БАНК 3/4"	198 874	0,00121	0,0000	0,0389
33	ПАТ АКБ "Львів"	179 385	0,00110	0,0000	0,0361
34	АБ "ЕКСПРЕС-БАНК"	114 825	0,00070	0,0000	0,0238
35	ПАТ "Промінвестбанк"	114 212	0,00070	0,0000	0,0244
36	АКБ "ІНДУСТРІАЛБАНК"	85 619	0,00052	0,0000	0,0188
37	ПАТ "Полтава-банк"	79 918	0,00049	0,0000	0,0181
38	ПАТ "АЙБОКС БАНК"	79 844	0,00049	0,0000	0,0185
39	ПАТ "КОМІНВЕСТБАНК"	72 660	0,00044	0,0000	0,0173
40	ПАТ "КРИСТАЛБАНК"	72 115	0,00044	0,0000	0,0176
41	ПАТ "ДІВІ БАНК"	70 334	0,00043	0,0000	0,0176
42	АТ "КІВ"	67 040	0,00041	0,0000	0,0172
43	ПАТ "СІТІБАНК"	59 507	0,00036	0,0000	0,0156
44	ПАТ "КРЕДИТ ОПТИМА БАНК"	58 661	0,00036	0,0000	0,0158
45	ПАТ "БАНК "ГРАНТ"	57 262	0,00035	0,0000	0,0157
46	ПАТ "ІНГ Банк Україна"	52 990	0,00032	0,0000	0,0149
47	ПАТ "БАНК ФАМІЛЬНИЙ"	52 834	0,00032	0,0000	0,0152
48	ПАТ "БТА Банк"	51 788	0,00032	0,0000	0,0152

Продовження додатку Р

49	БАНК ІНВЕСТИЦІЙ ТА ЗАОЩАДЖЕНЬ	51 408	0,00031	0,0000	0,0154
50	ПАТ "АПЕКС-БАНК"	44 247	0,00027	0,0000	0,0135
51	ПАТ "ОКСІ БАНК"	44 100	0,00027	0,0000	0,0137
52	ПАТ "КРЕДИТ ЄВРОПА БАНК"	41 108	0,00025	0,0000	0,0131
53	ПАТ "АБ "РАДАБАНК"	39 363	0,00024	0,0000	0,0127
54	ПАТ "МІБ"	38 733	0,00024	0,0000	0,0128
55	ПАТ "ЮНЕКС БАНК" м. Київ	37 821	0,00023	0,0000	0,0127
56	ПАТ "БАНК ВОСТОК"	35 799	0,00022	0,0000	0,0122
57	АТ "МетаБанк"	33 607	0,00021	0,0000	0,0117
58	АБ "КЛІРИНГОВИЙ ДІМ"	32 389	0,00020	0,0000	0,0115
59	ПАТ "АКБ "Траст-капітал"	23 595	0,00014	0,0000	0,0085
60	ПАТ"БАНК "УКРАЇН.КАПІТАЛ"	16 777	0,00010	0,0000	0,0061
61	ПАТ "СКАЙ БАНК"	16 068	0,00010	0,0000	0,0060
62	ПАТ "АКБ "КОНКОРД"	15 674	0,00010	0,0000	0,0059
63	Полікомбанк	15 515	0,00009	0,0000	0,0060
64	ПАТ "ПФБ" м.Кременчук	14 837	0,00009	0,0000	0,0058
65	АТ "УКРБУДІНВЕСТБАНК"	14 094	0,00009	0,0000	0,0056
66	ПАТ "БАНК "ПОРТАЛ"	13 192	0,00008	0,0000	0,0053
67	ПуАТ "КБ "АКОРДБАНК"	12 016	0,00007	0,0000	0,0049
68	ПАТ "ВЕРНУМ БАНК"	12 007	0,00007	0,0000	0,0050
69	ПАТ "БАНК СІЧ"	8 660	0,00005	0,0000	0,0036
70	"ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК"	8 322	0,00005	0,0000	0,0036
71	ПАТ "АСВІО БАНК"	7 910	0,00005	0,0000	0,0034
72	АТ "БАНК БОГУСЛАВ"	5 209	0,00003	0,0000	0,0023
73	ПАТ "ЄВРОПРОМБАНК"	4 926	0,00003	0,0000	0,0022
74	ПАТ "МОТОР-БАНК"	3 407	0,00002	0,0000	0,0015
75	ПАТ "БАНК АЛЪЯНС"	3 200	0,00002	0,0000	0,0015
76	ПАТ КБ "Центр"	2 479	0,00002	0,0000	0,0012
77	ПАТ "КРЕДИТВЕСТ БАНК"	1 408	0,00001	0,0000	0,0007
78	ПАТ "КБ "ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ"	1 143	0,00001	0,0000	0,0005
79	ПАТ "БАНК АВАНГАРД"	696	0,00000	0,0000	0,0003
80	АТ "АЛЪТБАНК"	140	0,00000	0,0000	0,0001
81	ПАТ "КБ"ФІНАНСОВИЙ ПАРТНЕР"	108	0,00000	0,0000	0,0001
82	ПАТ "РВС БАНК"	0	0,00000	0,0000	0,0000
83	ПАТ "АП БАНК"	0	0,00000	0,0000	0,0000
84	ПАТ "Дойче Банк ДБУ"	0	0,00000	0,0000	0,0000
85	ПАТ"СЕБ КОРПОРАТИВНИЙ БАНК"	0	0,00000	0,0000	0,0000
86	ПАТ "АЛЪПАРІ БАНК"	0	0,00000	0,0000	0,0000
	Всього	163 755 117	1	0,12622	5,9963
	ННІ				0,12622
	Іr				0,09097
	ССІ				0,37030

Джерело: побудовано автором за даними [197]

Список публікацій здобувача***Монографія:***

1. Стрільчук Ю. І. Окремі проблеми банківського кредитування в умовах макроекономічної нестабільності / Ю. І. Стрільчук // Банківське кредитування в Україні: посткризове перезавантаження : монографія / [С. М. Аржевітін, Т. С. Шемет, Н. В. Циганова та ін.; за заг. ред. С. М. Аржевітіна]. – Київ : КНЕУ, 2017. – С. 60–76 (23,7 д.а., особисто автору – 0,7 д.а., окреслено проблеми розвитку банківського кредитування в Україні, причини їх виникнення та окремі напрямки удосконалення).

У наукових фахових виданнях, які зареєстровані в міжнародних наукометричних базах:

2. Стрільчук Ю. І. Сучасний стан банківського кредитування населення в Україні / Ю. І. Стрільчук // Фінанси, облік і аудит : зб. наук. пр. (Ulrich's Periodicals Directory (Ulrichsweb), Google Scholar). – Київ : КНЕУ, 2016. – Вип. 2. – С. 144–156 (0,6 д.а.).

3. Стрільчук Л. В., Стрільчук Ю. І. Окремі проблеми банківської системи України / Л. В. Стрільчук, Ю. І. Стрільчук // Економіка. Фінанси. Право. (Index Copernicus). – 2016. – № 6-1. – С. 42–44 (0,3 д.а., особисто автору – 0,2 д.а., визначено проблеми банківського кредитування в Україні та шляхи їх вирішення).

4. Стрільчук Ю. І. Вплив банківського кредитування населення на економіку/ Ю. І. Стрільчук // Економіка. Фінанси. Право. (Index Copernicus). – 2017. – №2/1. – С. 45–48 (0,3 д.а.).

Продовження додатку С

5. Стрільчук Ю. І. Інноваційні підходи до банківського кредитування населення [Електронний ресурс] / Ю. І. Стрільчук // Економіка та суспільство (Index Copernicus). – 2017. – Випуск 8. – С. 684–689. – Режим доступу: <http://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal-8> (0,6 д.а.).

6. Стрільчук Л. В., Стрільчук Ю. І. Вплив банківського кредитування на розвиток малого та середнього бізнесу в Україні / Л. В. Стрільчук, Ю. І. Стрільчук // Економіка. Фінанси. Право. (Index Copernicus). – 2017. – № 4/2. – С. 21–23 (0,3 д.а., особисто автору – 0,2 д.а., охарактеризовано вплив банківського кредитування населення на розвиток окремих галузей економіки).

7. Стрільчук Ю. І. Банківське кредитування населення у забезпеченні сталого розвитку / Ю. І. Стрільчук // Формування ринкових відносин в Україні : збірник наукових праць (Google Scholar). – 2017. – Вип. 7–8 (194–195). – С. 84–91 (0,7 д.а.).

8. Стрільчук Ю. І. Факторний аналіз банківського кредитування населення / Ю. І. Стрільчук // Формування ринкових відносин в Україні: збірник наукових праць (Google Scholar). – 2017. – Вип. 12 (199). – С. 226–231 (0,5 д.а.).

В інших виданнях:

9. Стрільчук Л. В., Стрільчук Ю. І. Особливості банківського кредитування населення на споживчі потреби в Україні / Л. В. Стрільчук, Ю. І. Стрільчук // Інноваційні виміри розвитку світової економіки. Збірник наукових праць з актуальних проблем економічних наук. – Наукова організація «Перспектива». – Дніпропетровськ : Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С. 176–180 (0,3 д.а., особисто автору – 0,2 д.а., здійснено аналіз видової структури банківського споживчого кредиту).

Продовження додатку С

10. Стрільчук Ю. І. Розвиток банківського споживчого кредитування населення в Україні / Ю. І. Стрільчук // Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи : зб. тез доповідей III Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 24 травня 2013 р., очна форма участі). – К : УБС НБУ, 2013 – С. 156–157 (0,2 д.а.).

11. Стрільчук Ю. І. Проблеми функціонування банківської системи України та шляхи її удосконалення / Ю. І. Стрільчук // Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи : зб. тез доповідей V Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 28 травня 2015 р., очна форма участі). – К : УБС НБУ, 2015. – С. 80–81 (0,2 д.а.).

12. Стрільчук Ю. І. Імплементация інноваційних підходів банківського кредитування населення в Україні [Електронний ресурс] / Ю. І. Стрільчук // Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку : зб. матеріалів I Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29–30 березня 2016 р., дистанційна форма участі). – Київ : КНЕУ, 2016 – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/19041> (0,3 д.а.).

13. Стрільчук Ю. І. Страхування у банківському кредитуванні населення / Ю. І. Стрільчук // Інноваційні напрямки розвитку страхового ринку України : зб. матеріалів III міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 19–20 квітня 2016 р., очна форма участі). – Київ : КТ «Забеліна-Фільковська Т. С. і компанія Київська нотна фабрика», 2016. – С. 329–332 (0,2 д.а.).

14. Стрільчук Ю. І. Вплив банківського кредитування населення на економіку / Ю. І. Стрільчук // Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» (економіка, фінанси і право) [Електронний ресурс]: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 17 травня 2016 р., очна форма участі). – Київ : Київ. нац.

Продовження додатку С

торг.-екон. у-т, 2016. – Режим доступу: <https://knteu.kiev.ua/file/NzM1OQ=/87ce96e208b35555a94185b5d2988010.pdf> (0,1 д.а.).

15. Стрільчук Ю. І. Стратегічне партнерство на ринку банківського кредитування населення / Ю. І. Стрільчук // Проблеми забезпечення ефективного функціонування та стабільного розвитку банківської системи : зб. тез доповідей VI Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 20 травня 2016 р., очна форма участі). – К : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2016 – С. 237–239 (0,2 д.а.).

16. Стрільчук Ю. І. Кредитний ризик у відносинах банку з населенням [Електронний ресурс] / Ю. І. Стрільчук // Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 22 червня 2016 р., очна форма участі). – Київ : КНЕУ, 2016 – С. 200–203 – Режим доступу: http://irbis.kneu.edu.ua/cgi-bin/ecgi64/cgiirbis_64.exe?LNG=&C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Z21ID=19467581Y0I4S5155116&Image_file_name=CONF_EL\korpor_finan_probl_persp_innov_rozv_16.pdf (0,1 д.а.).

17. Стрільчук Ю. І. Вплив банківського кредитування населення на розвиток малого та середнього бізнесу в Україні / Ю. І. Стрільчук // Фінансове забезпечення інноваційних проектів малого та середнього бізнесу: глобальні виклики та українські реалії [Електронний ресурс] : зб. Матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 7 грудня 2016 р., дистанційна форма участі). – К. : КНЕУ, 2016. – С. 121–123. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/20830> (0,2 д.а.).

18. Стрільчук Л. В., Стрільчук Ю. І. Окремі проблеми фінансування підприємств малого та середнього бізнесу в Україні / Л. В. Стрільчук, Ю. І. Стрільчук // Фінансове забезпечення інноваційних проектів малого та середнього бізнесу: глобальні виклики та українські реалії [Електронний

Продовження додатку С

ресурс] : зб. Матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Київ, 7 грудня 2016 р., дистанційна форма участі). – К. : КНЕУ, 2016. – С. 118–121. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/20829> (0,2 д.а., особисто автору – 0,1 д.а., визначено вплив банківського кредитування населення на розвиток малого та середнього бізнесу).

19. Стрільчук Ю. І. Вплив банківського кредитування населення на розвиток інноваційної діяльності підприємств / Ю. І. Стрільчук // Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс] : зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29–30 березня 2017 р., дистанційна форма участі). – Київ : КНЕУ, 2017. – С. 190–192. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/21467> (0,3 д.а.).

20. Стрільчук Л. В., Стрільчук Ю. І. Перспективні напрямки розвитку інновацій на ринку банківських послуг в Україні / Л. В. Стрільчук, Ю. І. Стрільчук // Інноваційне підприємництво: стан та перспективи розвитку [Електронний ресурс] : зб. матеріалів II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29–30 березня 2017 р., дистанційна форма участі). – Київ : КНЕУ, 2017. – С. 106–108. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/21429> (0,17 д.а., особисто автору – 0,1 д.а., розкрито сутність та необхідність інновацій на ринку банківських послуг).

21. Стрільчук Ю. І. Банківське кредитування населення: теоретичний аспект / Ю. І. Стрільчук // Антикризове управління економікою та фінансами [Електронний ресурс] : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 31 травня 2017 р., дистанційна форма участі). – Київський інститут банківської справи, 2017. – С. 45–47. – Режим доступу: <http://www.kibs.kiev.ua/index.php/pro-nas/presa-pro-institut-visnik-kibs/konferentsiji> (0,1 д.а.).

22. Стрільчук Ю. І. Еволюція банківського кредитування населення в Україні / Ю. І. Стрільчук // Майбутнє банкінгу: сучасні виклики та перспективи

Продовження додатку С

розвитку [Електронний ресурс] : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Київ, 15 червня 2017 р., дистанційна форма участі). – Київ : КНЕУ, 2017. – С. 46–49. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/23081> (0,3 д.а.)

23. Стрільчук Л. В., Стрільчук Ю. І. Ресурсне забезпечення банківського кредитування населення в Україні / Л. В. Стрільчук, Ю. І. Стрільчук // Майбутнє банкінгу: сучасні виклики та перспективи розвитку [Електронний ресурс] : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Київ, 15 червня 2017 р., дистанційна форма участі). – Київ : КНЕУ, 2017. – С. 49–52. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/23082> (0,3 д.а., особисто автору – 0,2 д.а., проаналізовано рівень ресурсного забезпечення банківського кредитування населення в Україні та окреслено шляхи його підвищення).

24. Стрільчук Ю. І. Використання концепції біхевіоризму в управлінні банківським кредитуванням населення / Ю. І. Стрільчук // Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку [Електронний ресурс] : зб. матеріалів I Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21 червня 2017 р., очна форма участі). – Київ : КНЕУ, 2017. – С. 190–192. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/21966> (0,1 д.а.).

25. Стрільчук Ю. І. Контролінг в управлінні ризиками банківського кредитування населення / Стрільчук Ю. І. // Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами [Електронний ресурс] : зб. матеріалів I Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 22 листопада 2017 р., дистанційна форма участі). – Київ : КНЕУ, 2017. – С. 320–322. – Режим доступу: <http://ir.kneu.edu.ua:8080/handle/2010/23503> (0,1 д.а.).

26. Стрільчук Ю. І. Методика оцінки ефективності банківського кредитування населення / Ю. І. Стрільчук // – Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір. – № 75460 від 20.12.2017 (0,6 д.а.).

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань фінансової політики і банківської діяльності

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-21-37, факс: 255-24-25

№ 04-37/10-108

"16" квітня 2018 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Стрільчук Юлії Ігорівни

Висновки та рекомендації, які представлені у дисертаційному дослідженні Стрільчук Юлії Ігорівни стосовно забезпечення умов переходу до МСФЗ 9, зокрема щодо законодавчої регламентації використання банками єдиного прогнозу економічної ситуації, розробленого уповноваженим органом, будуть враховані у роботі Комітету Верховної Ради з питань фінансової політики і банківської діяльності з удосконалення законодавчого регулювання банківського кредитування населення в Україні. Також взяті до уваги пропозиції автора щодо використання економетричного моделювання з метою прогнозування розвитку банківського кредитування населення.

Перший заступник
Голови Комітету

Довбенко М.В.

підпис
підтверджую:

Довбенко М.В.

Керівник Управління кадрів
Апарату Верховної Ради України

"16" "04" 2018

1185000

Asced

ASSOCIATION OF UKRAINIAN BANKS

15, M. Raskova St., 02660, Kyiv, Ukraine
 tel.: +38044.516 8775, tel./fax: +38044.516 8776
 E-Mail: secret@aub.com.ua
 Web: www.aub.org.ua

Асоціація Українських Банків

вул. М. Раскової, 15, 02660, Київ
 тел.: (044) 516 87 75, тел./факс: (044) 516 87 76
 E-Mail: secret@aub.com.ua
 Web: www.aub.org.ua

№ 34 від 13.12.2014р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Стрільчук Юлії Ігорівни

на тему: «Банківське кредитування населення та його вплив на економіку»

Основні результати дисертаційного дослідження Стрільчук Юлії Ігорівни на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 — «Гроші, фінанси і кредит» на тему: «Банківське кредитування населення та його вплив на економіку» мають практичне значення для розвитку кредитування населення банками України.

Підходи до оцінки впливу досліджуваного виду кредиту на економічний розвиток використовуються Асоціацією українських банків у аналітичній діяльності.

Враховані пропозиції щодо факторного аналізу та прогнозування динаміки банківського кредитування населення, використання яких має на меті удосконалення та визначення перспективних напрямів розвитку банківської діяльності в Україні, і його впливу на національне виробництво, платіжний баланс та макроекономічну стабільність.

Президент
 Асоціації українських банків

О. А. Сугоняко

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Стрільчук Юлії Ігорівни

на тему: «Банківське кредитування населення та його вплив на економіку».

Результати дисертаційного дослідження Стрільчук Юлії Ігорівни на тему: «Банківське кредитування населення та його вплив на економіку» щодо управління ризиками, оцінки ефективності банківського кредитування населення та прогнозування його розвитку використані у роботі АТ «Ощадбанк» з метою удосконалення процесу кредитування населення, що сприятиме покращенню фінансових результатів банку, забезпеченню стабільності та динамічного розвитку фінансового ринку.

Заступник начальника управління
навчання та розвитку персоналу
департаменту по роботі з персоналом

21.12.2017

А.І.МЕДВІДЬ

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Стрільчук Юлії Ігорівни

на тему: «Банківське кредитування населення та його вплив на економіку»

Результати дисертаційного дослідження Стрільчук Юлії Ігорівни на тему: «Банківське кредитування населення та його вплив на економіку» розглянуто та буде використано у роботі АТ «ОТП БАНК» у частині управління ризиками, що виникають при кредитуванні населення, та оцінки ефективності банківського кредитування населення з метою удосконалення процесу кредитування фізичних осіб, що сприятиме покращенню результатів діяльності банку та банківської системи в цілому.

Начальник Управління по врегулюванню кредитів
корпоративного та малого бізнесу
АТ «ОТП Банк»

08.12.2017

О.Ю. Тітов

Експерт Управління по врегулюванню кредитів
корпоративного та малого бізнесу

А.І. Степашова

АТ «ОТП Банк»

SVITLOZAR

5A, Henri Barbusse Street, 03150, Kyiv, Ukraine
phone: +38 (044) 223-13-83 web: svitlozar.com

Вих. № 001-20/02/18
20 лютого 2018 року

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

Стрільчук Юлії Ігорівни

на тему: «Банківське кредитування населення та його вплив на економіку»

Окремі результати дисертаційного дослідження Стрільчук Ю. І., аспірантки ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», а саме факторний аналіз та підходи до прогнозування розвитку банківського кредитування населення, що базуються на використанні економетричного моделювання, пропозиції щодо управління кредитним ризиком та проблемною заборгованістю населення використані у діяльності ТОВ «КУА «Світлозар» з метою підвищення ефективності його функціонування, що сприятиме забезпеченню сталого розвитку економіки.

Директор

Кафтя М.А.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
 проректор з наукової роботи
 ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
 д.е.н., професор Л. Л. Антонов
 « » 2017 р.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
 проректор з науково-педагогічної роботи
 ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
 д.е.н., професор А. М. Колот
 « » 2017 р.

Довідка

про впровадження в навчальний процес результатів дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук
Стрільчук Юлії Ігорівни
 на тему: «Банківське кредитування населення та його вплив на економіку»

Теоретичні положення та основні висновки, отримані у результаті проведення дисертаційного дослідження Стрільчук Юлії Ігорівни на тему: «Банківське кредитування населення та його вплив на економіку» використовуються у навчальному процесі ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» при викладанні дисциплін «Гроші та кредит», «Операції банків та небанківських кредитних установ», «Кредитний менеджмент у банку» за програмами підготовки бакалаврів та магістрів відповідного фахового спрямування.

Завідувач кафедри
 банківської справи
 ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
 д.е.н., професор

С. М. Аржевітін